

Szelestei N. László
Prédikálás a 17. századi Magyarországon
(Kéziratos kötetek)

Pázmány Irodalmi Műhely

Lelkiségtörténeti tanulmányok

Az MTA-PPKE Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport
sorozata

Sorozatszerkesztő
Szelestei N. László

A sorozatban megjelent:

1. Lelkiségtörténeti számvetés, 2009
2. Régi vallásos énekek és énekeskönyvek, 2011
3. Régi magyar imakönyvek és imádságok, 2012
4. Az áhítat nem hivatalos alkalmi és formái az 1800 előtti Magyarországon, 2013
5. Misztika a 16–18. századi Magyarországon, 2013
6. Szelestei N. László, Irodalom és lelkiség, 2013
7. Menny és pokol a barokk kori ember életében, 2014
8. Közkincs: Tanulmányok a régi magyarországi prédikációk kompilációjáról, 2014
9. Kovács Eszter, A *Makula nélkül való tükkör* cseh forrásai, 2014
10. A nők és a régi magyarországi vallásosság, 2014
11. Régi magyar népénekek és imádságok, 2015
12. Egyház és reprezentáció a régi Magyarországon, 2016
13. Makulátlan tükkör: Tanulmányok a *Makula nélkül való tükkör* című kegyességi műről, 2016
14. Útmutató: Tanulmányok Pázmány *Kalauzáról*, 2016
15. Barokk vallásos közösségek, 2017
16. Népénekek és gyülekezeti énekek a 17. századi Magyarországon, 2017
17. Lelkiség és irodalom: Tanulmányok Szelestei N. László tiszteletére, 2017
18. Lelkiség és oktatás a régi Magyarországon, 2018
19. Második Mária: Mária Terézia a régi magyarországi kegyességben, 2018
20. Szelestei N. László, Tanulmányok a 17–18. századi magyarországi művelődésről, 2018
21. Eucharisztia és Úrvacsora a 16–18. századi Magyarországon, 2019
22. Átfedések: Szövegalkotás a 16–18. századi irodalomban, 2019
23. Maczák Ibolya, Kölcsönzés és kompozíció: Szövegalkotás 17–18. századi szerzők prédikációiban, 2019
24. Személyek, intézmények szerepe a hívek lelkiségének alakításában a 17–18. században, 2019
25. Szelestei N. László, Prédikálás a 17. századi Magyarországon (Kézírtas kötetek), 2020

SZELESTEI N. LÁSZLÓ

PRÉDIKÁLÁS

A 17. SZÁZADI MAGYARORSZÁGON

(Kézíratos kötetek)

MTA–PPKE Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport,
Eötvös Loránd Kutatási Hálózat (ELKH)
Budapest, 2020

Lektorálta
Báthory Orsolya

Készült
az MTA–PPKE Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoportban,
Eötvös Loránd Kutatási Hálózat (ELKH)

A borítón elől:
Pázmány Péter vitairatának részlete prédikációban (1620-as évek)
Pozsonyi Ferences Könyvtár, nr. 7590, G2r.
(Martin, Slovenská národná knižnica, RHKS 638.)

Hátul:
Részlet Tarnóczy István *Mennybe vezető kalauz* című művének címlapjáról
(Nagyszombat, 1675)

ISBN 978-963-508-933-8
ISSN 2060-7385

© Szelestei N. László

© MTA–PPKE Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport, ELKH

Felelős kiadó: Hargittay Emil
Tördelte a szerző
A sorozat címlapterve: Szentés Éva
Nyomdai munkák: Séd Nyomda Kft.
Ügyvezető igazgató: Katona Szilvia
www.sednyomda.hu

T a r t a l o m

Előszó	7
Prédikációra készülés a kora újkorban	9
Orációk szentekről	19
Pozsonyi prédikációk az 1620-as évekből Szószék és hitvita Pázmány Péter környezetében	33
Pozsonyi prédikációk az 1630-as évekből	57
Pázmány Péter beszédei szószéken	
– Kézírtos prédikációs kötet a 17. század közepéről	83
– Kuzmics Péter Szent György-napi prédikációja (Töredék, 17. század második feléből)	93
– Pázmány Péter-prédikációk latin nyelven	101
– Pázmány Péter prédikációi az oktatásban	123
Bárkányi János halotti beszédei	139
Liptay István prédikációi (1680-as évek–1694 előtt)	163
SZÖVEGKÖZLÉSEK	
Prédikáció Húsvét utáni IV. vasárnapra, Pozsony, 1620-as évek	48
Prédikációk az 1630-as évekből	
Concio pro dominica 5. post Epiphaniam	71
Concio pro dominica in Albis	75
Concio in festo S. Adalberti episcopi et martyris (Részlet)	80
In festo S. Stephani Regis Ungariae [...] 1639 (Részlet)	81
Concio pro festo Sancti Emerici ducis (Részlet)	82
Pázmány Péter Pázmány Péter Urunk színeváltozásáról szóló prédikációjának részleges latin fordítása	104
Bárkányi János halotti beszédei	
Részlet Fekete László temetésén mondott beszédéből, Fülek, 1669	145
Jánosz Kristóf (az egri káptalan orgonistája) felett, Kassa, 1680	147
Részlet Danka Balázs temetésén mondott beszédéből, Sajósziget, 1701	150
Liptay István prédikációi	
Szent István királyról	183
Szent László királyról	185
Mária Magdolnáról és megtéréséről	190
Húsvétvasárnapra (Részlet)	196
A tanulmányok korábbi megjelenési helyei	199
Névmutató	201

Előszó

Magyar ferencesek prédikációs gyakorlata a 17. században: Csíksomlyói kéziratos prédikációk címmel 2003-ban tettem közzé forrásokkal kísért tanulmányomat.¹ Az elmúlt másfél évtizedben újabb 17. századi kéziratos prédikációs kötetekkel foglalkoztam, eredményeimet konferenciákon mutattam be szakmai közönségnek. A 2012-től működő MTA–PPKE Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoportban a lelkeségi irodalom néhány területével (imádságok, népénekek, prédikációk) szervezeten foglalkozunk. Kutatócsoportunk szakirodalmi bibliográfiáit, forrásbibliográfiáit honlapunkon közzétettük.² Évenkénti tudományos konferenciáink előadásai *Pázmány Irodalmi Műhely, Lelkiségtörténeti tanulmányok* sorozati címmel ugyanitt olvashatóak.³ Másik sorozatunk a *Lelkiségtörténeti források*. Néhány, a kutatócsoport tagjai által kutatott területtel foglalkozó szerzői kötetet is itt tettük közzé. Ezek egyike a jelen tanulmánykötet, amelyben részben már megjelent, másrészt e kötet számára készített írásaimat gyűjtöttem össze. A tárgykörbe vágó, fentebb idézett 2003-as kötetem tanulmányait mellőztem.

¹ SZELESTEI N. László, *Magyar ferencesek prédikációs gyakorlata a 17. században: Csíksomlyói kéziratos prédikációk*, Pilliscsaba, PPKE BTK, 2003 (Pázmány Irodalmi Műhely, Források, 4).

² Az MTA–PPKE Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport honlapjának elérhetősége: <https://btk.ppke.hu/tudomanyos-kozelet/kutatasok/mta-ppke-barokk-irodalom-es-lelkiseg-kutato-csoport>

Forrásokról:

BAJÁKI RITA, *Az 1800-ig megjelent magyar nyelvű imádságoskönyvek bibliográfiája*

MACZÁK IBOLYA, *Az 1800-ig megjelent magyarországi prédikációk bibliográfiája*

SZÁDOCZKI VERA, *1800 előtti magyarországi katolikus népénekek és énekeskönyvek bibliográfiája*

A szakirodalomról (folyamatos kiegészítésekkel):

BOGÁR JUDIT, *1800 előtti magyarországi katolikus népénekek és énekeskönyvek szakirodalmi bibliográfiája*

DÉRI ESZTER, *1800 előtti magyarországi prédikációk szakirodalmi bibliográfiája*

KÓNYA FRANCISKA, *1800 előtti magyarországi imádságok és elmélkedések szakirodalmi bibliográfiája*

Adatbázisok:

Az 1800 előtti magyarországi imádságok adatbázisa – <http://ima.btk.ppke.hu/>

Az 1800 előtti magyarországi katolikus népénekek adatbázisa – <http://nepenek.btk.ppke.hu/>

Az 1800 előtti magyarországi prédikációk adatbázisa – <http://predicatio.btk.ppke.hu/>

³ A mostani a 2009-ben *Lelkiségtörténeti számvetéssel* indult sorozat 25. kötete.

Prédikációra készülés a kora újkorban

A szónoklás tanítása a kora újkori iskolai oktatás lényeges eleme, az életre való képzés szerves része volt. A papi pályára lépőknél ezt megtoldották az *ars prae-dicandi* oktatásával, hogy a pap képes legyen a hit hirdetésére, prédikálásra, azaz hatásosan lépjen be abba a folyamatba, amely a keresztény tanítást közvetíti az apostolok óta.

Vajon milyen sajátosságokat vonhatunk le 17. századi kézírtos prédikációinkból a pap előkészületeiről és magáról a prédikálásról. A gyakorló papok számára kiadott útmutatók, segédkönyvek, püspöki utasítások a prédikálás tartalmának összeállításáról egységes képet adnak. Alap a Biblia, legfőbb segítség az egyházatyák tanítása. Rendelkezésre állnak bibliamagyarázatok, liturgikus könyvek, a római katekizmus, bibliai konkordancia, florilégiumok, szentek élete, korábbi (engedéllyel kinyomtatott) prédikációs könyvek. Ez utóbbival kapcsolatban azonban kikötéseket is olvashatunk. Hiába talál a pap egy adott perikopáról jól megírt prédikációkat, azok szó szerinti elmondása mégsem ajánlott, mert a kinyomtatott prédikációk irodalmi művek, amelyeket felhasználás esetében adaptálni kell, a saját hallgatóságához kell igazítani, hogy a célnak megfelelő, gyümölcsöző beszédeké váljanak. A pap ajkán akkor szólhat gyümölcsözően a prédikáció, ha azt készülése során átélmélkedte, magáévá tette.

Tarnai Andor, „*A magyar nyelvet írni kezdik...*” című monográfiájában a középkori anyanyelvi tolmácsolás során kialakult stílári fordulatok hagyományáról beszél.¹ A 17. században már kimutatható a retorikai tudatosság, ugyanakkor a memóriában felgyűlt, ott őrzött fordulatok szerepe is jelentős maradt. A többnyire latin mintaprédikációk tartalmában, ha csak fordításról, tolmácsolásról van szó, nehéz megfogni a változtatás mibenlétét. Szóbeli előadások kialakult szokásai szerint úgy fordít/tolmácsol a prédikációját leíró pap, hogy tartalmilag egyenértékű marad mintájával. Tarnai Andor megállapításaira figyelve össze lehetne/kellene gyűjteni a latin szövegek magyarításából származó formulákat és a fordításokban megjelenő fordulatokat. Például: az anyanyelvi szövegben a nem a latinból fordított, néha állandósult jelzős kapcsolatokat, vagy a szóbeliségben gyakori megszólításokat.

¹ TARNAI Andor, „*A magyar nyelvet írni kezdik*”: *Irodalmi gondolkodás a középkori Magyarországon*, Budapest, Akadémiai, 1984 (Irodalomtudomány és kritika), 20.

A nyelvi formulák kialakulása az élőbeszédben ment végbe, a literátus réteg nyelve került át az írott nyelvbe. Ismét Tarnait idézve: „A további kutatási cél a latin minták felmérésén át a magyar prédikálás összes külső formáságainak felderítése lehet; azoknak is, amelyek a nyomtatásban kiadott latin beszédekből már nem állapíthatók meg: milyen nyelvi sablonok keretébe foglaltan tolmácsolta a pap magyarul a napi evangéliumot, hol iktatta beszédbe az imádságot, milyen módon fejezte be szónoklatát. A két fő feladat azért sem keverhető össze egymással, mert a mintául vett (és változó hűséggel magyarra fordított) sermók a legkevésbé sem egyezhettek meg azzal az előadási móddal, amit a latin író ugyanazon beszéd szóbeli elmondása esetén alkalmazott volna.”² Előre meg kell mondani azonban, hogy csak a szokások által szentesített nyelvi sztereotípiák ragadhatók meg, az elméleti ismeretek tudatosságának foka, éppen teoretikus források hiányában, már nem.³

A latin mintakötetek nagy számát nem csak régi könyvtáraink, könyvjegyzékeink bizonyítják, hanem a ránk maradt nem jelentéktelen mennyiségű kéziratok is. Már a 17. században kimutatható Pázmány Péter mintaprédikációinak nagy szerepe. 17. századi kéziratok beszédekben az alábbiaktól sikerült eddig mintaprédikációkat kimutathatnom: magyar nyelvűek közül: Telegdi Miklós, Pázmány Péter, Káldi György, Kopcsányi Márton, Landovics István; latin szerzők közül Temesvári Pelbárt, Laskai Osvát, Alessandro Calamato, Guillelmus Pepin, Thomas Stapleton, Joannes Osorius, Cornelius Musso, Petrus Besseus, Jodocus Clichtoveus, Joannes Raulin, Leonhardus Lessius, Matthias Faber, Raphael Delaminetz, Johann Ludwig Schönleben...⁴ A prédikációkészítés e minták alapján a szó szerinti átvételtől és fordítástól az önállóság különböző fokát mutatja. Gondos összevetéssel a legtöbb esetben meg lehet különböztetni az átvételt/fordítást, a lineárisan haladva kihagyásos átvételt/fordítást, kivonatolást, különböző mértékű átdolgozást és parafrázis készítését.

Nézzük meg a felmerülő fogalmakat, jelentésüket, aztán a prédikációk létrejöttének folyamatait! Prédikációkutatásunk a prédikációk készítését, azok egymástól függését gyakran tárgyalja kompilációként. Az elmúlt két évtizedben

² Uo., 257.

³ Uo., 258.

⁴ A kötet tanulmányaiban szereplő mintakötetek a névmutató segítségével visszakereshetők.

tudatosan a kéziratban maradt prédikációkkal, prédikációfogalmazványokkal foglalkoztam. Megfigyeléseim szerint a szövegátvétel esete bonyolult jelenség, az eddigieknél ritkábban kellene azt kompilációval magyarázni.

A kompiláció (összeszerkesztés) irodalomban használatos fogalmát Hargittay Emil írta le: szövegszerkesztési technika, „az egy vagy több szövegből létrehozott újabb szöveget alakító folyamat”. A létrehozott szövegben a szerzőség, „a szerzői novum nem a saját fogalmazású "új gondolatok" közlésében keresendő, hanem a szöveg kialakításának, megfogalmazásának módjában, a szöveg átstrukturálásának, a kompiláció technikájának érvényesülésében.”⁵ Maczák Ibolya a magyar prédikációirodalom kora újkori történetéből sok ilyen „kanonikus plágium”-ot elemzett.⁶ Bogár Judit az imádságok összehasonlítása alapján arra hívja fel a figyelmet, hogy „az imádságok szövegformálásában ugyanakkor, úgy tűnik, a prédikációkéhoz képest jóval nagyobb arányban van jelen a 'nem szándékos kompilálás' jelensége: az imádságszerzők, imakönyv-összeállítók gyakran önkéntelenül is a jól ismert, fejből tudott, sokszor imádkozott szövegek képeiből, kifejezéseiből, soraiból építkeznek, az imaszövegek pedig, éppen, mivel fejből mondják őket, az imakönyvtől elszakadó szóbeli használat során állandóan változnak.”⁷

Nyomatott magyar nyelvű prédikációs kötetek 1700-ig:

(dőlt betűvel az ismételt kiadások)

Telegdi Miklós (1577, 1578, 1580, 1638), Kopcsányi Márton (1631),⁸ Káldi György (1631),⁹ Pázmány Péter (1636, 1695),¹⁰ Illyés András (1691, 1692,¹¹ 1696¹²), Landovics István (1689).¹³

⁵ HARGITTAY Emil, *Pázmány és a kompiláció = Pázmány Péter és kora*, szerk. HARGITTAY Emil, Piliscsaba, PPKE BTK, 2001 (Pázmány Irodalmi Műhely, Tanulmányok, 2), 251–260, i. h. 251.

⁶ Lásd pl. MACZÁK Ibolya, *Elorzott szavak: Szövegalkotás 17–18. századi prédikációkban*, [Szigetmonostor], WZ Könyvek, [2010] (A források tükrében); UŐ, *Kölcsönzés és kompozíció: Szövegalkotás 17–18. századi szerzők prédikációiban*, Budapest, MTA–PPKE Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport, 2019 (Pázmány Irodalmi Műhely, Lelkiségtörténeti tanulmányok, 23) 2019.

⁷ BOGÁR Judit, *Ars compilandi praedicationes: Pázmány Péter imádságai és a kompiláció = Közkeincs: Tanulmányok a régi magyarországi prédikációk kompilációjáról*, szerk. MACZÁK Ibolya, Budapest, MTA–PPKE Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport, 2014 (Pázmány Irodalmi Műhely, Lelkiségtörténeti tanulmányok, 8), 73–92, i. h. 92.

⁸ *A boldog Szűz Mária élete*, Bécs, 1531. (RMNy 1489)

⁹ *Az vasárnapokra való prédikációknak első része*, Bécs–Pozsony, 1631. (RMNy 1509); *Az innepekre való prédikációknak első része*, Bécs–Pozsony, 1631. (RMNy 1510)

¹⁰ *A római Anyaszentegyház szokásából minden vasárnapokra és egynehány innepekre rendelt evangéliomokról prédikációk*, Pozsony, 1636. (RMNy 1659); Nagyszombat, 1695. (RMK I 1482)

¹¹ *Megrövidített Ige, I–II*, Nagyszombat, 1691–1692. (RMK I 1415, 1416)

¹² *Megrövidített Ige, azaz vasárnapi prédikációknak könyve*, Bécs, 1696. (RMK I 1485)

¹³ *Novus succursus, azaz új segítség, I–II*, Nagyszombat, 1689. (RMK I 1380, 1381)

A 17. századból ránk maradt kéziratos prédikációs kötetek:

- Csíksomlyói prédikációs kézirat (17. század első harmada, Csíksomlyói Ferences Könyvtár, I. 13.)
- Csíksomlyói prédikációs kézirat (17. század első harmada, MTAK, Kézirattár, K 67.)
- Csíksomlyói prédikációs kézirat (1670-es évek, két ciklus, olim: Csíksomlyó; mikrofilm, OSzK)
- Csíksomlyói prédikációk Stockinger Mátyástól, 1690 körül (OSzK, Kézirattár, Quart. Hung. 1424.)¹⁴
- Prédikációk, Pozsony, 1620-as évek (Pozsonyi Ferencesek Könyvtára, 7590 (Martin, Slovenská národná knižnica, RHKS 638.)
- Káldi Márton SJ prédikációi, 1620-as évek, 2 kötet, (Budapest, Egyetemi Könyvtár és Gyulafehérvár, Batthyáneum.)¹⁵
- Prédikációk, Pozsony, 1630-es évek (Budapest, Egyetemi Könyvtár, A 163.)¹⁶
- Prédikációk, Pozsony, 1650? (Budapest, Egyetemi Könyvtár, A 162.)
- Bárkányi János halotti beszédek tartalmazó kötete, 17. század második fele (Győr, Egyházmegyei Könyvtár, Ms. III. 4.)¹⁷
- Liptay István ecsegi plébános prédikációs gyűjteménye, 1680-as évek (Vác, Egyházmegyei Könyvtár, 705240.)¹⁸
- *Concioncs ecclesiasticae*, I–II, Nyugat-Magyarország, 17. század harmadik negyede (OSzK, Kézirattár, Quart. Lat. 2754/1–2.)
- CSETE István, *Sermones*, I–VI., (Kolozvár, Akadémiai Könyvtár, Mss. C. 141–146.) és Uő, *Sacri sermones III.*, [pars aestivalis], (Gyulafehérvár, Batthyaneum, Ms. I–150.)¹⁹
- Bencés (pannonhalmi) prédikációk, 1700 körül (Budapest, Egyetemi Könyvtár, A 163.)

¹⁴ A négy csíksomlyói kötettről: SZELESTEI N. László, *Magyar ferencesek prédikációs gyakorlata a 17. században – Csíksomlyói prédikációk*, Piliscsaba, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Bölcsészettudományi Kar, 2003 (Pázmány Irodalmi Műhely, Források, 4).

¹⁵ Kolozvárótt Gábor Csilla irányításával készül Káldi Márton prédikációnak kiadása.

¹⁶ A kötetet röviden jellemeztem az MTA Irodalomtudományi Intézetében *A 17. századi prédikálás gyakorlatáról* címmel tartott előadásomban (*Az értelmezés hatalma III: A kora újkori kéziratos nyilvánosság működésének módszertani kibívásai és tanulságai*, 2017. márc. 29.).

¹⁷ DOBÓ Éva Katinka, *Bárkányi János halotti prédikációi*, szakdolgozat, Piliscsaba, PPKÉ BTK, 2005.

¹⁸ SZELESTEI N. László, *Liptay István prédikációi (1680-as évek–1694 előtt)*, = *Litteris vincimur*, szerk. BOROS István, TAKÁCS László, Budapest, Szent István Társulat, 2018, 43–55.

¹⁹ BALLA Lóránt, *Csete István kéziratos prédikációi és Gyalogi János-féle kiadásai: Eredetiség, fordítás, közvetítés a kora újkori jezsuita prédikációkban*, Kolozvár, Bolyai Társaság – Egyetemi Műhely Kiadó, 2017 (Doktori dolgozatok, 20), 71–83, 84–89.

Vajon a nyomtatványok alapján leírt megfigyelések egyeznek-e a kéziratokból származókkal? Megállapításaim a 17. századi kéziratok prédikációs kötetekből származnak.

Gyakori a magyar prédikáció egy részének pontos másolásával készült beszéd.²¹ Ezzel, a szerzőséget tekintve, szinte egyenértékű a sok kihagyással, de kevés változtatással másolt beszéd.²² Latin mintaszöveg használása esetében is létezik olyan eset, ahol a magyarul prédikálás sem tartalmilag, sem megfogalmazásban nem tér el a mintától, a latin és a létrehozott magyar szöveg szóról szóra „egyezést” mutat. A rövidítést nem tekintem önálló szerzőségi tevékenységnek. Ha megmarad az eredeti szerkezet, a mintaprédikáció gondolatmenetével, akár a sietség, akár az alapos megfontoltság nyomait mutathatjuk ki, a létrehozott ’új’ beszédben kevés az önálló tevékenység. Az egy prédikációból a gondolatmenet meghagyásával, pusztán elhagyásokkal létrejött kivonatolást nem tartom kompilálásnak. (Tapasztalatom szerint a kéziratok prédikációk, prédikációvázlatok többsége ilyen jellegű, kivonatolás.)

A kismértékű változtatásnál éppúgy, mint a jelentősebbnél meg kell állapítanunk annak mibenlétét. Ha például a fordító csak díszíti (akár tudatosan, például rendelkezésére álló formulákkal, esetleg magyar nyelvi jellegzetességekkel); ha megszólításokat told be, azt mindaddig fordítói, igaz: tudatos fordítói tevékenységnek tartom, míg a mű mondandóját vagy szerkezeti rendjét nem érinti a változtatás. Ha önállóan alakítja a fordított/tolmácsolt beszéd mondandóját, vagy lényegesen megváltoztatja annak szerkezetét, akkor van szó szerzőségről, kompilációról.

Prédikációk esetében a mondandó adott. Az egyházi engedéllyel közzétett szövegekre támaszkodás biztonságot – és természetesen – segítséget jelentett. A prédikálásra való felkészülés fontos része a mondandó alkalomhoz, hallgatóságához való alakítása. A betoldás még nem feltétlenül jelenti a mondandón való változtatást, akkor sem, ha annak terjedelme jelentős, ám a mű szerkezete lényegében érintetlen marad. Ilyenek a stilisztikai alakítgatások, amelyek a műfaj középkor óta jellemző sajátosságai; a megszólítások változtatása, betoldásai; a fordítás során bővítések (pl. a prédikálás hatásosságát növelő indulatszók, töltelékszók, jelzők

²¹ Példák: Budapest, Egyetemi Könyvtár, A 162, f. 5r. Leírását lásd e kötetben a 88. lapon.; Uo., f. 37: Leírását lásd e kötetben a 89. lapon.

²² Példa: Uo., Úrnapi beszéd, f. 6. Leírását lásd e kötetben a 88. lapon.

betoldása), néha a paralel szerkezetelemek meghúzása. Tanulmányainkban értelmezni kell ezeket a jelenségeket, nemcsak megjegyezni, hogy kisebb méretű betoldásokkal, „két sornyi” betoldással, elhagyással, stb. van dolgunk.

A kompilálás fogalmát azokra az esetekre tartom fenn, ahol egy szerző legalább két műből (ezek egyike lehet bizonyítottan saját alkotás), nem is mindig csak azonos műfajokból, alakít ki tudatosan, részben vagy egészen önálló gondolatmenetű művet.

Gyakori, hogy megállapítjuk a beszéd egy részéről, hogy szövegátvétel, a beszéd többi részéről azonban se megállapítani, se megítélni nem sikerül, hogy az önálló fogalmazvány, vagy szövegátvétel; ilyenkor ne foglaljuk állást szerzőség kérdésében. Prédikációknál gyakori, hogy egy prédikáció úgy kerül a prédikáló személyhez, hogy az láthatóan több helyről összeállított, kompilált. Csak éppen az nem biztos, hogy a prédikáló személy kompilálta.²³

Hogyan ítéljük meg egy olyan írást, amelynek első része a prédikációírás szabályai szerint készült, aztán illusztrációként azt nyomtatott mű, például vitairat-részlet bemásolása követi? A vitairatot a prédikáció készítője az új helyzethez igazította. A beszédhelyzet megváltozásából adódó szövegbeli eltéréseket regisztrálni kell. Például az 1620-as években, Pozsonyban Pázmány Alvinczi Péter elleni vitairatának egyik fejezete került be prédikációba, szinte szó szerint, de az egyes szám 2. személyű megszólítások többes második személybe kerültek.²⁴ Még azt is elbírná a prédikáció műfaja, ha egy témaillusztráció más műfajban marad, és elkülönítve, vagy jól beépítve olvassa fel azt (esetleg csak figyelni) a prédikáció részeként a pap. A középkor óta gyakori a dramatikus jelenetek jelenléte a prédikációkban.²⁵ Ilyen esetekben mindenképpen tetten érhetőek a műfajok egybefésülései, a prédikáció szerzője kompilál.

A prédikáció mint műfaj, mint szerzői mű más esetekben is furcsa viselkedést mutathat. De hát ez magától értődik: a pap „csak” Isten igéjét hirdeti, a

²³ Az általában jobb felső margóra feljegyzett elmondási helyeket tartalmazó kéziratok prédikációk egy részénél az eltérő kezekkel feljegyzett (néha nem közeli időpontot megjelölő) beszédek többsége ilyen.

²⁴ *A dialógus formái a magyar régiségben (1450–1750)* című kolozsvári konferencián (2018. május 3–5) beszéltem erről *Prédikálás Pozsonyban az 1620-as években (Szószék és hitvita Pázmány Péter környezetében)* címmel. A szóhozott beszéd szövegét lásd e kötetben a 48–55. lapokon.

²⁵ Két 17. századi magyar nyelvű dramatikus prédikációt (egy karácsonyit és egy nagypéntekit) korábban már közöltem. Ld. SZELESTEI N. László, *Magyar ferencesek prédikációs gyakorlata*, (14. j.), 101–110, 137–181.

szerzőségénél sokkalta fontosabb, hogy belehelyezkedjék abba a hagyomány-folyamba, amelynek gondolati rendszere, képi kifejezései két évezred óta azonos mederben folynak, azonos tartalom kifejezései. A szövegek átalakításának oka nem az én felől értelmezendő. A pap, aki lelkileg jól karbantartja magát, (a jó pap holtig tanult), beleilleszkedik ebbe a folyamba, azt magáénak tudja. Azt a prédikációt, amely kezébe kerül és tetszik neki, akkommodálva elmondja és – ha megvan ehhez a képessége, megtoldva vagy megkurtítottnak, hozzá is tehet abból a memóriájában őrzött hagyományból, melyet sajátjaként él meg. Néha e hozzá-tételekről azt is hihetjük, hogy önálló alkotói tevékenység eredményei, pedig esetleg csak a memóriából származó idézetek, panelek: Bibliából, egyházatyáktól, liturgiából, korábbi prédikációkból, imádságokból. Pázmány prédikációinak gyakori felhasználása elgondolkodtat: nemcsak a prédikáló pap, a hallgatóság is sajátjává tehetett bizonyos részeket, azok közkinccsé váltak. Mi pedig e közkinccs paneleket felismerve ma Pázmánytól való átvételeknek, nem felismerve a prédikáló pap átalakításainak, és nem reminiscenciának vagy közönséges közhelynek tartjuk. A közhelyek, panelek beépülése történhet a beszédre készüléskor, (akkor nyoma marad írásban) de prédikálás közben is, különösen ha külső körülmény a papot erre kényszeríti. Vagyis: A mintakövető prédikációírás folyamatában, akár fordítás közben is változhat a közvetlen minta, emlékezetből származó hasonlóság kerülhet a fordításba, a prédikáció elmondásakor pedig ez a fogalmazványokban fellelt eseteknél gyakoribb lehetett.

A fentiek alapján úgy tűnik, hogy a Bogár Judit által az imádságok létrejötténél rögzített „nem tudatos kompiláció”²⁶ a prédikáló papoknál is előfordul. Ha a szerzői alkotási folyamat felől nézem, akkor persze ez nem kompiláció, hiszen egy közismert ima, vagy a prédikációba helyezett példázat nem közvetlen forrásból, hanem a pap memóriájából kerül a prédikációba.

A bencés szerzetesek 1700 körüli prédikációinak tanulmányozásakor azt rögzíthetem, hogy a nagyon tehetséges, de a prédikálásban kezdő Laurencsics Anzelm szorosán ragaszkodott Pázmány prédikációjának menetéhez és fogalmazásához, a már öreg, 70. éve felé járó Csernátoni Miklós Pázmány több beszédét használta egy prédikációhoz, gyakori szó, szintagma, néha idézetbetoldással, sorrend (és

²⁶ Lásd a 7. sz. jegyzetet.

gondolatmenet) módosítással, vagyis lineáris eltéréssel.²⁷ Ez ismételt felveti, hogy az általunk megtalált szövegegyezés memóriából is származhat.

Amikor Pázmány Péter „más üdőről” beszél, az egy téma más alkalommal való elmondhatóságát jelenti. Például Szent Mártonról szóló beszédét (*A keresztyén vitézek kötelességéről*) többen felhasználták, katonaszentről prédikálván. Kuzmics Péter az 1670-es években a győri helyőrséget Szent György ünnepén lelkesítette egy olyan beszéddel, amelyben Pázmány szövegén többször is jelentősen változtatott, bizonyára nemcsak a mondandójában mélyült el, hanem azt hallgatóságához igazította. (Kompilált.)²⁸

Más alapon válik mintává Pázmány egy másik beszéde a 8. sz. kötetben (Vízkereszt utáni 6. vasárnap, I. prédikáció: *A tekeletes jóságnak és a jámborságnak méltóságáról*). A téma a prédikációra készülő papnak ösztönzést jelentett Szent István magasztalására, a beszéd zöme a Pázmány prédikáció meghúzásával és talán önálló összeillesztéséből, továbbá Szent Istvánhoz tapadó panelekből, dicséretekből állt össze, liturgiából, énekek motívumainak átvételéből.²⁹

Az emlékezetből beépülhetnek prédikációkba a világi irodalom közhelyes elemei is. Liptay István 1688-ban Alessandro Calamatótól fordított, Mária Magdolnárról szóló beszédében³⁰ megfigyelhető, hogy mennyire jó érzékkel és nagy gondal fordít Liptay. Fordításaiban (ugyanúgy, mint fél évszázad múlva Faludi Ferenc) gyakran dúsítja jelzőkkel és képekkel a latin prédikáció szövegét, mindig ügyel a jó hangzásra, élvezi a magyar nyelv ízeit. A bővülésbe nemcsak prédikációkból épülnek be elemek, hanem a hagyományból is. Így kerül Görög Ilona mellé Lucretia. (Esetleg Liptay ezeket már együtt kapta.) Ha ilyen jellegű bővülések akadnak is a szövegben, a mintát szorosán követő magyar változatot inkább fordításnak nevezem, semmiképpen sem mondom rá, hogy kompiláció.

Másik példa. Amikor Liptay közhelynek tekinthető bibliai és egyéb ismereteivel konkretizálja a fordított szöveget, lásd a kiemelt részeket, egészen más jellegű

²⁷ SZELESTEI N. László, *Magyar benecések prédikációi a 17–18. század fordulóján*, Budapest, MTA–PPKE Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport, 2014 (Pázmány Irodalmi Műhely, Lelkiségtörténeti források, 3), 18. és 7. számmal közölt beszédek.

²⁸ Vö. SZELESTEI N. László, *Adatok Pázmány Péter prédikációinak 17. századi használatához: Kuzmics Péter győri kanonok Szent György-napi prédikációja = Pázmány nyomában – Tanulmányok Hargittay Emil tiszteletére*, szerk. AJKAY Alinka, BAJÁKI Rita, Vác, Mondat, 2013, 385–394. (Forrásközlés nélküli változata olvasható e kötetben is, 93–99.)

²⁹ Budapest, Egyetemi Könyvtár, A 162, f. 69v–73. Leírását lásd e kötetben a 90. lapon

³⁰ A beszédet és forrása egyes helyeinek közlését lásd a *Liptay István prédikációi* című fejezetben (190–196, 166–169).

tevékenységet végez, mint az, aki akár saját gondolataival, akár másokéval egészíti ki a szöveget. Liptay ebben a beszédben is fordít, nem kompilál.

Gloriosus triumphus, gloriosa et
praeclara triumphū illius fuere laudum
encomia, quae populus civitatis
Bethuliae occinuit piissimae viduae
Judith, quando e castris inimicorum
superbum secum pro trophaeo
deferens caput Holofernīs rediit
victoriosa: Judith 15. v. 10. Tu gloria
Jerusalem, tu laetitia Israel, tu honoro-
ficientia populi nostri.

(Calamato)

Mely fölséges triumphus, mely nagysá-
gos győzelem, mely csuda énekszó,
mely örvendetes dicséret vala az,
mellyel a Betulia-városbeliek eleiben
mennek vala az ő győzedelmes asszo-
nyoknak, amaz istenfélő Judit
asszonyoknak, mikor <a maga ellensé-
ginek> az asszirusoknak táborátul
magával hozná a maga és az ő maga
népe ellenségének, Holofernésznek
véres fejét, melyet a maga táborában,
tulajdon maga sátorában tulajdon
fegyverével megölt vala. Judith 15. v.
10. Te gloria Jerusalem, tu laetitia
Israel, tu honoroficientia populi nostri.
Te, úgymond a Jeruzsálem dicsősége,
te az Izraelnek öröme, te a mi népünk
tisztessége.

(Liptay)

Maradva a 17. század második felénél, Palócországnál. A ferences Gyöngyösi Krizosztom prédikálási instrukciója³¹ a 17. század utolsó harmadában kedvelt ferences szónoknál, Bárkányi Jánosnál jól lemérhető a megindítás alakzatainak bőséges alkalmazásában. Beszédeiben lehetnek ezek csak stilisztikai hozzáadások, de beszédmódjának természetes elemeivé is válhattak.³² Ha természetes elemek, akkor mindig velejárói előadásának, ha stilisztikai díszítések, akkor inkább azon leírt prédikációinak velejárói, amelyekből visszafelé következtetve próbáljuk rekonstruálni az elmondott prédikációkat.

³¹ SZELESTEI, *Magyar ferencesek ...* (14. j.), 67–72.

³² Bárkányi Jánosról lásd e kötet 139–162. lapjain *Bárkányi János halotti beszédei* című tanulmányt és a hozzá tartozó szövegek közlést

Orációk szentekről

A barokk kori katolikus szónoklatok között szerkezetileg és kifejezési eszközökben is jól elkülöníthető két beszédtypust különíthetünk el: a prédikációt és az orációt. Az utóbbiak jellemző vonásaival főleg halotti beszédekben és szentekről szóló panegyricusokban találkozunk. Bennük jellemzően vannak jelen a hatásos ötletek, reprezentációt hangsúlyozó életrajzi elemek, emblémák, stb. A *genus demonstrativum* körében helyezhetjük el őket.¹

Feltűnő a fent jelzett orációk olvasásakor, hogy a világi beszédekhez hasonlítanak, kevés bennünk a teológiai fejtegetés, bár a beszéd „tárgya” a magasztalt személy keresztény életvitele, szilárd hite. Jól láthatjuk ezt Bárkányi János e kötetben közölt beszédeiben. Az egyetemeken patrónusokat évenként magasztaló, gyakran diákokkal deklamáltatott szónoklatokban hiányzik a bibliai textus is.

A szakirodalom ezekre a beszédekre akkor is inkább az oráció, mint prédikáció elnevezést használja, ha az elmondó személy pap, az elmondás helyszíne templom, kerete egyházi szertartás. A halotti beszédekben az elhunyt életének eseményeiről, annak kiválóságáról hallunk, a patrónusok ünnepein (egyetemeken és egyéb intézményekben) elmondott szónoklatokban pedig a választott példakép magasztalásáról.

Vajon megragadhatók-e az oktatás során, hogyan alakulnak azok a sajátosságok, amelyek e laudációk jellegzetességei? E jellemző vonások az iskolai retorikaoktatás sajátosságaiból adódnak, vagy csak a ránk maradt beszédekből származhatjuk ki azokat?

A retorikai oktatás mindaddig általános oráció-tanítás, míg a papi szolgálatra készülők el nem kezdik a homiletika (*eloquentia sacra*) tanulását. A középiskolákban párhuzamosan történt az elméleti és gyakorlati képzés. A török hódoltság és vallási viszályok közepette is hangsúlyos volt, hogy a kard mellé alapos retorikai képzettség szükségeltetik. Ha az alkalom úgy kívánta, hitvitában, politikai „tanácskozás”-ban is helyt kellett állni. A katolikus és protestáns gimnáziumoktól, de főleg az akadémiáktól elvárták, hogy a jelesebb hallgatók (főrangúak és azok

¹ Vö. KECSKEMÉTI Gábor, *Prédikáció, retorika, irodalomtörténet: A magyar nyelvű halotti beszéd a 17. században*, Budapest, Universitas, 1998 (*Historia litteraria*, 5), 221–224: *A katolikus halotti beszédek és a genus demonstrativum*

udvarába kerülők, hivatali pályára lépők, diplomaták) magán- és közreprezentációs feladataikat jól teljesítsék. Ehhez szakképzett tanárokat és megfelelő tankönyveket alkalmaztak.² A gimnázium poétikai és retorikai osztályában hetente szűkebb körben, havonta egyszer pedig ünnepélyes keretek között az iskola dísztermében ún. deklamációkat tartottak. Az ókori szónokoktól és későbbi, mintaként kijelölt beszédekből eltanult, főleg formai elemeket, nyelvi fordulatokat, a „Nem az iskolának, hanem az életnek tanulunk” jegyében az aktuális mondandó, napi események, feladatok megfogalmazásához használták. A konviktusokban is gyakorolták ezt. Cyprianus Soarius retorikájának³ tanulása közben a tanulóknak már orációkat kellett írniuk.

Orációk (és versek) alapos oktatásához olyan segédkönyvek jelentek meg, amelyek az egységes iskolarendszer és azonos nyelv következtében Európa-szerte elterjedtek. Jacobus Maseniusnak, a jezsuita iskolai szónoklat- és költészettan megújítójának *Palaestra oratoriáját*,⁴ amely nagyban segítette az oktatás udvari, világi jellegének hatékonyabbá válását, 1659-től használták. Kiadásai bőségesen képviselik magukat régi könyvtárainkban.⁵ Sigismundus Lauxmin litván jezsuita a beszédgyakorlatok segítése céljából írt tankönyvet, ezt már műve címében is

² A 17. század közepén a magyarországi protestánsok által (akikről a továbbiakban nem ejtek szót) kiadott két nagyhatású retorika: BECKHERIUS, Georgius, *Orator extemporaneus, seu artis oratoriae Breviarium bipartitum, cuius pars prior praecepta continet generalia, posterior praxin in specie ostendit*, Varadini, Apud Abrahamum Szenciensem, 1656 (RMK II. 866), és *Institutiones oratoriae ex optimis authoribus collectae: methodo accurata donatae, usibusque paedagogi Patakiensis consecratae a Michaele BUZINKAI, S[ár]os] Patakini*, 1659 (RMK II. 937).

³ SOARIUS, Cyprianus, *Artis rhetoricae libri III.* (Nagyon sok kiadása van.)

⁴ MASENIUS, Jacobus, *Palaestra oratoria, praeceptis et exemplis veterum lectissimis instructa, et nova methodo in progymnasmata eloquentiae atque exercitationes rhetorum proprias, ad lectionem simul et imitationem distributa, cum resolutione et artificio Tullianarum Orationum adjuncto*, Coloniae Agrippinae, Jo. Busaeus, 1659. Kiegészített változatának címe: *Exercitationes oratoriae, quae generum diversorum progymnasmata et orationes, vario stylo, et disserendi ratione complectuntur, libris duobus, juxta leges in Palaestra styli, et Oratoria praescriptas*, Uo., 1659¹.

⁵ TŰSKÉS Gábor, KNAPP Éva, *Jacob Masen irodalomelméleti műveinek magyarországi hatástörténetéhez*, Irodalomtörténeti Közlemények, 2004, 139–155 (= KNAPP Éva, TŰSKÉS Gábor, *Sedes Musarum: Neolatin irodalom, tudománytörténet és irodalomelmélet a kora újkor Magyarországon*, Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2009 /Csokonai Könyvtár, Bibliotheca Studiorum Litterarium, 44/, 97–120); TÓTH Sándor Attila, *Jacobus Masenius Poétikája*, Szeged, Gradus ad Parnassum Kiadó, 2008, 13–18; BÁTHORY Orsolya, *Az irodalmi reprezentáció műfajai: alkalmi költemények Batthyány József érsek tiszteletére = Humanista történetírás és neolatin irodalom a 15–18. századi Magyarországon*, szerk. BÉKÉS Enikő, KASZA Péter, LENGYEL Réka, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Irodalomtudományi Intézet, Budapest, 2015 (Convivia Neolatina Hungarica, 1), 236–247.

hangsúlyozza: *Praxis oratoria, sive praecepta artis rhetoricae*.⁶ Bevezetőjében elmondja, hogy nem elméleti könyvet tett közzé, nem a kész szónokok számára írta tankönyvét, ezért eltérő műve szerkezete, terjedelme, a részek sorrendje. Az 1648. évi első kiadást továbbiak követték, a mű 1732-ben Kassán is megjelent.⁷

A humanista gimnáziumi oktatás során gyakran szónokoltak az ifjak. A tanárok tudatosan teremtették meg számukra a hallgatóság előtti megszólalás lehetőségét. Jellemző, hogy az iskolai vallásos társulatok éves ünnepein gyakran grammatikai osztályokba járó ifjak mondhattak beszédet nagyobb közönség előtt. Például a 18. század elejétől a trinitáriusoknál a Szentháromság skapuláré-társulati ünnepeken (Pozsonyban, Óbudán és Komáromban). Az elmondott német nyelvű orációk nyomtatásban máig olvashatók.⁸ Knapp Éva, aki e beszédeket számba vette, megállapítja, hogy „ezek a prédikációk az áhítati célkitűzés mellett elsősorban a tanulóifjúság irodalmi képességeinek fejlesztését szolgálták.” Gyermek szerzők prédikációiként említi az 1726-tól kezdődően ránk maradt kiadványokat, ám azt is megjegyzi, hogy nyilvánvalóan inkább tanári felkészítéssel elmondott orációkról van szó.⁹

A gimnáziumok akadémiáin (önképzőszerű csoportjaiban) a deklamációk során elhangzott, nem ritkán megjelent beszédek kutatásával még adósak vagyunk. Ezek egyértelműen orációk, témájukban is csak ritkán közelítettek a prédikációkhoz.

A kéziratos, 18. századi jezsuita tanárképzés repetens-munkái között sok verset és orációt tanulmányozhatunk. A humaniorák (költészet, szónoklat) repetens-képzésén részt vevő rendtagok erre kijelölt, gyakorlott tanár irányításával egy éven át tanulták, gyakorolták a költészeti, szónoklati és drámai-epikus ismereteket;

⁶ LAUXMIN, Sigismundus, *Praxis oratoria, sive praecepta artis rhetoricae, quae ad componendam orationem scitu necessaria sunt, tam separatim singula, quam omnia simul, exemplis expressa; et ad aemulationem eloquentiae studiosis proposita*. Saepius ob insignem utilitatem, diversis in provinciis, et literarum gymnasiis luci publicae data, nunc recens recusa, Cassoviae, 1732, Typ. Acad., [16], 328, [8] l. A szerző előszavából (Praefatio, a3v): „ego minuta etiam collegi, exemplisque doctrinam confirmavi, ac ad praxim deduxi, ut in uno conspectu et doctrina et usus doctrinae appareret.”

⁷ A kötet fejezetei: I. De incisis, membris, periodis – II. De argumento et argumentatione – III. De amplificatione – IV. De sententia, transitione, digressione – V. De quaestione, statu, causa, crinomeno – VI. De partibus rhetoricae, officio oratoris, partibus orationis – VII. De genere, seu character dicendi – VIII. De dispositione orationis – IX. De elocutione oratoria – X. De actione oratoria

⁸ KNAPP Éva, *Pietás és literatúra: Irodalomkínálat és művelődési program a barokk kori társulati kiadványokban*, Budapest, Universitas, 2001 (Historia litteraria, 9), 59–60. A kiadványok: 203–204, 218–221, 226–230.

⁹ *Uo.*, 60, 155.

verseiket, orációikat elmondták, leírták.¹⁰ Tanulmányozásukkal felmérhetjük, hogy milyen igények felmerülésével számoltak, mit várt el a leendő tanároktól a világi társadalom. Ismerjük Antonius Hellmayr 1734-ben jezsuita repetensek számára készített előadásainak kéziratát.¹¹ Annak negyedik részében, mely a szónoklatról szól, jól elkülönítetten, egymásra épül az oratio és az oratio sacra (= concio). Hellmayr jegyzetéből jól érzékelhető: tudatosan képezték a repetenseket, a gimnáziumi oktatásra készülő jezsuita szerzeteseket arra, hogy az orálást tanítaniuk kell majd.¹² Amikor egy szónoklat címében oratio szót olvasunk, az akkor sem prédikáció, ha a témát tekintve esetleg arra gondolnánk. A ránk maradt 18. századi beszédgyakorlatok között nincsen concio. A Szűz Mária tiszteletével foglalkozó repetens-orációk is nélkülözik a prédikációkra jellemző retorikai sajátosságokat.¹³

Gimnazisták ünnepi beszédei

Visszatérve a gimnáziumokhoz, ott a szokásos deklamációk mellett a kiválóbb és tekintélyesebb ifjak közül kiválasztott személy, néha még grammatikai osztályosként, az oktatási intézmény patrónusának napján mondhatott beszédet, s ezeket is kinyomtatták. És mivel az egyetem és a hozzá kapcsolódó gimnázium, akadémia a jezsuiták kezében volt, gyakran előfordult, hogy az intézményi ünnepségen tehetséges, de még alsóbb szinten tanuló ifjú szónokolt. Ünnepi beszéd hangzott el az egyetemi karok patrónusainak tiszteletére (bölcészeknél Alexandriai Szent Katalin, vagy Xavéri Szent Ferenc, jogászoknál Szent Ivó, orvosoknál szent Lukács,

¹⁰ A kolozsvári nemesi konviktus poétáinak 1750–1773 közötti elégiáiról és a győri repetensképző intézet 1766–1773 közötti költeményeiről és orációiról Szádóczi Vera készített jellemzést és részletező katalógust. SZÁDOCZKI Vera, *Neolatin elégiaköltészet a 18. századi Magyarországon: A jezsuita költészetoktatás és Makó Pál munkássága*, PhD értekezés, Budapest 2019/2020. – Korábbi tanulmány: SZABÓ Flóris, *A költészet tanításának elmélete és gyakorlata a jezsuiták győri tanárképzőjében (1742–1773)*, Irodalomtörténeti Közlemények, 1980, 468–485

¹¹ Budapesti Egyetemi Könyvtár, F 33: *Institutio humanistica dictata anno primo repetitionis in Hungaria Szakolczae inchoatae, nempe 1734. R. P. Antonio H[ellmayr] professore Latino*. A kézirat lelőhelye: Budapesti Egyetemi Könyvtár, F 33.

¹² A fejezetek: 1: De periodis (269–281), 2: De inventione oratoria (281–298), 3: De dispositione oratoria (298–312), 4: De eloquentia (313–332), 5: De oratione sacra, seu concione (333–356). A kutatók Hellmayr jegyzetének inkább a költészettel foglalkozó részével foglalkoztak. Például Szabó Flóris, Szádóczi Vera dolgozatai (10. jegyzetben *i. m.*); KNAPP Éva, „*volucris rota, vertitur anni*”: Zrínyi Miklós, Listius László és Esterházy Pál szerencse- és évszakverseinek poétikaitörténeti hátteréhez, Irodalomtörténeti Közlemények, 118, 2004/1, 15, 76. j.

¹³ Pannonhalma, Főapátsági Könyvtár, 118. E. 18, pp. 24–30: KAUFFMANN, Christianus, *Oratio de pietate Ungarorum erga Beatissimam Virginem Mariam*; pp. 31–37: CODOLLI, Franciscus Xaverius, *Oratio de singulari Mariae favore erga Ungariam*. (1756-ban Hegyi József volt a repetensmester.)

vagy Kozma és Damján napján), a bécsi egyetem nációinak választott ünnepén, a magyar náció esetében Szent László napján. Az alábbiakban az ifjak által mondott beszédek szerzőségét kutatom, az interneten immár hozzáférhető kiadványokat és azok tartalmát vallatom. Hihetetlennek tűnik ugyanis számomra, hogy 14–16 éves ifjak gondolatai közvetlen nyilvánosságot kapjanak. Az eddigi szakirodalom, miként majd később szóba kerül, eltérő véleményeket fogalmazott meg, többnyire tanári segítséget feltételezett.

Az oktatás során az ifjúnak tudományterületenként nagyjából azonos módon kellett bizonyítania, hogy jól elsajátította a tananyagot. A gyakran kinyomtatott téziseket, amelyekről nyilvános vitát rendeztek, általában az elnök (praeses) állította össze. Ha nem ő, akkor a nyomtatványon olvasható, hogy annak a vizsgáló ifjú a szerzője (auctor et respondens). A téziseket a vizsgáló (respondens) nyilvánosan védte meg az opponensek ellenvéleményével szemben.

Más a helyzet az ifjak azon a nyilvános szereplésén, ahol ünnepi beszédet mondtak. Az évenkénti ünnepeken elhangzott beszédeket előre kinyomtatták. A címlapról megtudjuk a procurator és a beszédet elmondó ifjú nevét. A procurator az ünnepség szervezője, egyetemi karok esetében ez többnyire az illetékes dékán volt, az ifjúra (annak családjára) hárultak általában az ünnepség reprezentációs részének (pl. az ünnepség utáni ebéd) költségei.¹⁴

Nézzük meg az egyetemi karok védszentjeinek napján elmondott ünnepi beszédeket! A jogi kar védszentje Szent Ivó. A doktorok kollégiumának tagjai közül került ki az évenkénti ünnep lebonyolításáért felelős ún. Ivonista személye. A bécsi egyetem jogi karán Szent Ivó napján több magyarországi származású személy mondott ünnepi beszédet, például 1674-ben a joghallgató Paulus Josephus Glatz,¹⁵ a 1690-ben Kolossi György harmadéves teológus hallgató,¹⁶ 1699-ben a kismartoni

¹⁴ P. SZABÓ Béla, *Magyarországi származású jogászdoktorok Bécsben (1730-as és 1740-es évek)* = *Redite ad cor: Tanulmányok Sabin-Tóth Péter emlékére*, szerk. KRÁSZ Lilla, OBORNI Teréz, Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2008, 367–395.

¹⁵ *Divino plenus Spiritu Divus Ivo Inchytae Facultatis Juridicae Tutelarior ... deferente ...* Michaele HAGER ... celebratus a ... Paulo Josepho Glatz Hungaro ... I. U. studioso, Viennae, Matthaues Cosmerovius, 1674.

¹⁶ *Ignes festivi a Spiritu Sancto triumphatori de hostibus in terris Deo-Homini excitati*, et in Basilica D. Stephani Proto-Martyris ... deferente ... Christophoro FROMMILLER ... ab oratore ... Georgio KOLOSSI Hungaro ex Comitatu Nitriensi ... dictione panegyrica celebrati, Viennae Austriae, apud Susannam Christinam, Matthaei Cosmerovii ... viduam., [1690.], [6] fol. – RMK III 3621.

születésű, harmadéves joghallgató, Carolus Cischini,¹⁷ aki később, 1729-ben az Ivonista tisztelet is betöltötte.¹⁸ Természetesen ekkor már tagja volt jogi kar doktorkollégiumának. A győri származású Franciscus Carolus Josephus Eyll 1741-ben a bécsi egyetem magyar nemzetének procuratoraként kérte fel Josephus Rudolphus Eyllt a Szent László ünnepi beszéd tartására.¹⁹ Szintén győri származású procurátor volt Christophorus Rudolphus Wachtl, aki a 16. életévében lévő Grassalkovics Antallal mondatott Szent László-beszédet 1750-ben.²⁰ 1735-ben a Sopron vármegyéből származó joghallgató, Klemencicz Márton mondta a magyar nemzet nevében a Szent László-beszédet.²¹

A nagyszombati egyetemen hasonló a helyzet. Itt is akadt olyan szónok, aki még gimnáziumba járt, amikor a jogi kar ünnepén beszédet mondhatott. Például 1731-ben Révay Elek.²² A bölcsészkar védszentjének, Xavéri Szent Ferencnek az ünnepén elmondott beszédek vegyes képet mutatnak. Nem mindig diákok voltak a szónokok. De például Berchtold Ferenc, későbbi besztercebányai püspök, 1744-ben tizennégy és fél évesen szónokolhatott, 1747-ben Ambró József tizenöt és fél évesen, 1768-ban pedig Esterházy Nep. János tizennégy esztendőskorában.²³

Szent László-napi beszédek a bécsi Magyar Náción ünnepnapján

A bécsi egyetem magyar nációjának Szent László ünnepén, június 27-én 1623-tól, amikor a bécsi egyetemen a teológiai és bölcséleti kar a jezsuiták kezébe került, a

¹⁷ CISCHINI, Carolus, *Ignes festivi, quibus Divus Ivo virtutibus clarissimus Inclytæ Facultati Juridicæ in Basilica D. Proto-Martyris Stephani pro annua Pentecostes festivitæ oratorie propositus est*, sub ... Jacobo GREYSSING, ... professore publico, et Inclytæ Facultatis Juridicæ p. t. decano ... a ... Carolo Cischini Hungaro Eisenstadiensi I. U. in tertium annum auditore... Viennæ Austriae, Typis Leopoldi Voigt, [s. s.] – RMK III 7076.

¹⁸ P. SZABÓ, *i. m.* (14. j.), 375, 376.

¹⁹ *Uo.*, 381.

²⁰ *Uo.*, 382; RMK III/18. század/1, nr. 482.

²¹ *Uo.*, 384.

²² *Divus Ivo juris-consultus, panegyrica dictione celebratus ... deferente ... Ignatio de MALEVICZ ... oratore ... adolescente Alexio L. B. RÉVAI de Reva poeseos studioso, Tyrnaviæ, 1731.*

²³ *Sanctus Franciscus Xaverius dictione panegyrica celebratus, dum inclytæ Facultas Philosophica ... annuos tutelari suo honores persolveret, deferente ... SZEGEDI Michael ... oratore ... Francisco de BERCHTOLD... Tyrnaviæ, Acad., 1744; Idea Christiani philosophi Divus Franciscus Xaverius, oratione panegyrica laudatus, dum inclytæ Facultas Philosophica ... annuos eidem suo tutelari honores persolveret, deferente ... Carolo DOLLENZ, ... oratore ... Josepho AMBRO de Adamócz, logices auditore Seminarii Mar. Szelep. convictore, Tyrnaviæ, Acad., 1747; Panegyricus divo Francisco Xaverio dictus, dum ... Facultas Philosophica ... eidem Tutelari suo honores persolveret, ... deferente ... Josepho SZERDAHELYI, ... oratore Joannes Nepomucenus ESZTERHÁZI, Tyrnaviæ, Acad., 1768.*

Szent István dómban mondhatott beszédet egy arra kiválasztott ifjú. A beszédet mondó ifjút és a beszéd témáját a natio Hungarica prokurátora és előljárói tanácsa jelölte ki. Barta István a bécsi Szent László-napi beszédek körüli reprezentációs eseményekről a natio Hungarica könyvére (Liber Nationis Hungaricae) támaszkodva alapos tanulmányt készített. Sokoldalú jellemzést adott a bécsi Szent László-ünnepségekről: a beszédek által közvetített eszmeiségről, a beszédek tartalmi és formai jegyeiről. Érintette a szerzőség kérdését is.²⁴

A beszédek megjelentek önálló kiadványként, a példányokat az ünnepség résztvevői között szétosztották. Néhány kivétellel valamennyi beszédet ismerjük.

Gimnazista korában szónokolt 1634-ben a tizennégy esztendősről Zrínyi Miklós. A szerzőség kérdéséről, tudniillik hogy a 14 éves ifjú Zrínyi Miklós, vagy „kézvezetője” írta az 1634-ben elmondott beszédet, megoszlanak a vélemények. Kulcsár Péter okfejtése alapján az újabb szakirodalom Zrínyit tartja szerzőnek.²⁵ De például R. Várkonyi Ágnes Pázmány Pétertől származtatható olyan gondolat-sort mutat ki a beszédből, amely túlmutat egy mégoly tehetséges 14 éves ifjú gondolatvilágán.²⁶ Zrínyi Miklós műveinek újabb kiadásai saját műveként közlik a

²⁴ Die Verfasser der Reden sind zwar nicht in den Rednern selbst zu suchen – die Kenntnis der Bräuche an den Hochschulen des 17. und 18. Jahrhunderts und einige Angaben weisen darauf hin, daß an der Abfassung der Reden der Hauptanteil eher dem Procurator oder irgend einem Professor zukommt [Jegyzet Bartánál:] *Manchmal wird es im Bericht des Procurators als besonderes Verdienst angerechnet, wenn der Redner seine Rede ... Marte suo composuerit ... wie z. B. im Jahre 1688.* [folytatás:] wir können aber doch annehmen, daß der Geist der Reden mit dem der ungarischen Natio identisch war, der Geist also, der die Denkweise und das seelische Bild der Mitglieder während der Universitätsjahre – endgültig wohl – geformt hat. Und wenn wir in den Reden die Tugenden betrachten, mit denen die Redner den Großen König schmücken, finden wir darin zugleich jene Eigenschaften wiedergegeben, die nach der Wertung des Zeitalters anziehend, imponierend und nachahmenswert sind. Diese Reflexionen einer späteren Periode von heldenhaften Zeiten und Taten bringen uns zugleich auch die Seelenbeschaffenheit des Jahrhunderts näher und fördern Erkenntnis und Verständnis der Ergebnisse der Jesuitenerziehung in diesen Richtungen. BARTA István, *Ungarn und die Wiener Universität des Jesuitenzeitalters* = A Gróf Klebelsberg Kunó Magyar Történetkutató Intézet évkönyve, VII, szerk. MISKOLCZY Gyula, Budapest, 1937, i. h. 140–141.)

²⁵ ZRÍNYI Miklós *Prózái munkái*, s. a. r., jegyz. KULCSÁR Péter, Budapest, Akadémiai, 2004 (Zrínyi Miklós Összes művei), érvek a szerzőség mellett: 46–47, a beszéd latinul: 248–259, magyar fordításban: 359–372. (A beszédet először Fraknói Vilmos adta ki (*Zrínyi Miklós a költő első irodalmi műve*, Magyar Könyvszemle, 1917, 146–150). – Kulcsár ritka kivételként tartja az ifjú Zrínyit az általa elmondott beszéd szerzőjének, szerinte a „a szöveget általában a prokurátor írta, aki a nyomtatványokon szerzőként szerepel, a hallgató csak felmondta azt.” (*Uo.*, 46.)

²⁶ R. VÁRKONYI Ágnes, *A „királyi cédrus”: Zrínyi Miklós beszéde Szent Lászlóról* = „Vállal magasb mindeneknél”: *A Szent László-herma Győrbe érkezésének 400. évfordulóján megtartott tudományos konferencia előadásai*, szerk. MEDGYESY-SCHMIKLI Norbert, SZÉKELY Zoltán, Győr, Győr-Moson-Sopron Megyei Múzeumok Igazgatósága, 2008 (Arrabona, 46/1; A Győr-Moson-Sopron Megyei Múzeumok közleményei), 93–122, i. h. 108–110.

latin szöveget és annak fordítását, a 17. századi Szent László-beszédsorozat együttes tanulmányozása alapján azonban Zrínyi önálló szerzősége megkérdőjelezhető. Ha az ifjú „kézvezetőjét” keressük, nem, vagy elsősorban nem a natio Hungarica egy évre választott prokurátorára kell figyelnünk, akit a kiadott beszéd címlapja megnevez, hanem az ifjú retorikaoktatójára, vagy más, esetleg a családdal kapcsolatban álló rendtagra. A beszédek jellege korszakonként változott, azok a jezsuiták történelemfelfogását tükrözik. Közös a beszédekben azok erős retorizáltsága. Gyakoriak a bibliai, antik történeti- és mitológiai előképek, a középkori legendából, krónikából és liturgikus szövegekből kiemelt toposzok beszéden belüli halmozása. Ezek bizonyítják a tanultságot, másrészt a jó hangzást, a hatásos elmondhatóságot.

Máskor is előfordul, hogy a bécsi magyar náció ünnepének szónokája még gimnazista. Az első ismert beszédet 1631-ben Erdődy Gábor Ignác mondta, aki a címlap szerint az ékesszólás tanulója (eloquentiae studiosus) volt, 16 évesen. A nyomtatványok nem mondanak semmit a szerzőségről, abban azonban reménykedhetünk, hogy beszédek valamelyikéről külső forrás megerősíti vagy cáfolja azt, hogy a beszéd ténylegesen az ifjak szerzeménye. Az ifjú szónokokról a nyomtatványok feltüntetik, hogy az oktatás mely fokán állnak. Néhány esetet megemlítek:

- 1631: Erdődy Gábor Ignác, eloquentiae studiosus [16 éves]
- 1634: Zrínyi Miklós, Oratoriae Facultatis auditor [14 éves]
- 1649: Joannes Joachimus Slavata, Oratoriae Facultatis auditor
- 1664: Ordódi Ferenc, rétor [15 éves]
- 1671: Széchényi György, adolescens, rhetoricae studiosus [16 éves]
- 1672: Esterházy Miklós Antal, rhetorices studiosus [16 és fél éves]
- 1675: Lippay Miklós Ferdinánd, Oratoriae Facultatis auditor
- 1678: Pálffy János Ferdinánd, Poeticae Facultatis auditor [15 éves]
- 1683: Franciscus Carolus de Grimus, adolescens, rhetorices auditor
- 1684: Sauer János Antal, adolescens, humanitatis alumnus
- 1685: Joannes Christophorus Vorster, adolescens, poeseos alumnus
- 1686: Joannes Antonius Carolus Strell, adolescens, rhetorices auditor
- 1687: Maholány Ignác, poéta [15 éves]
- 1688: Esterházy Mihály, rhetoricae auditor [17 éves]
- 1689: Esterházy Gábor, poéta [16 éves]
- 1692: Johannes Sigismundus Breiner, eloquentiae studiosus
- 1693: Ignatius Franciscus Xaverius Cetto, rétor

1694: Adamus Ignatius Wolffgangus Otzenassek, rhetorices auditor

1699: Kálnoki Ádám, eloquentiae studiosus

Az 1693-ban beszédet mondó Ignatius Franciscus Xaverius Cetto által kiadott gyűjtőkötetben²⁷ sajátjával együtt harminckilenc 17. századi Szent László ünnepségen elhangzott beszédet tett közzé, azt a 39 éve Szent László napján megkoronázott Lipót királynak dedikálta. Cetto a beszédek azonos tartalommal közli, de elhagyja az önálló kiadványokat gyakran kísérő metszetet és ajánlást, csonkulnak nála a címlap információi is.²⁸

Az utóbbi években többen is foglalkoztunk e beszédekkel, amelyekből az Országos Széchényi Könyvtárban egy harminc 17. századi Szent László beszédet tartalmazó gyűjtőkötet²⁹ mellett megvan a Cetto-féle gyűjteményes kiadás is.³⁰ Ma már interneten is elérhetőek a bécsi Österreichische Nationalbibliothek példányairól készült másolatok.

Szörényi László az Esterházy Pál nádor négy fia által elmondott (1672, 1681, 1688, 1689) beszédekkel foglalkozott behatóan.³¹ A beszédekben az Esterházy család programját, királlyal szembeni elvárását olvashatjuk. „A négy [Esterházy fiú által elmondott] beszéd tehát Szent László példája ürügyén Esterházy Pál királyeszményéről vall, hogy szerinte Lipótnak hogyan illenék viselkedni magyar királyi mivoltában.³²

Bubryák Orsolya Erdődy György (1680–1759) műpártolásáról írva annak 1698. évi Szent László beszédéről az alábbi írja: „A címlapelőzők programját minden bizonnyal nem az ifjú arisztokrata, hanem tanára határozta meg és a szöveg

²⁷ *Virtus coronata Divi Ladislai I. Hungariae Regis, Inchytae Nationis Hungaricae Tutelarıs, triginta novem orationibus panegyricis per annos XXXIX. in Basilica Divi Stephani Proto-Martyris Viennae celebrata*, ed. Ignatius Franciscus Xaverius CETTO, Vindobonae, Andreas Heyinger, 1693, [4] fol., 532 p., [5] fol.

²⁸ A beszédek retorikai felépítéséről, Ignatius Franciscus Xaverius Cetto gyűjteményes kiadásáról lásd Svorad ZAVARSKÝ, *Some Notes on I. F. X. Cetto's Collection of Thirty-Nine Panegyrics on St. Ladislav (Vienna, 1655–1693) = Slovakia and Croatia, Historical Parallels and Connections (until 1780)*, ed. by Martin HOMZA, Ján LUKAČKA, Neven BUDAK, Bratislava, Zagreb, Filozofická fakulta Univerzity Komenského, Filozofski fakultet Vseučilišta u Zagrebu, 2013, 372–380.

²⁹ Jelzete: RMK III. 1498.

³⁰ Jelzete: RMK III. 3792. (Leírását lásd a 27. sz. jegyzetben.)

³¹ SZÖRÉNYI László, *A Bécsi Egyetem magyar nemzetének, azaz a natio Hungaricának a 17. században tartott, Szent László tiszteletére elmondott beszédei = In via eruditionis: Tanulmányok a 70 éves Imre Mihály tiszteletére*, szerk. BITSKEY István, FAZAKAS Gergely Tamás, LUFFY Katalin, SZÁRAZ Orsolya, Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2016, 80–89.

³² *Uo.*, 83–84.

megfogalmazása is tanára irányításával történhetett.”³³ Korábbi tanulmányomban már felhívtam a figyelmet arra, hogy néhány esetben bizonyítható a beszédek jezsuita szerzője.³⁴

Papp Kinga a beszédek ismertetésekor Kálnoki Ádámét (1699) állította írása központjába,³⁵ Farkas Zsuzsanna Krisztina a Szent László-beszédek közül részletesen foglalkozik a Zrínyi Miklós által 1634-ben elmondott beszéddel.³⁶

Egy jezsuita orációszerző: Johannes Foresius

A különféle alkalmakkor elmondott orációk egységes arculatot mutatnak. Ezt tükrözi a kutatók által tanúsított óvatosság. Miként látjuk, csak elvétve állítják, hogy a beszédet az azt elmondó ifjú írta. A patrónus egy-egy kiemelt tulajdonságáról a retorikai oktatás során tanultak szerinti fogalmazásban olvashatunk, ám a retorikai mutatóanyagok jelentős és egységes tartalmat hordoznak. Ezt állapította meg R. Várkonyi Ágnes a Zrínyi Miklós által 1634-ben elmondott beszédről, vagy Szörényi László Esterházy Pál nádor fainak beszédeiről. Nem kétséges, hogy a beszédek tartalma jól illeszkedett az előkelő és királyhű családok felnőtt tagjainak véleményéhez, továbbá a jezsuiták nevelési céljaihoz. Nehéz elhinni, hogy mindezen gondolatokat gyakran még gimnáziumba járó ifjak fogalmazták meg. A tizenhat és fél éves Esterházy Miklós Antal 1672-ben elmondott beszédén töprengve rábukkantam a beszéd szerzőjére, Johannes Foresiusra.

Johannes Foresius (1624–1682) az Osztrák Jezsuita Rendtartomány olasz származású tagja volt.³⁷ 1640-ben Bécsben lépett be a Jézus Társasága tagjai közé,

³³ BUBRYÁK Orsolya, *Az ősök tisztelete az Erdődy grófok mecénási programjában = Idővel paloták...: Magyar udvari kultúra a 16–17. században*, szerk. G. ETÉNYI Nóra, HORN Ildikó, Budapest, Balassi Kiadó, 2005, 549–581.

³⁴ SZELESTEI N. László, *17. századi orációk és prédikációk Szent László királyról = Sz. N. L., Tanulmányok a 17–18. századi magyarországi művelődésről*, Budapest, MTA–PPKE Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport, 2017 (Pázmány Irodalmi Műhely, Lelkiségtörténeti tanulmányok, 20), 163–177.

³⁵ PAPP Kinga, *Szent László-napi beszédek a bécsi egyetemen és Kálnoki Ádám Bellator pacificusa = „...sok punctumocskáknak összekötött láncá avagy kötele”: A Res Litteraria Transylvaniae Vetus Irodalom- és Művelődéstörténeti Műhely fiatal kutatóinak tanulmányai*, szerk. PAPP Kinga, Kolozsvár, Egyetemi Műhely Kiadó, Bolyai Társaság, 2016, 175–185.

³⁶ FARKAS Zsuzsanna Krisztina, *A bécsi egyetem Szent László-orációi a 17. században*, Gerundium, IX, 2018/4/2, 11–38. A szerzőség kérdéséről így ír: „Bár az orációt valószínűleg Zrínyi fogalmazta, a mögötte álló politikai gondolatok nem feltétlenül a sajátjai.” (24. l.)

³⁷ LUKÁCS, Ladislaus, *Catalogus generalis seu Nomenclator biographicus personarum Provinciae Austriae Societatis Jesu (1551–1773, Pars I, Romae, Institutum Historicum, 1987, 354.*

1659–1662 között Nagyszombatban,³⁸ 1663–1682 között Bécsben viselt különféle tisztségeket. 1679-ben kiadott. *Allocutiones oratoriae* című kötetében³⁹ több olyan beszéd is szerepel, amely különböző vallási, akadémiai és társulati ünnepeken Nagyszombatban és Bécsben hangzott el. Abban nincs okunk kételkedni, hogy tényleg Foresius a szerző. Beszédeinek kinyomtatására Nicolaus Avancinus tartományfőnök adott engedélyt. A rövid, olvasónak szóló köszöntésben orációírási instrukciókat olvashatunk. Például azt, hogy az orációban nem mondunk új dolgot, csak újra elmondjuk a már ismerteket. („...non dicimus nova, sed noviter”.)

Foresius kötetének tartalma:

- 1–6: In Natali Domini
1, 3–6. Dicta ad Academicos Viennae
2. Dicta ad Academicos Tyrnaviae
- 7–11: De passione Christi
7–10. Dicta ad Academicos Viennae
11. Dicta ad Academicos Tyrnaviae–
- 12–17: De Spiritu Sancto
12–13, 15, 17. Dicta ad Academicos Viennae
14, 16. Dicta ad Academicos Tyrnaviae
- 18–20: De Immaculata Conceptione
Dicta ad Academicos Tyrnaviae
- 21–24: In Purificatione B. V.
Dicta ad Sodales Marianos Viennae
- 25: In Annunciatione B. V.
Dicta ad Sodales Marianos Viennae
- 26–34: In Assumptione B. V.
26–27, 29–34. Dicta ad Sodales Marianos Viennae
28. ?
- 35–38: De S. Leopoldo
Dicta ad Academicos Viennae in Basilica S. Stephani
nomine Nationis Austriacae
- 39–42: De S. Catharina
Dicta nomine Facultatis Philosophicae ad Acad. Viennae

³⁸ E működésére tekintettel került be a régi magyarországi szerzők közé. WIX Györgyné, *Régi magyarországi szerzők, I, A kezdetektől 1700-ig*, szerk. és befejezte P. VÁSÁRHELYI Judit, Budapest, Országos Széchényi Könyvtár, 2008, 254.

³⁹ FORESIUS, Joannes, *Allocutiones oratoriae, habitae in solennitatibus Christi, B. Virginis et Sanctorum, aliisque Academicorum, ac Marianorum sodalium congressibus publicis*, Viennae Austriae, Cosmerovius, 1679, [6], 687 p. A Szent Lászlóról szóló orációk: 560–630 (nr. 50–55).

- 43–47: De S. Joanne Evangelista
Dicta ad Acad. Viennae nomine Facult. Theologicae
- 48–49: De S. Ivone
Dicta ad Acad. Viennae nomine Facult. Jurisconsult.
- 50–55: De S. Ladislao
Dicta ad Academicos Viennae nomine Nationis Ungaricae
- 56: De SS. Cosma et Damiano
Dicta ad Academicos Viennae nomine Facult. Medicae
- 57–58: De S. Mauritio
Dicta ad Acad. Viennae nomine Nationis Saxonicae
- 59: In Electione Rectoris Mariani
Dicta ad Sodales B. V. M. Viennae
- 60: In Festo Conversionis S. Pauli
Dicta Viennae ad Sodales S. Barbarae, quo die sodalitates suae
Praefectum deligebat
- 61: In Renovatione Studiorum
Dicta Tyrnaviae ad Acad.

Mindenek előtt a Szent László napjára, a bécsi Magyar Náció ünnepére Johannes Foresius által írt és gyűjteményes kötetében megjelent hat beszédet (1662–1666, 1672) veszem szemügyre.

Foresius beszédei, amelyeket a bécsi Magyar Náció nevében írt:

Nr. 50. = Zichy Pál által 1662-ben elmondott beszéd.⁴⁰

Nr. 51. = Csáky László által 1665-ben elmondott beszéd.⁴¹

Nr. 52. = A beszéd (incipit: Res humanas non fatio ferreo...) Cetto 1693-as gyűjteménye szerint 1663-ban hangzott el, csak az alkalom procurátorát tünteti fel. (Tobias Czarchelius Philosophiae et Medicinae doctor.) Téved, mert 1663-ban Pahy László mondott beszédet. Lásd alább, Foresius nr. 54.

⁴⁰ RMK III 2159. – *S. Ladislaus Rex, Dei et populi amoribus felicissimus princeps...* a Paulo Zichy ... deferente R. P. Ladislao Sennyey ... procuratore celebratus, Viennae in Basilica D. Stephani Proto-Martyris, Viennae, M. Cosmerovius, [1662]. – FORESIUS, *Allocutiones oratoriae*, 1679, (38. j.), 560–570, (nr. 50.) *De Ladislao Rege Hungariae: Deo charus et populo*; CETTO, *Virtus coronata*, 1693, (27. j.), 78–90. *Deo Charus et populo* [Ez a diákcím 1662-ben]. Inc. Salve Austria, ita te peregrinus princeps...

⁴¹ RMK III 2278. – *Divus Ladislaus Rex Ungariae...* in Basilica D. Stephani Proto-Martyris laudatus ab ... oratore Ladislao Comite de CHIAK deferente ... Stanislao Gaesecki ... procuratore, Viennae, M. Cosmerovius, 1665. OSzK RMK III 1498, koll. 7. – FORESIUS, *Allocutiones oratoriae*, 1679, (38. j.), 571–583, (nr. 51.); CETTO, *Virtus coronata*, 1693, (27. j.), 117–129: De S. Ladislao, Princeps de Republica meritissimus. [Ez a diákcím 1665-ben]. Inc. Regum de Republica bene meritorum grata memoria...

számú beszédéhez fűzött jegyzetet. Cetto gyűjteményében 1666-ban Mikulich Sándor Ignác által elmondott beszédként közölte.

A Natio Hungarica kéziratos könyvéből dolgozó Barta István szerint 1663-ban Pahy László *A Deo datus* témáról mondott beszédet (ez a Res humanas non fato ferreo ... kezdetű beszéd!), 1666-ban pedig Mikulich Sándor Ignác *Princeps admirandus* címmel.

Nr. 53. = Esterházy Miklós Antal által 1672-ben elmondott beszéd. Ebből a beszédből vonta le következtetéseit Szörényi László.⁴²

Nr. 54. = Pahy László által 1663-ban elmondott beszéd.⁴³

Nr. 55. = Ordódy Ferenc által 1664-ben elmondott beszéd.⁴⁴

Az *Allocutiones oratoriae* című kötet nemcsak „a magyar náció nevében” írt, Szent István bazilikában elmondott Foresius-beszédeket tartalmaz, hanem ugyanebben a kötetben (miként a fentebb közölt tartalomjegyzékből látható), más nációk nevében is. Ezek szintén megjelentek önálló kiadványként, ma már interneten az önálló kiadványok és Foresius kötete egymás mellé helyezhetők. A karok védszentjei esetében általában a dékán az ünnepi esemény szervezője, az egyes nációk esetében külön prokurátor, a címlapon megnevezve. Foresius írt beszédet a jogi kar védszentjének (Szent Ivó) ünnepére; a bölcsészekére (Alexandriai Szent Katalin), (1665-ben dékánként címlapra került a neve); a teológiai karéra (Szent János apostol és evangélista); az orvosi karéra (Szent Kozma és Damján); az osztrák nációéra (Szent Lipót); a szász nációéra (Szent Móric). Azon orációkkal, amelyeket társulati ünnepekre készített, nem foglalkoztam.

⁴² RMK III 2585. – OSzK RMK III 1498, koll. 11; SZÖRÉNYI, *i. m.* (26. j.), 83–84. – *Principis in Deum pietas et populi in principem amor ... in basilica D. Stephani ad senatum populumque academicum representata ab [...] comite Nicolao Antonio ESTERHASI de Galantha ... rhetorices studioso ... [Viennae], Johann Bapt. Hacque, [1672].* – FORESIUS, *Allocutiones oratoriae*, 1679, (38. j.), 593–602, (nr. 53.); CETTO, *Virtus coronata*, 1693, (27. j.), 232–242: *Regum felicitas a Pietate Principis, et amore populi in Principem* [Ez a diákcím 1672-ben]. – Incipit: *Duae res imperante Regum Augustissimo Ladislao Regnum Hungariae ...*

⁴³ RMK III 2200. – *Bonum omen, quod a Divi Ladislai Regis Ungariae magis triumphali, quam funebri quadriga, qua sacrum ejus corpus Varadinum deferebatur ... concepit Ladislaus Pahy ... jussu ... Tobiae Czaschellii ... procuratoris in Basilica S. Stephani... enunciavit, Viennae, Susanna Rickesin, vidua, 1663.* – FORESIUS, *Allocutiones oratoriae*, 1679, (38. j.), 593–602, (nr. 53). Incipit: *Triumphantem in coelis Ladislaum...* CETTO, *Virtus coronata*, 1693, (26. j.), 130–142: *Princeps admirandus* címmel mondatja el a beszédet 1666-ban Mikulich Sándor Ignáccal.

⁴⁴ RMK III ? (Önállóan megjelent változatot nem találtam.) – FORESIUS, *Allocutiones oratoriae*, 1679, (38. j.), 615–630, nr. 55.); CETTO, *Virtus coronata*, 1693, (27. j.), 100–116: *De S. Ladislao: Naturae et gratiae prodigium* [diákcím 1664-ben]. Procurator: Jac. Monschein Philos. et J. U. Doctor. Incipit: *Quem ad aras coeli Indigetem Ladislai venerati estis Academici ...*

Foresius szerzőségének kiderülte után megerősödnek azok a korábbi feltételezések, hogy a bécsi Szent István-dómban elmondott Szent László napi beszédek folyamatosan tükrözik a jezsuiták uralkodóval szembeni elvárásait. Jogosan feltételezhetjük, hogy az ifjak, különösen a még gimnáziumba járók kitüntetésként deklamálhatták el ünnepélyes keretek között a kapott orációkat, szócsövek a hivatalos ünnepeken.

Pozsonyi prédikációk az 1620-as évekből

(Szószék és hitvita Pázmány Péter környezetében)

A vallási felekezetek kora újkori hitvitáinak színtereiről a szakirodalom nyomtatott művek alapján markáns véleményt fogalmazott meg. Eszerint a 17. század első felében a katolikusok prédikációikból „igyekeztek száműzni a templomból a vitákat”, a reformátusoknál „az igemagyarázat része volt az ellenkezők nézeteinek cáfolata.” Az evangélikusoknál a hitvitázásra képzés az iskolai tananyag részét képezte.¹

A nyomtatott prédikációk és a szószékről elhangzott prédikációk közül a nyomtatott, néha nagyon cizellált változatok a nyomda alá készítés során nyerték el végső formájukat, a kéziratos változatok többsége a prédikálásra készülés során jött létre. Az utóbbiak közelebb állhatnak az elmondotthoz.

A Turócszentmártonban őrzött, egykori pozsonyi Ferences Könyvtár 7590. számú kézirat 1623–1628 között leírt 36 latin és magyar prédikációt tartalmaz. Szerzőjéről, a kötetet leíró Vojtech Šarluška az alábbi írta: „Concionator subtilis, (Pestini),”[!]. Vajon ki lehetett a jelzett concionator subtilis? Kovács Eszter segítségével sikerült a kötet másolatát megszerezni,² arról az alábbi állapítottam meg:

A lejegyzés nyelve vegyesen latin és magyar, az elmondás nyelve magyar volt, helyszíne a ferencesek temploma, ritkábban a klarissza apácáké, néhányszor ismételt elmondási helyszíneként, Érsekújvár. A kötet nem egyetlen kéz írása, 36 prédikáció(fogalmazvány)t tartalmaz az egyházi év rendjében, többségében 1624-ből. Miként általában prédikációfogalmazványok esetében szokás, az íveket, amelyeknek a sorrendjét nagybetűk jelzik, utólag kötötték egybe. Az ívek terjedelme változó, többször hiányos, a kötetben csak az első négy levélen van korabeli levélszámozás (43–46). A hiányzó ívjelek nem járnak együtt szöveghiányokkal. Bár

¹ HELTAI János, *A nyomtatott vallási vitairatok Magyarországon a 17. század első felében (1601–1655) = „Tenger az igaz hitről való egyenetlenségek vitatásának eláradott özöne...”: Tanulmányok a XVI–XIX. századi hitvitáinkról*, szerk. HELTAI János, TASI Réka, Miskolc, Miskolci Egyetem BTK Régi Magyar Irodalomtörténeti Tanszék, 2005, 115–174, i. h. 117. Vö. BITSKEY István, *Pázmány prédikációi és a Tridentinum = Pázmány nyomában: Tanulmányok Hargittay Emil tiszteletére*, szerk. AJKAY Alinka, BAJÁKI Rita, Vác, Mondat, 2013, 77–86; TASI Réka, *Az isteni szó barokk sájtárai*, Debrecen, Egyetemi Kiadó, 2009 (Csokonai könyvtár, 45), különösen: 199–200.

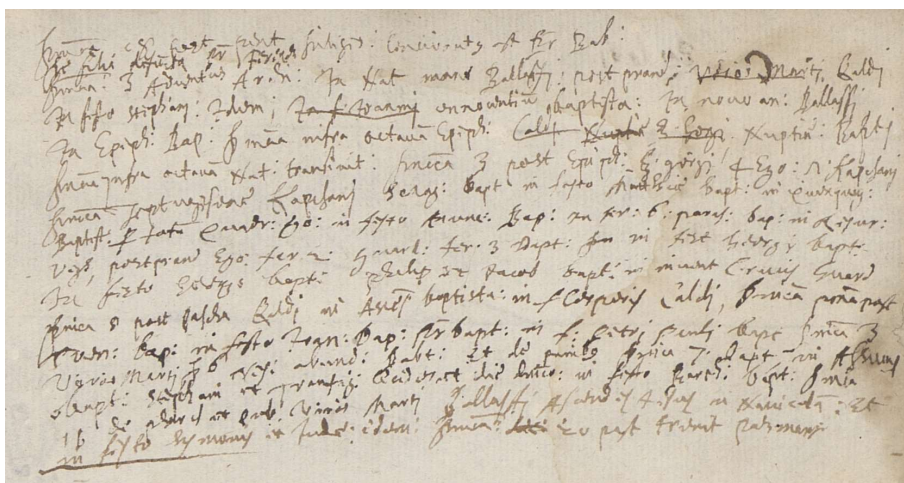
² Ezúton is köszönetet mondok neki.

az eredeti kéziratot nem volt alkalmam tanulmányozni, jelentőségére tekintettel mégis rögzítem megállapításaimat.

A kötet terjedelme: 161 ff. = C₅–C₁₉, [C₅–C₈ esetében: ff. 43–46] D₂, D₅–D₁₀, E₁–E₁₀, F₁–F₅, F₅[!]-F₁₀, G₂–G₈, H₁–H₉, J₄–J₈, L₂–L₈, M₁–M₈, N₁–N₄, N₆–N₈, O₃–O₈, P₁–P₈, Q₁–Q₈, R₂–R₈, S₂, S₆–S₈(beíratlan), T₂–T₃ (beíratlan), T₅–T₈, V₁–V₇, X₁–X₆, Y₁ + 22 (jelzés nélküli) ff.

Nem mindig tudtam a kéziratban elkülöníteni a prédikációkat készítő kezeket és későbbi kezek feljegyzéseit. A kötet nagybetűs (címet sejtető) felirattal kezdődik a C_{6r}-n: *CONCIONES QUADRAGESIMALES*, alatta a „folytatás” (*Continuatio seu Finis Dominicae Primae Quadragesimae...*) utólag kerülhetett ide. A különböző kezek hivatkozásai, fogalmazási megjegyzései nehezítik a kötetben való eligazodást. (A C_{8v}-n a lap egyharmadánál ez áll: *Reliqua vide in [...?]*, a C_{10v} végén ezt olvashatjuk: *Reliqua in principio Dominicae: huius vide: P[?]*) A C_{7r}-n kezdődik a böjt első vasárnapi prédikáció.) A kötet nemcsak teljes, hanem töredék beszédek is tartalmaz, egy-egy jól megformált bevezetést, bekezdést.

Sajnos nem sikerült egyik beszédet sem beillesztenem abba a prédikálási rendbe, amely a kötet utolsó, csonka levelének rektóján olvasható a kötet nagyobb részét író kéztől. E neveket is tartalmazó feljegyzés-sor:

Dominica 16 post Pent. Diliges, Concionatus est Pr. Bal.
 De filia defuncta [post Pent. 23.] Pr. Ferencz
 Dominica 3 Adventus Archi. In Nat. mane Ballasfi, post prand.<VörösMarti> Kaldj
 In festo Stephani Idem <In festo Joannis> Innocentium baptista, In novo an. Ballasfi

In Epiph: Bap., Dominica infra octavam Epiph. <Caldi, Nuptiae Sz. Györgyi> Nuptiae Bapti[?]
Dominica infra octavam Nat. transivit, Dominica 3 post Epiph. Sz. Györgi, 4 Ego, 5 Kapchanj
Dominica septuagesimae Kapchanj, Sexag. Bap., In festo Matthiae Bap., in quinquag.
Baptist., per totum Quadr. Ego, in festo Anunc. Bap. In fer. 6. paras. Bap., In Resur.
Vegh, post prand. Ego, fer. 2. Guard, fer. 3. Bap., in festo Georgii Bap.
In festo [Georgij?] Bap., Philip et Jacob. Bap., in invent. Crucis Guard.
Dominica 5 post Pascha Kaldj, in Ascens. baptista, in f. Corporis Caldj, Dominica prima post
Trin. Bap., in festo Joan. Bap. Pr. bap., in festo Petri Pauli Bap. Dominica 3.
VörösMartj D. 6[5?] Nisi abund. Bap. Et de panibus Dominica 7[6?] Bap., in Assump.
Bap., Stephani et Transfig. Ceciderunt[?] die dominico, in festo Barth. Bap. Dominica
11[10?17?] de pharisaeis pred. VörösMartj. Ballasfj, Ascende[n]s Jesus in Naviculam, Et
in festo Symonis et Judae idem, Dominica 20 post trinit. Pazmany

Pozsonyban a Szent Márton székesegyház a beszédek elhangzásakor már újra a katolikusok kezébe került, de a magyar nyelvű prédikálás helyszíne hagyományosan a ferencesek temploma volt. Az egyházi év rendjét követő prédikálási névsorban többször szerepel Balásfi Tamás, aki 1625. március 10-én hunyt el, így újévi beszédet legkésőbb 1624/1625 fordulóján mondhatott.

A kézirat külseje alapján néhány megjegyzés: A beszédek egy része a margóbejegyzések tanúsága szerint nemcsak egyszer hangozhatott el. Hatszor szerepel margójegyzetként (második évszámként), hogy 1629-ben Érsekújvárott mondták el. Feltételezésem szerint a híres ferences szónok, Végh Ferenc kezétől származnak e második évszámok, aki 1623–1626 között a mariánusok provinciálisa, aztán a klarisszák gyóntatója volt. 1626-ban ő helyezte el Pázmány Péter megbízásából az érsekújvári ferences konvent alapkövét. A kötet összegyűjtőjét, nagyrészt annak szerzőjét, a kötet végén lévő prédikációjegyzékben „ego”-val jelzett személyt nem sikerült azonosítani. A „jegyzék” névsora és a szószerke lépések száma:

Ferencesek: *Kopcsányi Márton (2), Végh Ferenc (1), Nyitrai Ker. János (23), Guardián (2), Ego (3 + nagybőjti beszédek)*
Jezsuiták: *Ferenczffy Pál (1), Káldi György (4), Szentgyörgyi János (1)*
Nem szerzetesek: *Pázmány Péter (1), Balásfi Tamás (5), Vörösmarti Mihály (2), Archi[...?] (1), ? (2)*

A kötet prédikációiról

Vannak magyarul, magyar glosszákkal ellátva latinul, továbbá latinul összeállított prédikációk. A néha nehezen olvasható beszédekből a szövegekkel való bánásmódot (átvétel, alakítások) is tanulmányozhatjuk, a mintakövető gyakorlatból több prédikálási segédkönyv megállapítható.

1. Magyar nyelvű prédikációk

– Példa a mintaprédikáció kettéosztásra³

Nagyböjt 3. vasárnapja, szentleckét magyarázó prédikáció. Inc. Azt olvassuk, hogy minek utána Moyses... A felső margóra írt bejegyzés szerint a klarisszáknál 1626-ban húsvétkedden az Exodus 13. fejezetéből idézett részig mondta el egy szónok ezt a már korábban papírra vetett prédikációt.⁴ A C_{16v} alsó harmadában margón olvasható a hivatkozott Exod. 13. bejegyzés, de a 13. átjavítva 14-re. „Azt olvassuk, hogy minekutána az hatalmas Isten kihozta volna az Izraelnek népét” áll a főszövegben, a javító kéz pedig megjegyezte, hogy innen kezdve prédikálta a szöveget Érsekújvárott 1629-ben, pünkösdhétfőn.⁵ Vagyis a kötetbe írt magyar nyelvű prédikációból (szerzőjét nem ismerjük) néhány évvel később két prédikációt (annak kezdetét?) mondott el feltételezhetően egy ferences szerzetes.⁶

– Magyar nyelvű prédikáció, a prédikálás néhány forrásának megnevezésével.

Nagyböjt 4. vasárnapjának szentleckéjéről.⁷ Textus: Homo quidam hostis. Inc. Legimus hogy minek utána amaz hatalmas Asverus... A margón olvasható „Monial” szó tanúsága szerint a klarissza apácáknál mondták el a beszédet. A beszéd lejegyzője prédikálásának forrásairól ezt jegyezte fel: „Laus Deo et B. V[irgin]i Mariae, labore acquisita concio Dominicam Lactare vide in Concion[ibus] Prom[ptuarii] Stap[leton]”⁸ / in Hungar[ica] postil[la] Osor[ii]”⁹ / [...] Cornel[ii] Musso¹⁰ et reliquis.”

³ C_{15r}–C_{18r}.

⁴ „apud Monial. fer. 3. pasch. An. 1626. usque ad Citationem Exod. 13.”

⁵ „Pro feria 2. Pent. A. 1629 in Ujvár.”

⁶ A kezdő lap felső margóján szerepel még: 1628, illetve: „In noua. Arc. A. 1629.”

⁷ C₁₉, D₂, D₅.

⁸ Thomas Stapleton, Löwenben tanító angol hitvitázó (†1598).

⁹ Joannes Osorius (†1594), spanyol jezsuita szerzetes. Az „In Hungar. postil.” megjegyzés feltehetően magyar nyelvű prédikációkra utal.

¹⁰ Cornelius Musso (†1574) olasz minorita szerzetes.

2. Latin nyelven kompilált prédikációk

– A kötet Nagycsütörtökre készített második beszéde (*De mysterio absolutionis*)¹¹ teljes egészében Guillelmus Pepin francia domonkos szerzetes (†1533) beszédéből való átvétel.¹² A húsvétkeddi beszéd¹³ 1627-ben a klarisszáknál is elhangzott, néhány soros eltéréssel szintén Pepin beszédének kimásolása, az L₃ felső margóján Pepin nevének említésével. Szintén Pepin beszéde volt a pozsonyi prédikáció mintája Áldozócsütörtökön¹⁴ és Pünkösdkor¹⁵ (utóbbi esetben a *Veni creator spiritus* magyarázatakor¹⁶).

Több beszéd Petrus Besseus francia teológus (†1639) gyakran kiadott mintaprédikációit¹⁷ követi. Például a pünkösdi beszéd Besseus bevezetőjét és beszédének végét másolja le,¹⁸ Szentháromság utáni 8. vasárnapon Besseus Pünkösöd utáni 7. vasárnap bevezetőjét,¹⁹ majd a vasárnap megnevezésében is Besseust követve, Pünkösöd után 8–10. vasárnapokon a teljes beszédet.²⁰

Jodocus Clichtovaeus (†1543) *Elucidatorium*ában magyarországi himnuszokat is közölt.²¹ Prédikációi kiadásának pozsonyi használatát bizonyítja kötetünk első, Nagyböjt I. vasárnapjára készített beszéde. Clichtovaeus három beszéde közül az első és harmadik beszéd eleje (az *Ave Mariá*) és a harmadik beszéd első része szószerint került be a pozsonyi, 1620-as években készített kéziratba.²²

¹¹ F_{5v}–F_{7v}. Inc. Super aegros manus imponent... Prima introductio, Lex imperialis. D. de episcopali audientia...

¹² PEPIN, Guillelmus, *Expositio euangeliorum quadragesimalium*, Venetiis, 1569, 401–409.

¹³ J_{7v}–J_{8v}, L_{2r}–L_{4v}: Feria tertia post Pascha. Stetit Jesus in medio discipulorum... Communis sententia...

¹⁴ O_{7r}–P_{4r}, Tempus est, ut revertar ad eum qui me misit. Thob. 12. Ista verba ad literam A. verba angeli Raphaelis... Vö. PEPIN, Guillelmus, *Conciones de imitatione sanctorum...*, Coloniae, 1610, 559–568.

¹⁵ A beszéd végén Vörösmarti Mihály *Tanácskozásának* Hetedik elmélkedése áll. Lásd alább.

¹⁶ PEPIN, Guillelmus, *Conciones de imitatione sanctorum...*, Coloniae, 1610, 568–578. Concio prima.

¹⁷ BESSEUS, Petrus, *Conciones sive conceptus theologici ac praedicabiles...* (A Kölnben az 1610-es években megjelent kiadásokat használtam. Lásd a mellékletben a kézirat leírásánál.)

¹⁸ Q_{1r}–v. Vö. BESSEUS, Petrus, *Conciones sive conceptus theologici ac praedicabiles, in octava Ven. Sacramenti et de praecipuis sanctorum festis...*, Coloniae, Jo. Kinckius, 1614, 67–104. (67–68, 102–104.)

¹⁹ Y_{4v}– Vö. BESSEUS, Petrus, *Conciones sive conceptus theologici ac praedicabiles, in omnes totius anni dominicas, tom. 2.*, Coloniae, Jo. Kinckius, 1615, 216–217.

²⁰ Az utolsó három, ívjelzés nélküli beszéd – BESSEUS, *i. m.*, (19. j.), 256–293, dom. 8.; 294–316, dom. 9.; 326–354, dom. 10.

²¹ HOLL Béla, *Jodocus Clichtovaeus Elucidatoriuma és a magyarországi himnuszsköltészet európai recepciója = Tanulmányok a középkori magyarországi könyvkultúráról*, szerk. SZELESTEI N. László, Bp., 1989 (Az Országos Széchényi Könyvtár kiadványai, Új sorozat, 3), 169–182.

²² C_{7r}–v. Vö. *Sermones Jodoci CLICHTOVEI*, Parisius, 1534, ff. 115, 116v–117.

3. Prédikációk latinul és magyarul vegyesen

– Pázmány Péter hitvitája prédikációban

Húsvét után 4. vasárnap evangéliumi szakaszában Jézus a Szentlélek elküldéséről beszél tanítványainak.²³ A prédikáció első felében Georgius Bartholdus Pontanus halotti beszédeiből építkezett.²⁴ Először a bevezetőket tartalmazó függelék egyikéből másolt,²⁵ aztán a külön címlapú *Breviarium aureum*ának azonos perikopájú beszédét használta fel,²⁶ majd a gyűjtemény második könyvéből (*De mortis praeparatione*) a *De miseria humana* című beszédet.²⁷ Ezt követően Thomas Stapleton beszédéből következik egy részlet, melynek címét (*Contemptus mundi*) margón is jelezte.²⁸ E beszédek a Húsvét utáni 4. vasárnap perikopája alapján választható a szerző. A következő rész elejének margóirata (*Contemptus Mundi*) folytatást ígért, de a prédikáció összeállítója váratlanul magyar nyelvre váltott,²⁹ a kálvinistákkal vitakozva kiírta Pázmány Péter Lethenyi István álneven közzétett, Alvinczi Péternek címzett *Az kálvinista prédikátorok igyenes erkölcsű tökéletességének tüköre*³⁰ című művének teljes negyedik fejezetét: „Mely bolondul bizonyítja az beszédszerző kálvinista, hogy az szenteket nem kell segítségül hínunk”. A fejezet kb. 10.000 karakter terjedelmű.³¹ Prédikációba illesztésével a beszéd összeállítója konkrét

²³ F_{8r}–F_{10v}, G_{2r}: .) Expedi vobis ut ego vadam... Tota vita nostra est quiddam motus de loco in locum, ac quaedam deambulatio ab aetate in aetatem...

²⁴ PONTANUS, Georgius Bartholdus, *Incineratio mortalium, hoc est Conciones funebres in quinque libros digestae: e variis auctoribus, itemque mundi contemptoribus ac praecipue concionatoribus utilissimae*, Coloniae Agrippinae, 1611. A népszerű prágai szónok beszédeinek kiadásai gyakoriak magyarországi könyvtárakban is. A gyűjtőkötet fejezetei:

1. *De contemptu mundi in genere*, 197. lapig,

2. *De eodem, quantum ad mortis praeparationem*, 198–472,

3. *De funeribus ecclesiasticorum*, 473–559,

4. *De laicorum funebrium*, 560–658,

5. *De consequentibus mortem, id est, de gaudiis beatorum, et tormentis damnatorum tractat*, 659–803,

Accedunt eodem Authore *Introductiones in funebres conciones ex evangelis dominicalibus totius anni*, 804–840, Praeterea *Breviarium aureum concionatorum seorsim excusum* – külön címlappal, 170 p.

²⁵ *Uo.*, a függelékben, 823. (Dominica Cantate, Joan. 16.)

²⁶ *Uo.*, *Aureum breviarium concionatorum, sive sermones breves in dominicos et festos die totius anni*, Coloniae Agrippinae, 1611, 64.

²⁷ PONTANUS, *Incineratio...*, (44. j.), 459–460.

²⁸ STAPLETON, Thomas, *Promptuarium morale, pars hyemalis*, Antverpiae, 1593, 689–692.

²⁹ A nyelvváltás általában csak a szöveg olvasásakor tűnik fel.

³⁰ Bécs, 1614. RMNy 1060.

³¹ Vö. PÁZMÁNY Péter *Összes munkái*, (Magyar sorozat, V), Budapest, 1901, 27–45.

– Vörösmarti Mihály Lessius-fordítása³⁹ prédikációkban

a. Febérvasárnapi beszéd⁴⁰

Guillelmus Pepin fehérvasárnapi olvasmányról és evangéliumról szóló prédikációit⁴¹ egybeolvasztja a kézirat, kihagyásokkal (egész érvelési sorok egy mondattal helyettesítése, másutt az érvek számának csökkentése stb.). Magyar mondattal kezdődik a beszéd, aztán latinul excerpálja Pepin e napra szóló prédikációját, majd Vörösmarti Mihály *Tanácskozásának* igaz hitről szóló hatodik fejezetét (*Hatodik tanácskozás és okoskodás, az katolika névből és ez nével jegyeztetett dologból vétetik*) illeszti a beszéd végére.

b. Beszéd a jó pásztorról⁴²

A Húsvét utáni második vasárnap, jó pásztorról szóló beszédet Guillelmus Pepin két beszédéből – lineáris rendben – állította össze a prédikálni készülő pap. Pepin két beszédének (a szentleckéről és evangéliumról) egybeolvasztására másutt is akad példa.

PEPIN, Guillelmus, *Sermonum dominicalium ex epistolis et evangelis totius anni, pars hyemalis*, Venetiis, 1591:

265–266v: De epistola, I. beszéd eleje
269r–271: De evangélio (eleje elhagyva)
275r–277r: De ove, de lupo

A pozsonyi kéziratban:

M_{1v}–M_{2r} (8. sor)
M_{2v} (9. sortól)
M_{4r}(4. sor)–M_{4v} (lap aljáig)

³⁹ LESSIUS, Leonhardus, *Tanácskozás melyiket kelljen az különböző vallások közül választani*, VERESMARTI Mihály által [...] fordított, Pozsony, 1611. RMNy 1025, pp. 70–75. Leonardus Lessius (†1623), németalföldi jezsuita. Vörösmarti fordítása 1612-ben, majd 1640-ben ismét megjelent (RMNy 1042/1 és 1850/1). A szakirodalomban Veresmarti és Vörösmarti névalak is előfordul. A most bemutatott kéziratban éppúgy Vörösmarti névalak szerepel, mint a *Megtérése históriájának* autográf kéziratában. Vö. *VÖRÖSMARTI Mihály kalvinista prédikátor Megtérése históriája*, s. a. r. JANKOVICS József, NYERGES Judit, kísérő tan. JANKOVICS József, Budapest, Argumentum, 1992, 281.

⁴⁰ L_{5r}–L_{8v}, M_{1r}: Dominica in Albis Super Epist. et Evang. Inc. Omne quod natum est ex Deo vincit mundum. Joan. 5. Urunk ő szent fölsége az ő dücsőséges és győzedelmes feltámadása napjának tanta est celebritas ut ...

⁴¹ PEPIN, Guillelmus, *Sermonum dominicalium ex epistolis et evangelis totius anni, Pars hyemalis*, Venetiis, 1588, ff. 253–264v.

⁴² M_{1v}–M_{6r} Dominica 2da post Pascha. Inc. Bonus pastor animam suam dat pro ovibus suis Joan. 10. Christus dominus qui est veritas infallibilis...

A nyomtatványban és a kéziratban is az eretnek pásztorokról van szó, ám a kézirat már az első mondatban Vörösmarti Lessius-fordítása első fejezetével (*Tanácskozás, melyiket kelljen az különböző vallások közül választani*) kezd, mégpedig, mivel a beszéd logikája úgy kívánja, először a fejezet második felét, aztán az elejét másolta le.⁴³

c. *Húsvét után 5. vasárnapi beszéd*⁴⁴

A vasárnap textusai: Olvasmány: Jak 1, 22–27. Estote factores verbi... [Legyetek az Igének cselekvői...] – Evangélium: Jn 16, 23–30. Si quid petieritis patrem in nomine meo... [Ha valamit kértek az Atyától az én nevemben...] A prédikáció összeállítója Guillelmus Pepin e napra szóló prédikációinak szövegéből⁴⁵ és Vörösmarti Lessius-fordításából az alábbi módon építkezett:

Bevezetéshez: a kérés körülményeiről: N_{6v}–N_{7v}. Átvétel Guillelmus Pepintől, a vége felé rövidítéssel (ff. 312r–314v). Az epistola textusáról (N_{7v}) Pepin epistolához írt beszédéből (305r–v) másolt, majd az evangéliumi textusról, Krisztus ígéreteiről szóló rövid részlet következik (N_{7v}) Pepin evangéliumhoz írt beszédéből (314v–315). A beszéd végére került (N_{7v}–N_{8v}, O_{3r}–O_{4v}) itt is Lessius művéből a csodákról szóló negyedik elmélkedés (*Negyedik elmélkedés és okoskodás, az igaz hiten valóknak csodatételekből vétetik*), Vörösmarti Mihály fordításában, néhol egy-egy mondat betoldásával.⁴⁶

d. *Pünkösdli beszéd*⁴⁷

A pünkösdli beszéd a *Veni creator Spiritus* szekvencia magyarázásával kezdődik, a latin szövegbe beépítve olvashatjuk Vörösmarti fordításának újabb fejezetét (*Hetedik elmélkedés és okoskodás, vétetik az tanítóknak egymás után való következtéséből*).⁴⁸

A kálvinista prédikátorból áttért Vörösmarti Mihály (Pázmány Péter és más segítő társai, pl. Balásfi Tamás, Káldi György) szerepel az ismertetett kéziratban,

⁴³ *Tanácskozás*, (22. j.), 13–17, 10–13.

⁴⁴ N_{6v}–N_{8v}, O_{3r}–O_{6r}: Dominica 5 post Pascham. Inc. Amen amen dico vobis... Bizony dolog....

⁴⁵ PEPIN, Guillelmus, *Sermonum dominicalium ex epistolis et evangelis totius anni, pars hyemalis*, Venetiis, 1588, 305r–319r.

⁴⁶ *Tanácskozás*, (22. j.), 44–60. A másolás során kevés az eltérés, de érdemes volna a nyelvjárási változatok tüzetes elemzése. Ösztönzésül e kötetben, az 52–55. és 71–82. lapokon (kivételesen) betűhűen írom át a prédikációk magyar nyelvű szövegeit.

⁴⁷ Q_{2r}–Q_{6v}: In Festo Sancto Pentecostes. Inc. Veni Creator Spiritus, mentes tuorum visita. Haec verba... A margón két elmondási időpont is szerepel: 1626 és 1634.

⁴⁸ Kézirat: Q_{4v}–Q_{5v}; *Tanácskozás*, (22. j.), 76–84.

mint Pozsonyban (1624-ben) prédikáló pap. Jelenlétével és megjelent művének szöszékre kerülésével is hitelesíteni tudta a hitvitáktól hangos időkben a katolikusok álláspontjának elfogadhatóságát.⁴⁹

Konklúzió:

1. A kötet beszédei tovább erősítik azt a megállapítást, hogy a papok többsége szövegkövetés alapján prédikált. A minták közül azonosított szerzők: Jodocus Clichtoveus, Guillelmus Pepin, Thomas Stapleton, Petrus Besseus, Joannes Raulin, és egy szerző nélküli forrás. A feltárt mintaprédikációs kötetek a magyarországi könyvlistákon, a korabeli könyvtárakban nem számítottak ritkaságnak.
2. A kötet beszédei megerősítik azt a felfogást, hogy az anyanyelvű prédikációkra való felkészülés (a források többségének nyelvét követve) történhetett latinul, és nemcsak prédikációkból. A külföldön nyomtatott mintaprédikációk mellett a kortársak (itt az azonos pozsonyi szöszékről is prédikáló Pázmány Péter és Vörösmarti Mihály) anyanyelvű vitairatainak felhasználását sikerült feltárnom.
3. A kötet beszédei cáfolják azt a véleményt, hogy a katolikusok a 17. század első felében a szöszékről igyekeztek száműzni a hitvitákat. A nyomtatott prédikációkból a korabeli hitviták kimaradását éppen azzal indokolhatjuk, hogy a beszégyűjtemények mintaprédikációkat közöltek, amelyekben a fő cél (érthetően) a katolikus tanítás pontos felmutatása és a tevékeny hitéletre való buzdítás volt.
4. A szónokok forráshasználata egyezik a Pázmány által ajánlott módszerrel, amely a későbbi évtizedekben is jellemző maradt.⁵⁰

⁴⁹ Vörösmarti Mihály Lessius-fordításának, hitvitáinak a Pázmány Péter által irányított hitvitákban való elhelyezéséről lásd HELTAI, *i. m.* (1. j.), 133–136.

⁵⁰ „... elme-élesítő iskolai vélekedéseket és vetekedéseket, melyek a lelki épületre nem szükségesek, írásomban nem elegyítettem: de nagy részre, amit az iskolai teológiában erkölcsünk igényetésére, akaratunk gerjesztésére, a jóságok és vétkek ismerésére alkalmasnak ítélttem, iskolai tanításból prédikáló székbe hoztam. A prédikátorok eleibe pedig minden keresztyén jóságokrul, minden gonosz vétkekrul, minden rendek és állapotok kötelességérul annyi tanításokat és intéseket adtam, hogyha, amit egy helyen mondtam, azt okosan más vasárnap előhosszák, sok új prédikációkat csinálhatnak.” PÁZMÁNY Péter, *A római Anyaszentegyház szokásából minden vasárnapokra és egynehány innepekre rendelt evangéliomokrul prédikációk*, Nagyszombat, 1636,)?(1r–v. (RMNy 1639.)

Mellékletek

I.

A kötet leírása

Conciones. Prédikációk Pozsonyból (1620-as évek).

Eredeti kéziratok, több kéz írása. Pozsony, 1623–1628. Latinul és magyarul, sokszor magyar glosszákkal. [C₅–C₁₉, D₂, D₅–D₁₀, E₁–E₁₀, F₁–F₅, F₅[]–F₁₀, G₂–G₈, H₁–H₉, J₄–J₈, L₂–L₈, M₁–M₈, N₁–N₄, N₄, N₆–N₈, O₃–O₈, P₁–P₈, Q₁–Q₈, R₂–R₈, S₂, S₆–S₈(beíratlan), T₂–T₃(beíratlan), T₅–T₈, V₁–V₇, X₁–X₆, Y₁ + 22 (jelzés nélküli ff.) = 161 ff. 8r. 17. századi bőrkötésben.

Poss.: Bibliotheca O. Fr. M. Conv. Posoniensis (pecsét), nr. 7590.; Martin, Slovenská národná knižnica, RHKS 638.

Irodalom: ŠARLUŠKA, Vojtech: *Inventár rukopisov Literárneho archívu Matice slovenskej: Rukopisy historických knižníc na Slovensku I*, Martin, Matica slovenská, 1992.

- C_{6r}–10v. [1] *Conciones Quadragesimales*
Continuatio seu Finis Dominicae Primae Quadragesimae...
C_{7r}: An. 1626. Dominica prima Quadragesimae.
Convertimini et agite penitentiam ab omnibus iniquitatibus vestris, Ezek.
19. Volentibus facere penitentiam...
[A végén, C_{10v}:] Reliqua in principio dominicae huius vide: P (áthúzott szárral).
Vö. CLICHTOVEUS, Judocus, *Sermones*, Parisiis, 1534, f. 115, 116v–117.
- C_{11r}–
C_{14v}. [2] Dominica 2da Quadr. 1624.
Egressus Jesus recessit in partes Tyri et Sidonis. Mat. 7. Lex imperialis C. de
nupt. ...
- C_{15r}–18r. [3] Dominica 3 in Quadragesima ad Epistolam. 1628. [Fölötte:] apud Monial.
fer. 3. pasch. An. 1626. usque ad Citationem Enar 13. 15. [Alatta a margón:] In
nova Arce A. 1629.] Magyarul.
Azt oluassuk hofi minek utana Mojses az felseges Istennek teörviniét az Izrael
fiainak ki adta uolna...
[A végén:] Laus Deo et B. V. Mariae
[A C_{18r} alsó harmadán:] Pro dominicae Primae Quadrages. C fine ejusdem. [A
végén:] ... Et nobis concedat qui vivit. Amen.
- C_{19r}–D₂,
D_{5r}. [4] Dominica Quadr. ad Epist. [A margón:] Monial. Homo quidam. Hostis...]
Magyarul.

- Legimus hoga minek utanna amaz hattalmas Assuerus ki azö orszagaban ualo minden fejedelmeknek ...
[A végén:] Laus Deo et B. V. Mariae, labore aequisita concio Dominicam Laetare vide in Stap. in Hungar. postil Osor:[?] [...] Cornel. Musso et reliquis.
- D_{5r}–8v. [5] Dominica 4 Quadrag. 1624 et 6. [D_{7v} margón:] In Nova Arce 29.
Abiit Jesus trans mare Galileae, Joan. 6. Patris familias est non tantum filijs, sed et seruis prouidere...
- D_{9r}–10v,
E_{1r}–E_{2v}. [6] Dominica Judica. Qui de uobis arguet me de peccato. Joan. 8.
Licet omni tempore de salute... [D_{9v} magyarul, aztán újra latinul.]
[E_{2r}, a beszéd végén:] Reliquam partem vide in Staplet. Bibliotheca. Conc. [...] et past. et reliquis.
- E_{2r}–7v. [7] De eadem Dominica. Quis e uobis arguet me. Joan. 8. Anno 1626.
Factus est Paulus multis ex gentibus Judaeisque inimicus...
E_{4r}–v: [Lutherról.]
[A végén:] Laus Deo et B. M. V.
- E_{8r}–10v,
F_{1r}–2v. [8] Dominica Palmarum, Anno 1626.
Cum appropinquasset Jesus Jerosolymam... Lex Imper. de iusti[ficatione]...
[E_{8v}, a margón fönt:] An. 1629 in Nova arce
[F_{2v}: a beszéd végén monogram:] PEPin:
PEPIN, Guillelmus, *Conciones ad sacros evangeliorum sensus explicandos, Pars quadragesimalis*, Coloniae Agrippinae, 1610, Jo. Gymnicus, 329–341. (Dominica in Ramis Palmarum.)
- F_{3r}–5r. [9] Prima introductio. Feria 5 in Caena Domini [Seruit?] pro corpore Christi.
Ante diem festum Paschae...Joan. 13. ...
[A végén:] Laus Deo et B. V. M.
- F_{a5v}–7v. [10] Concio secunda: De mysterio absolutionis.
Super aegros manus imponent et bene habebunt, Matt. ult.
Prima introductio. Lex imperialis c. de Episcopali audientia...
[A végén:] Laus Deo et B. V. M.
- F_{8r}–10v,
G_{2r}. [11] Dominica 4 post Pascha.
Expedit uobis ut ego uadam ... Tota uita nostra est quiddam motus de loco in locum, ac quaedam deambulatio ab aetate in aetatem...
A végén: Laus Deo et B. Virginis Mariae. Labore acquisita Concio.
F_{9v}–G_{2r}: Vö. LETHENYEI István [PÁZMÁNY Péter]: *Az kálvinista prédikátorok igyenes erkölcsű tökéletességének tükröje. A mű negyedik fejezete.*
- G_{3r}–7v. [12] Dominica Rogationum
Si quid petieritis in nomine meo. Joan. 16. Magna Dei bonitas et misericordia...
(G_{6v}–: De processionibus)

- G_{8r}-v,
H_{1r}-4v. [13] <Dominica infra Ascensionem> De gloriosissima Resurrectione Domini nostri Jesu Christi.
Mariae Magdalenaee... Matth. 16. Notum esse scio omnibus Imperatorem esse...
[A végén:] Laus Deo. Frater bone cum labore et sudore
- H_{5r}-8r. [14] Concio secunda: Eodem die sancto Paschae
Maria ut supra. Prima introductio. Sicut juristae...
[Befejezés magyarul.] Laus Deo.
- H_{8v},
J_{3r}-7r. [15] Feria secunda Paschae. [A margón:] An. 1626. In nova Ar. 1629.
Duo e discipulis Jesu... Luc. 24. Prima introductio. Communes[!] opinio Legis
Imperialis...
- J_{7v}-8v,
L_{2r}-L_{4v}. [16] Feria Tertia post Pascha. – [Más kéz:] Monialium. An. 1627
Stetit Jesus in medio discipulorum suorum. Luc.24. Communis sententia est
doctorum...
[L_{3r}, fölső margón:] Pepin
- L_{5r}-8v,
M_{1r}. [17] Dominica in Albis Super Epist. et Evang.
Omne quod natum est ex Deo uincit mundum. Joan. 5, [4]. [Magyarul és latinul.] [L_{5r} alul:] ... loquar itaque hodie primum de virtute[?] natiuitatis spiritualis...
[A beszéd végén, L_{8r}-M_{1r}.] VERESMARTI Mihály, *Tanácskozás...* [Leonardus Lessius művének fordítása], Pozsony, 1611. RMNy 1025, 70–75. *Hatodik tanácskozás és okoskodás, az katolika névből és ez névvel jegyeztetett dologból vétetik.*
- M_{1v}-6r. [18] Dominica 2da post Pascha
Bonus pastor animam suam dat pro ouibus suis. Joan. 10. Christus Dominus qui est ueritas infallibilis...
M_{4v}-M_{5v}: Vö. VERESMARTI Mihály, *Tanácskozás...* [Leonardus Lessius művének fordítása], Pozsony, 1611. RMNy 1025, 13–17, 10–13: ... *melyiket kelljen az különböző vallások közül választani.*
- M_{6v}-8v,
N_{1r}-2v. [19] Dominica 3 post Pascha
Modicum et jam non uidebitis me. Johan. 6. Vita praesens non debet appellari...
- N_{3r}-6r. [20] Dominica quarta post Pascha.
[A fölső margón:] An. 1623 et 26.
Vado ad eum qui me misit. Joan. 16. Omnipotens Deus qui est...
- N_{6v}-
O_{6v}. [21] Dominica 5 post Pascha. An. 1624.
Amen amen dico uobis si quid perieritis... Jo. 16. Bizony dolog és minden hiba[?] és ketség nélkül... [A beszéd nagyobb része latin nyelven.]
N_{7v}-O_{3v}: Vö. VERESMARTI Mihály, *Tanácskozás...* [Leonardus Lessius művének fordítása], Pozsony, 1611. RMNy 1025, 44–60. *Negyedik elmélkedés és okoskodás, az igaz hiten valóknak csodatételekből vétetik.*

- O_{7r}–8v,
P_{1r}–4r. **[22]** In Ascensione Domini
Tempus est, ut reuertar ad eum qui me misit. Thob. 12. Ista Verba ad literam
A. uerba angeli Raphaelis...
A végén: Laus Deo et B. V. Mariae.
(P_{1–3} fölül csonka.)
PEPIN, Guillelmus, *Conciones de imitatione sanctorum...*, Coloniae, 1610, 559–568.
- P_{4v}–8v,
Q_{1r}. **[23]** Dominica infra octavas Ascensionis
Cum uenerit Paracletus, quem ego mittam uobis a Patre. Joan. 15. Non est
dubium...
- Q_{1r}–v. **[24]** Pro festo d. Pentecost. Factus est repente. Act. 2. Superbo ac magnifico
Salomonis templo...
[Utólagos bejegyzés.]
Vö. BESSEUS, Petrus, *Conciones sive conceptus theologici ac praedicabiles, in octava Ven.
Sacramenti et de praecipuis sanctorum festis...*, Coloniae, Jo. Kinckius, 1614, 67–
104. A beszéd eleje (Figura), 67–68. és a beszéd vége, 102–104).
- Q_{2r}–6v. **[25]** In Festo Sancto Pentecostes [A margón: Anno 1626. Anno 1634.]
Veni creator spiritus, mentes tuorum visita. Haec uerba sunt in officio ec-
clesiastico...
Vö. PEPIŃ, Guillelmus, *Conciones de imitatione sanctorum...*, Coloniae, 1610, 568–
578. Concio prima.
Q_{4v}–Q_{5v}: Vö. VERESMARTI Mihály, *Tanácskozás...* [Leonardus Lessius művé-
nek fordítása], Pozsony, 1611. RMNy 1025, 76–84: *Hetedik elmélkedés és
okoskodás, vétetik az tanítóknak egymás után való következéséből.*
- Q_{6v}–8v. **[26]** Sumpta concio: Ex Epistola Dominicae secundae post Trinitatem, quae
seruit pro hodie: Nolite mirari si odit uos mundus. Joan. 3. Solent
plerumque homines mirari...
- R₂–4v. **[27]** Contio pomeridiana ex Epistola Pentecostes.
Cum completerentur dies Pent. erant omnes... Act. 2. Hodierna solennitas
gaudiosa est... [R_{4v}, a margón:] An. 1624.
- R_{5v}–8v,
S_{2r}. **[28]** Feria secunda Pentecostes. [A margón:] An. 1624; Bes.[?] 1627.
Sic Deus dilexit mundum. Jo. 3. Magnum dilectionis creatoris erga creaturam
argumentum fuit...
[Az R_{7v}–n és S_{2v}–n magyarul is.]
- T_{4r}–8v,
V_{1r}. **[29]** In Festo Corporis Christi
A Domino factum est istud et est mirabile in oculis nostris. Psal. 117. Multa
mirabilia olim fuisse...
T_{4r}–7v: Vö. PEPIŃ, Guillelmus, *Conciones de imitatione sanctorum...*, Coloniae,
1610, 590–597.

-
- T_{7v}- V_{1r}: Qui manducaverit ex hoc pane vivet etc. Joan. 7. Legimus [...] 16.
quod cum Dominus misisset manna de coelo...
- V_{1r}-V_{4r}. [30] Dominicam primam post Trinit. habes. Secundam et Tertiam.
Incipit Dominica 4 post Trinitatem.
Estote misericordes sicut... Homo quoniam est ex conditione naturae suae
animal mansuetum...
V_{4r}: De eleemosyna
- V_{5r}-7v,
X_{1r}-2v. [31] Dominica 5 post Trinitatem
Duc in altum nauiculam. Luc. 5. Dominus Deus posuit nos in praesenti
seculo...
- X_{2v}-6v,
Y_{1r}. [32] Dominica 6 post Trinit. Anno 1624.
Nisi abund. Mat. 5, [20]. Sicut sunt post hanc uitam in alio seculo duo termini...
- Y_{1v}-[4v] [33] Dominica 7ma post Trinit. An. 1624.
Accipiens septem panes gratias agens fregit. Marc. 8. Quod [...] convenienter
paruerit quatuor millia hominum ex septem partibus nyluan ualo dolog...
- [Y_{4v}-5r] [34] Dominica 8 post Trinit.
Attendite a falsis prophetis. Mat. 7. Nefarius Syriae rex Antiochus Jeroso-
limam...
Vö. BESSEUS, Petrus, *Conciones sive conceptus theologici ac praedicabiles, in omnes totius
anni dominicas, tom. 2., Coloniae, Jo. Kinckius, 1615, 216–217. Dom. 7. post
Pentecosten. [Besseus e perikopához írt beszédének bevezető része
(Figura)].*
- [Y_{5v}-
10v] [Expositiones theologiae]
- [Y_{10v}-
15v.] [35] Vivet post funera virtus. An. 1624. <Dominica 8. post Pentecosten>
Homo quidam erat diues... Luc. 16. Vala egy neminö gazdag ember...
Potentissimus rex David audita Nabalis Auaritia...
[Nagyobbrészt magyarul.]
Vö. BESSEUS, Petrus, *Conciones sive conceptus theologici ac praedicabiles, in omnes totius
anni dominicas, tom. 2., Coloniae, Jo. Kinckius, 1615, 256–354. Dom. 8. post
Pentecosten.*
- [...] [36] Dominica 9. post Pentecosten. An. 1624.
Cum appropinqueret Jesus Hierusalem... Luc. 19. Quamuis Mardocheaus
equo regio, multis purpuratis stipantibus... 8 pp.
Vö. BESSEUS, Petrus, *Conciones sive conceptus theologici ac praedicabiles, in omnes totius
anni dominicas, tom. 2., Coloniae, Jo. Kinckius, 1615, 294–316. Dom. 9. post
Pentecosten, A beszéd nagyobbrészt másolása.]*

- [...] **[36] An. 1624.** Dominica 10 post. Pentec.
Duo homines ascenderunt in templum... Luc. 18. Két ember megyen vala fel...
Euangelicus propheta Isaias inter alia...
Vö. BESSEUS, Petrus, *Conciones sive conceptus theologici ac praedicabiles, in omnes totius anni dominicas, tom. 2.*, Coloniae, Jo. Kinckius, 1615, 326–354. Dom. 10. post Pentecosten, nagyobbbrészt a beszéd másolása.

II.

*Prédikáció Húsvét utáni IV. vasárnapra*¹

Dominica 4. post Pascha

Expedit uobis ut ego uadam: si enim non abiero, Paraclitus non ueniet ad uos. [Jo. 16, 7]

Tota uita nostra est quiddam motus de loco in locum, ac quaedam deambulatio ab aetate in aetatem, a terra ad terram,² ad luctus, ad gaudia, usque tandem ad Mortem et Iudicium, et quia ambulatio nostra illuc tendit, uidere debemus ut caute ambulemus megh ne tantorodgiunk³ unde tandem periclitemur, scilicet si uadamus ad delicias crudelitates errores[?] discordias stulticias etc. Itaque debemus uti iusti ambulare, primo ad humilitatem ut oculitemur: [Isa. 26.] Vade populus meus ad cubicula tua, claude ostia super te et abscondere. Secundo ad baptismum ut expiemur. 3 ad sacramentum Eucharistiae ut satiemur, 4Reg. 6: Comedant et bibant et uadant ad domum suam. Quarto ad amicitiam ut concordemus. Mat. 5. Si offers munus tuum ad altare vadi prius reconciliari fratri tuo. 5to ad obedientiam ut bene operemur. Matth. 8. Habeo sub me milites, et dico huic vade et vadit. 6to: ad penitentiam ut lamentemur. Micheae 1. Super hoc plangam et ululabo, vadam spoliatus et nudus. 7mo ad confessionem, ut emundemur. Mat. 8. Vade ostende te sacerdoti. Ioan. 8. Vade et noli amplius peccare. 8. Ad praedicationem, ut occupemur, Jonae 4.

Vade in Niniue Ciuitatem magnam et praedica ubi verbum domini. Luc. 9. Vade et pronuncia regnum Dei. Nono, ad bonos, ut eis conformemur. Pro. 6: Vade ad formicam piger et considera uias eius, et discite sapientiam Luc. 10. Vade et fac tu similiter. Decimo ad pauperes ut ipsos consolemur Mat. 19. Vade et vende omnia quae habes et da pauperibus. 11 ad Mortem ut eam meditemur. 12 ad infernum ut per hunc conturbemur Isai 38. 13 ad paradysum ut ipsum contemplemur et per eum jocundemur. Et sic quilibet iustus potest dicere illud. Ioan. 16. Relinquo mundum et vado ad patrem. Sic faciunt homini[?] qui abhorrent locum inficientem mundum.⁴

¹ F_{8r}-F_{10v}, G_{2r}. (G₁ hiányzik, nem is volt! A szöveg folyamatos. G_{2v} üres)

² A felső margón: egy helyről mas helyre ualo költezkeedis egi alapatrul masra <ualo iutas> menjis

³ A margón: es azutan [...]

⁴ Eddig (a végén kevés eltéréssel) = PONTANUS, Georgius Bartholdus, *Incineratio mortalium, hoc est Conciones funebres in quinque libros digestae: e variis authoribus, itemque mundi contemptoribus ac praecipue*

*Vtinam quidem et nos hoc possemus dicere quod Christus Redemptor noster qui paterna obedientia consummata, postquam missus erat in hunc mundum, ut eum sua passione liberaret ab interritu, ad patrem reuersus est. Nos filij inobedientes fugimus Deum nostrum, et fugiendo simul salutem aeternam amittimus. Vtinam sacerdotes a Deo missi, idipsum possent, et omnes Christiani et cum tanta fiducia. Quia jam ex Euangelis prioribus intellexistis, quis sit ille qui vadat et ad quem. Tristabantur Apostoli audientes Christi discessum, te nihil mouet Christi absentia et creaturis delectaris, quae saepe te ita excruciant, ut vix consolationem aliquam admittas. Affectus, quo rapiebantur Apostoli erga corporalem Christi praesentiam, impediabat quo minus perfecte poterant Spiritum sanctum accipere, quid de vobis sentiendum, quibus plenum cor in affectionibus inordinatis, ubi Spiritus sanctus nec habitare nec illustrare valeat. Sed Deus te arguit primo de tua modica confidentia in Christi promissionibus, cum ille sit veracissimus. Secundo: de iusticiae defectu. Nam cum Christi disciplinam professus sis et Christum ducem habeas, qui ad patrem per voluntatis ejus integram completionem intendat ambulare, tu omnia contraria praeceptis suis facis. 3 de defectu Iudicii scilicet quia ostendit quam sis expers rationis, prebendo Diabolo aditum in animam tuam, quem Christus: uti hostem acerrimum e mundo profligauit: dices pater noster qui es in caelis etc. et in illo posita est salus tua, cur ad eum non festinas? Originem tuam a Deo ducis, ille finis tuus et centrum, in quo debeas requiescere. Huic perfecte uniri desidera. Delicatus est amor Dei magnam puritatem requirit: De Mundi contemptu.*⁵ [F_{8v}]

*De miseria humana

Naturae humanae felicitatem laudibus gloriosis extollat, quisquis absentia ejus amarissimum non degustauit ego vero dulcedinem illius praenimiam miseriae, calamitatis, fragilitatis et interritus amaritudine nec libare unquam potui, nec nunc quidem animo securo vobis propinare audeo. Etenim si formationem primi parentis contemplemus, ex uili luto compositus est, et quae potest: ista luti iucunditas uel gloria, sed quod magis deterret, si ipsa maledictio: Creaturae data a Creatore optimo maximo, sic enim mulieri dixit: Multiplicabo aerumnas tuas, et conceptus tuos, in dolore paries filios, et sub viri potestate eris, et ipse dominabitur tui. [Exodi 3.!!] Nec absimile quod dixit Adae: Quia audisti vocem uxoris tuae et Comedisti de ligno in quo praeceperam tibi ne comederes, maledicta terra in opere tuo: spinas et tribulos germinabit tibi et Comedes herbas terrae: In sudore uultus tui uesceris nequiter mentibus est Diabolus parentibus simplicibus inquiens. Scit enim Deus, quod in quocunque die commederitis ex eo aperientur oculi vestri, et eratis sicut dii scientes bonum et malum. Heu quanta confusione et erubescencia audire debuit Adam exprobrantem Deum: Ecce Adam, quasi unus ex nobis factus est, sciens bonum et malum. Vidensque Deus quod multa malitia hominum esset terra et cuncta cogitatio cordis intenta esset ad malum omni tempore, prout alio in loco idem affirmat. Et sensus et cogitatio humani cordis ad malum prona sunt ab adolescentia sua, poenituit eum quod hominem fecisset in terra.

concionatoribus utilissimae, Coloniae Agrippinae, 1611, 823. (*Introductiones in funebres conciones ex euangelis dominicalibus totius anni* – Dominica Cantate, Ioan. 16.)

⁵ A két csillag közötti szöveget vö. PONTANUS, Georgius Bartholdus, *Aureum breuiarium concionatorum...* Coloniae Agrippinae, 1611, 64. Dominica quarta post Pascha. Vado ad eum qui me misit. Ioan. 16.)

Et quae tantae rei causa Audite quaeso verba Scripturae lamentantis. Quoniam melius erat non dare terram Adam, uel cum iam dedisset, coercere eum, ut non peccaret. Quid enim prodest hominibus in praesenti uiuere in tristitia, et mortuos sperare munitionem.

O tu quid fecisti Adam? Si enim tu peccasti non est factus solius tuus casus, sed et noster, qui ex te aduenimus. Quid enim prodest nobis si promissum est nobis immortale tempus, nos autem mortalia opera egimus. Et quoniam praedicta est nobis perennis spes, nos uero vanj factj sumus. Et quoniam reposita sunt nobis habitacula sanitatis nos uero mali conuersati sumus et pessimis uis ambulauimus. Et quoniam ostendetur paradisi, cuius fructus incorruptus perseuerat in quo est securitas, nos uero non ingrediemur in ingratum enim locis conuersati sumus. Et quoniam super stellas fulgebunt facies eorum, qui abstinentiam habuerunt, nostrae autem facies super tenebras nigrae non enim cogitauimus uiuentes quando iniquitatem faciebamus quod incipiemus post mortem pati. Hoc saeculum fecit Dominus propter multos futurum uero propter paucos, multi quidem creati sunt sed pauci saluabuntur. [4Esdrae 8.] Idem alio simili explicat: Sicut agricola serit super terram semina multa sed non omnia quae seminata sunt saluabuntur. Sic planti, sic qui et in seculo seminati sunt, non omnes saluabuntur? Eheu quaenam est ista miseriarum miseria. Videtis quanta sit omnium mortalium miseria tam in uita, quam in morte, quam post mortem: eo contemnendus mundus ut ab istis miseriis futuro tempore liberemus. Hoc uult Christus in hodierno Euangelio cum dicit discipulis uidens illos contristantes propter discessum: Expedi uobis ut ego uadam, si enim ego etc. Paraclitus non ueniet ad uos, si autem abiero mittam eum ad uos.*⁶ [Fr]

*[Contemptus Mundj]

Exuendus[?] est charissimi rerum omnium terrenarum affectus ut spiritus sanctj habitaculum simus. Non poterant Apostolj spiritum sanctum accipere, quam diu carnalj Christi praesentia et familiaritate utebantur. Nisi me desideritis corporaliter cernere (ut Christj uerba exponit S. Greg.) nunquam discetis spiritualiter amare. Mira res, affectum humanum et si honestissimum qui in Apostolis erga Christum erat obstitisse, quo minus Spiritus sanctj capaces essent. Nempe depellj ab vbere paruulum oportet, ut solidum cibum gustare discat. [Gen. 22.] Ideo Abraham fecit conuiuium magnum in die ablactationis filij sui Isaak, non in die Natiuitatis, aut Circumcisionis, uno uerum, nisi naturae ductum, et amorem abdicemus Spiritus sanctj ductum sequj, ejusque amore inflammarj non possumus. Apostolj ut Spiritum sanctum reciperent se totos euacuarent. quanto magis quis afficitur terrenis, tanto minus capit celestia. Naturalis corporis calor tanto uehementior est, quanto exterior frigemus magis. Et contra tanto debilior, quanto circumfusus aer callidior. Simile quidem in amore rerum carnalium et spiritualium. Quanto enim ad ea quae foris sint mundj huius et carnis oblectamenta, animus se per amorem plus diffundit, tanto minus intus feruet, eaque quae ad interiorem hominem spectant, tanto minus appetit et parum appetendo incapax sit. Quantum enim uas fidej homo attulerit ad fontem, tantum implet ait Aug: [Tract. 32. in Joan.] Quod si alio liquore animus praeoccupatus impletur, infundendae Dei gratiae nullus relinquitur locus. Sed et praeterea totum hominem, totum cor, totum animum Deus

⁶ A két * közötti szöveg forrása PONTANUS, Georgius Bartholdus, *Incineratio mortalium...* (Előző jegyzetben i. m.), 459–460. (Lib. II. *De contemptu mundi, quantum ad mortis praeparationem: De miseria humana*)

inhabitare et possidere uult. Vox meretricis erat Nec mihi, nec tibi, sed diuidatur. [3Reg. 3.] Vera Mater diuidj infantem non patitur. Verus dominus diuidj cor in terrana et celestia non uult. Templum Spiritus sancti ab omni sorde expurgari debet peccati.

Economus principis ad urbem ueniens ut Regi uenienti domum amplissimum praeperaret, cuius comitatus est amplius iubet omnia prorsus ex domo exportari, ut Regi locus fiat. Rogat inquilinus ut unum saltem ej cubiculum concedatur ut uxori et liberis quiescat, negatur illj. Rogat ut Arcas saltem quasdam rebus preciosioribus refertas in aliquo domus angulo includj patiat. Negat illj quia tota domus Regiae dignitatj concedenda est. Eodem modo Verbj Dej Minister ab eo ad docendum missus, iubet unumquemque fidelem, habitaculam in corde suo Spiritui sancto praeperare. Vos, inquit, estis templum Dej [1Cor. 3.] Et Deus dicit: Inhabitabo in eis. Hic vetus homo carnalis adhuc et ex parte terrenus, rogat saltem liceat ej amare carnalia, amare uxorem liberos. Negatur ej et dicitur Qui uxores habent etc. [1Cor. 7] Rogat ut aliquid in mundo possidere sinatur: Negatur ei et dicitur: Qui utuntur hoc mundo tamquam etc. [Ibidem.] Vsus quidem vxoris liberorum possessionum diuitiarum non negatur, sed amor earum omnium inordinatus, id est non nisi in ordine ad Deum et quantum Deus permittit, quantum Dej cultui non repugnat. Non sunt haec etiam toto corde amanda. Solus Deus et Spiritus ejus sanctus hunc amorem sibi vendicat et quidem totum cordis nostrj hospitium meretur. Zelator Deus est. Animam sibj nostram desponsauit. Alio amore illam occupari non uult. Audi Aug: de duplici amore Dei et huius mundi qui nullo modo in vno pectore cohabitare cohabitant[!] disserentem. Hi duo amores quorum alter san[c]tus est, alter immundus, alter socialis, alter priuatus, alter communj utilitatj consulens propter supernam societatem, alter etiam rem communem in potestatem propriam redigens, propter arrogantem dominationem, quod fit in qualibet rej cujusque possessione cupida, quam ideo quis possidet quia dominus rej esse uult. Hj duo amores non se inuicem compatiuntur, quia contrarij sunt. Dej amor perfectus esse uult: Paruulorum est parua et despicabilia diligere: Paruulj tricas, equos arundineos, trochos et lapillos amant, virj contemnunt. Paruulj adhuc in Christo sunt qui bona huius mundi, diuitias, et quodlibet terrenum amant etiam ordinate. [F^{vj}]

Sed perfectus ille Christj amator dicit: Quum essem paruulus loquebar ut paruulus, sapiebam ut paruulus, cogitabam ut paruulus. Quando autem factus sum vir, euacuau i quae erant paruulj. [1Cor. 14] Nec ille solum sed ad id alios hortatur. Nolite inquit effcij puerj sensibus malitia paruulj estote sensibus autem perfecti. [Mat. 19.] Vno verbo omnibus objectis solj Deo seruire expedit. Qui sic prope igni assidet, ut crura jam ardeant, aequum est ut uel ab igne recedat uel ignem minuatur. Sunt reliqui qui utuntur seculj bonis, sed non adhaerent illis. Audi Psal. Mihi adhaerere Deo bonum est, ponere in Domino Deo spem meam non sperare in incerto diuitiarum, non ponere spem suam in homine, non mundum diligere aut in quae mundi est. [Psal. 72.] Ecce enim nisi Christus corporaliter Apostolos desereret, ad eos spiritualiter non ueniret, Spiritum suum sanctum ad eos non mitteret. Nisi terrenas consolationes abdicemus, spirituales non accipiemus. Quantum illas in nobis minuimus, tanto has augemus magis. Spiritus sancti consolatione indignj sunt, terrenis adhaerentes, sed laborantibus in uinea Domini, sub Cruce Christi gementibus renuentibus consolari ab his quae foris sunt, datur vinum lacticiae spiritualis et Spiritus sanctus consolator adest. Est quidem ille, ut canit Ecclesia, consolator optimus dulcis hospes animae dulce refrigerium. Sed non omnibus. Est enim in labore requies in aestu temperies, in fletu solatium. Qui nec laborant in uinea nec aestuant in tribulatione, nec flent pro peccatis, hanc consolationem

non recipiunt. Tollendae itaque ex animo omnes cupiditatum spinae, fugiendae mundanae uoluptatis. Abneganda impietas, societas tenebrarum.*⁷

[A margón:] Contemptus Mundi

Sed ego etiam cum Christo dico Multa habeo uobis dicere, sed non potestis portare. Cum autem uenerit ille Spiritus ueritatis docebit uos omnem ueritatem: ha ertenek[?] de az Vrunk mondassa, az hamissagh [...]

Caluinistak nem mondanak azt, hogy az szenteket nem kel segítségöl hinnok, sem azt hogy semmit nehigi ualमित az sz: irasban megh nem mutathacz, de ezeknek az eö bolond uelekedessel iroth bizonsagok nem egyczer, sem ketczer, hanem szazszor földhöz ueretetet, es az szentekhez boczátot köniorgisnek haznos uolta, gíozhetetlen bizonsagokkal megis crossitetet: de minek elöte azirt Caluinista bizonsagh rontassahoz kezgjek:

Elsöbenis azt kiuanom tuletak, miuel hogy arra tanitnak, hogy semmit ne higionk, ualमित az sz: irasban megh nem mutathattunk. Mutasd megh, hol uadgion irua az az ti tudomanijtok: Nem szabad az szenteket hívnij, hogy irettonk imadkozanak. Ha ezt az sz: irasban fel talalod, ma mondok ellene az papistasaghnak, ha fel nem talalod, ha fel nem talalod[!], ne band, hogy szodat nem fogadom es el nem hiszem, az mit az sz: irasban nem olvassok. Az the okoskodassod, elmilkedissed, Consequentiad pedig nem sz: iras, azirt ha ezeken gondolod uallassodat, ki tersz imar az fel uettet fundamentombol es olij dolgokatis tanetgacz, melyek ben az irasban nem talaltatnak.

Tovabba, hiszen azt the sem tagadod, hogy ha az eudueözeult szentek tudgiak es ertik ez uelaghi dolgokat, szinten olij haznosson kerhettjök üket, hogy imatkozzanak erettunk, az melj haznosson Sz: Pal kerte az elö hiueket, [Rom. 15.] hogy ötet segitczek koniörgessekkel. Mert az attjafiuj szeretetet ö benne megh nem szönt, hanem az Menieij deüczössigh által tekelletessé lö: [F₁₀₇] es ökis uelünk egi főnek tagjai leuen, ha tudgiak es ertik az mi nialualjankat es ö hozzájok ualo ohajtassonkat, ketsigh níkol segetnekis minket köniorgessekel. Hogy penigh az megh düczöult szentek noha nem az természet erejiböl, hanem az Istennek jellenteseböl (mint regen az prophetak) ertik es tudgiak ez uelaghi dolgokat, olij níjluan, es uelagossan fel talaljuk az Sz: irasban, mint akar melj igazsagot.

1. Moyses Vrunk születesse elöt sok sok Esztendöuel megh halt uala, [Deut. 34.] megis azt mondgia Sz: Lukacz, [Luc. 9.] hogy tudta es ertette az Jerusalemben történeudo dolgokat es az Apostolok hallattara az Thabor hegien Vrunk színie változassakor az mi Vrunknak Jerusalemben ualo ki mulassarol beszelet uala. Tudta tehat Moysesiben ez warasban, ennek az embernek Illjen ki mulassatt, noha ez jouendö, es nem jellen ualo dologh uala.

2. Az Lazar Historiajat, meljet Sz: Lukacznal oluassunk, Caluinus meltan igaz Historianak, es nem valami pelda beszídnek ualja lenij, [Luc. 16., Calvin.] es sok bizonsagokal erössitj tanitassat. Ebböl az Historjából harom dolgot tanolonk. Elsöt, hogy Abraham, a' ki regen megh halt uala, tudta Lazarnak es az gazdagnak ez uelaghi illetit, erkölczet maga uisselíssit, es azirt mondgia, hogy egyik el uötte jouat, Massik pediglen gonoszat az földön. Massikat, hogy noha Abraham kozot, es az kazdagh közöt, nagi milsegh uala, de azirt ertette

⁷ A két ♦ közötti szöveg forrása (az elején szó szerinti, aztán egyre több szövegrész elhagyásával): STAPLETON, Thomas, *Promptuarium morale super euangelia dominicalia totius anni ad Introductionem concionatorum, Reformationem peccatorum, Consolatione piorum, pars hyemalis*, Antverpiae, 1593, 687–692. (Dominica IV. post Pascha: 2. Expedit uobis ut ego vado...)

es tudta Abraham az gazdagnak kiáltassat, azaz kiüansagat es akarattjat. Merth az testöl el ualt leleknek egiebb kiáltassa ninczen az keüansagnal. Ha azirt az Caluinistak nem alab ualok az pokolban karhozot lelkeknil, bizonj szinten ugi azö koniörgissek, es szüibelj ohajtassokis az szentek eleiben juthat, mint az karhozot gazdaghé. Harmadikat, hagi ha az pokolban sinlodo lelekis gondot uisselet koniorgisse által az földön lakozo attjafiaijra, es kerte Abrahamoth, hagi Lazart hozzajok köldgie, Mentöl inkab tehat az Meniorszagghan vralkodo szentek gondot uisselnek es koniorgissekel segitnek minket.

3. Sz: Janos azeo latassaban azt írja, hagi az Istennel vralkodo szentek tudtak, hagi ez földön deühöskodnek az Istentellenek es kertek az Vristent, hagi boszut aljon azokon. [Apo. 6.] Vdgian ekent Sz: Janos azt írja, hagi midön az földön lakozo emberek aldanak es deücsöitenek az Vristent, az Isten szekj elöt állo Vénnek Ament kiálnak uala. [Apo. 5.] Tehat értetik tudtak es hallotak az földieknek szauat. Mert az Sz: Pal mondassa szerint, nem mondhattja az Ament mas szaua utan, aki nem erti az más szauat. [1Cor. 19.] Elegh ez mast. Ha töb bizonsagot akarsz, lam, eliggé oluastad az Irast, talalsz ottan eleget.

Lassuk Touab, Mit beszil az mi tizes Caluinistank, es miuel akarja rontanij az szentekhöz ualo koniörgest. Semmit vijat nem mond, hanem amit ezerszer lab ala tapodtak az Catholicussok, azt szedegetti feöl.

Igi okoskodik. Pal Apostol nijluan mondgja, [1Tim.] hagi egi az közben Jaro Isten közöt es emberek közöt, az ember Christus Jesus; senkj kulömben az Attiahoz nem mehet, hanem ö altala. Tehat megh moczkoljak az Iduezetonek tanitassat, ualakis csupa teremptet alatot allatnak essedezeoieul es kozben jaroul.

Felelet/[F_{10v}] Responsio

Fordiczd ezt az Argomentomoth Sz: Pal ellen, es miuel hagi ö szinten olij forman essedezoiuil állattja Istene eleöt az hiueket, mint mi az szenteket, monduan. Orate pro nobis orate pro nobis ut sermo Dei currat [1Thes. 5., Haeb. 13., 2Thes. 3.] Mondhadcsam[!] azt Sz: Palnak, hogy megh moczkolja az Isten Tanitassat. Valamint megh fejtened the magad ez the bizonságot, midon ualaki ezeket Sz: Pal ellen igazitana, szinten ugi megh felelhez magadnak mi kepeunkben. Valjon Sz: Pal Apostol nem nevezie Moysesst kozben jaronak? [Gal. 3.] Vessed egiben tehat Sz: Palt ö magauul es az mit egycszer allatot, rontasd el magauul. Vak praedikator, hagi nem oluassod touab az Sz: Pal mondassat, melyben egi kozben Jarorul emlekezik. Egi (ugimond) az keozben jaro Isten közöt es emberek közöt, az ember Isten: Jesus, qui dedit redemptionem semetipsum pro omnibus, a'ki magat ualtsagul adta mindenekert. Latode minemö kozben jarorul szol Sz: Pal? Szükseg illjen közben jaro csak egyedöl az megh ualto Christus Jesus. De olij közben jarok sokan uadnak, kiknek Sz: Palal azt mondhattjuk. Orate pro nobis. kiknek keöniorgesseket keruen, nem azt jellentjük, hagi, Christust el hagiuan, mas által meniönk Istenhez. Valjon mikor Sz: Pal az hiueket kere, hagi ö irtette koniorogjenek, el hagjae Christust es egiebek által akara az Istenhöz mennij? Hagi azirt röuid somaban foglaljam az egisz feleletet: Miuel kérnij csak azt kérjök az szentektöl, a' mit Sz: Pal kere az földön lako bünös emberektöl, tudniillik hagi imatkozzanak irtetteönk. Ha Sz: Pal ez illjen koniorgissel Christust megh nem foztotta miltossagatol, bizonij mi sem foztjuk. Ha pedigh Christus ellen uadgion az mi koniorgissonk, szinten ugi Christus ellen uolt az Pal keresseis. Mert akar holt, s akar elleuen embernek tulajdonecza ualaki azt az keözben jarast, melj egjedol az Christust illetj, mind egi arant uetkezik.

2do. Iljen bizonsagot tamaszt. Isaias igy kialt az Istennek: [Isai. 63.] The uagi mi Attjank; Ha Abraham nem tudis, es Izrael nem ismeris, mindazáltal Vram te mi Attjank uagi.

Responsio.

Ha így szolnanok az iras szauaij, az mint elő hoztad, nijluan ualo, hoga semmit ebből nem bizonyíthatnal. Mert nem így ataljaban mondana az Iras hoga Abraham nem tud minket, hanem csak ha-ual. Ha – nem tudis. De bar ugi, az ha nélkül így oluassukis az Isaias mondassat: Abraham nem tud minket, ugjan semmit ezel nem bizonyíthatcz. Mert az Sz: Hier: Doctor magiarazattja szerint csak ugi kel azt eritenij, a' mint ertjük az Vrunck szauat, midön az gonoszaknak azt mondja: [Mat. 21.] Nescio uos, non noui uos. Nem tudlak, nem ismerlek titteket. Azert valamint te magiarazzod az Vrunck szauat, ugi magiarazad ugjan azon szokat Isaiasnal, es ottan eszedben uezsed, mely erőten az the bizonyíthatassod, de ez dologrol tobbet tanalhadz az Irasbol, ha nem röstelled.

3. Azt beszili az Caluinista. Hoga Sz: Iras kiuöl ualo tiztelet effele, es az reghi sz. patriarchak, es prophetak ideijben nem uolt az emberek segitsigeul hiuassoknak emlékezetj. Responsio.

Szinten ugjan ezen forman Sz: Paltis uetkesse tehetned. Mert, midön Sz: Pal azon kerj az hiueket hoga ő erette koniorogienek Istennek, hoga kedues legien azö Aldoztattja [Rom. 15.] es az Isten igije terjedgien. [2Thes, 3.] Azt mondhatta uolna egi illjen adgiafurt praedikator Sz. Palnak. Hallode hol uadgion paranczolatod arrol, hoga masnak koniorogij az Isten igijnek terjedessijrt, es az the aldozatodnak Isten előtt ualo kedues letijert? [G:2]

Megh uadgion paranczolu, hoga egi massirt koniorogionk, de az sohu törvinben nem irattot, hoga egimastol kerjonk effele koniorogist az minemöt te Sz: Pál kiuansz, sot megh az Patriarchak sem kirtek effele dolgot egimastul. Valamint megh mentend Sz: Palt effele karomkodo fogassoktol, szint így mint emberek lehetteönk mijs az mi dolgunkban. Ennek felete, miuel hoga az Caluinistakis egimast kerik hoga imatkozzanak Istennek irettek, mutassak megh, hol uagion paranczolat arrol, hoga az elő szenteket segetsegeol hijak. De hoga ezeknek bekit hadgionk, megh hallad eznek elote röuideden, hoga az Sz: irasnak velagos tanitassan fondaltatik az szentek segitsegöl hiuassa. Ennek fölöte, hate olij babonas vagi, beszedes praedikator, hoga semit hinnj és czelekednij nem akarsz, a mit paranczolu nem talasz az Sz: irasban. Fölöte kerlek, mutasd megh az Sz: irasban, hoga az hiszek egi Istent el kel mondanod az Isten tisztessigire. Auagi hoga ezt ualaha az Prophetak es Apostolok el mondotak. Mutasd megh az irasban az Sacramentomnak deffinitioiját és miuoltat. Mutasd meg az Isten konyuiben, hoga csak ket Sacramentom uadgion. Keresd fel aztis, hoga mikor megh hazassodol, pap adgion egiben beneteket es megh eskotessen. Aztis talald fel, hoga komakat kel fogadnij az kereztsgeben es hoga ő maga az Apja s Ania, nem tarhattja giermeket, midön megh kereztelik. Ezer effele dolgok uadnak, meljeket thi czelekesztek az Sz: iras kivöl, es az meljekrol emlekezet nincz az Prophetak es Apostolok irasaban, megis azt akarjatok, hoga senkj semmit be ne uedgien, az miröl emlekezet nincz az Sz: irasban. Azert az the bizonsagodra Elöszer azt mondom, hoga az szentek segitsegeöl hiuassanak sok nijluan ualo fundamentoma uadgion az Sz: irasban.

Massodszor, hoga ha szinten erröl emlekezet nem uolnais az irasban, nem követköznek, hoga megh kellene uetnij. Elegh az hoga az Apostolok idejetöl fogua az egész körozttin velagh az szenteket segitsegöl hitta es ha ez nem elegsiges, bizonságha az igasságnak, bátran merem mondanij, hoga az egész körozttin Vallásnak mind füstben köl mennij. Mert hoga az Romabeliekhöz szolo leuelet Sz: Pal irta; hoga az Sz: Matthe neue allat ki adot Euangelio moth uoltakeppen Sz: Mathe irta, es nem ualaki egyeb ő neueuel, maskippen nem tudhattjuk, hanem az egisz körozttinsegnak eleitol fogua ki nöt, es megh erőssedet

tanubizonsagabol. Ha ezt az Tanut ketesse es bizontalana teszök, azaz, Ha az mondandgiuk, hogi megh csalhat es hamissagot bizonyijthat, ketsegh nélkül az egisz Sz: iras koniueinek hittele ketes es bizontalan lesz. Ha pedig ez az Tanu megh nem csalatkozhattik bizonságh teteleben, igaz elegh az ö bizonyijtássa az mi Vallassunknak ereos es megh gjozhetetlen igazsagara.

Tudom, hogy az több vijto Attiafiak egieb bizonsagokat tataroznak az szentek segítségöl hiuassa ellen, de miuel hogi az mi beszedes Caluinistank ezekről nem igen emlekezik, enis hallgatassal mulatom el. Hanem az elő Sz: Istent az mi Vrunk Jesus Christusunknak dragalatos uere hullassaert kerem, hogi ezeket, az megh uakult, ueremre es örök karhozatra uezető Caluinista praedikatorokat uilagoscza megh Sz: lelkeuel, es az ellenkező karomkodo alnoksagot, meljel az egiügiü nepet el amittjak, uedgje ki szieukból, hogi az kiknek ez ideigh halalra vezetöij uoltanak, ennek utanna azoknak üduössiges, reghi tört es jart utat mutassanak. Amen.

Laus Deo et B. Virginis Mariae. Labore aquisita concio.

Pozsonyi prédikációk az 1630-as évekből

A Budapesti Egyetemi Könyvtár A 160 jelzetű magyar nyelvű kézirata az 1630-as években ferences szerzetesektől papírra vetett 94 prédikációt tartalmaz. Az egyes beszédek néhány kivételtől eltekintve két levélpárból álló füzetet töltenek meg, vasár- és ünnepnapokra, valamint szentek ünnepeire készültek, bekötéskor nem mindig az egyházi év szoros sorrendjében helyezték el azokat. A legtöbb beszéd Pozsonyban hangzott el, mindössze tizenhárom beszédhez jegyezték oda, hogy Nagyszombatban, a klarisszáknál és a káptalannál, (in capitulo, esetleg a ferences káptalanon?), egyszer szerepel Sellye és Sempte neve.

Jól elkülöníthetők a prédikációkat író kezek. Csak egyikük jegyezte fel (tizenegyszer) nevét, monogram formájában (F. B. F.), 1631-ben. A tizenegy beszédből hármat ismételt elmondott 1634-ben, 1638-ban és 1639-ben. A monogram feloldása talán Fr. Bernardin Feffner, bár őt Karácsonyi János rendtörténetében (külön indoklás nélkül, talán annak neve alapján) a nem magyar anyanyelvűek közé sorolta.¹ Az 1630-as évek közepén a mariánus ferencesek kormányzótanácsának tagja volt. Hét beszédnél nemcsak a kéz, hanem a nyomópapírra írás és a papír piros tintás keretezése is felhívja magára a figyelmet.

Szenvedés vasárnapjára (Dominica passionis) Káldi György, 1631-ben nyomtatásban megjelent kötetének e napra írt második prédikációját használta a beszéd szerzője, egyre jobban lerövidítve azt. Már a propositio 3 tételéből is csak az első kettőt tüntette fel. A rövidítések ellenére latinul is leír Káldinál csak magyarul szereplő bibliai idézeteket. A beszéd vége nagyon elnagyolt, ezt fejezi ki a beszéd végén álló „conclude prout vis” megjegyzés.² A fehérvasárnapi (Dominica in Albis) beszéd mellé már egy korabeli kéz odaírta, hogy „Furtum ex Kaldi”, azaz: lopás Kálditól. Valóban, Káldi ezen napra készített második és harmadik prédikációiból, lineáris sorrendben kiemelt részletekből összeállított beszédről van szó.³ Az

¹ KARÁCSONYI János, *Szent Ferenc rendjének története Magyarországon 1711-ig, I–II*, Budapest, MTA, 1923–1924, I/115

² KÁLDI György, *Az vasarnapokra-valo predikatzjoknak első része, advent első vasarnapiatol-fogya Sz. Haromság vasárnapjáig*, Bécs–Pozsony, 1631, 473–482. (RMNy 1509.) (Kézirat: ff. 66–69v.)

³ Húsvét utáni vasárnap, második prédikáció. Váltakozó kivonatolás, nagyobb egységek elhagyásával/átmásolásával (KÁLDI, *i. m.*, 570–580.) (Kézirat: ff. 100r–103v.)
Káldi II. prédikációjának I. részéből (pp. 570–572): ff. 100–101v.
Káldi II. prédikációjának II. részéből pp. 573–576): ff. 101v–103r.

összehasonlíthatóságot megkönnyítendő, a kötet leírása után a III. sz. függelékben közlöm a beszédet.

A Húsvét utáni ötödik vasárnapi prédikáció előtt az előző megjegyzéshez hasonló olvasható: „Furtum ex Kopcsany.” (Ennek a beszédnek a forrását nem találtam meg.)

Az 1620-as évek pozsonyi kéziratos prédikáció-gyűjteménye (lásd az előző tanulmányt) után már nem meglepetés, hogy ebben a kötetben is van hitvitázó beszéd. (Lásd a II. függelék.)

Itt-ott szerkesztői megjegyzéseket olvashatunk: pl. a pünkösdi napi beszéd propositiójának megadása után: „NB. Hanc propositionem accipias pro alia Concione.” Néha lezáratlan beszéd végére került: „Conclude ut vis” (Aprószentek és Gyümölcstoló Boldogasszony ünnepén), „Conclude pro libitu” (Szent István király napján). Érdekes, és más kéziratokban gyakran megfigyelhető jelenség egy monogrammal jelölt prédikáció címiratának átalakítása, cserélhetővé alakítása: a Szent László napra írt beszédet el lehetett mondani Szent Márton napján (azonos a perikopa, a kötet végén álló beszéd csonka). A trienti zsinat szellemében a szentekről szóló prédikációk a 17. században legtöbbször a szent napján olvasott szentírási rész alapján felépített homíliák voltak, a szentre vonatkozó konkrétumok csak a beszédek végén hangoztak el. Itt is így találjuk a szentek sorrendjében naptári helyére besorolt Szent István királyról, továbbá a kötet utolsó előtti, Szent Imre hercegről szóló beszédben. (E két beszédből az utolsó fejezetek olvashatók a függelékek között.)

Az 1620-as években keletkezett kéziratnál azt rögzíthetem, hogy a beszédek mintakövetők.⁴ Kis keresgélessel, több latin nyelvű, a prédikáló papok számára kiadott kötet használatát rögzíthetem az egy évtizeddel későbbi kötet esetében is. Már az első beszédnél újabb híres név, az osztrák–magyar jezsuita rendtartományhoz tartozó Matthias Faber beszédgyűjteményében találtam meg a beszéd mintáját, s további beszédek is akadtak, amelyek Faber beszédének fordításai⁶

Káldi II. prédikációjának III. részéből nem került be a kéziratba semmi.

A kézirat II. része Káldi III. prédikációjának I. részéből (pp. 581–584) készült. Vagyis a kéziratos prédikáció Káldi III. prédikációja I. részének végével fejeződik be.

⁴ Lásd a kötet előző tanulmányát.

⁶ A kötet leírásánál (I. függelék) további Matthias Faberből fordított/alakított prédikációkat is feltüntetek.

(néhol kis átalakítással). Egy kicsit nehezebb persze a keresés, hiszen magyar nyelvű prédikáció latin vagy német (esetleg magyar) forrását kell fellelni.

Húsvét után második vasárnap a jó pásztorról szóló prédikáció kezdő soraiban olvashatjuk, hogy „Azt írja Ludovicus Blossius Mechtildis szűz felől”... Természetesen nem lehet a mintakövető prédikációk ilyen megjegyzéseiből egyértelműen következtetni arra, hogy a kézirat készítője az 1566-ban elhunyt híres bencés, Ludovicus Blossius (†1566) művét használta.⁷ Blossiuson kívül florilégium, prédikáció, vagy más mű (jelen esetben akár életrajz is) szóba jöhet, a Blossiusra hivatkozás származhat másodlagos forrásból, közhelyből. (Esetünkben ez a beszéd is, a kezdeti mondattal együtt Matthias Fabertől származik.) Ha szövegünk nem elmítené név szerint Blossiust, akkor korábban megjelent forrásokra gyanakodhatnánk, ilyen például Cornelius a Lapide (†1637, jezsuita szerzetes) bibliai kommentárja,⁸ Fridericus Fornerus (Förner, †1630) *Paradisus evangelicus*, vagy, Jodocus a Castro (†1634) németalföldi minorita beszédgyűjteménye.¹⁰ A 17–18. században a Jézus Szíve tisztelet terjedésével vált egyre gyakoribbá idézése.¹¹

Alább párhuzamosan közlöm e beszéd kezdetét és annak latin forrását, érzékeltetve, hogy az egyházi irodalom területén milyen simulékonyan készülhet a fordítás, nyelvünket a folyamatos használat Pázmány Péter korára már egészen alkalmassá tette a gondolatok könnyed visszaadására.

Azt írja Ludovicus Blossius Melchtidis szűz felől,
hogy midőn Húsvét nap után lévő szerdán a
misét elkezdték volna ezekkel az szókkal:

Refert Ludovicus Blossius in appendice de
quatuor sanctis faeminis, Sanctam
Virginem Mechtildem, cum feria quarta
post diem pascae inchoaretur Missae

⁷ Az 1568-ban megjelent összkiadást használtam. BLOSSIUS, Ludovicus, *Opera omnia*, Lovanii, 1568, 110. (Monile spirituale)

⁸ CORNELIUS a Lapide, *Commentaria in epistolas canonicas*, Lugduni, Jacobus et Matthaeus Prost, 1627, 389–390. (2 Pet 3, 13.)

¹⁰ FORNERUS, Fridericus, *Paradisus evangelicus [...] concionibus explicata, tom. II*, Moguntiae, Jo. Bapt. Schönwetter, 1615, 114; IODOCUS a Castro, *Conciones super evangelia dominicalia, pars aetiva*, Antverpiae, B. Moretus, 1633, 120.

¹¹ Néhány, szintén Blossiusra, esetleg követőjére is hivatkozó előfordulás:

DAUROUTIUS, Antonius, *Florum exemplorum sive Catechismi historialis pars IV*, Coloniae, 1656, 238. – MARCHANTIUS, Jacobus, *Hortus pastorum* (Köln, 1696, 167, exemplumként. – WOLF, Leo, *Rugitus Leonis: Geistliches Löwen-Brüllen*, Augsburg, 1701, 292. – (Forrása a *Hortus pastorum*.) – GINTHER, Antonius, *Speculum amoris et doloris in Sacratissimo ac Divinissimo Corde Jesu*, (Több kiadás, Augsburg, 1731: 336. A *Hortus pastorum*ra hivatkozik.) – LOHNER, Tobias, *Instructissima bibliotheca manualis concionatoria*, Augustae Vind. et Dilingae, 1712, 140. – FEGELUS, Franciscus Xav., *Quaestiones practicae de munere poenitentis*, Augustae et Herbipoli, 1750, 325. – NICOLAUS TURLLOT, Matthias KEUL, *Thesaurus Doctrinae Christianae*, Venetiis, 1765, 125.

Venite benedicti patris mei etc., nagy örömmel és szokatlan vigassággal teljesedék bé, s monda: O Domine si una ex illis benedictis, qui hanc dulcissimam vocem tuam audituri sunt! Megfelelt az Úr néki, mondván: Certo, scias te unam ex illis esse, et ut nihil dubites, ecce ego do tibi cor meum in pignus amoris. Amely üdötül fogva nagy örömmel, vigassággal vala teljes és ájéttatos szeretettel az Krisztus szívéhez, aki halála órájakor is méltóztaték ezt hallanyi: Veni benedicta patris, posside paratum tibi regnum a constitutione mundi. Talám, keresztények, hasonló gondolatunk lehetne minékünk e máj napon, midőn hallanánk ezt az Evangéliomot. Ego sum pastor bonus, et cognosco oves meas. Ó, ha én is egy lehetnék az Krisztus juhái közül, ó mely örvendetes hír volna ez énnékem, hogy az Krisztus juha vagyok és nevem béirattatott mennyekben! Szent Ferenc Atyánk, midőn az Krisztus kijelentéséből megértette volna, hogy ő is egy volna a kiválasztottak közül, nyolc napig elragadtatott és mintha magakívül lett volna, az ételről és szokott imádságirul elfelejtkezik vala, örömeiben csak azt mondhatja vala: Laudetur Dominus. De kevésnek adatott, keresztények, hogy ily szót hallhassanak, mindazonáltal sok jelek adattak, melybül megismérhetjük, ha az Krisztus juhái közül valók vagyunk-é, mind az Szentírásból, s mind a szent atyák bizonyságiból...¹²

introitus: *Venite benedicti patris mei; ingenti et inusitata laetitia repletam dixisse ad Dominum: ó si una essem ex illis benedictis, qui hanc dulcissimam vocem tuam audituri sunt! Cui Dominus; certo scias te unam ex illis esse: et ut nihil dubites, ecce ego do tibi cor meum in pignus amoris. A quo tempore coepit mira laetitia et devotione erga cor Christi affici: quae etiam instante morte sua audivit ea Christi verba: Veni benedicta patris, posside paratum tibi regnum a constitutione mundi.* Forsitan nos, Auditores, similem cogitationem habuimus cum audivimus in hodierno Evangelio: *Ego sum pastor bonus et cognosco oves meas.* O si et ego essem una de Christi ovibus? o quam laetum hoc esset nuncium, si et nos audire possemus, nos esse de illis ovibus et nomina nostra scripta esse in libro vitae? Certe S. Franciscus cum a Deo per revelationem didicisset se esse praedestinatum, per 8 dies quasi extra se constitutus, cibi et precum horarium oblitus, exultabat et dicebat: *Laudetur Dominus.* Sed paucis datum est ut eiusmodi vocem audirent. Habemus tamen aliqua non parva indicia, ex quibus probabiliter colligere possimus, eaque ex SS. script. et patribus, utrum de ovibus Christi simus...¹³

Mellékletként e kötet esetében is részletező leírást adok, de tudatában vagyok annak, hogy a példakövetést bizonyítani csak a teljes szövegek ismeretében lehet, mert a viszonylag terjedelmes magyar nyelvű beszédek és a feltételezett, többségében minden bizonnal idegen nyelvű (latin, német olasz) forrásokat teljes egészében kell egybevetni. A néhány fellelt mintapredikációs kötet minden bizonnal a feltüntetettnél többször is idézhető volna.

¹² Budapesti Egyetemi Könyvtár, A 160, f. 104.

¹³ FABER, Matthias, *Concionum opus tripartitum pluribus in singula evangelia argumentis instructum, pars II*, Ingolstadt, 1631, 50.

Mellékletek

I.

A kötet leírása

Prédikációk, Pozsony, 1630-as évek.

Negyedrét, 389 ff. Több kéz írása. Félvászon kötésben.

Poss.: Budapesti Egyetemi Könyvtár, A 160.

- 1–4v. [1] *Concio pro dominica 4ta post Epiph.* [A margón:] Posony...
Ipse vero dormiebat. Matt. 8. – Kezdetül fogva mindenkor különböztek az Istennek dolgai az vilagnak dolgaival...
FABER, Matthias, *Concionum opus tripartitum pluribus in singula evangelia argumentis instructum, pars I.* Ingolstadt, 1631, 296–299. – (dom. IV. Epiph., V. beszéd kivonatos fordítása.)
- 5–8v. [2] *Dominica 26 post Pentecosten* [Másiki kéz:] quae est 5. post Epiphaniam) – [A margón:] Posony 163[.]. – Piros keretézéssel.
(Domine, nonne bonum semen seminasti in agro tuo... Mat. 13.) – Sibán panaszkodik Sz. Agoston doctor kétt féle emberek felől...
Szövegét lásd II. mellékletként.
- 9–12v. [3] *Dominica 25 post Pentecosten, quae est 6. post Epip. De grano sinapis.* – [A margón:] Apud monia[les] Tyrn. 1635. – P. P[?].
(Simile est regnum coelorum grano sinapis... Matt. 13.) – Az Isten dolgai és alkottmányai az emberétől kiváltképpen abban különböznek...
- 13–16v. [4] *Dominica Septuagesimae* – [A margón:] Posonii, 1637. – Piros keretézéssel.
Simile est regnum homini patrifamilias... Mat. 20. – Igen iol mondotta az bölchességnek tüköre, Salamon...
- 17–20v. [5] *Dominica in Sexagesima* – [A margón:] Posonij 16[.]. – Piros keretézéssel.
Exiit qui seminat seminare semen suum. Lucae 8. – Szokás volt az sz. Proféta közöt régenten...
- 21–24v. [6] [*Dominica quinquagesimae* – [A margón:] Posonij 16[.]. – Piros keretézéssel.
(Ecce ascendimus Hierosolynam ... Luc. 18. – Sz. Agoston Doctor azt mondja az Isten fia felől: Multos filios...
- 25–28v. [7] *Concio in die Cinerum*
Memento homo quia pulvis es et in pulverem reverteris. Gen. 3. – Az Aegyptom béliknek szokások vala, noha egyéb képpen...

Kiadás: MARTÍ Tibor, *Magyar nyelvű kézíratos hamvaszószerdai prédikáció a 17. század első feléből = Summa: Tanulmányok Szelestei N. László batvanadik születésnapjára*, szerk. HARGITTAY Emil, MACZÁK Ibolya, Piliscsaba, PPKE BTK, 2007, 210–214.

- 29–33r. [8] Concio pro feria 6ta post Cineres – [A margón:] In Capitulo Tyrnav. Posony 1634.
Audistis quia dictum est antiquis... Matth. 5. – Isaiás proféta megh tekéntvén lelki szemeivel...
- 34–37v. [9] Concio pro dominica prima Quadrage. – [A margón:] Posonii 163[.].
Et cum jeiunasset quadraginta diebus, et 40 noctibus, postea esuriit Matth. 4. – E máj Evangeliom adgia előnkben Kristus Vrunknak 40 napigh...
- 38–41v. [10] Concio pro feria 6a post primam Dominicam Quadragesimae – [A margón:] Anno 1634. In Capitulo Tyrn.
Erat dies festus Judaeorum etc. ... Jo. 5. – Olvassuk, hogy midön egyszer a Proféták fiai kimentenek volna...
- 42–45v. [11] Dominica 2da Quadragesimae
Egressus Jesus secessit in partes Tyri [et] Sidonis. Math. 15. – Egy pogány asszonyi állat adatik e máij sz. Evangeliomban előnkben...
- 46–49v. [12] Concio pro feria 6a post 2dam Dominicam Quadragesimae – [A margón:] In Capitulo Tyr. An[...] – P.
Hic est haeres: venite occidamus eum et habebimus haereditatem ejus. Matt. [38.] – E mái Evangeliomban és példabeszédben emlékezetet tészen...
- 50–53v. [13] Dominica Tertia Quadrag. – [A margón:] Posonii 16[.]. – Piros keretézssel.
Erat Jesus eijciens daemonium etc. Luc. 11. – Ez világban valo hivatali közül az Isten fiának...
- 54–57v. [14] Concio pro feria 6a post Dom. 3am Quadr. – [A margón:] In capitulo Tyrn.
Jesus ergo fatigatus ex itinere ... Jo. 9. – Olvassuk Hogy midön egyszer Abraham Patriarka...
- 58–61v. [15] Dominica Quarta Quadragesimae – [A margón:] Posony 163[...]
Abiit Jesus trans mare Galileae etc. Joan. 6. – Plinius azt irta amaz neuezetes Apelles képiro felől...
- 62–65v. [16] Concio pro feria 6a post 4tam Dominicam Quadr. – [A margón:] In Cap[...] P.
Erat autem quidam langvens Lazarus. Jo 11. – Az mi első szüleink esseti után az halál marada...

- 66–69v. [17] Concio pro Dominica Passionis – [A margón:] Sentaviae 1635.
(Quis ex vobis arguet me de peccato ... Jo. 8.) – Olvassuk egy igen fő Zeuxis nevű képiro felől...
KÁLDI György, *Az vasnapokra-valo predikatzjoknak első része, advent első vasnapiatól-fogva Sz. Haromság vasárnapjáig*, Bécs–Pozsony, 1631, 473–482. (RMNy 1509.) (Kézirat: ff. 66–69v.)
- 70–73v. [18] Concio pro feria 6a post Dom. in Passione – [A margón:] In Capi[...] Tyrnav[...].
Collegerunt Pontifices et Pharisei concilium adversus Jesum. Joan. 11. – Amidön Jakob Patriárka fiai Josephre meghondhatatlan...
- 74–77v. [19] Pro Dominica Palmarum – [A margón:] Posonii [...].
Dicite filiae Sion: Ecce rex tuus venit etc. Ma[th. 21.]. – Minemő gonosz és Istentelen kívánságh volt Caius Caligulatul...
- 78–83v. [20] In die Parasceves – [A margón:] Posonii 1640.
Az mi Vrunck Jesus Christus kinszenvedésének és ártatlan vérének kiontásáért...
- 84–87v. [21] In resurrectione Domini nostri Jesu Christi – [A margón:] Selie[...] Anno [...] – P.
Oluassuk ama Lacedaemonia béli Chilo felől...
- 88–91v. [22] Concio pomeridiana in festo Paschae – [A margón:] Posonii 163[.]
Expurgate vetus fermentum et sitis nova etc. 1Cor. 5. – Hogy ha kiváltképpen az mi Idvözétöknnek ez napokban...
- 92–95v. [23] Concio pro feria 2da Paschatis
Acceptit Jesus panem benedixit ac fregit. Luc. 24. – Mely nagy gongia viselesse légien és irgalmassága az Ur Jesusnak...
- 96–99v. [24] Feria tertia post Pascha
Stetit Jesus in medio discipulorum et dixit eis Pax vobis. Luc. 24. – Jakob Patriárkának fia felől Joseph felől, ki az ő io gonduiselésével...
- 100–103v. [25] Concio pro dominica in Albis – [A margón:] Apud S. [...rino...] – P.
– [A cím mellett későbbi kéz írásával:] Furtum ex Kaldi.
(Accipite spiritum sanctum ... Joa. 20.) – Történet szerént ha valami fő Városban sok fő orvosok...
Szövegét lásd III. mellékletként.
KÁLDI György, *Az vasnapokra-valo predikatzjoknak első része, advent első vasnapiatól-fogva Sz. Haromság vasárnapjáig*, Bécs–Pozsony, 1631, 570–584. (RMNy 1509.) (A kézirattal való összevetést lásd ebben a kötetben: 57–58.)

- 104–107v. [26] Concio pro Dominica 2da post Pascha. – [A margón:] Posonij 1638.
Ego sum pastor bonus et congnoſco oves meas. Joan. X. – Azt írja
Ludovicus Bloſius Melchtidis ſzüz felöl...
Vö. FABER, Matthias, *Concionum opus tripartitum pluribus in ſingula evangelia
argumentis inſtructum, pars II*, Ingolſtadt, 1631, 50–55. (Dom. II. post
Paſcha, concio VI.)
- 108–111v. [27] Dominica tertia post Paſcha.
Modicu et iam videbitis me. Joannis 16. – Az teſt szerént valo Atyáknál igen
közönséges ſzokás...
- 112–115v. [28] Concio pro Dominica Quarta post Paſcha. – [A margón:] Poſonij 163[.].
Vado ad eum, qui miſit me etc. Joan. 16. – Semmikeppen nem akarták értenyi
Kriſtus Urunknak együgiü Tanítványi...
- 116–119v. [29] Dominica quinta post Paſcha. [Más kéz íráſával:] Concio pro diebus
Rogationum. – [A margón:] Tyrn. apud [...] 163[.]. – [Későbbi kéz:]
Furtum ex Kopcsany.
Petite et dabitur vobis etc. Luc. 11. – Minek utánna Moyses 40 nap és 40 éjjel
beſzéllet volna az Iſtennel...
- 120–123v. [30] Dominica ſexta post Paſcha.
Ille teſtimonium perhibebit de me, et vos teſtimonium perhibebitis etc. Joan.
15. – Az 3. királyi könyvnek 18. részében az olvassuk, hogy midön Illés
és Baal profétai közöt...
- 124–126v. [31] Concio pro feſto Pentecotes.
Effundam ſpirituſ meum ſuper omnem carnem... Joel. 2. – Olvassuk, hogy
midön nagy ſzükség, nagy drágaságh támadot volna...
f. 124 alul: Enis chak arrul akarok valamit mondanyi, miképpen tudhattuk
azt meg, és michoda ielenségből iſmérhettyük meg azt, ha lakozike
bennünk az ſzeretet mely ſemmi nem
NB. Hanc propositionem accipias pro alia Concione.
[f. 124v-n folytatás:] egiéb, hanem az Sz. Lélek Iſten, azaz megh emésztő tűz,
a mely fel gerieſzti az embereket a iora, az iſtenes dolgokra, és hogi ha
lakozunk-é miis az Sz. Lélekben.
- 127–130v. [32] Concio Pomeridiana in die Pentecotes
(Et repleti ſunt omnes ſpiritu ſancto... Act.2.) – Az pogány bölcz Ariſtoteles
elmélkedik, az községes iorol azt mondgia:...
- 131–134v. [33] Feria ſecunda post Pentecotes – [A margón:] Poſonii 1637.
Sic Deus dilexit mundum ut filium ſuum unigenitum daret. Joan. 3. – Az
bölcz hiſtoricusok chodálatos ſok hiſtoriákat irnak ...

- 135–138v. [34] Concio pomeridiana feria 2da Pent. – [A margón:] In Capitulo Tyr: 1634. Ipse est qui constitutus est a Deo, Judex vivorum et mortuorum. Act. X. – Igen gyakorsággal történik e Vilagon, hogy midön valaki megh aláza magát...
- 139–142v. [35] Feria tertia Pentecostes – [A margón:] Posonii 163[9]. Ego veni ut vitam habeant, et ut abundantius habeant. Joan. 15. – Gondolkodván, keresztenyek, Christus Urunknak ez máii evangéliumban való mondásáról...
- 143–146v. [36] In festo Sanctissimae Trinitatis – [A margón:] Posonii 1637. Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos, in nomine Patris etc. Mat. ult. – Az Sz. Háromságrol irván Tertulianus egi könyvet azt mondgia...
- 147–150v. [37] Concio pro festo Corporis Christi – [A margón:] Posonii 1636. Caro mea vere est cibus et sanguis meus vere est etc. Joan. 6. – Minden innepi kezlet melyet ill az Anyaszentegyház Kristus Urunknak...
- 151–154v. [38] Concio infra octavam Corporis Christi – [A margón:] Posonii Anno 1634. Homo quidam fecit coenam magnam et vocavit multos. Luc. 14. – Közönséges szokás ez e világh feiedelmi, és nagy urai kezlet...
- 155–158v. [39] Concio pro Dominica 3. post Pentecosten – [A margón:] Posonii 1637. Erant appropinquantes ad Jesum Publicani etc. Luc. 15. – Olvassuk Aaron és Maria felöl, hogy orozva rágalazzák vala az ö Atyjok fiát Moysesst ...
- 159–162v. [40] Concio pro Dominica quarta post Pent. – [A margón:] Posonii 1636. Laxate retia vestra. Luc. 5. – Két kiváltképpen való okért indult ...
- 163–166v. [41] Concio pro Dominica quinta post Pent. – [A margón:] Posonii 16[.]. Nisi abundaverit iustitia vestra etc. Matth. 5. – Az töbi kezlet mely az emberi álatott távol valóvá tégye az Istentől...
- 167–170v. [42] Dominica sexta post Pentecosten – [A margón:] Posonii 163[.]. Ecce iam triduo sustinet me, nec habent, quod manducent. Marc. 8. – Az mi Idvözétö Ur Christusunk kétt napi lakodalmat tart vala...
Vö. FABER, Matthias, *Concionum opus tripartitum pluribus in singula evangelia argumentis instructum, pars II*, Ingolstadt, 1631, 584–587. (Dom. VI. post Pent., concio III.)
- 171–174v. [43] Concio pro Dominica septima post Pent. – [A margón:] Apud M[onialis] Tyr[...]. Attendite a falsis prophetis. Matth. 7. – Amidön valami király avagy feiedelem fiát akarnának fell nevellnyi...
- 175–178r. [44] Dominica octava post Pentecosten
Homo quidam erat dives, qui habebat villicum... Luc. 16. – Az filosofusok közönségesen, és kiváltképpen Aristoteles in Problematibus azt tanítja...

- 179–182v. [45] Dominica nona post Pentecosten. [A beszéd két kéz írása.] – [A margón:] Posonii 1637.
Cum appropinquaret Jesus Jerusalem, videns civitatem, flevit... Luc. 19. – Azt mondja Constantinus in lib. de naturis liquendorum, hogy afféle emberek...
- 183–186v. [46] Dominica decima post Pentecosten – [A margón:] Posonii [...].
Duo homines ascenderunt in templum ut orarent Luc. 18. – Az bölcz Ecclés az több parancholatok között, melyeket meg irt vala...
Vö. FABER, Matthias, *Concionum opus tripartitum pluribus in singula evangelia argumentis instructum, pars II*, Ingolstadt, 1631, 726–729. (Dom. X. post Pentec., concio II.)
- 187–190r. [47] Dominica undecima post Pentecosten. [Két kéz írása.]
Et deprecabantur eum, ut illi manus imponeret etc. Marc. 7. – Azt írja Plinius in historia naturali, hogi midön az esső...
- 191–194v. [48] Dominica 12 post Pentecosten – [A margón:] Poson[...].
Beati oculi qui vident quae vos uidetis. Luc. 10. – A kik az természetnek folyásáruul irtak, azt mondgiák...
- 195–198v. [49] Dominica 13 post Pentecosten – [A margón:] Posonii 1638.
Occurrerunt ei decem viri leprosi. Luc. 15. – Az pelicán madár felöl azt olvassuk, hogi midön azö fiáit...
- 199–202v. [50] Contio pro Dominica 14 post Pentecosten – [A margón:] Posonii 163[...].
Nemo potest duobus dominis servire. Matth. 6. – Két urat avagy feiedelmet találunk e világon, a kik százlot emelvén...
- 202v–205v. [51] [Dominica 16. post Pentecosten]
Omnis qui se exaltat, humiliabitur... Luc. 14. – Kezdettil fogva az Ur Isten giülölte és üldözte az kevéséget...
- 206–209v. [52] Dominica decima septima post Pent. – [A margón:] Posonii 16[...].
Accesserunt ad Jesum Pharisei etc. Matt. 22. – Midön valamely kiváltkeppen valo mesterségel leiratot képet az ember megh lát...
- 210–213v. [53] Contio pro Dominica 18 post Pentecost. – [A margón:] Posonii 1638.
Ecce quidam de scribis dicebant intra se: Hic blasphematus. Matt.9. – Chodálatos dolog keresztyenyek hogi illy haylandok az emberek...
- 214–217v. [54] Concio pro Dominica 20 post Pent. [A margón:] Tyr. apud mo[...]
1637. – P.
Erat quidam Regulus cuius filius infirmabatur Capharnaum Jo[h. 4.]. – E máj evangeliom igen szépen elönkben adgia Kristus Urunknak chodálatos erejét...

- 218–221v. [55] Dominica 21 post Pentecosten – [A margón:] Poson[...].
Simile est regnum coelorum. Mat. 18. – Az Filosophusoknak elmékedések szerént az emberi álat semmit nem kíván egiebet...
Vö. FABER, Matthias, *Concionum opus tripartitum pluribus in singula evangelia argumentis instructum, pars II*, Ingolstadt, 1631, 1136–1140. (Dom. XI. post Pentec., concio IV.)
- 222–227. [56] Dominica 22. Trinitatis Anni 1631. F. B. F.
Licetne census dare caesari? Szabadé adott adnyi a császárnak Matth. 2[2].
– Hogy ha az emberi állapotnak méltóságát megh gondollyuk...
- 228–231v. [57] Dominica 23 post Pentecosten – [A margón:] Posonii 16[...].
Confide filia fides tua te salvam fecit. Mat. 9. – Közönségessen láttyuk aztot, hogy midön valamely edin teli vagion vizzel...
- 232–235v. [58] Concio pro Dominica 24 post Pentecosten – [A margón:] Posonii 1636.
(Vade ostende te sacerdoti. Mat. 8.) – Ama régi görög doctor Origenes hasonléttya e mái sz. evangéliomnak historiáját...
- 236–241v. [59] Dominica ultima post Pentecosten – [A margón:] Posonii 1636.
Cum videritis abominationem et desolationem etc. Matt. 24. – Noha Idvözétök e mái evangéliomban az Jerusalem várossanak pusztulásáról...
- 242–244av. [60] Concio in dedicatione Templi – [A margón:] Posonii 1639.
Si quid aliquem defraudari, reddo quadruplum. Luc. 19. – Minnyájan halhattuk keresztények minémö nagy ereie légien az magnes könek...
FABER, Matthias, *Concionum opus tripartitum pluribus in singula evangelia argumentis instructum, pars III*, Ingolstadt, 1631, 886–888. – (In dedicatione templi, concio III, caput I–V., a VI. helyett egy fejezet a tulajdonszerzés visszasságairól.)
- 245–249. [61] Concio pro Nativitate Domini Anni 1631 F. B. F.
Elisaeus pro mortuo filio Sunamitidis hospitae suae... (Nagyobbbrészt latinul.)
- 250–253. [62] Concio pomeridiana in Nativitate Domini – [A margón:] Posonii 163[...].
– Piros keretézssel.
Loquebantur pastores ad invicem etc. Luc. 2. – Olvassuk 1 Reg 3. hogy Héli Pap ideicében igen ritka vala a nyilván való ielenés...
- 254–259v. [63] Pro festo S. Stephani protomartiris Anni 163<1>9 – [A margón:] Posonii.
Ecce ego mitto ad uos Prophetas et sapientes etc. Matth. 23. – Fulgentius elmékedik mind a tegnapi, s mind e máj szentséges innepekről...
- 260–265v. [64] Concio in die Innocencium Anni 1631. F. B. F.
Herodes mittens occidit omnes pueros... Heródes el küldvén... Matt. 2. Szent Bernard d. gondolkodván e mái inepröl... [A végén:] Conclude ut vis.

- 266–271v. [65] Concio pro Circumcisione Domini Anni 1631. F. B. F.
Megh tekéntuén Jákob patriárka az ő hitinek szeméuel...
- 272–277. [66] Pro festo Trium Regum Anni 163<1. F. B. F>7. – [A margón:] Poson[...]
Ubi est qui natus est. Matth. 2. – E máj napon (ugy mint) az Három z.
királyok innepin emlekezetet téssen az Anniaszentegyház...
- 278–283v. [67] In Conuersione S. Pauli Apostoli Anni 1641[?]. <F. B. F.> Posonii
Ecce nos reliquimus omnia etc. Matth. 19. – Az zidók első királyok Saul,
egykor igen nagy szorongatászbán uolt...
- 284–287. [68] In festo Purificationis B. Mariae Virginis – [A margón:] Posonii 16[...]. –
Piros keretezéssel.
Postquam impleti sunt dies purificationis ejus. Luc. 2. – Az keresztény anyák
egi fő oszlopa, Sz. Ambrus doctor elmélkedvén...
- 288–292. [69] In Festo S. Matthiae Anni 163<1>8. F. B. F. – [A margón:] Posonii.
Jugum meum suave est. Matt. 11. – Midőn elmélkedném Christus Urunknak
gyönyörüséges igáyáról...
- 293–297v. [70] In Annunciatione B. M. Virg. Anni 163<1>9. F. B. F.
Missus est Gabriel Angelus etc. Lucae 1. – Közönséges vélekedés ez az
aszoni nem felől...
- 298–302v. [71] [Kivakart cím:] ...dedicatione Ecclesiae Anni 1631. F. B. F. [Újabb cím:]
Pro festo Concio in Festo S. Adalberti Eppi et Martiris
Ego sum uitis, uos palmites. Én vagiok a szőlő tö... Joan. 15. – Két kiuált-
képpen ualo okért hassonlettya magát Christus Urunk...
- 303–308v. [72] Pro festo S. Georgii Martyris Anni 1631. F. B. F.
Ego sum uitis uera. Joan. 15. – E máj pelda beszédekből, a mellyekben
Christus Urunk hasonléttya magát a szőlő tőhöz [305-től a legenda]...
- 309–312v. [73] In festo SS. Philippi et Jacobi
Non turbetur cor vestrum. Joan. 14. – Minek előtte buchút vött volna az mi
Idvözétünk...
- 313–316v [74] Concio pro Inventione S. Crucis – [A margón:] Posonii [...].
Sicut exaltauit Moyses serpentem etc. Joan. 3. – Némely nyughatatlan elme
gondolkodhatnék rola...
- 317–321v. [75] Pro festo S. Joannis Bapstistae – [A margón:] Posonii 1634.
Cicero azt tanéttyia, hogy az természet, ugian az szülékben öntötte volna...
- 322–325v. [76] Concio pro Visitatione B. Mariae Virg. – [A margón:] Posonii 1639.
Exurgens Maria abiit in montana etc. Luc. 1. – Tudván az Boldoghságos
Szeplötelen Szüz Mária, hogy e világ urát ... [A végén:] Conclude ut vis.

- 326–329v. [77] Concio pro festo Mariae Magdalenae – [A margón:] Posonii 1639.
Ecce mulier quae erat in ciuitate peccatrix. Luc. 7. Ama régi pogány bölcz
Sokratés felől azt oluassuk, hofi ő azon intette volna...
- 330–333v. [78] Concio pro festo S. Jacobi Apostoli – [A margón:] Tyr. apud mon[...]
Minek utánna az mi első szüleink hallották volna az paradiczomban...
- 334–337v. [79] In festo Porciunculae de Indulgentiis – [A margón:] Tyrna[...] Anno 1[...].
Az mi fő Pápánk az Ur Jésus Kristus el kezdvén hivataljában iárni...
- 338–340v. [80] Concio pro festo S. Laurentii – [A margón:] In capitulo ... 1634.
Nisi granum frumenti cadens etc. Joan. 12. – Oluassuk, hogy az töb áldozat-
tok kezzül...
- 341–342v. [81] [De S. Laurentio. Az elején egy levél hiányzik.]
- 343–346. [82] Concio pro festo Clarae Virg. – [A margón:] P.
Simile est regnum coelorum decem Virg. Matt. 25. – E mai szent jnep nap,
melyet szüz Sz. Klára tisztességere illet Anyaszentegyház...
- 347–350v. [83] In Assumptione Gloriosissimae V. Mariae
Maria optimam partem elegit, quae non auferetur ab ea Luc. [10.]. – Az
szeplötelen szép Szüz Mariának menyben meneteli napja, melyet illet...
- 351–354v. [84] In festo S. Stephani Regis Ungariae – [A margón:] In [...] ad Dom-
bo[...]. Anno 1639.
(Homo quidam, peraeagre proficiens vocavit servos suos et tradidit illis bona
sua. Luc. 19.) – Amasis Aegyptom kirallia oly törvényt rendelt volt
régenten az ő alatavaloin, hogy minden esztendőben...
[A végén, talán helyhiány miatt:] Conclude pro libitu
- 355–358v. [85] Pro festo Bartholomaei
Elegit duodecim quos et apostolos vocavit. Luc. 6. – Az Ur Isten, midön
szaraz lábbal az Israel fiait által vitte volna az Vörös tengeren...
- 359–362v. [86] Concio pro Nativitate Beatae Mariae Virginis. – [A margón:] Posonii.
Chodálkozhatnék valaki rayta, mi az oka, hogy az keresztény Anyaszent-
egyház...
FABER, Matthias, *Concionum opus tripartitum pluribus in singula evangelia argumentis
instructum, pars III*, Ingolstadt, 1631, 652–654. (In festo Nativitatis B. V.
M., concio I.)
- 363–366v. [87] Concio pro Exaltatione S. Crucis – [A margón:] Posonii [...].
Nunc iudicium est mundi etc. Joan. 12. – Harom kiváltképpen valo dolgot
találunk fel, amelyért szükséges valakinek felmagazaltatnyi...

- 367–370v. [88] Concio pro festo S. Matthaei Evangelistae – [A margón:] Posonii 1640. Praeteriens Jesus vidit hominem sedentem in thelonio, Matthaeum nomine ... Matt. 9. – Ama neuezetes Apelles kép író felől, ki az Görög Ilonának képét chodállatos szépen le írta volt...
- 371–374v. [89] Pro festo S. Michaelis Archangeli – [A margón:] Apud Mo[...] Tyrn. 16[...]
Angeli eorum sepmper vident faciem etc. Matt. 18. – Közönségesen azt taníttyák az teologussok, hogy az ide alá valokot...
- 375–377v. [90] Concio pro festo S. Francisci – [A margón:] Posonii 1639.
Confiteor tibi Pater, Domine coeli et terrae Matt. 11. – Jol mondgia Sz. Pál: Sapientia huius mundi, stultitia est apud Deum...
- 378–381v. [91] Concio pro festo Simonis et Judae – [A margón:] Posonii 1636.
Haec mando vobis ut diligatis inuicem etc. Joan. 15. – Megh tekintvén Isaiás proféta lelki szemeivel az következő idöt...
- 382–384v. [92] Concio pro festo omnium sanctorum – [A margón:] Posonii 163[6?].
Gaudete et exultate, quia merces vestra etc. Matt. 5. – Oluassuk hogy midön Daud király hatalmas nagy erővel...
- 385–388. [93] Concio pro festo Emerici Ducis – [A margón:] Posonii 163[?]. – Piros keretézéssel.
Sint lumbi vestri praecincti et lucernae ardentis in manibus vestris. Luc. 12. – Két kiváltképpen valo dologh adatik e máij evangeliomban elönkben...
- 389–389v (csonka!). [94] Pro festo <S. Ladislai Regis Anni> et S. Martini Episcopi 163<1>4. F. B. F. – [A margón:] In Capi... P.
Lucerna corporis tui est oculus etc. Lucae 11. – Akik a szemeknek mesterséges alkotásáról elmélkettének...

II.

Dominica 26. post Pentecosten, quae est 5. post Epiphaniam.

[A jobb felső margón: Posony 163?¹⁵⁰]

Sibán panaszkodik Sz. Agoston Doctor [Civ. 18. c. 52.] kettőféle emberek felől, az kik iolehet keresztényeknek valliak magokat lennyi, de mind azon által azoktól üldözéseket szenvednek azok, a kik az Christusban Istenesen akarnak élnyi, noha békeségeseknek látszanak külső képpen. Az első azok, a' kik iolehet az Anyaszentegyházban vannak, de gonosz magok uiselésével sok kárt tesznek. Ezek felől azt mondja: Corda pie viventium perditis moribus cruciant, quoniam per eos blasphematur Christianum nomen. Az másodikok azok, akik az keresztény név alatt az Anyaszentegyház kívül járnak, ugimint minden eretnekek. A kik felől: Propter quorum dissensiones multi volentes esse Christiani haesitari coguntur. E kettőféle emberektől az aijetatos és Istenes keresztények üldözést szenvednek, nem testekben, hanem szívökben. Ezek mind konkolyok. Az gonosz Catholikusok: mert valamint a konkoly, ugi ezek az Anyaszentegyháznak kövér földével élnek, az az hogi részesek az közönséges szenteknek egiessegekért az érdemekben és imadságokban, az melyektől el nem meczettettek, de ök ártalmas konkolyok, mert minden egiesseget, szeretetet fel bontnak, hanem hadat, egienetlenséget, gyűlölséget vetnek. Ez honnan történnek megh mondgia [Chrys. hom. 27.] Mídon, ugimond alunnának, és inkább gondolkodnának e világi dolgokrol, hanem az Anyaszentegyháznak törvényeről, Akor az ellenséges ember vetette ezt az konkolyt. E kettőféle konkoly felől sokat törték az Szent Atyák feieket, és sokat törötték: mert minden gonosz keresztényeket, és Eretnekeket konkolynak mondnak. Hogi azért ne számláltassunk miis az megh nevezet konkolyok keziben, ne az eretnekségnek és gonosz életnek konkolya az ellenséges embertől hintessék szívökben, és megh ne giökerezhessék, Ezek az konkolyok felől bőségesebben szollok, és mind a kettőnek eltávoztatássáért orvosságot adok etc. [5v]

Domine nonne bonum semen seminasti in agro tuo, unde ergo habet zizania? [Mat. 13.]

Nem legh aláb való kérdése vala ez az czelédes ember szolgálaiának, honnét vagion az Ura szántó földének konkolya: mert bizony io magot vetet az Christus az keresztység által az hiveknek szívében, az malasztot tudni illik az hitnek ajándékával és egiéb lelki dolgoknak épületivel. Mért születetet? mért szenvedet? hanem hogi megh váltana minket minden gonoszról: ut redimeret nos ab omni iniquitate et mundaret sibi populum acceptabilem sectatorem bonorum operum. [Tit. 2.] Honnét vagion tehát az konkoly? Mért adatot minekünk az Christus Evangélioma, minek az Szent Atyáknak irasok, az Papaknak prédikállások. Megh felel az Apostol: [Rom. 8.] Vt non regnet peccatum in corpore nostro mortali. Honnét vagion tehát az Vr szántó földében konkoly? Inimicus homo fecit.

Jo magot vetet vala az Vr Isten az paradiczomnak szántó földében Adamnak szíuében. Az eredendő igasságot, az halhatatlanságot. Honnét iött tehát bé a konkoly, tudni illik az eredendő bün és az halál? [Sap. 2.] Invidia diaboli mors intravit in orbem terrarum. Inimicus homo hoc fecit. Jo magot vete elsőben az Vr Isten az mi első szülénknek szívében, mondvan: [Gen. 2.] De ligno scientiarum boni et mali ne comedas. Jo mag vala ez az böytért, az

¹⁵⁰ ff. 5r–8v.

iozan életért, de előtt az ellenséges ember, felől konkolyt hinte belé, mondván: Eritis sicut Dii. Im hol a konkoly, az kevélység megént. Nequaquam moriemini. Im hol az hazugsághnak konkolya. Inimicus homo hoc fecit. Jo magot vetet vala az Vr Isten Cainnak szivében, hogi az Istennek áldoznék, de az ellenséges ember mást sugallott néki, a melyért megh ölé Abelt. Im hol következék a konkoly. Az Izrael fiainak törvént ada mennyekből, az Istennek tiszteletire io magot vete szivökben, de a czelédes embernek tavul letében ugi mint Moysesnek, aranyokat vetetnek az kemenczében, és bor[6r]ju jöt ki onnan. Im mely gonosz konkolyt vetet az ellenséges ember, bálvanyozásra hozta őket. Jo magot vetet vala Kristus az vég vachorakor, midön sokat szollott volna tanévtványinak, de még itt sem nyugodot az ellenséges ember, hanem eleget tett hivatallának, mert: [Jo. 13.] Misit Diabolus in cor Judae ut traderet Christum. Valamint tulaydona Istennek minden iott teremptenyi, io magot vetnyi, így az ördöghnek a iobol gonoszat cselekednyi, az iott megh uezszenyi, konkolyt hintenyi. Azért mondja Vrunk: [Luc. 22.] Expetiuit vos Sathanas, ut cribraret sicut triticum. Bizony megh roszta, és mindgiárt az Apostolok ideiében konkolyt hintet, mert azok kezül az 7 Diakonusok közölis, az kik telliesek voltak Sz. Lélekel, Miklosnak konkolyt hintett szüében, megh uezstvén ötet az eretnekséggel, az honnan köuetkeztek az Nicolaita eretnekek. Sz. Péter ideiében Simon magus, Sz. Pál ideiében Alexander és Himonaeus eretnekeket konkollíával megh uezstette, az mellyért adattanak az Sátannak hatalma alá. [1Tim. 1.] Jo magh vala elvettve az Apostolok által az Vrnak szánto földében: mert a magh az Istennek igéie. [Rom. 1.] Gratias ago Deo meo per Jesum Christum quod fides nostra annuntiatur in uniuerso mundo. Ihon a io magh. De tekénczed az konkolyt, nézed az időtől foghva eredet eretnekségeket, fel találsz 300 és töbet. Honnét van ez? Inimicus homo fecit. Jo magot vetet vala országunkban az mi Apostoli Sz. István kiralyunk, az mely nevelkedet, virágzot az a magh majd ött száz esztendeig, mert akkor épéttettek anyi sok templomok, kalastromok, helyheztettenek Ersekségek, Püspökségek, Captalomok. Az keresztény Fejedelmek kezettis egiessegek, szeretetek, békesegek. De mi történek? Cum autem dormirent homines, venit inimicus homo et superseminavit zizania, külömb külömb féle Eretnekségeket, az honnan szármosztanak az Lutheristák, Calvinisták, Arianusok, és töb efféle igenetlen Atyafiai. [Pro. 24.] Transiui per agrum hominis pigri, et ecce totum repleverant urticae. Michoda chollyánok? Michoda mezök? Magyar országhnak mezeiét avagi szánto földét, az Lutheranusok és Kaluinisták csol[6v]lányá megh töltötték, és megh uezstették. Ez pedigh akkor, midön minden országokban alunának az emberek. Midön sokan chak az ioszágok keresésében indulnának el, az tárházokat töltötték volna kécnczekkel, és az mint Chrysostomus mondgia <midön megh fönt volna, halgatot volna [...]> Azt mondgia Sz. Bernard: Inde aurum in frenis, in sellis et calcaribus, plus calcaria quam altaria fulgent. [S. Ber. Serm. 35. in Cant.] Onnét következet az Atyafiu j güilőség, álnokságh, Istentelenség etc. Annak felette részeghség, paráznságh, mint testi és lelki gjilkosságh, mond[!] néköl valo lakodalom vendéghség etc. Ihon az konkoly. Thehát konkoly az Lutheránussok és kaluinisták tanétások? Bizony konkoly. Honnét tetczik ez megh? E maij Evangeliombol: mert az első elvetés után hintetnek ok is. Ebből az fundamentombol kárhosztatták az Sz. Atyak mind az Eretnekségeket. Szépen szol Sz. Hilarion: Sero venistis, nimis tarde venistis. Es Tertullianus: Ubi latuistis tam diu? nunquam hactenus de uobis audivimus. Non bono suspicio quam nunc primum apparebis. Míuel azért, hogi a io buza magh nem utollára vettetet el, hanem az konkoly előt vettetet és nevelkedet. Erre valo képest miuel hogi az utan vettetet az Luther tudományá, azért igazán

mondhattuk konkolyoknak. Ezek tehát az konkolyok, az mellyek ellen vegyük egi tanítását eszünkben Sz. Pálnak: [Rom. 16.] *Observate eos, qui dissensionem faciunt propter doctrinam quam acceperunt, et declinate ab illis. Mért? Mert az ellenséges ember dolga. [Gal. 1.] Sed licet nos, aut Angelus de coelo evangelizet vobis, praeter quod Evangelizavimus vobis. Anathema sit. Az az Péter, Janos, Andras, avagi az Angiali seregek egiebet tanétanánakis annál, az mitt tanétottanak Sz. Pál ideiben, eretnekség lenne. De akor az Romai hit hirdettet, tehát Luther, Calvin etc. valamit tanétanak, mind eretnekség. De mondhatná valami tudatlan egiügi ember, hogy Luther vallása volt előb. Halliuk önnön magát, mit mond Luther [In praefatione tom. 5.] Solus eram primo, et ad tantas res tractandas ineptissimus et indoctissimusque, casu enim non voluntate in has turbas incidit, Deum testor suspensi expectabant homines eventum rei quam nullius ante me attingere ausus est. [7]*

Ihon vallia ő magát kezdőnek lenni tanításának. Es miuel hogi az buzának vétése után, vetet Luther, mondhatom: *Inimicus homo hoc fecit. Tehát térietek el tőle. Observate eos qui dissensionem faciunt; vigyázzatok, mert akor az ellenséges ember mindenkor konkolyt hint, eretnekséget, s minden gonosságot, az midőn alunnának az emberek.*

[2da pars] Aluszik mind az aki az halálos bűnben hever; aluszik minden röst és henyélő tunya, a kikben bizonyodik meg az az mondás, melyet imént mondek: *Per agrum hominis pigri transiui, et ecce totum repleverant urticae et operuerunt superficiem eius spinae. Ezek az chollyának, és töviskek, az külömb külömb féle bűnök, az mely vettet az hivalkodo embernek szüében. [Ecc. 33.] Mert sok gonosságot tanétot az hivalkodás. Tota die concupiscit. Ne indettassék a viz, meg h büszödik, bekát és kigiot terempt. Ne assattassék törettessék a föld, kórot, töuisket, nem buzat avagi io giömölchöt terempt. Igy az hivalkodo embernek szive, hanem foklalia magát valami ollyas dologhban, bünt, gonosságot terempt, a mely felette rutt az Isten előtt, konkolyt terempt s magajs konkollyá válik, az gonosz és feslet erkölcs miatt, másnakis bottránkozására: mert ő általa, noha keresztény, szidalmaztatik az igaz hitt. Az gonosz kívánságh és bűn által az Christust megént bűnök által fel feszetik. Az Istenes keresztények ő miattok üldözést méltatlanságot szenvednek, nem testekben, hanem szüekben, az mely által még az Istenis méltatlanságot szenved, az kikiről David: [Ps. 118.] *Vidi praevaricantes et tabescebam, quia eloquia tua non custodierunt. Azért Illés proféta elfuta tölök: Es a midőn barlakban let volna, szozatot hallott: [3Reg. 19.] Tu quid facies Elias? Es ő felele: Zelo zelatus sum, pro Domino Deo exercituum, quia dereliquerunt pactum eius filii Izrael. Illien vala az Apostolis, a ki halván, hogi az hitben tetovázok kezöt konkoly teremne, és sokan meg chalattattak volna, azt mondta: [Gal. 5.] *Vtiam abscindantur qui vos turbant. De a Corintusbélieket sokal inkább feddi, az kik a paráznság által konkoly hintő embert meg nem büntettek, ki nem giomlátk az buza közöl. Elsőben feddi magát az bottránkosztato embert, annak utánna néki fordul a vaross [7v] bélieknek, azt mondgia: [1Cor. 5.] *Et vos inflati estis, et non magis lucrum habuistis, ut tollatur e medio vestrum, qui hoc opus fecit. Ego absens corpore, praesens spiritu, iam iudicavi ut praesens eum, qui sic operatus est, cum virtute Domini nostri Jesu Christi tradere huiusmodi Satanae. Megént feddi hivalkodásokat: *Non est bona gloriatio vestra, nescitis quia modicum fermentum totam massam corrumpit. Im tehát keresztények, az konkoly az sok bűnök, melyek teremnek az röst ember szívének szanto földében, az melyert effele emberis ha szintén az Christus Anyaszentegyhaza fiai közül vanis, de az ő gonosz élete által, az hiveknek üldözöie: mert bottránkosztato. Az kik az aratáskor esze köttetnek, és az tüzre vettetnek. Hogi mi ezt az rettenetes büntetést el*****

kerülhessük, hoga buzák legiünk és ne konkolyok, vegiünk egi lelki tanuságot. A ki nem akkaria, hoga csollannyal telliek megh szivének szánto földre, kouesse az kertészeket, az kik kertyekre szorgalmatos gondott uiselnek, a kiknek hivatalliu az, hoga minden nap be menvén a kertben, az cholliánt és egiéb rosz füet ki giomlálnak: mert mindenkor teremnek az rosz füek, azért szükségh az szüntelen valo giomlás. Az mi giomlásunk nem egiéb, hanem az minden napi lelki isméretünknek uissgállása.

Tehat minden nap az mi szivönknek szánto földét és mezeiét megh iáriuk, és ha találunk olyan gonosz füet, tudni illik bünt, ki szagassuk, vallván az Isten előtt büneinket. Mert magunknak magunkat vádöllnyi Isten elöt, és magunknak kel abban biráknak lenniük, és a bün szerént magunkot megh büntetnünk. Oh ki nagi hasznát erezzük valaha mi ennek a magunk itéletinek. Halliuik Szent Bernardot: [De interiori domo c. 31.] Statuam me, ante me, iudicabo meipsum, ut illius extremae et tremendae Dei iudicium evadere possim. Ezt chelekette vala az Apostolis, és másnakis ezt adgia tanáczol: Si iudicaremus nos, non utique diiudicemur a Domino. Vayha sokan erröl gondolkodnának, midön másokot megh itélnék akár mi kis dologértis, megh térnének [8] és magokot itélnék; nem néznék az más ember szemében az szálkát, hanem inkább azon mesterkednének, mint vetnek ki az magok szemekből a geréndet; nem álmélkodnának az más ember szanto földében lévő kevés konkollyán, hanem inkább irtaná szivöknek szánto földében elterjedett szantalan konkolyt, inkább giomlálnak az magok kertenek chollianyat, hoga sem mint az más ember kertében az töuis közöt elröytetet roszat, etc.

De talám azt gondolod hoga efféle giomlás avagi lelki isméretnek uissgállása, Illeti az szerzetesseket: mert az világiaknak arra ideiek ninchen. Avagi talám azt mondod az udvariaknak chizma- és papucz kopogások miat nincz modod benne. Halliuik Daudidot az ki sok vdvariak kezét lakot, mint király, a mellet elégh gondiais volt, mégis mitt mond: [Ps. 70.] Meditatus sum nocte cum corde meo et exercitabar, et scopebam spiritum meum. Michoda ez? Ha nem hoga az bünököt giomlálta ki szivének szánto földéböl. Vdvari vala Seneca, és az császárnak oktatoia, tanacha, felesége és sok giermeki voltak, a mellet böséges czelédi, és nagi gazdagsága, az mint mondá Suillius, nyolczad fél millio aranyi. De mind azon által vagy tanuságban foglalta magát, vagi mas dologhban, ugian azért lelki isméretinek viszgállását soha hátra nem hatta. [Sen. L. de ira, c. 36.] Vtor hac potestate quotidie apud me causam dico. Cum sublatum est lumen, et conticuerit uxor, mors mei iam conscia, totum diem scrutor, facta ac dicta mea remetior. Nihil non abscondo, nihil transeo. Hoga az vdvari állapotban ez az hatalmas ember talált üdöt magának, az mindennapi viszgálásra, mért az mostanyiak nem találnának egi, avagi legh aláb fél oraigh valo idött? De akkor inkább inkább giönyörködnek az kupáknak teli töltéssében, ugi anyira, hoga egimás egészségéért itton isznek, migh szintén töb nem tér belék, és mint az oktalan állatok ledulván akár holt, azt sem tudgiak, vané Isten, avagi nincz. Ha külömben van, bar hazudgiak, de szememmel lattam, ha olyankor pedigh megh találnának halnyi, vallion hová mennének affele emberek? [8v] Oda hol szurokkal kénkövel tüzzel itatnak affele emberek. [Ps. 10.] Ignis grando, nix glacies, spiritus procellarum pars calicis est eorum. Mert Szent Pál nyilván megh mondgia, hoga egi reszezes sem láttya az Istennek országát, egi mondom, ha abbol megh nem tér. Azért ki ki mind köuesse az megh neuzet okos embereket, visgallia minden nap ember az maga lelki isméretit szorgalmatossan. Azt mondgia Sz. Chrysostomus: [Chrys. in eo Mat.] Ha te magadnak birája lész ebböl, és ki giomlálod az megh nevezet fogiatkozásokat szivedből, az rettenetes itelő Bironak széki elöt vigan fogs állanyi. De tudgiátoké kik mulattyák el ezt

az lelki isméretnek uiszgállásat, a kik ritkan gionnak, avagi nem io modgiával. Azok nem uiszgálhatyak lelkek isméretit, az kiknek telliessegel el foglalta a chollián szivöket, és az bünöknek töuiske bé fette. Annak okáért a ki nem akaria azt hogi kévében köttessék, és az tüzre vettessék, ne iáron az Anyaszentegyház kivöl, és Anyaszentegyházbanis ne légyen gonosz keresztény, hanem légi tiszta buza az Anyaszentegyházban, légy ayétatos és Isten félö, és igy vitetel osztán az menyei szolgaktol az Istennek mennyei czürében az szenteknek egiességiben, melyet engedgien és adgion az Atya, Fiu, Sz. Lélek. Amen.

III.

*Concio pro Dominica in Albis*¹⁵¹

Történet szerént ha valami fő Városban sok fő orvosok, ieles Patikárosok, és tudos Borbelyok volnának, más felöl pedigh sok giogiulhatatlan Betegek lennének, és naponként halton halnának: és noha minden nap nem kevensen élvén a ió orvosságokal, chak imitt amott égy vagy kettő giogiulna megh a betegek kezöl: méltán chodálkozhatnál rayta, és kérddhetnéd mi legien annak az oka? és eszedben vévén hogi az orvosságban ni[n]chen a fogiatkozás: kétség nélkül azt itélnéd, hogi az fogiatkozás vagy az orvosságban, vagy az betegekben volna, ugy hogi vagy az orvosok nem ugy adgiák az orvosságot az mint kellene vagy a Betegek nem ugy venék, az mint kivántatnék. Bizonyos dologh, hogi az Aniaszentegyházban, az mely Hasonlo az hegien épétetet varoshoz, [Matt. 5.] Sok lelki orvosok, ieles, és tudos Egyházi szolgák vannak: a lelki nyavalya ellen, mely a bün, igen fő orvosságis az gionás, melyet ő maga rendelt a fő Orvós az Vr Kristus; és azal naponként számossan élnek. Mi lehet tehát az oka, hogi mind azon által kevensen térnek megh a bünből. Nem mondhatnoké mijs Jeremiással: [Jer. 8.] Numquid resina non est in Galaad? aut medicus non est ibi? quare igitur non est obducta cicatrix filiae populi mei. Az az, az mint Sz: Jeronymus magiarázza, nincheneké Papok, kik a poenitentia orvosságával a bünössöket megh orvosolnák? Mellijre egiebet nem felelhetünk, hanem azt hogi az fogiatkozás, vagy a lelki orvosságban vagion, vagy a lelki betegekben. Mely fogiatkozást méltó fel keresnünk, hogi örizkedgiünk töle. Mivel hogi Kristus Vrunk e mái napon adot hatalmat az ő Tanítvaninak az bünnek megh oldassára. Elsöben megh mutatom, a Giontatok, és Gionok fogiatkozássit. Massodszor röviden szollok, megh mutaván Daud mondassabol minémö legien az igaz gionás. Etc. [100v]

Accipite spiritum sanctum, quorum remisistis peccata remittuntur eis, et quorum retinueritis retenta sunt. [Joan. 20.]

Az orvosokban sok fogiatkozassok lehetnek. 1. A félelem, midön attol fél az orvos, vagy hogi ragado a nyavalya, és nem mér hozza kezdenyi, vagy hogi giogithatatlannak remeli, és ha hozza fogh s keze alat a betegh megh hal, ő reá vetnek, hogi tudatlansága miat holt megh. Igy félnek némelliek gionást halgatnyi, hogi az sok és undok, fertelmes dolgokot halgatván, valami gonosz indolatot ne érezenek, és mást mossogatvan, magok megh ne rutolnának. Tagadhata[t]lan hogi nem könyü dologh az Gyontatás, és azok méltán félnek

¹⁵¹ ff. 100r–103v. Későbbi kéz írásával: Furtum ex Kaldi. [A margón:] Apud S. [...rino...] – P.

attól, az kik nem várván az hivatalt bélé artyák magokat, kiknek azt kellene mondanijok: [Is. 3.] Non sum medicus, mert ha azt nem mondgiák az Isten megh foghja tölök az segéto malasztot és azt mondgiá nekik: [Jer. 23.] Non mittebam Prophetas, et ipsi currebant, non loquebar ad eos et ipsi prophetabant. De a kik hivataliok szerént foghlálliak magokat a Gyontatásban, nem illik, hogy féltekben a rest szolgálával az Vrtol vett öt girát el röytsék, mert ha nem kereskednek véle, megbüntettetnek. Hanem malasztot és tiszta szivet kérvén Daidal az Istentől: [Ps. 50.] Cor mundum crea in me Deus, az giontatást el ne mulassak, az mely giontás tisztességes légien, és az gionás szemérmetes, az mint azt a szentségnek méltosága, és a Bünösnek alázatossága kívánnya.

2. Másdoszor fogyatkozás lehet az testi orvosban, az tudatlanság, mert sokan vadnak kik pénzen veszik az Doctorságot, a kik csak czinteremeket tudnak tölteni. Hasonlo keppen talátnak, ha a Deák szoban valamitt kapnak, Retorikaigh, azt tudgiak, hogy elégséges tudományok vagyon az Gyonás halgatasra, és félő hogy ezek is chak az pokolt töltik, mert ezek az életnek kapuiát szélesnek mondgiák az Evangieliom ellen, és sokakat utannok vonvan az ördogh háloiban visznek. [Lev. 21.] Tiltva volt Moyses törvényieben, hogi a vakok az Papságra bé ne vetetnének, ielentvén az lelki vaksághot, mely az tudatlanságh, mert ha vak vakot vezet, mind a kettő verembe essik, mert a Papnak mind a ió s mind az gonosz kezet válaztast kel tennyi. [101]

3. Fogiatkozás az Testi orvosban az, hogy azal a mit tanultak, nem tudnak elnyi: mert nem gyakorlották az orvosslást. Hasonlo képpen tudos lehet a Pap az elmélkedésben, de ha nem gyakorollia magát az gionás halgatásban, nem tehet nagy haznot. A io prokator nem az a ki iol tudgia a Tripartitumot vagy Decretomot, hanem a ki töbet forgolodot az törvényekben. A giontatónak nem olyannak kell lennyi, mint az kalmar, a ki sok fele posztot rak elő s égy köntöst sem tud belöle chinálnyi, hanem olyannak mint az Szabo, ki akár minemő postobolis sok féle ruhát tud chinálnyi. Hasonlo képpen nem elég a Papnak tudosnak lennyi, hanem szükséges, hogy okosis legien.

4. Fogiatkozás az testi Orvosban az restség, mind hogy tanult valamit s töbet nem akar tanulnyi, és a mitt tudis el feleyti. Igy nemely Papis tanult valamit az Iskolában, és hogy tudosnak latsék, akar mihezis hozzá szól, s maga chak könyvet sem veznek kezekben. Giakorságal az törtenik efeléken az mely dolgot Averrhoes ír égy Orvosrol, [Lib. 2. Meth.] a ki hirtelen a betegnek purgatiot rendelt, megh sem kérlette nyavalaíát, hanem az után forgatta a könyveket, ha iol rendelteé avagy nem, s adigh purgálta a ieles purgatio a Beteget, hogy ki purgálta a világhbul. Martinus Navarusrol olvassuk, a ki fő Doctor volt, hogy mikor tanáchoth kérdettek tüle, soha hirtelen megh nem felelt, hanem nagy időt kívánt ahoz. etc.

5. Fogiatkozás az testi orvosban a sietség, a kik megh sem kérdik szerivel a beteknek nyavalaíát. Ott mindgiárt recipet irnak, és dolgokra mennek. Hasonlo keppen némely[?] gyontatok kedvetlenek, sem kérdeznyi, sem halgatnyi nem akarnak, hanem nagy dorgállással el bochatyák az szegeny bünöst, az melyből semmi io nem következik, etc. És oktatnyi sem akariak Sz. Pál írása szerent: [Gal. 6.] Si praeoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales estis hujusmodi instruite in spiritu lenitatis etc.

6. Fogiatkozás az testi orvosban, hogy el hagyván a regi Doctoroknak megh próbált módgiát, orvosságban mást keresnek, és az mint szoktak mondanyi, a iárt utat el hadgiák a iáratlanert. Azonképpen nemely [101v] Gyontatok magok feiek szerént gondolt vy formát találnak.

7. Fogatkozás a testi orvosokban az egye[ne]tlenség, a mitt egyik feiernek mond az mássik fekétenek mondgia. Hassonlokeppen nem egyeznek mindenben az Gyon[ta]tók: mert ki kényén s ki igen lágy, és az mit egyik megh enged az másik tilttya. Medium tenere beatum etc.

8. Fogatkozás lehetne az testi orvosokban az nyilván valo gonosság, ha szánt szándékal el akarnák vesztenyi a beteget, azmint Cato az Görögh orvosokrol ir, kik olasz országban ártanyi akartak, orvosság sine alat artották az embereknek, és talam hassonlo okért tiltotta volt megh régenten az Anyaszentegyhaz, hogy az keresztének a zidoktól orvosságot ne vennének. Adná Isten, hogy né találkoznának lelki orvossokis, kik az betegeket vesznyi hadgiák, nem nyilvánllyan ugy hozzáiook az mint kívántatnék, vagy felelemből, vagy világi tekéntettből. A Giont[at]o atya hasonlo legien az forgo kerekkekhez, melyet Ezekiel latot: [Ezek. 8.] Négy ábrázattya lévén: Oroszlányé, megh dorgálván az keménj szívö bünös[öket]. Emberé, vagy Angialé, bátorétván az töredelmes szívüeket. Ököré, mindeneket megh rágván, és fontolvan, az munkát és faradságot nem szánván. Sasé, elmélkedessel és imádságal az égik fel hatván. Egy szoval, hassonlo legien Sz. Pálhoz, [1Cor. 9.] aki mindeknek mindenék lett, hogy mindeneket üdvözétene. Neapoli tartományiában nem igen régen történt dologh, hogy egy Gyon[ta]to atya egy fő renden valo embert gonosságáért megh nem dorgált, egiüt véle Pokolban ment, mert megh ielenvén neki halála után kétt ördögél, az mint látta egy társa, el ragatták etc.

Lássuk imár azokat a fogyátkozásokat, melyek talaltattnak a Gyon[ok]ban, vagy az betegekbén. 1. Fogyatkozás ez az betegekbén, hogy az orvost hamar nem hivattyak, mert azomban el hatalmazik raytok az nyavalia, hogy az orvosságnak ereiet megh halladgia. Sokan vadnak az lelki betegek kezétis, az kik ezt mivelik, az gyonást naprol napra hallastyák, és végre haszontalanak[?] tészik. [102] Mert noha az gionás mindenkor io, de mind azon altal felettéb ártalmas annak hallasztása, hanem ha azért hallasztaná ember, hogy iobban megh visgálna lelki isméretit. Ezenkivöl veszedelmes. Elsöben: mert bizontalan dolgot irgér[!] magának, a ki chak holnapot igériis, mert azon éyiel ugy törtenhetik dolga, mint a Gazdagnak [Luc. 12.] a kik[!] sok esztendöt igér vala magának, és ezért bolondnak mondatot, kegielmes iolehet az Vr Isten, és nem akaria a bünösnek halálát, hanem inkább hogy megh terián és élyen, de a mondnéköl[!] valo halogatás igen ellene vagion. [Eccli. 5.] Non tardes converti ad dominum, et ne differas de die in diem. Subito enim veniet ira illius, et in tempore vindictae disperdet te.

2. Vakmero az halogatás, mert senki nem tudgia ha leszen-e modgia az poenentiahoz, és nem igiekezik azon hogy mindgiárt chelekedné, hanem inkább naprol napra töb bünt giüyt esze, a mely felettéb boszontja az Istent. Eröl iszonyi példát ir Beda egy Nemes vitezről, kitt noha ő maga az Angliái király intet az gionásra, mindazonáltal adigh hallogatta, mjgh kétségben nem esset és gionás nélkül holt megh.

3. Hazúgh az halogatás, mert a midön egésséges vagy akor nem iárs el dolgokban, hogy iárhatnál betegségedben etc.

4. Sok képpen ártalmas az halogatás: mert mentöl toáb hallogatyuk, annál inkább elfeleytyük büneinket, és annal nehezebben iárolunk az Gyonáshoz, az mely által még a bünben marad[t] ember ostort nyuyt az Istennek az büntetésre.

5. Az következik az hallogatásból hogy ember nem szeretetből és ió akarattyabol gyionik, hanem kételenségből, és felelemből, és hasonlo Absolonhoz, [2Reg. 14.] az ki esztendöben egyszer nyirette el haját, mert tiztelte ötet, az az oly igen giöniörködöt szép haiában, hogy külömben el nem nyirette, hanem égyszer esztendöben, a midön terhe miát el nem

visselhetette etc. Így nemelyek úgy gionörködnek a bünben, hogy ha valami súlyos terhtől nem félnek, tudni illik az örök kárhozattól, soha azoktól búlsót nem vennének. De valamint Absolon hajánál foghva akadt fel a cherfára, úgy holt megh, ezek is a midön nem reméllenek fel akadnak az bün által, és megh nem menekednek az örök haláltól. Sz. Antoninus [2. part. Funda. c. 13.] [102v] Égy nemes Iffiurol azt írta, hogy noha igen gonoszul élt, mind azonáltal minden reggel azon könyörgött az Istennek hogy elől járó intés nélkül ne hadna megh halny. Égykor az Angial imádságában megh ielen neki, mondván hogy meghal-gattatott köniörgessed, hogy megh nem hals elől járó intés nélkül, és abol bátorságot bevén analis inkább követte testi kívánságát, noha gonosz tarsái ingerlették szokat gionörüségere reá nem vehették. Nem sok idő mulva fő faj[a]st erzet és ki nem akart hazából mennyi, mert csak hamar hideg leles ött réaia: azonban az atyafiai az gyonásra intették, az kinek azt felelte hogy az nem volna halalos betegség: és abból rövid nap megh giogiulna, a nyavalia nevedvén ismegh intették, és akkor azt felelte oly nehezen vagion hogy azt sem tudja, mit mondjon, végtére el közelgetven az halál, megh ielenik az Angial neki, mondvan: Ideie hogy a lélek ki mennyen testedből, és vége leszen ma életednek. Halvan azt az Iffiu, panaszkodni kezdte, hogy az Vr megh chalta, aki azt ígerte neki, hogy intes[?]nékül megh nem halna. Kinek az Angial azt felelte, hogy méltatlanul panaszkodik, holott egy nichany-szor megh intetet: mert mikor a betegség réa jött, az a halálnak elől járó követe volt: massodszor, mikor az Atyafiai a gionásra keszeretettek, harmadszor, mikor a Pap ielen lévén megh akarta giontatni, kinek mivel hogy engedni nem akart, gyionás nélkül holt meg.

Második fogiatkozás az betegben az orvosokban való válogatás, hogy csak nem minden nap új orvost hívatnak, megh nem gondolván hogy Hadrianus csaszártis az orvosokban való válogatás ölte megh. Bizonyos dologh hogy az szok Bábák kezét el vesz a gyermek, és az sok orvos kezét a betegh. Így vagion azoknakis dolgok, a kik sok gion[ta]to Atyát keresznek: mert a mit egyik épét, az másik el ronyta[!]. Némelyek kétt gion[ta]tot tartnak, az egyikét ismérés, és ismeretlen, az isméréshez akkor gionnak, midön kicsin bünök, hogy io velekedesben legyen fölöle, az másikhoz akkor gionik mikor sulos büne vagion, ezek hasonlok nyem[...] fő emberhez, akik noha közönsegesen egy lovon iárnak, mind azon által vezeték lovat hordoztatnak mellettek, hogy ha valami nehéz dologh történnék, a nyiugot lovon inkább el szaladhatnának. Némelyek pedig adigh válogatnak az gion[ta]tókban, még olyanra nem találhatnak, az kik száioakra bochattyák őket. De nem kedves az az orvos az ki mindent megh enged a betegnek. Ez az oka, hogy sokan változtatták az gyion[ta]tokot, hogy olyra akadjanak, az ki mindent megh enged önékik. Etc. Hanem kiki mind olyat keressen, a ki mind Itélő bíró legieny, s mind pedig orvos, s itélő hogy [103] az bünt megh fedgie, orvos, ki giogietanijs tudgion etc.

3. Fogiatkozás az betegben, az hogyha szorgalmatosan hozzáik hívatják az orvost, és azt nem változtatták; mind azon által megh nem mondják igazán nyavaliákat, vagy hogy szegienlik, avagy hogy irtoznak az Orvosstól. Némely lelki betegis el megien a gionásra, de bünöket igazan megh nem vallják. Némelyek semmit magoktól nem akarnak mondani, hanem azt kívannák, hogy a gion[ta]tó kérdezze őket, és megh iövendölle, mitt chelekedet, mint ha propheta volna, és mint ha utánna iárna etc. Némelyek mondanak valamit, de a mi legh nagjabb azt elhalgatták és ha szintén megh gionyakis, ott mindgiárt mentik magokott. Ezt chelekedték az mi első szüleink, ezt Kain, ezt Saul, midön az Isten parancholatát megh szekte. Ezt chelekedte Gieizi, mikor Elisaeus hirenkül elvette

Naamántol a ruhát és pénzt. Tudgia az ördögh, minémö nagy bün legien az véteknék el tagadassa. etc.

2da pars.

Mint hogy Dáuid egy szavával nyerte megh buneinek bochánattyát, mondván: Peccauí Domino, kétség nélkül iol tutta a gionásnak módgiát, melliet kevés igékkal megh ielentet, mondván: [2Reg. 12; Ps. 31., Ps. 31.] Dixi. Confitebor adversum me iniustitiam meam Domino: et tu remisisti impietatem peccati mei, mely mondasban mind chak lelki tanuságh vagion az gionásról. Mondék, az az elvégeztem magamban minden ió igiekezethöl, az mint Sz. Gergel mondgia: nem kételenséghöl, megh jelentem néked az én vetkeimet. Illien végezet szándéka volt az tékoszlo fiunak, az midön azt mondá: [Luk. 15.] Fel kelek és az atyamhoz mégyek, az melyből következik az el tökkel szándékból való megh rostalt gionásra való keszület. Mert az hertelen gondolatból ritkan valik ió végezés; így nem iol chelekszik, az kik keszületlen iárnak az gionashoz. Azok sem követik Dáuid mondássát, kik nem ió akarattyokból, hanem kételenséghöl gionnak. Mert azt mondja Szent Bernard [ser. 3. de S. And.] A Gyonásnak nem kel készeretésből lennyi. Saulis szintén azt mondotta kétszeris, az mitt Dáuid: Vetkeztem. De, azt mivel hogy kételenséghöl mondotta, nem mondotta azt néki Samuel az mit Nathan Dáuidnak: [1 Reg. 15.] Dominus transtulit peccatum tuum. Hanem Proiecit te Dominus ne sis Rex super Israel: mert nem egiezet Saulnak Szaia szívével. Az massodik ige Confitebor, Az az nem mentem magamott, nem himezem, sem palastolom vetkemet. Így tartozik az gion[ta]tonak értelmessen megh vallanyi bünét, hogy iol megh ér[t]hesse Vdvarbírók, Tisztartók, Kalmárok, fizető és profont[?] Mesterek, Prokátorok etc. ki ki minden állapotját etc. Senki semmivel nem menche magát etc. [103v]

Az 3. Adversum me, az az, nem más vétkétt, hanem a magamét vádoló, az mint az tékoszlo fiu mondotta: [Luk. 15.] Pater, peccauí in coelum et coram te, iam non sum dignus vocari filius tuus, es az Publikánus mondvan: [Luk. 18.] Deus, propicius esto mihi peccatori, ezért verte, a melyiet hogy maga ellen panaszkodt. Ez ellen cselekesznek akik inkább másra panaszkodnak: ki részeges férje ellen, ki tekoszlo feléségere, neki szo fogadatlan gyermeke, ki lopo chelédire, ki feiedelmekre s ki másra. Vrunk az poklosokat az Papokhoz küldvén, azt mondotta nekik: Mutassátok meg magatokat az Papoknak, nem mást, mert az igaz elsőben maga vádoloia; az közgionatban 3 ütjük meg az melyünket, mondván: én vétkem, én vétkem, én fölötte nagy vétkem. Jelentven, hogy magunkot akariuk vádolnyi és nem mast. Ha tudnád mitt vesztettél el a bünnel, el hadnád a nevetest és keservessen szírnál büneidert Dáuidal, Magdolnával és Péterrel etc.

A 4. ige Iniustitiam meam: mert a gyonásban chak a bünökröl kel vallást tennyi és nem kel ió chelekedetinkröl emlekeznünk, az dichekedo Farizeussal: [Luk. 18.] Non sum sicut coeteri hominum, raptores, iniusti, adulti, jejuno bis in sabbato, decimas do omnium quae possideo. Nem arra adgiák az orvosságot, hogy az io nedvességet ki vegie, hanem hogy a gonoszt kergesse ki, az gionás sem arravalo, hogy abban io chelekedetided beszéllied, hanem hogy büneidet megh valliad. Azok sem mesze iárnak attol a kik a megh giont vétket mingiárt megh tragazzák[?]: vgy mint haraguttam felebaratomra, de megh békéllettem véle, ragalmaztam szomszédomat, de mindgiárt megh bántam, megh vertem ok nekül feleségemet de megh követtem: szolgámot az tömlöczben vettem, de az utan megh ruháztam: Szombaton hust ettem de, Pénteken viszel kenyerral böytöltem, etc.

Az 5. ige Domino: mint hogy a vétek az Vr ellen vagion, szüksegh, hogy a vallás tételis ö előtte legien, nem hogy ö néki szükseges volna, mert ennékülis mindeneket tud, hanem

hogy ez által megh alaznank magunkot az ő hel tartoia előtt mindent tisztan megh vallananank[!], nagy alázatos, töredelmes szív által: melynek nagy haszna vagion: [Ps. 50.] Cor contritum etc. Sőt: [Ps. 33.] Juxta est Dominus iis, qui tribulato sunt corde, et humiles spiritu salvabit. Mert ugianis azt mondgia az Vr Isten: [Is. 66.] Ad qvem respiciam nisi ad pauper-culum et contritum spiritu, et trementem sermones meos. Így elven azért az Gyonásnak szentségével it e vilagon, könyöröghiünk az Istennek, hogy ez élet utan vehessuk el az örök életet: melyet adgion és engedgien minékünk az Atya, Fiu szent Lélek Isten. Amen.

IV.

Concio in festo S. Adalberti episcopi et martyris

[Részlet. A beszéd vége.¹⁵²]

[...]

Hogy azért ne légyen a tűzben, légyen a szőlőtöben, e máí gyümölchözö szőlő uezszöuel, Sz. Albértal. A ki Prágai Püspök léuén az ő tisztí szerént fedené a Parasztoknak magok uiselléseket, nagy gyűlösegekben esset mindenektül, és ellene pártot ütötenek. Ő mégis mind munkálodott, de midön az ellen mondás megh nem szünnék, és nagy gonoszágokat megh nem jóbéthatná, Romában ment és a Pápa tanáchából elhatta a hitetlen cheheket, miuel hogy őket megh nem jóbéthatná, ne uezszené magát miattok. És annak utánna Baráth ruhát uött réá, Gaudentius társzával. A hol az Vr Isten égyníéhány choda tételekel, megh erősétette az ő szenségét. Azomban Moguntiai Érsek köueteket küldöt a Pápához. Albertot sók Baráthtal uisza uitte Püszpökségében, nagy örömel minnyáian eleiben jötenek, mind nagy s kichin, s mind a kétt nem, nagy örömel bé uették megh fogaduán néki, hogy az ő parancholattya szerént az ő előbi életeket, bizonyosan megjóbétanak. De egy keués uártatuán el hagy[ták] a praedikaciokat, megént viszontak az előbi gonosz életekre tértenek. Az ő gonosz életékért megénten szarándokságra atta magát, látuán megh térhetetlen állapottyokat. Haluán pedigh Geyzának hirét Sz. Is[t]uán király Apyának erre jött a mi földünkre, midön még a Magyarok a Pogányságban uolnának, jó keduel fogattatik a Geyzától, tudományát bé uette, és igyekezet akor a magyárokat megh téréteni. Azonban az Úr Isten fiui magzatot ad Gejzának Esztergamban, a kit Sz. Albért keresztelt megh, a kinek Istuán neuet adot, ki fel neuelkeduén a keresztteni hidben, a Pogányságból megh térétette a Magyarokat. Azonban Szent Albért Prussiában ment, és Liuoniában, hogy azokatis, a báluanyozokat, a Christus ésméretüre hozná, ottis sokakat megh keresztelt. De a gonosz nép miát önét el kellették mennyi. Midön azért hogy önét elment uolna, egy faluban öttöd napot késszet: <a tárrszáual Gaudentiussal az ő társza álmában megh látta (ugy mint lélekben el ragattatot uolt, látot az óltáron, közepin midön felet el uégezte uolna a Míszének a Püspök [302v] arany ... kelyhet borral féligh, abol midön innya akarna> Gaudentius, a társza, álmában azt látta, hogy midön a szent Püspök fél misséiet el uegezte uolna, látot egy arány kelyhet az oltaron féligh borral, a melyből midön

¹⁵² f. 302–302v.

Gaudentius innya akarna, hertelenségel oda futamodot a ministrans, megh feduén Gaudentius honnét meri azt megh próbálni. Nem szabad (ugy mond) néked az arany kellyhbül idnod az elet italát, magának kellekik (ugmond) a Püspöknek megh innya mind, s te száraz torokal maracz. Midön az álmat Gaudentius megh beszélne a Püspöknek, mond a Püspök: Édes atyam fia, Isten kegyelméuel legyen szerenchés a te álmod. Azomban nagy szörgéssel, chattagással, feüerekek fenységüel el jött a hittelen nép megh kötözüen öttet es uitték égy magas hegyre, és égy fához kötözüen, hétt dárdáual ütötték által az óldalát.

És így uégezte el életét, és mostan uralkodik a Martyromok feikél az Christus Jéussal. És miuel hogy először Magyar országban ő praedikálotta a Christus Euangeliomát. Sz. István király az ő büchületiért Estergamban szép szentségházot építettet. A kinek helére Érseketek helyestetet. A kinek példáiára maragyunk megh mijs az igaz kátholika hittben, a mi szölő tönkben a Christusban, és a szeretet által, a jó chelekedetek által gyümölchözünk ő benne, hogy mijs mehessunk oda a houá Sz. Albért ment. Mellyet engedgyen az Atya, Fiu, Sz. Lélek mind örökén öröké, Amen.

V.

In festo S. Stephani Regis Ungariae [...] 1639.

[Részlet. A beszéd vége.¹⁵³]

[...]

Jol kereskedet volt Sz. István magyar ország első sz. kiralia az ő néki adatott girákal. A kinek első giráia volt az kirali méltóság, az mely által hogy sok lelkeket nyierne, sok szentegházokat épetet, Calastromokot és Káptalomokot hellieszet, elsőben az Esztergamit, annak utánna Colochait mind püspöksegestöl. Az massodik giráia volt, az ideigh valo örökség iószágh, az melyel megh mondhatat[[]]an kereskedett, mert maga sokszor alamisnát osztogatot az szegeniek keziben. Az midön egyszer eiel nagy seregh kudósok keziben osztogatot uolna pénzt, ugy törtent, hogy az haladatlanok szakálát kezdették tépni. Az meliért az Boldogh Szüznek hálát adott, hogy az ő szegenitöl azt szenvedné. Az harmadik giráia volt az Hit, az mely kiváltkeppen valo ayandéka az Istennek. Ez haytott elsőben magyar országbol feiet az Romai Pápának, és öneki adatott elsőben Magyar orszagh koronaia, az mely chinaltatott Lengiel keralliának Ve[n]ceslausnak, Angiali ielenés által adatott Sz. Istvannak. Es így ez által az királly által tért megh az nemzetségünk az Romai igaz hitre. Bizonyiettyiak ezt még az eretnekekis, az töbi kezét Molnár Albert. A ki azt iria in Epistola nuncupati: Gens nostra aspirante gratia ad Christi fidem conversa est. És Sékely Istvan Gönczi Calvinista praedikator in epistola nuncupati: Sub rege Stephano: Vngari facti sunt ... Romani Christiani. 600 esztendeigh Luther, és Calvin eretnekege előtt volt az Romai hittben az egész Magyar. Conclude pro libitu.

¹⁵³ f. 354v.

VI.

Concio pro festo Sancti Emerici ducis

[Részlet. A beszéd vége.¹⁵⁴]

Bezék Sz. Imre Herczegh, noha kiralyi Palotában nevelkednek fel, de mind azon által, nem indult az testi kevanságok, és giönyörüségek után, nem követte e világhnak hivságos frait, hanem fel övezvén agiekiát égő faklyat avagi [388] giertyát hordozot kezében: mert napi áyétatosságban Istenyi felelemben nevelkedék fel, nem e világhnak hanem az Istennek akart mindenben kedueskednyi és szolgálnyi. Midön égiszer a Beszpremi templomban könyörgöt volna az Vr Istennek nagi buzgoságal, hogi megh iclentené nékj, mi volna ő előtte kedveseb, hogy miben foglalná magát. Illy feleletet vett el, hogi ha szüzességét megh tartya és az Istennek szentelné nagi kedves dolgot chelekednék az Isten előtt. Az melyet ő kesz vala megh tartanyi. És noha az ő Atya akarattyának engedne, és az néki iegiesztett Szüzet el venné házostársol, de az Istenes beszéde által az hazostársais véle egiöt szüzen élt mind haláláigh. Az kinek szentséges példáiara tanulion minden szentséges életet, felövecznyi az ő agiékiát az iozon és tiszta élet által, mind utolso oraiiaigh, az Kristusnak az Itéltre valo el iöveteleigh készen legien: mert abban bizonyos vagi hogi el jön az az utolso ora, de nem tudod, mely nap avagi mely éijel, és az io chelekedeteknek égő giertyáiát, visellietek kezetekben, hogi az melyekkel mind magatoknak s mind felebaratotoknak világoskodgyatok, hogi így: [Matth. 5.] videntes opera vestra bona glorificent Patrem vestrum qui est in coelis, kinek légien tisztesség, és dücsöség, mind örökön öröké. Amen.

¹⁵⁴ ff. 387v–388r.

Kéziratos prédikációs kötet a 17. század közepéről

A 17. századi prédikációk forrásainak kutatása a ránk maradt szövegműveknél szélesebb területre terjed ki. A nyomtatott és kéziratos prédikációk (kész szövegektől vázlatokig, nyomtatványba való bejegyzésekig) mellett vizsgáljuk a prédikálási útmutatásokat, liturgikus rendelkezéseket, a prédikálás tanulását segítő segédkönyveket (elméleti munkákat), mintaprédikációkat. Természetesen nagy haszonnal forgathatjuk a prédikációs szakirodalmat is.

A kutatók kénytelenek megállapítani, hogy a pap által elmondott beszédet nehéz rekonstruálni, mert a ránk maradt szövegek (kész beszédek és kéziratos vázlatok egyaránt) csak a mindennapi gyakorlatot szolgáló segédeszközök. Abban általában egységes a vélemény, hogy a kéziratos fogalmazványok közelebb állhatnak az elmondott beszédekhez, mint amelyek nyomtatásban megjelentek. Ma és mi is alaposabban kidolgozzuk, jobban stilizáljuk előadásainknál nyomdába adott kéziratunkat.

A pap tanulmányai során elméleti és gyakorlati retorikai ismereteket szerzett, igazán jó szónokká azonban csak a folyamatos gyakorlás során vált. Prédikálásra való felkészüléshez az alábbi sorrendben javasolták a segédkönyvek használatát: Biblia, bibliai magyarázatok, bibliai konkordancia, florilégiumok... végül: azonos témájú prédikációk. A leggyakoribb prédikálási mód a mintául kiadott beszédek követése volt. Ezért van minden régi egyházi könyvtárban sok prédikációkat tartalmazó kiadvány. A jól prédikáló papok tolmácsolási szinten birtokolták a latin nyelvet és anyanyelvüket. Nem jelentett számukra gondot latin szövegek alapján anyanyelven prédikálni.

A prédikálás során a trienti zsinat határozatai szerint meg kellett győzni a hallgatókat a katolikus hit igazáról, aminek egyeznie kellett az egyházi tanítással. Mindez a mintakövető prédikálás irányába tolta a prédikálási gyakorlatot, ráadásul ez könnyebb megoldást jelentett, mint önálló prédikációkat írni. Nem rendkívüli tehát (és ebben a kutatók között egyetértés van) az elődök szónoklatainak közvetlen felhasználása. Hitvitákkal teli korokban szentté avatott egyházatyák, egyháztanítók, továbbá a sokszor, cenzúrai engedéllyel megjelent szónokok mintaprédikációinak használata esetében nem kellett tartani tévtanok hirdetésétől.

A 16. századtól a segédkönyvek nagy bősége jelent meg. Már nemcsak a Biblia, bibliai konkordancia, breviáriumi homíliák, florilégiumok, egyházatyák gyűjtőkötetei voltak hozzáférhetőek, hanem prédikációs mintakötetek is, hogy az egyszerűbb papoknak segítséget nyújtsanak. Pázmány Péter prédikációinak közzétételekor előszavában így fogalmazott: „a plébánosok nem egyaránt tudósok, nem is egyaránt bévesek jó könyvekkel, és így a prédikáció-csináláshoz sem egyaránt érkeznek”. A közzétett prédikációkból az előforduló témák szerint lehetett építkezni: „amit egy helyen mondtam, azt okosan más vasárnap is előhózzák, sok új prédikációt csinálhatnak”. Bátorítást jelentettek e szavak ahhoz, hogy a pap nyugodtan szólhatott a hívekhez az elődök szavaival. Szónoklattani tanulmányaik során fontos elvként azt tanulták, hogy mindig gondosan fel kell mérniük a közönség befogadóképességét. A mintabeszédeket egyszerűsítéssel, a bonyolultabb részek elhagyásával általában tanulatlan hallgatóság előtt is elmondhatóvá lehetett tenni. De léteztek már a 17. században is a prédikálói önállótlanúságot bíráló hangok, amelyek más prédikációjának az átvételét *furtum*nak, lopásnak tartották.¹⁴

2017-ben, a Scriptorium-konferencián, Liptay Istvánnak szakirodalmunkban eddig nem említett kézírtos prédikációi közül olyant mutattam be, amely művészi módon tolmácsolta Alessandro Calamato nyomtatott latin prédikációját.¹⁵ 2018-ban Kolozsvárott egy 1620-as évekből ránk maradt kézírtos prédikációs gyűjtemény forrásai közt Guillelmus Pepin és mások latin beszédegyűjteményeinek, valamint Pázmány Péter és Vörösmarty Mihály magyar nyelvű vitairatainak a felhasználásáról számoltam be.¹⁶ Most a Budapesti Egyetemi Könyvtár A 162. jelzetű prédikációs kötetének forrásait nyomozom.

A negyedrért alakú, 94 fólió terjedelmű kötet elejére egy kéz feljegyezte, hogy a kötetet 1650-ben Pozsonyban vásárolta.¹⁷ (A kötet, vagy annak egy része, 1650 előtt íródott.) 26 prédikáció, ezek közül csak egy a latin, melyet Szent László napján mondott el a kötet tulajdonosa (ff. 23–24). A szent király ünnepére szánt beszéd

¹⁴ Például az Budapesti Egyetemi Könyvtár A 160. jelzetű, az 1630-as években Pozsonyban és Nagyszombatban elmondott beszédeinek némelyike mellé egy 17. századi kéz „furtum ex Kaldi”, „furtum ex Kopcsany” megjegyzést írta. SZELESTEI N. László, *Magyar ferencesek prédikációs gyakorlata a 17. században – Csíksomlyói prédikációk*, Piliscsaba, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Bölcsészettudományi Kar, 2003 (Pázmány Irodalmi Műhely, Források, 4), 17.

¹⁵ Lásd e kötet *Liptay István prédikációi* című tanulmányát, 163–197. l.

¹⁶ *Prédikálás Pozsonyban az 1620-as években (Szószék és hívta Pázmány Péter környezetében)*. = *A dialógus formái a magyar régiségben (1450–1750)*, (Tudományos konferencia, Kolozsvár, 2018. május 3–5.). – *A Pozsonyi prédikációk az 1620-as években* című tanulmány lásd e kötetben, 33–55. l.

¹⁷ „Anno Domini Millesimo Sexcentesimo quinquagesimo emi Posonii”.

csak perikopa-magyarázat az olvasni szokott evangéliumi részlethez: „Sint lumbi vestri procincti...” (Luk 12.) Szent Lászlóról e vázlatban említés sem történik. A beszéd végén álló feljegyzés szerint Dénesden (somorjai járásban) hangzott el: „Fuit dilatata in Dienesd in Festo S. Ladislai Regis et Confessoris. Infelicissima mihi illa dies.” Bizonyára a korban szokásos módon, a prédikáció végén szólt a szónok Szent László személyéről, ezt azonban ezen vázlaton nem olvashatjuk.

Tizenegy esetben tudtam kimutatni, hogy a kézirat összeállítója közvetlenül Pázmány Péter prédikációs kötetéből építkezett.

Van olyan vázlat, ahol a mintaszöveg pontos másolásáról van szó, még a kisebb átalakítás is ritka (Áldozócsüörtökre, f. 5: Dominica in gloriosa Ascensione Domini nostri Jesu Christi).¹⁹ Más esetben Pázmány lineáris követése sok kihagyással valósul meg, a változtatás egyébként minimális (Úrnapi beszéd, ff. 6–10v: In Festo Corporis Christi).²⁰ A kéziratban újabb úrnapi beszéd következik a „Homo quidam fecit coenam magnam et vocavit multos...” (Lk 14.) textusra (ff. 13–16v). Jó fogalmazású, az ószövetségi vendégségekről szól, mintáját sem magyarul, sem latinul nem találtam meg, de beleépül Pázmány Péter mennyei boldogságról írt beszédének propositióig szóló része is.²¹

A Péter–Pál-napi beszéd ugyancsak Pázmány prédikációjának meghúzásával került a kötetbe (ff. 25–28: In Festo SS. Petri et Pauli).²² Ugyanígy a Pünkösöd után 4. vasárnapi beszéd (ff. 34–36: Dominica quarta post Pentecosten).²³

Pünkösöd után 5. vasárnap Pázmány első beszédében *A gyilkosságról és haragról* van szó: a margón külön kiemelve a második rész kezdetét (*Ira*). A kézirat ugyanezen vasárnapra *De ira* címmel ellátott beszédet tartalmaz, amely Pázmány beszédének második részéből átemelt szöveg. Az incipit az alábbi módon alakította át Pázmány szavait (f. 37):

Pázmány	Kézirat
Nemcsak a gyilkosságot tiltotta Isten, hanem a haragot is, melyből (egyéb gonoszságok között) sokszor emberhalál következik. A harag nem egyéb...	Nemcsak a gyilkosságot több cégéres vétkekkel egyetemben tiltotta Isten, hanem a haragot is, melyből sokszor emberhalál következik. A harag nem egyéb...

¹⁹ Vö. PÁZMÁNY Péter *Összes munkái, VI–VII. kötet*, sajtó alá rend. KANYORSZKY György, Budapest, 1903–1905. (VII, 41–41.)

²⁰ PÁZMÁNY, *i. m.*, VII, 121–131.

²¹ *Uo.*, 137–138.

²² *Uo.*, 752–757.

²³ *Uo.*, 180–185.

Az elhagyásokban a beszédére készülő szónok, minként általában szokásos volt, mellőzte az auktoritásokat (ezeket a kinyomtatott beszédek legtöbbször latinul is tartalmazzák), csökkenti Pázmány érveinek számát is, a beszéd lineáris menetén azonban nem változtat (ff. 37–41).²⁴

A Pünkösöd utáni 6. vasárnapi beszéd mintája szintén Pázmány (ff. 41v–47: *Dominica sexta post Pentecosten*).²⁵ A Mária Magdolnáról szóló, Pázmánynál ritkán előforduló polemizáló beszéd (ff. 47v–54v: *In Festo Sanctae Mariae Magdalenae: Az igaz Penitenciarul*) is Pázmány prédikációjából építkezik.²⁶

Érdekes megfigyelést tehetünk a Pünkösöd utáni 13. vasárnapi beszéd olvasása közben. A textus a bélpoklosok meggyógyítása. Pázmány erre a napra köztül beszédében említi, hogy „Más üdőben a mái evangéliomot fejtegetvén, nemcsak arrul szólottam, kicsodák az Istentül küldött igaz papok, kiket tartozunk hallgatni: hanem arrul is, mely nagy igazsággal kell a gyónásban lelki betegségünket kimutatnunk a pap előtt...”²⁷ Könnyen visszakereshető, hogy a „más alkalom” a Nagyböjt III. vasárnapi ördögűzés textusához kapcsolódó II. beszéd, amely a penitenciatartásról szól. Kéziratos kötetünk egyik Pünkösöd után 13. vasárnapra készített prédikációjának Pázmány böjti beszéde volt a mintája (ff. 76–79).²⁸

Szent István király ünnepén (ff. 69v–73: *In Festo S. Stephani Regis*) Pázmány vasárnapi, mégpedig a Vízkereszt utáni 6. vasárnapra kiadott első prédikációja alapján készült a beszéd.²⁹ Kéziratunk szövege itt is a nyomtatott minta lineáris rendjében, annak meghúzásával jött létre. Apróbb szövegváltoztatás legfeljebb a kihagyott részletek utáni összeillesztéskor akad. Tartalmi alapon történhetett a mintaválasztás, Szent István legendabeli tulajdonságai összevethetőek a Pázmány által már a beszéd címében megfogalmazott mondandóval (*A tekéletes jóságnak és a jámborságnak méltóságáról*). A kéziratban az átvétel a propositióval kezdődik. Előtte Szent István magasztalását olvashatjuk. A panelekből összeállított dicséret esetleg a leíró önálló munkája, költői fogalmazás.

²⁴ *Uo.*, 195–215.

²⁵ *Uo.*, 232–248.

²⁶ *Uo.*, 741–750.

²⁷ *Uo.*, 400.

²⁸ PÁZMÁNY, *i. m.*, VI, 542–544.

²⁹ *Uo.*, 394–416.

„Stephanus plenus gratia et virtute.

A sok nyomorúságok és ínségek alá vettett szerelmes hazánknak első királyában, Szent Istvánban, az isteni malaszt és jóságok úgy fénlettek életének minden napjaiban, mint a gyűrűben a drága gyémánt, mint a kerek kék égen a fényeskedő szép nap, mint csendes éjszakán a szikrázó csillagok, mint setét éjszaka a világoskodó lámpás. Azért méltán azt mondhatjuk felőle és azon szókkal dicsírhetjük, melyekkel régente dicsérte Dávid királt egy ékesen szóló bölcs asszony: Uram, bizony olyan vagy te, mint az Isten anyyala, és okát adja, miért olyan, mint az Isten anyyala, quia nec benedictione nec maledictione movetur etc. Azt is igazán mondhatjuk róla, amit Szent Jób írva hagyott: Oculus fui coeco, pes claudo etc. szeme voltam a vakoknak, lába a sántának etc. A pogányságban megáltalkodott magyar nemzetnek szeme voltam, medőn az igazságnak ismerésére hoztam. Lábok voltam, medőn elfogult akaratajokat, gonoszra lépő lábaikat megbékóztam, hogy kívánságok szerint ne járjanak. Ezeken kívül minden jóságos cselekedeteknek szép és jó illatja virági őbenne volt, hűtnek, reménségnek, szeretetnek, alázatosságnak, békességes tűrésnek, tiszta életnek, isteni szeretetnek nap után forgó sárga virágja, az állhatatosságnak puspánja etc., amint életének históriájából világosan kitetszik; egyszóval mindenféle jóságoknak eleven tüköre volt Szent István. Mivel azért nemcsak én, hanem énvélem csaknem mindnyájan tudjuk Szent Istvánnak szent életét és históriáját, én is e jelen való órában elmúlatom históriáját, hanem mivel őbenne mind jóságok feltaláltnak, csak a jóságról szólok, és minek utána megmagyarázom micsoda a virtus, jóság, vagy tekéletes jámborság, rend szerént megmutatom hogy csak a jóság és jámborság az ember java, gazdagsága, nemessége, világi boldogsága; kérlek a dolognak nagy voltához alkalmaztassatok elméteket.”

A Budapesti Egyetemi Könyvtár A 162. jelzetű kézirat predikációinak leírója kéznél tartotta Pázmány Péter nemrég (1636-ban) megjelent beszédeit,³⁰ „predikáció-csinálás”-kor Pázmány Péter óhajának megfelelően járt el. Pázmány kötetének ilyen korai mintakövetésére eddig nem ismertünk példát.

³⁰ PÁZMÁNY Péter, *Vasárnapokra és egynehány ünnepekre... predikációk*, Pozsony, 1636.

Melléklet

A kötet leírása

„Magyar egyházi szent beszédek. (Irtattak 1650. Pozsonyban.)” Magyar, latin.

Eredeti kézirat, egy kéz írása. Negyedré, 94 ff. Félvászon kötésben.

Poss.: Anno Domini Millesimo Sexcentesimo quinquagesimo emi Posonii (f. 1.) – Budapesti Egyetemi Könyvtár, A 162.

A leírásban az eddig feltárt Pázmány-átvételek, azok jellege olvasható.

- 2–4v. Dom. Quarta post Pascha
Cum uenerit ille arguet mundum de peccato ... Joan. 16. – Hogy rettenetes
lelkj halalhoz nagy uetkek légyenek azok...
[A f. 2. és 3. között számozatlan levél.]
- 5r–v. Dominica in gloriosa Ascensione Domini Nostri Jesu Christi
Soha sem uolt a világnak örüendetesb napja...
A beszéd eleje Pázmány Péter ezen napra közzétett beszéde
(PÁZMÁNY, VII,¹ 40–52. *Áldozó napján*) elejének (40–41) latin idézetek
nélküli másolása.)
- 6–9v. In Festo Corporis Christi
Caro mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus. Joan. 3. – Az én
testem bizonniál étel, és az én vérem bizonniál ital. – Az Ester koniuenek
első részében oluasm, hogy ama hatalmas Asuerus királj...
Pázmány Péter első úrnapi prédikációjának (PÁZMÁNY, VII, 121–135:
Mint kell az Úr testében részesülni) másolása terjedelmes kihagyások-
kal, lineáris változással. Csak a kezdésnél és a kihagyásos helyeken van
néhány szavas önálló szöveg.
- 11–16v. [Dominica secunda post Pentecosten]
Homo quidam fecit coenam magnam et uocauit multos. Luc. 14. – Sok
kulomb kulomb féle uendegségekrol uagyon emlekezet a Szent Irasban...
f. 14–15: A beszéd tartalmazza (f. 14r–v) Pázmány Péter azonos napra
közzétett, *A mennyei boldogságrul* című prédikációjának (PÁZMÁNY, VII,
137–157) elejét (137–138).
- 16v–22v. In Festo Sancti Joannis Baptistae
Quis putas puer iste erit? [Luc. 1.] Véléd-é ki lészen e Gyermeke? – Az Adam
és Eua fiai nem szuletnek e vilagra, jaigatás, fajdalom és siralom nélkül...

¹ PÁZMÁNY Péter, *A római Anyaszentegyház szokásából minden vasárnapokra és egynehány innepekre rendelt evangeliomokrol prédikációk*, Budapest, 1903–1905 (Pázmány Péter összes munkái, VI–VII).

- 23–24v. In festo Sancti Ladislai Regis
Sint lumbi vestri procincti. Lucae 12. Legyenek fel öuedzue a ti agekitok. –
Multj haec verba de pulcherrima Castitate... [Latinul.]
[A végén:] Fuit dilatata in Dienesd in Festo S. Ladislai Regis et Confessoris.
Infelicissima mihi illa dies.
- 25–28r. In Festo SS. Petri et Pauli
Mikor Isten az eo uegtelen hatalmanak erejevel...
Másolat, kihagyásokkal Pázmány Péter erre a napra közzétett első pré-
dikációjából (PÁZMÁNY, VII, 752–766: *Szent Péter apostolról*), 752–757.
- 28v–33v. In Visitatione S. Mariae Virginis
Mínek utána a boldogsagos Szűz csudalatos képpen az eo tisztasagos mehé-
ben fogada...
32–33v: Nagysagos, méltosagos és királj személyhez illendo agy uolt az...
- 34–36. Dominica Quarta post Pentecostem
Igazan mondgya Szent Job, hogy a Madar repülésre, az Ember munkara...
Másolat Pázmány Pünkösöd után IV. vasárnapi prédikációjának (PÁZ-
MÁNY, VII, 180–194: *Hogy cselekedetink célja, Isten tisztessége*) első feléből
(180–185. lapokról), kevés kihagyással.
- 37–41. Dominica quinta post Pentecosten
De ira
Nem csak a Gyilkosságot töb czegeres uetkekkel egyetemben tiltotta Isten...
Pázmány első beszéde erre a napra: *A gyilkosságrul és haragrul* (Pázmány
VII, 195–215), a kézirat Pázmány beszédének II. részénél kezdődik
(204–), főleg az auctoritások maradnak el belőle, de átalakítások is
akadnak. Például a harag távoztatásának okaiként a „Harmadszor”-ral
kezdődő bekezdés elmarad, a „negyedszer”-ből „harmadszor és utol-
szor” lesz. Vagy a Pázmánynál Remedia irae-vel jelzett részből A
„Harmadszor” úgy marad el, hogy ekkor a kézirat már Pázmány
negyedszer-ét adja (rövidítve). Itt is lineárisan követi a kézirat Pázmány
beszédét.
- 41v–47. Dominica 6. post Pentecosten
Valamikor meg gondolom és emlekezetemmel eszemben forgatom a maj
Euangéliomban emletet egyugyiu kozságnak buzgosagat...
Pázmány erre a vasárnapra készített első prédikációját (PÁZMÁNY, VII,
232–248: *A jóra való restség ellen, hogy Istennek szorgalmasan kell szolgálni*)
lineárisan követő, rövidített beszéd. Pázmány beszédének kezdő mon-
datát átalakítja, az első részből csak néhány bekezdés marad el, a
második részből csak a 245–246. lapról másol 3 bekezdést és a 248.
lapról a prédikációt lezáró utolsó fejezetet.

- 47v–54v. In Festo Sanctae Mariae Magdalenae
Az igaz penitenciárul
Mikor a Babiloniai fogsagnak hoszu és nyomorult szolgálattiból kj szabaduluan...
Pázmány e napra kiadott prédikációjából (PÁZMÁNY, VII, 738–751:
Igaz penitencia példája) kihagyásokkal másolt beszéd.
- 55–61. Dominica septima post Pentecosten
De cognitione luporum rapacium. – Nagy arron és draga kénczen uette
Kristus a mi lelkünket...
Pázmány erre a napra készített prédikációjából (PÁZMÁNY, VII, 264–
276, *A farkasok ismeréséről*) kihagyásokkal másolt beszéd.
- 61v–65v. In Festo S. Jacobj Apostolj
Nescitis quid petitis. Math. 20. Nem tudgyatok mit kértek. – Mely ki beszél-
hetetlen, és veszedelmes mireg legyen a tisztesség kiuanas...
- 65v–68. Dominica octava post Pentecosten
Redde rationem villicationis tuae. Lucae 16. Agy szamot a te safarsagodrul.
– A Régiek az igazsagos egy gyozedelmes szekérbe...
(68v–69: beíratlan)
- 69v–73. In Festo S. Stephani Regis
Stephanus plenus gratia et virtute. – A sok nyomorusagok és inségek ala
uetetet szerelmes hazanknak első királljában...
Pázmány Vízkereszt utáni VI. vasárnapra készített első prédikáció-
jából (PÁZMÁNY, VI, 394–416: *A tekéletes jóságának és a jámborságnak
méltóságáról*) kihagyásokkal másolt beszéd.
- 73v–74v. Dominica XI. post Pentecostem
Adducunt ei surdum et mutum..... Marci 7. Hozanak nekj egy siket nemat...
– Dicziretre és szeretetre méltonak itilnek azt a tudos orvus doctort...
- 75–75v. Dominica 13. post Pentecostem
Steterunt a longe... [Luc. 17.] – Vgyan azon oruossaggal gyogithatni a lelkj
poklossagot, a mellyel paranczolta Isten ...
- 76–79. Dominica 13. post Pentecostem
Miel a Poklossag ragado betegség szorgalmatos gondviselessel...
Pázmány Péter ezen napra közzétett második prédikációjának (PÁZ-
MÁNY, VII, 400–420: *A feslett társok és hízkelkedők távoztatásáról*) kezde-
téről 5 sor kimásolva , aztán az előző beszéd folytatódik. A 78r–v nagy
része egyezik Pázmány Péter Böjt III. vasárnapi prédikációjának (PÁZ-
MÁNY, VI, 538–553: *Az igaz penitenciatartásról*) részletével (542–544).
- 79–81. In Nativitate B. Mariae Virginis
Kérdezkedtek egymás kozott a régiek...

- 81–82v. Dominica XIV.
Nolite solliciti esse ... [Mat. 6.] – Neha a szorgalmatoskodas dicziretre melto czelekedet a paranczolatban...
- 83–84. In Festo Sancti Matthiae
Jugum meum suaue est et onus meum leue. Matth. 11. – Vgy tetczik énnekem mint ha a Szent jrasnak folyiasa egymassal ellenkeznek...
(A végén abbamaradt az írás.)
85. Dominica 16. post Pentecosten
Ecce quidam de scribis dixerunt intra se hic blasphemiat. Matth. 9. – Czudálatos dolog, keresztyenek, hogy oly haylandok uagyunk mas Embert...
[Csak 8 sor.]
- 86–89. [Dominica 18. post Pentecosten]
Quid cogitatis mala in cordibus vestris... Lucae 5. Mit gondoltok gonoszat a ti szíveitekben. – Sokan vannak a kik gonosz gondolattyoknak és czelekedeteknek idein...
- 89v–94v. Dominica XX. post Pentecosten
Domine descende priusquam moriatur filius meus. Joan. 4. Vram, joij ala, minek elötte meg halljon az én fiam. – Nem ok nélkül mondgya a kegyes[...] a Salamon énekenek első részében...
A f. 92r-től az alábbi Pázmány-prédikációk részleteivel.
– Áldozó utáni vasárnap (PÁZMÁNY, VII, *A világi nyomorúságok békesseges szenvedéséről*, 53–75). ♣ Ihon, minémű üdvösséges világosságot/És üdvösséges világosságot... meg nem bántódik. (PÁZMÁNY, VII, 68–69; a kéziratban: 92r–v.)
– Ugyanonnan: ♣ Értette jól ezeket Szent Jób/Szent Jób pátriárka értvén... a gazdát cselédestül eltemeté. (PÁZMÁNY, VII, 61–63, a kéziratban: ff. 92v–93v.)
– Böjt IV. vasárnapjára kiadott második prédikáció (PÁZMÁNY, VI, *Az irgalmasságról és alamizsnáról*, 566–579). ♣ Másodsor: a keresztyéni tudomány dicséri ... megvastagodék és felüle ágyában/Confortatus sedit in lecto. (PÁZMÁNY, VI, 571–573; a kéziratban: 93r–94v.)

Kuzmics Péter Szent György-napi prédikációja

(Adalék Pázmány Péter prédikációinak használatához)

Az utóbbi évtizedben öröndetesen sokan kutatjuk régi prédikációinkat, azok retorikáját. Jelentős eredmények születtek a prédikációra való felkészülés, a források kutatása terén, többnyire nyomtatott beszédek összehasonlító tanulmányozása alapján.¹ A kéziratos prédikációvázlatok a készülési folyamatának különféle fázisaira vetnek fényt. A prédikáló papok gyakran excerptálták, jegyzetelték Pázmány beszédeit.²

A Győri Egyházmegyei Levéltárban őrzött kánoni látogatások kéziratának bekötéséhez a máig Győrött őrzött ún. Zalka-antifonáléból származó kódexleveleket is használtak. A köteteket több 1670-es évekből származó kézirat (főleg missilisek) összeragasztásával erősítették meg.³ Az előkerült töltelékek között gyakoriak a Kuzmics Péter győri kanonoknak címzett levelek. Van köztük két, eredetileg negyedrért hajtott levél, amelyen egy Szent György napjára készített prédikáció-fogalmazványt olvashatunk.⁴ A kötésbe került, Kuzmicsnak címzett levelek némelyikének beíratlan részeire (másodlagos felhasználásként) e fogalmazvány írásával azonos kéz, bizonyára Kuzmics Péter kanonok írt jegyzeteket.

Kuzmics Péter (1640 k.–1686) győri egyházmegyésként a Pázmány Péter által 1623-ban alapított bécsi Pázmáneumban tanult (1661–1666).⁵ 1666. április 3-án

¹ Összegző munka: MACZÁK Ibolya, *Előzött szavak – Szövegalkotás 17–18. századi prédikációkban*, Szigetmonostor, WZ Könyvek, 2010 (A források tükrében).

² SZELESTEI N. László, *Magyar ferencesek prédikációs gyakorlata a 17. században – Csíksomlyói kéziratos prédikációk*, Piliscsaba, PPKE BTK, 2003 (Pázmány Irodalmi Műhely, Források, 4), 17, 29

³ *Canonica visitatio*, 11. kötet, 1674. (per Franciscum Kasza); 13. kötet, 1680. (per Petrum Kuzmics) et 1685. (per Michaellem Dvornikovic). A kötetek pergamen borítói az ún. *Zalka-antifonáléból* származnak (*Antiphonale Varadiense*, ill. *Graduale Varadiense*). Leírásuk az előkerült tömítőanyag felsorolásával meg fog jelenni a *Fragmenta codicum* c. sorozatban. Köszönöm Lauf Juditnak, a Fragmenta Codicum kutatócsoport munkatársának, hogy a töredékekre felhívta figyelmemet.

⁴ Az őrző kötet: *Canonica visitatio*, 11. kötet, 1674. A szétáztatott kötésből magyar és latin nyelvű, az 1670-es évekből származó iratok részben Kuzmics Péternek írt latin és magyar nyelvű levelek.

⁵ FAZEKAS István, *A bécsi Pázmáneum magyarországi hallgatói (1623–1918)*, Budapest, ELTE Levéltár, 2003 (Magyarországi diákok egyetemjárása az újkorban, 8), 92: „Petrus Franciscus Cziklyniensis Croata”, az eddigi életrajzi adatok összefoglalásával. A győri egyházmegye kispapjainak bécsi tanulmányairól: FAZEKAS István, *A Pázmáneum története az alapítástól a jozefinizmus koráig (1623–1784)* = *A bécsi Pázmáneum*, szerk. ZOMBORI István, Budapest, METEM, 2002, 34.

szentelték pappá. 1668-ban ötvenévi plébánosként szerzett teológiai baccalaureusi fokozatot. 1671 tavaszán Széchényi György érsek Kőszegen az evangélikusok elűzése után a Szent Jakab templom plébánosának nevezte ki, mivel a szükséges magyar, német és horvát nyelvet is jól beszélte.⁶ A tisztséget 1675-ig viselte, ekkor a plébánia a jezsuiták kezébe került.⁷ 1672-től győri kanonok,⁸ a levelek címzése szerint 1675-ben komáromi főesperes, 1676-tól soproni plébános; 1680-ban soproni főesperesként végzett kánoni látogatást. 1684-ben lett veszprémi nagyprépost és tihanyi apát. 1685. április 15-én választott scardonai püspökké nevezte ki az uralkodó. 1686-ban halt meg. Irodalmi tevékenységéről eddig nem volt adatunk, mindössze annyit tudunk, hogy Kőszegen magyarul is prédikált. Hogy a most közölt győri beszéddel melyik évben növelte a győri katonaság öntudatát, nem tudjuk.

A prédikáció-fogalmazvány forrásául Pázmány Péter Szent Márton püspök napjára kiadott, *A keresztyén vitézek kötelességéről* című prédikációja szolgált. Az előkerült kézirattal jól illusztrálható Pázmány Péter prédikációinak egyik felhasználási módja, amit maga Pázmány is ajánlott: „A prédikátorok-eleibe pedig, minden keresztyén jószágokról, minden gonosz vétkekről, minden rendek és állapotok kötelességéről annyi tanításokat es intéseket adtam, hogy, ha amit egy helyen mondtam, azt okossan más Vasárnap elő-hozzák, sok új prédikációkat csinálhatnak.”⁹

Az 1670-es években élénk hitélet folyt Győrött. A ferenceseknél a 17. században harmadrend, a kordás és a rózsafüzér társulat működött. A jezsuita gimnázium tanulóinak létszáma 1676-ban 798 fő volt. A jezsuita atyák külön Mária-kongregációt szerveztek a tanuló ifjúság, a német és a magyar ajkú végvári katonák számára, utóbbiak tagjai közé felvéve városi polgárokat és környékbeli nemeseket. 1686-ig a társulatokban a végvári katonákat mindig külön megemlégtették. A magyar

⁶ *Historia Domus Ginsiensis, seu Keüszeg Societatis Jesu*, másolat a budapesti Egyetemi Könyvtár Kaprinai-gyűjteményében (A 41, 290–304); F. MENTÉNYI Klára, *Néhány újabb adat Kőszeg város topográfijájához (Parókiák – iskolák – plébániák)*, Vasi Szemle, 1987, 527–542.

⁷ Vö. CHERNEL Kálmán, *Kőszeg sz. kir. város jelene és multja, I–II*, Szombathely, 1877–1878, I/106, II/101. Kőszegi plébánosságakor az iratok mindig kanonokként említik. Kuzmics Kőszegen a ferenceseket szerette volna letelepíteni. (II/104–105).

⁸ SZÁVAY Gyula, *Győr – Monográfiája a város jelenkoráról a történelmi idők érintésével* című munkájának kanonok-névsora (Győr, 1896, 197.) szerint Kuzmics 1676-ban lett kanonok.

⁹ *Pázmány Péter összes munkái – Prédikációk, I–II*, sajtó alá rend. KANYORSZKY György, Budapest, 1903–1905 (Pázmány Péter összes munkái, VI–VII. kötet), (I/XXII).

ajkúak Magyarok Nagyasszonya Társulata 1634-től működött. A kongregáció regulája leírja, hogy ünnepeken délelőtt a székesegyházban közösen hallgattak prédikációt, gyakran a püspök volt a szónok. Talán egy ilyen alkalomra, Szent György vitéz ünnepére készült prédikáció-fogalmazvány került kezünkbe.

Győri szónokunk a mintául vett Pázmány-prédikáció elejét és végét használta fel nagyobb mértékben. Többször eltért a Pázmány-szöveg lineáris rendjétől.¹⁰ Gyakorlott szónok lehetett, ezt tanúsítják átalakításai: személyváltásai, elhagyásai és hozzátoldásai. Szövegközlésünkben a dőlt betűs részekben állóval írt részletek is betoldások. Az elhagyásokat nem tudtuk érzékeltetni. Például teljesen elhagyta az Aquinói Szent Tamás alapján tárgyalt igaz hadakozásról szóló részt,¹¹ ám a propositio után röviden más példákkal szólt erről a témáról is. (Például: az amor anagrammája az armo!) Fogalmazványában Pázmány szövegén feltehetően nem mindig tudatosan változtatott, hiszen a memóriában rögzült panelek, szónoki gyakorlatból származó fordulatok, egy-egy előzőleg memoriter elmondott prédikáció részletei megszüntethették a Pázmány-prédikációval való szószerinti egyezést. Az alábbi esetben nyilvánvaló a mintakövetés, de hogy az eltérés tudatos választás, elszakadni akarás vagy az említett panelek húzó ereje, ezen egyetlen beszéd alapján szinte lehetetlen megítélni. Mindenesetre: ahol Pázmány abbahagyja Szent Lukács szövegét, ott Kuzmics folytatja, magyarul is, latinul is megadja a feltett kérdésre az evangéliumban olvasható választ. Pázmány hosszú betoldását teljes egészében elhagyja, amikor azonban Pázmány Szent Lukács szövegéhez visszatér egy szabad magyar fordítással, ismét követi őt.

Pázmány, Kanyurszky-kiadás, II/682.

Győri prédikációvázlat, p.4.

Mikor minden rendek *Keresztelő Jánoshoz* menvén, üdvösséges tanítást vettek tőle: *hozzá járulának a vitézek-is, kérdvén tőle: Quid faciemus et nos?* Mí tehát mit mivellyünk? Nem felelé azt nékik...

Uo., 690.

Másikkal tartozik a vitézlő ember a szegény kösségnek, hogy azt ne verje, ne foszsa, ne pusztítsa, hanem Keresztelő János

Azt olvasom szent Lukács Evangelistától, hogy minek-utánna egykor minden rendbéli emberek *keresztelő szent Jánoshoz* iarulván azt *kérdették volna tőle mıt cselekedgyenek?* <ismet> *kérdék őtet a vitézek is Quid faciemus et nos? Mıt cselekedgyünk mıjs?* Illyen valaszszok és instructioiok lön keresztelő sz: Janostul. Neminem concutiatis neque calumniam faciatis; et contenti estote stipendiis vestris az az ti Vitézek ugymond a szegény kösséget ne bancsátok, ne verietek, tagollyatok, ne foszszatok és pusztítsátok, hanem

¹⁰ A Pázmány-kiadásra a bal margón utaló lapszámok ezt jól érzékeltetik.

¹¹ KANYURSZKY György kiadása, (9. j.), II/685–687.

parancsolattya-szerént fizetését kölcsé és azzal élyen. Ha megszükül, kövesse Szent Dávidot, *ki nem ragadozott, hanem Achimélecb-től kéreméssel nyert kenyeret. A Nábál jubait sem lopatta, hanem kéremés-szerént, jó akarathól kívánt segítséget szükségében. Marcus Scaurus írja...*

fizetéseket kölcsétek és avval élyetek. Ha meg szükültek, szent *David* király példáiát kövessétek *ki nem ragadozott, hanem Archi-Mélecbtől kéreméssel nyert kenyeret. A Nábál jubait sem lopatta, hanem kéremés szerént, jó Akarathól kívánt segítséget szükségében.*

Mely szép dolgot *Marcus Scaurus* írja, [...]

A mintakövetéssel készült prédikációk esetében változtatásokat figyelhetünk meg bibliai idézetek elhagyásánál vagy beírásánál, közhelygyűjtemények terjesztette gyakori fordulatoknál. A latin idézetek leírása után a nyelvet jól ismerő és azt tolmácsoló szónok már nem nézte forrását, hanem saját szavaival adta vissza annak magyar megfelelőjét.¹² Nem kell e változatok mögött mindig tudatos szerkesztői tevékenységet feltételeznünk. A sok memoriter még azt is lehetővé tette, hogy latin változat kerüljön be utólag a szövegbe.

Szónokunk Pázmány propositio utáni mondataival indítja beszédét (a harmadik személyt többes szám első személybe helyezve), majd a Genesis paradicsomi állapot-leírásához Pázmánynál nem szereplő, de prédikációkban gyakran előkerülő Szent Ágoston-citátumot¹³ told be latinul és magyarul.

Itt-ott konkretizálja, személyessé teszi mintáját. A témakijelölés (propositio) előtt egy pontosan kiolvasni nem tudott mondatban a szónok Szent György képének megtekintését említi, ez vonatkozhat a Magyarok Nagyszónoka Társulat tagjainak holnapi patrónusként kiosztott metszetre,¹⁴ vagy utalhat Körömcébányán a 17. században vert érmére, amely a harcoló katonák számára készült, s egyik oldalán a sárkányölő Szent György képe állt: SANCTUS GEORGIUS EQUITUM PATRONUS körirattal.¹⁵ De lehetséges, hogy a Társulat tagjainak záróklataira

¹² A Pázmány-beszéd Lucanus-idézete például mindhárom prédikációban szerepel, latinul, az idézet első része magyarul is. *Nulla fides pietasque viris qui castra sequuntur. Venalesque manus, ibi fas, ubi maxima merces.* Pázmánynál: Nem találhatik a tábori emberekben jóság és tekéletesség. Győri szónokunknál: Nem találhatik az hadakozó és tábori emberekben jóság, tekéletesség és isteni félelem. Illyésnél: Sem hiték, sem kegyességek a tábori férfiaknak.

¹³ *De civitate Dei*, 14, 25. (A margón tévesen adja meg az idézet lelőhelyét: „Aug. lib. 6. Genesi ad litteram cap. 25.” A felkészülés során (később erről részletesen lesz még szó) a szövegfosztlányok közt szerepel a bibliai hely, melléírva: „Valebit pro Exordio”.

¹⁴ Vö. SZELESTEI N. László, *A győri Magyarok Nagyszónoka Társulat a 17. században = Az ábítat nem hivatalos alkalmi és formái az 1800 előtti Magyarországon*, szerk. BOGÁR Judit, Piliscsaba, PPKE BTK, 2013 (Pázmány Irodalmi Műhely, Lelkiségtörténeti tanulmányok, 4), 203–218.

¹⁵ Vö. BÁLINT Sándor, *Ünnepei kalendárium, I*, Budapest, Szent István Társulat, 1977, 303.

is elvitt Szent György szoborról van szó.¹⁶ E látványelem tanúja annak a másutt is gyakori kép-látvány-szó egybefűzésnek, amellyel a prédikáló pap témáját közelebb hozta hallgatóságához. A beszéd befejezése Pázmánynál is előkerülő gondolat: „Harmadszor: magárúl el ne feledkezzék a hadakozó vitéz”. Kéziratunk itt szintén kivonatolta és kiegészítette Pázmányt, a pap nélkül maradt vitéz bánatimája még Pázmány szövegét idézi, majd Pázmánynál nem szereplő bibliai idézeteket (Iz 37,16–17; Thren 5,1–3,9; 2Kron 14,10) épített egybe ájtatos könyörgéssé, mintegy csatára készítette fel hallgatóit, aztán ismét Pázmányra támaszkodva fejezte be beszédét.

Proposíciójában Győr végvár szerepéről szólt, Győr és a György név közt vont párhuzamot. Pázmány Péter a „vitézségben szentségre jutott” Szent Márton napján szólt *A keresztyén vitézek kötelességéről*. Ennek győri szónokunk valamivel több, mint egynegyedét szó szerint, vagy kissé átstilizálva építette be „*A hadakozó ember dicséretéről*” Szent György katona-vértanú ünnepén mondott szónoklatába. A prédikálás helyszínét és alkalmát figyelembe vette. A szentek közé emelt „vitézek” Pázmánynál: Mauritius, Szent György, Achatius, Alexander, Flórián, Anastasius, Gallicanus, Marcellus, Nicostrates és egész légiók; a Győrött elmondott beszédben sorrendváltozás és kiegészülés történik: „a mi dücsőséges Szent Györgyünk”, Szent István és Szent László [...] kerályink. Ugyanitt a korra jellemző propugnaculum toposzt Győr városra alkalmazta: a végvár/„végház” vitézlő renddel felékesített, „egyik fő kapuja és bástyája az magyar koronának, sőt Imperiumnak és az egész keresztyénségnek.”

A töltelékanyagban egy eredetileg borítékként használt fólión a felirat: „Tisztelendő Kuzmicz Peter Uramhoz, Győri Nemes K[áp]talanban levő személyhez mint Patronus Uramhoz Alazatos Supplicatio”. Kuzmics e fólióra latin és magyar bibliai és más idézeteket, fogalmazásfoszlányokat jegyzett. A kötésbe kerülés miatti sérülések, a jegyzetelés, fogalmazvány-volt miatti elnagyolt írás foszlányai:¹⁷

¹⁶ A társulat 1679-ben a járvány megszűntével újra megtartotta a szokásos zarándoklatokat, ezek egyikén Szent György szobrát is magukkal vitték. „Altera [processio] fuit in Leben, in Festo Sancti Jacobi, eduxit Pater Petrus Giödi, cum feretris tribus Sancto Stephano Rege, Sancto Georgio et Sancto Emerico, gratiose ornatis.” *Historia et acta Sodalitatis Dominorum Ungarorum sub titulo B. V. Mariae Patronae Ungariae...* Kézirat, MTA Könyvtára, Kézirattár, Egyh. és Bölcs. 2r, 17. f. 22.

¹⁷ A töredék teljes szövegének közlése: SZELESTEI N. László, *Adatok Pázmány Péter prédikációinak 17. századi használatához*, I: *Kuzmics Péter kanonok Szent György-napi prédikációja = Pázmány nyomában: Tanulmányok Hargittay Emil tiszteletére*, szerk. AJKAY Alinka, BAJÁKI Rita, Vác, Mondat, 2013, 385–394.

„Mivel azért a mai dücsőséges es szent Vitéz <...> Non frustra dicit Job vita hominis militia est super terram. Immo et ipse Deus. Valebit pro Exordio. Quia primum homo primus in paradiso peccavit [...] in festo Sancti Georgii credo ideo, [...] honorandus est S. Georgius Hungaris quam alibi non celebratur ... Christus est vitis gloriosi Martyris ... 2 Tím 2. Laborat sicut bonus miles Christi. Laborasti Georgi sicut bonus miles Christi. Igitur et Mater Ecclesia, sicuti potuit immediate post nativitatem [...] Amos 3. v. 8. Leó rugiet, quis non timebit? Nincn oly fene erő mely meg nem retten, mikor az oroszlany orditast hallya. Szent György ennek ereietől meg nem ejedett, sőt bat[ors]algon ellene-állot, véle szembe-szállot, etc.” Ugyanezen levél verzőján: „2 Paral. 14. [...] Uram mivel semmi külömbség te nallad ha kevesek által segítesz-e vagy sokak által: segélly meg minket mi Urunk Istenünk: mert te benned és a te nevedben lévén bizodalmunk, iöttünk a sokaság-ellen. Uram, mi Istenünk vagy te, ne vegyen erőt ellened az ember. Igy imádkozot vala. – Oh Atyainknak nagy Istene, te vagy Isten menyben és a [...] kezekben vagy az erő, és oltalom [...] – Isai 37. v. 16. És imádkozék Ezekias az Urnak mondván: Seregek Ura, Israelnek Istene, ki a kerubimokon ülsz: te vagy egyedül a földnek minden országának Istene, te alkotad az eget és a földet. Háítsd meg Uram füleidet és halljad: nyisd meg Uram szemeidet és lassad. Quid acciderit nobis etc. – Psal. 43. v. 3. Manus tua gentes gentes[] disperdidit – [...] Psal 43. v. 14. Posuisti nos opprobrium vicinis nostris subsanationem et derisum his, qui sunt in circuitu nostro.”¹⁸

Teljesen egyértelmű e foszlányok és a prédikációfogalmazvány összefüggése. Kuzmics Péter lelkiismeretesen készült beszédére, átgondolta mondandóját, nemcsak Pázmány beszédét használta. A gondos felkészülés bizonyítja a prédikált témában való elmélyedést, amely az elmondás átéltségében is kifejeződik.

Pázmány Szent Márton napra készített prédikációjából építkezett nem sokkal később Illyés András is. Ő a „Pázmány-prédikációt három részre osztotta és a szükséges szöveghelyeken Szent László nevével, illetve az egykori uralkodó életére vonatkozó adatokkal pótolta az eredetileg Szent Mártonra alkalmazott megfogalmazást. Így lett egy Márton-beszédből – három László-prédikáció”.¹⁹ Az első beszéd címe: *Vitézek tüköre*.²⁰

A prédikációk Magyarországon tisztelt három jeles vitéz-szent ünnepére készültek. Szent Márton püspök magyarországi születése közismert. Szent Lászlóról, a lovagkirályról nem szükséges külön szólnunk. Szent György tiszteletének középkori virágzása után a barokk korban is megmaradt különleges magyarországi

¹⁸ Egy további levélen lévő összefüggő fogalmazvány nem függ össze a Szent György napjára készített prédikációval.

¹⁹ MACZÁK Ibolya, *Elorzott szavak*, (1. j.), 53–63.

²⁰ ILLYÉS András, *Megrövidített Ige*, II, Bécs, 1692, 60–80.

szerepe. Részben a katonaság között, de „barokk jámborságunk egyenesen a magyar szentek között tiszteli”,²¹ liturgikus könyveinkben is a Magyarországon tisztelt szentek közt szerepel (*Officia propria sanctorum Patronorum Regni Hungariae*, ápr. 24.).

A harcoló „szent életű jámborokat” tükörnek nevezi mindhárom szónok (a győri beszédben tükör és példa); a hadakozók számára tükörül adatott Szent Márton (Pázmánynál) és Szent László (Illyésnél), a győri beszédben „az árvák és özvegyek oltalmáért vérekké kereskedő erős férfiaknak a vitéz kenyeret evő több sok szentek között például adta főképpen a magyar vitézeknek a mai dücsőséges Szent György vitézt”.²²

A három vitéz-szent életéről csak néhány adat szerepel ezekben a prédikációkban. Leginkább Illyésnél vannak konkrétumok Szent László királyról. Szent Mártonról nagyon keveset tudhatott meg a Pázmány-prédikáció hallgatója, olvasója, Szent Györgyről a győri hallgatóság még annyit sem. A közismert szentek az aktuális mondanivaló, erkölcsi magatartás hordozói. A három cím is tükrözi ezt: „*A keresztyén vitézek kötelességéről*” (Pázmány); „*A hadakozó ember dicséretéről*” (Kuzmics Péter); *Vitézek tüköre* (Illyés első Szent László napra írt beszédének címe).

²¹ BÁLINT Sándor, *Ünnepi kalendárium, I.* (14. j.), 304.

²² A szövegegyezés eltérése a végén Pázmánynál: „... tükörül adta, főképpen a magyar vitézeknek, hazánkban Sabariában született Szent Márton”, Illyésnél: „... vitéz kenyeret evő embereknek tükörül adta Szent Lászlót, Magyarország dicsőséges királyát”.

Pázmány Péter-prédikációk latin nyelven

A kötet tanulmányaiban többször szóba kerül, hogy a papok – ameddig nem voltak anyanyelvű prédikációs mintakötetek – leggyakrabban latin nyelvű beszédgyűjteményeket használtak. A latin és az anyanyelv együtt élt a kora újkori Magyarországon. A hivatalos állami és egyházi nyelvet jól elsajátította a papság jelentős része, így nem okozott gondot latin nyelvű beszédek tolmácsolása, latinul készülés anyanyelvű prédikálásra. A korábbi örökség és a kortárs szerzők beszédgyűjteményei egyrészt hasznos nyersanyagot, másrészt biztonságot, a hagyományba illeszkedést jelentették. Mindezt anyanyelven kiadott kötetek bevezetése bőségesen igazolják.

A latin nyelvből anyanyelven prédikálásra készülést bizonyítják a latin nyelvű nyomtatványokba beírt glosszák (a középkori kódexek és korai nyomtatványok esetében olvashatók ezekről tanulmányok) és a kéziratos prédikációvázlatok.¹ Az újabban örvendetesen fellendült prédikációtörténeti kutatás több magyar beszédről mutatta ki, hogy latin minta alapján készült fordítás, kivonatolás, kompiláció. A soknemzetiségű kora újkori Magyarországon még a 18. században is akadnak olyan nyomtatásban megjelent mintakötetek, amelyeknek beszédeit a pap anyanyelven mondta el, aztán saját fordításában latin nyelven rendezte kötetbe, hogy azzal segítse paptársait.²

Kötetünk 1620-as évekből ismertetett kéziratában a latin és magyar nyelv is előfordul néhány prédikációban.³ Illyés András latin, magyar, és olasz forrásokból összeállított beszédei magyarul és latinul is megjelentek. Szövegalkotási gyakorlatával legutóbb Maczák Ibolya foglalkozott.⁴ A latin változat szövegei legtöbbször

¹ Például: TÓTHNÉ RADÓ Cecília, *Roberto Caracciolo De laudibus sanctorum kötetek egy magyar prédikátor kezében*, 52, *Studia litteraria*, 2013/3–4 (*Prózai kegyességi műfajok a kora újkorban: Prédikáció, meditáció és imádság*), 51–57.

² JOSEPHUS a S Maria, *Festivale Tyrnaviense, hoc est: Conciones in omnia totius anni festa per apostolicum Hungariae regnum celebrari solita, quae ante annos aliquot in ... civitate Tyrnaviensi ... Teutonico idiomate sunt propositae, nunc vero ... eas Latinitate donavit idem, qui dixit*, Tyrnaviae, 1743; GERSTOCKER, Antonius, *Sermones sacri in festa totius anni variis in parochiis lingua vernacula dicti, ... nunc Latinitate donati ab eodem*, Agriae, Bauer, 1760

³ Lásd e kötet *Pozsonyi prédikációk az 1620-as évekből* című tanulmány mellékletét.

⁴ Vö. MACZÁK Ibolya, *Kölszönzés és kompozíció: Szövegalkotás 17–18. századi szerzők prédikációiban*, Budapest, MTA–PPKE Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport, 2019 (Pázmány Irodalmi Műhely, Lelkiségtörténeti tanulmányok, 23) 2019, 29–74.

eltérnek forrásainak itt-ott korábban mások által készített latin változataitól.⁵ Magyar nyelvű forrásaiból (Pázmány Péter, Káldi György) sokszor szó szerint alakította ki saját beszédeit, máskor azokból latinra fordított. Maczák Ibolya azt is bemutatta, hogy Pázmány és Káldi prédikációk latin nyelven is megjelentek, mintákká válhattak.⁶

Magyarországon a kora újkorban anyanyelven prédikálhatott egy pap anyanyelvből latinra fordított minta alapján. Ha több nyelven beszélt, több nyelven is hirdethette az igét a latin szövegre támaszkodva. Erre az országon belüli nyelvi sokszínűség miatt gyakran lehetett szükség.

Az Országos Széchényi Könyvtár egy kétkötetes, a 17. század közepe után összeállított ferences beszédeggyűjteményében elmondásra kész prédikációkat olvashatunk,⁷ köztük akad olyan is, amely egyértelműen Pázmány Péter magyar nyelvű prédikációjából készített latin nyelvű kivonat.

Felmerül a kérdés, vajon a nyilvánvalóan anyanyelven prédikáló szerzetesek miért fordítottak/kivonatoltak és írtak le magyarul olvasott beszédeket latinul? Korábban arra is gondoltam, hogy Pázmány Péter és ferences szerzeteseink azonos (latin) forrást használhattak.⁸ Itt azonban nyilvánvalóan Pázmány beszédének prédikációinak fordításáról van szó, elhagyásokkal, a beszéd lineáris rendjének meghagyásával, konkrét prédikációs helyzetek, szokások beépülésével. Pázmány a híveket a „keresztyének” szóval szólítja meg, a ferences szerzetes azonos helyeken következetesen az „auditores”-t használ. De nehéz volna elképzelni közös forrásból való származását az alábbi helynek is: „Meghallátok ez elmúlt vasárnap, hogy az ördög egy magas hegyre, mint bajvívó helyre vité Krisztust...” – „Audistis superiore dominica, daemonem duxisse Christum Dominum in montem excelsum, velut locum certamini deputatum...”

A legalább négy kéz írásával készült kéziratos prédikációkat Kassától Németújvárig, ferences kolostorokban az 1650-es, 1660-as években vetették papírra, utólag kötötték egybe azokat, két kötetbe. A leírt formában hangozhattak el, talán a memorizálás is latinul történt. Felfigyeltem az elmondás helyszíneire utaló

⁵ Uo., 58–60.

⁶ Uo., 61–62.

⁷ Országos Széchényi Könyvtár, Kézirattár, Quart. Lat. 2754/I–II. *Conciones ecclesiasticae*, 1651–1678. Vö. SZELESTEI N. László, *Magyar ferencesek prédikációs gyakorlata a 17. században – Csíksomlyói kéziratos prédikációk*, Piliscsaba, PPKE BTK, 2003 (Pázmány Irodalmi Műhely, Források, 4), 28–30.

⁸ Uo., 29.

megjegyzésekre: az alsó margón többször is olvasható Rohonc és Csajta neve, ugyanott a többszöri gyakorlást vagy elmondást „delami” (declamavi) és strigulák jelzik. Néhányszor a beszéd végén azt is olvashatjuk, hogy az elkészült beszédet (még) nem mondták el („Non est dicta”, „Nondum est dicta”).

Ferencesekről lévén szó, a jelzett helységekben – Rohonc, Csajta – a beszédek anyanyelven, a 17. század második felének rohonci és csajtai népszerű viszonyait figyelembe véve, horvátul, németül hangozhattak el. (Magyar elmondáshoz közvetlenül lehetett volna Pázmány Péter szövegéből készülni.) Talán a fordító szerzetes nem volt annyira jártos a magyar nyelvben, hogy közvetlenül tolmácsolni tudta volna magyar mintáját, esetleg mintakötet számára fogalmaztak egységesen latinul.

Függelékben jól áttekinthetően közlöm, milyen kivonatot készített a ferences szerzetes Pázmány Péter *Miért akarta Krisztus színeváltozásával dücsöségét megmutatni* címmel ellátott, Böjt II. vasárnapi beszédéből.⁹

A kötetben a Böjt V. vasárnapi beszéde szintén Pázmány prédikációját (*Mint kell az Isten ígését gyümölcsösen hallgatni*) visszahangozza,¹⁰ ebből 2003-ban már idéztem részleteket.¹¹

A bemutatott példák megerősítik azt az állítást, hogy szövegegyezések észlelése még nem jelent feltétlenül közvetlen szövegösszefüggést: a háttérben létező, memóriában rögzült panelekből származás mellett, azt támogatva, alap lehet a szöveg fordításban létező változata is.

⁹ PÁZMÁNY Péter *összes munkái, Prédikációk, I–II*, s. a. r. KANYORSZKY György, Budapest, 1903. A jelzett beszéd: VI, (I), 524–537. A latin nyelvű kézirat: OSZK, Kézirattár, Quart. Lat. 2754/I, ff. 177–182v.

¹⁰ OSZK, Kézirattár, Quart. Lat. 2754/I, ff. 207–212. – PÁZMÁNY Péter *összes munkái*, (9. j.), VI, (I), 580–593.

¹¹ Pázmány beszédéből a kiadás alábbi lapjairól maradtak el a jelzett bekezdések:

582: Nevezi világoskodó... Nevezi tűznek... Végezetre... De a máí...

583: Hogy azért... Nem szükség... Először... Ez a készület...

584: Ezt a lelki éhséget... Ha pedig meggondoljuk...

585: Ha ezek nem...

586: Szent Isten!... Itt el nem hallgathatom... Másodszor...

587: Annak okáért... Mikor a testi orvos...

588: Aki azért... Akinék szívében... De jaj!...

589: Harmadszor... Némelyek... Mások vannak...

590: Negyedszer... A Szentírás...

591: Két szép... Mivel azért... Egyik az... (592)

593: Másik dolog... Meghallátok...

Pázmány Péter Urunk színeváltozásáról szóló prédikációjának
részleges latin fordítása

PÁZMÁNY Péter,

Böjt II. vasárnap

Prédikáció

*Miért akarta Krisztus színeváltozásával
dicsőségét megmutatni*¹²

Mikor a világi fejedelmek, megelégedvén hosszú ideig való uralkodásokkal, és atyai szeretetnek indulatjátul viseltetvén, életekben akarják királyi pálcájokat fiok kezébe adni és reájok nézendő országoknak uraságába helyeztetni, azt szokták mívelni, amit cselekedék Szent Dávid, [3Reg. 1. v. 32.] mikor Salamont királyi székbe ülteté. Egybegyőjtik udvarok színes eleit, behirdetik országok fő népeit, azok előtt felmagasztalják fiok erkölcsét, vitélzõ serénységét, királyi felségét, érdemlõ indulatit. Megdicsírik magaviselését, következendõ gondviselésének reménségét adják. Azután intéssel, kéréssel, sõt az örökös országokban parancsolattal szorgalmaztatnak mindeneket, hogy õhözjárja hallgassanak, õtet uralják, hívségeket hozzája kötelezzék.

Ugyanezent cselekedte a felséges Atyaisten a Krisztus színeváltozásának dicsőséges napján.

Meghallátok ez elmúlt vasárnap, hogy az ördög egy magas hegyre, mint bajvívó helyre vívé Krisztust: az egész világ dicsőségét és uraságát megmutogató. És,

Ferences kézirat az OSZK-ban

O. A. M. D. G. + B. S. V. M. H.
Dominica 2da Quadragesimae

Assumpsit Jesu Petrum, et Jacobum, et Joannem fratrem eius, et duxit illos in montem excelsum seorsum; et transfiguratus est ante eos. Matt. 17. c.¹³

Postquam principes mundi huius exsaturantis multorum annorum possessore dominio, ac regimine regnorum suorum, et ex inclinatione paterna, in vita sua volunt filiis suis sceptrum regium ad manus consignare, et in regna eos concernentia installere: id facere consueverunt, quod olim egit rex David, [3Reg. 1.] dum Salomonem in regium thronum collocavit. In unum convocat aularum suarum primos, magnatibus indicunt, regnorum suorum, congregationem: coram his exaltant filiorum naturam; celeritatem in militando, quae digna est regia dignitate. Laudant eorum mores, et futuri regiminis bonam spem proponunt. Tandem prece, admonitione, nutu omnes adhortantur, quin at praecipiant, ut in futurum ad illorum filiis dependeat, dominos agnoscant, et debitum illis homagium praestent. Haec, haec fecit omnipotens Deus [177v] in filii sui unigeniti, Christi Jesu gloriosae transfigurationis die!

Audistis superiore dominica, daemonem duxisse Christum Dominum in montem excelsum, [Matt. 4.] velut locum certamini deputatum: in quo illi ostendit

¹² PÁZMÁNY Péter *összes munkái, Prédikációk*, (9. j.), VI, (I), 524–537.

¹³ OSZK, Kézirattár, Quart. Lat. 2754/I, ff. 177–182v.

mivel az ördög gazdag az ígéletben, de fősvény a fizetésben, néki ígéré a megmutatott jókat, ha őtet imádja. Krisztus pedig híven és tisztán megtartá szent Atyjához való kötelességének igazságát és a hazug ördögöt elkergeté. Azért az Atyaisten, jutalmazni akarván, bajvívásának és hívségének igazságát, más igen nagy hegyre vívé Krisztust, és aki azelőtt szolgálai ábrázatban, [Philip. 2. v. 7.] szolgának látszott, [Heb. 1. v. 2.] *Constituit heredem universonum*, minden javaiban örökössé tevé. Ezt, hogy nagyobb pompával vinné végbe és mindenek előtt kitudódnék akarátja, mind a másvilági, mind a földön élő hívei közül egynehány válogatott főrendeket egybegyűjte: az Ótestamentomból Mojszt és Illyést, az Újtestamentom apostoli, azaz követi közül Pétert, Jánost és Jakobot előszólítá. Azok láttára, királyhoz illendő dicsőséges fénységbe öltözteté őtet és felszóval meghirdeté, hogy ez a világnak örökös Ura, ez őnéki természet szerént való Fia: ez, aki néki semmiben kedvét nem szegte. Azért hagyja és parancsolja, hogy *Ipsum audite*, minden ember óhozzá hallgasson, tőle várjon, néki szolgáljon. [526]

Mihent az Ó- és Újtestamentomnak szín népe, az egész világra terjedett hívek nevében azt a dicsőséges királyt, örömmel fogadván, hívségeket néki ajánlá és kötelezé, mindjárt az újonnan felemelt királlyal együtt tanácskozní kezdének az ellenségek győzedelmérül, a hívek oltalmáru, az emberi nemzet váltságáru. Mert Szent Lukács írja, [Luc. 9. v. 31.] hogy Mojszes, Illyéssel egyetemben, *Dicebant excessum ejus, quem completurus erat in Jerusalem, azt kezdék beszéleni néki, hogy terhes királyságot vállalt magára: munkával, fáradsággal, végre keserves halállal kellett megszabadítani az emberi nemzetet.*

omnia regna mundi. Et quia diabolus est dives in promittendo, avarus in solvendo, promisit Christo Domino ostensa regna, si procidens adoraverit illum. Christus porro fideliter obligationem suam erga patrem servans, diabolum a se repulit. Eapropter Deus pater, remunerare volens, duelli, ac fidelitatis iustitiam; in alium excelsum montem duxit Christum; et eum, qui ante in forma servi apparebat, *constituit haeredem universonum*. [Heb. 1.] Hoc ut maiori cum pompa exequeretur, et voluntas illius omnibus nota fieret, tam ex saeculi alterius, quam huius fidelibus, aliquos maioris dignitatis in unum convocavit: ex antiquo testamento, *Moysem, et Eliam*: ex novo *Petrum, Joannem et Jacobum*, in praesentiam sui vocavit. In horum praesentia, digna rege gloria, ac splendore illum investivit, et voce clara publicavit; quod hic sit mundi Dominus aeternus: hic est illi filius naturalis: hic est in quo sibi bene complacuit. Ideoque mandat, ut *ipsum audite*; illique debitum praestate homagium.

Tudjátok-e, keresztyének, miért olvassa a máj napon fiaí előtt az Anyaszentegyház ezt a Krisztus dűcsőséges színeváltozását? Vannak több okai, melyek a Krisztus méltóságának kinyilatkoztatását illetik, de azt ítélem fő okának, hogy Krisztus az ő példájával bíztasson és bátorítson minket, a bűjtök sanyarúsága és az ördög bajvívása ellen szűvesen magunk viselésére. Mert az ő példájával adja előnkbe, min végződik a bűjtök koplalása és az ördöggel való harcolás. Éhezék a Krisztus szent teste a bűjtölsben, de lásd, minémű fényességgel dűcsőtteték a test, mely Istenért szenvedett. Méltatlanul ide s tova vitették a Krisztus teste az Ördögtül: torkosságra, kevélységre, bálványozásra kűszteté őtet az Ördög, de nézzed, mely nagy dűcsőségre, mely felséges méltóságra emeltetik a harc után, mikor nemcsak orcája lett oly világos, mint a nap, de ruhájára is terjedett a dűcsőség fényessége.

Ezt kell nekűnk is a világi szenvedések között reménlenűnk. Ha Krisztussal bűjtölűnk, ha véle egyűtt tusakodűnk az ördöggel, [Philip. 3. v. 21.] *Configuravit corpus humilitatis nostrae, corpori claritatis suae*, a mi testűnk alázatossága a Krisztus testének fényességébe öltözik, és, amint Urűnk mondja, [Apocal. 3. v. 21.] *Qui vicerit, dabo ei sedere mecum in throno meo, sicut et ego vici et sedi cum Patre meo in throno ejus.* ~~Valaki az Ördöggel való ütközetben és a testi sanyargatásnak bajvívásában győzedelmes lesz, királyi székembe ültetem őtet, miképpen én győzedelmes voltam és az én Atyámnak királyi székibe ültem.~~

[Propositio] Annak okáért én is ebben a rövid órában megmutatom, hogy *ez a Krisztus és dűcsőségének mutatása főképpen arra rendeltetett, hogy a lett dolognak minden cikkelyből nemcsak értűnk, mint kell a világi boldog állapotban magunkat viselnűnk, hanem azt is megtanuljuk, mit kell várűnk és*

Scitisne Auditores, cur Sancta Mater Ecclesia hodierna die [f. 178] gloriosam Christi Domini transfigurationem nobis proponit? Omissis aliis rationibus, opinor maximam esse: ut Christus, nos animet suo exemplo ad fortiter ieiunandum, et cum diabolo pugnandum, et ut ille vici, vincendum. Exemplum namque Christi docet, quomodo finiatur ieiunium, et cum diabolo duellum. Esurit corpus Christi Domini, ieiunando: sed vide, quanta claritate clarificetur corpus, quod propter Deum patiebatur. Immerito hinc inde corpus Christi a diabolo ducebatur; ad gulam, superbiam, idolatriam nitebatur illud inducere: at vide, ad quantum gloriam, maiestatem, dignitatem elevatur post pugnam; dum facies eius resplenduit ut sol, vestimenta quoque facta sunt alba sicut nix.

Haec nobis quoque, inter mundi miserias, speranda sunt. Si cum Christo ieiunaverimus, si cum illo adversus daemonem pugnaverimus: *configurabit corpus humanitatis nostrae, corpori claritatis suae*; [Philip. 3.] et ut ait Dominus: *qui vicerit, dabo ei sedere mecum in throno meo; sicut et ego vici, et sedi cum patre meo in throno eius.* [Apoc. 3.]

[Propositio] Quare, ostendere statui, hanc Christi transfigurationem, eo tendere, ut non solum intelligamus, quomodo nos in prosperis mundi rebus gerere debeamus; sed etiam addiscamus, quid sperare, si hic nos illi gratos exhibuerimus. Attendite. [178v]

reménlenünk Istenünktől, ha itt néki
kedveskedünk. [527]

[Festum 6. Augusti] Annál is nagyobb
kedvvel szólok az Urunk színeváltozásáról,
mert annak innepe kiváltképpen a
magyarok szerencséjére rendeltetett. [Bonfin.
Decad. 3. lib. 8. Platina] Mikor 1456.
esztendőben Mahomet török esászár
Nándorfejvárat megszállotta volna,
Hunyadi és Capistranus János karddal,
könyörgéssel, Úr színeváltozásának napján
verék meg és kergeték el a pogányságot. És
noha annak előtte is [Vide Baron. Annotat. in
Martyrolog. 6. Augusti.] inneplették a görögök
az Úr színeváltozását, de az említett
esudálatos győzelem után III. Calixtus
pápa magán való zsolozsmát rendelete és
inneplest paranesola arra a napra. Mi
üdönkben is, Székesfejvárnál, Úr
színeváltozása napján lén ama nagy
győzelem a pogányságon, melyhez
hasonló, nem tudom, ha volt I Hunyadi
János idejétül fogva. Egy óráig való
figyelmezésteket a hallgatásban kérlek, ne
kíméljétek.

[I. része] Nem esuda, ha a Moyses oreája
oly düesőségbe öltözék, [Exod. 34. v. 20., 2Cor.
3. v. 13.] *ex consortio sermonis Domini*, az
Istennel való beszélgetésből, hogy senki
annak fényes sugárira szemét nem
fordíthatta, és valamikor a sokasággal akart
szólani, bé kellett borítani temérdek fedéllel
ábrázatját; de azon méltán
esudálkozhatunk, hogy a mi Urunk szent
teste, fogantatásának idejéről fogva úgy
nem fényeskedett mindenkor, mint a nap.
Mert a Szentháromságnak második
személye, az Ige, nem egyéb, hanem [Heb. 1.
v. 4.] *Splendor gloriae*, az isteni düesőségnek
fényessége; [Sap. 7. v. 26.] *Candor lucis aeternae*,
[v. 25.] *Claritas omnipotentis Dei sincera*, az örök
világosságnak fejjersége, a Mindenhatónak
valóságos tisztasága. Mivel azért Krisztus
emberi természete nemesak szólott, mint
Mojzes, hanem személy szerint egyesült

ezzel a nagy fényességgel, csudálkozásra méltó, hogy a személyes egyesüléssel olyan fényességben nem volt mindenkor a Krisztus teste, minéműben volt színváltozásában.

Hogy annál is nagyobb csudánk legyen ezen, két dolgot kell meggondolnunk: egyiket azt, hogy a Krisztus lelke nemesak halála után, [S. Thom. 3. par. qu. 4. art. 2.] hanem annak előtte is részes volt a mennyei boldogságban és az Isten színének világos látásában. Ezt ő maga Krisztus sokképpen jelentette. Mert, halála előtt, együtt azt mondotta, hogy ő immár akkor mennyországban volt: senki mennyországba nem megyen, (ügymond) hanem az Ember Fia, [Joan. 3. v. 13.] *qui est in caelo*, aki most mennyországban vagyon. Sokszor mondotta, hogy, aki néki szolgál [Joan. 12. v. 26., cap. 14. v. 3., cap. 17. v. 24.] *Ubi ego sum, illic et minister meus erit*, ott leszen jövendőben, ahol ő vagyon immár, azaz: amely dücsőséget és mennyei boldogságot ígér szolgálóinak, azzal ő immár boldog volt. [528.] Ennek felelte: Szent János írja, hogy Istent soha senki nem látta, hanem az ő Fia. [Joan. 1. v. 18.] *Qui est in sinu Patris*, aki az Atyának kebelében vagyon, az látta és hirdette titkait; mert [Joan. 3. v. 32.] *Quod vidit et audivit, hoc testatur*, amit látott, hallott, azt hirdette nekünk. Noha azért [Luc. 24. v. 26.] szenvedni kellett Krisztusnak és úgy venni testének dücsőségét; de mivel az emberi nemzetnek váltáságra szükséges nem volt lelke boldogságának halasztása, még a földön éltében is a mennyei dücsőségben részes volt a Krisztus lelke. Másikat, azt kell meggondolnunk, hogy a lélek boldogsága a testet, mellyel egybefoglaltatik, dücsőségessé teszi, úgy, hogy a feltámadás után az igazak teste [Matt. 13. v. 43.] oly fényes leszen, mint a nap, vagy [Dan. 12. v. 3.] a felső égben szikrázó és ragyogó csillagok.

Ezeket meggondolván, Szent Tamás [S. Thom. 3. par. qu. 45. art. 2.] azt írja, hogy az Urunk színeváltozása nem volt miraculum, isteni csuda, mivel a düesőült lélek testének fényesnek kell lenni; hanem, amint isteni csuda volt, hogy a Krisztus teste feltámadása után is olyan állapotban volt sokszor, melyben az apostolok láhatták: azonképpen nagy csuda volt, hogy fogantatás után minden időben ilyen fényes állapattal nem volt az ő teste, minéművel színeváltozásakor. Mert, hogy a mi Urunk kínt és halált szenvedhetne érettünk, isteni hatalmával megtartóztatta, hogy fényesség és szenvedhetetlenség szent testére ne terjedne a düesőült lélekrül. Ezt a esudát, ezt a testi düesőségnek tartóztatását mondja Szent Tamás, hogy elvette ideig az Isten, és úgy lett az Úr színeváltozása: *Non miraculo, sed cessatione miraculi*, nem új esudatétellel, hanem a esudának megszűnésével.

Keresztyének, minck előtte tovább menjünk, gondoljátok meg, minémű nagy szeretetet mutatott hozzánk Krisztus, mikor az ő szent testét düesőségétől megfosztotta, hogy szenvedhessen érettünk, mivel különben nem szenvedhetett volna. Vajon nem méltó e, hogy mi az undok bűnöket, a mi testi kívánságinkat elhagyjuk azért, aki érettünk ily nagy düesőségétől megüresítette szent testét? Az apostolok, holmi aprólék-culákat hadtak vala el a Krisztus kedveért: azt annyira böesüllé Üdvözítünk, hogy [Matt. 19. v. 28. 29.] százannyit ígére nekik érte és örök boldogságot. Mennyire kell tehát böesüllenünk, hogy a mi Urunk miérettünk elhadta saját testének boldogságát? Noha ez oly gyönyörúséges, oly felséges jó, hogy, ha a világnak minden javai és örömi egybefoglalata[529]nának is, semmik volnának ahhoz képest. Jaj nekünk, ha mi az ő kedveért a világ árnyékát és esalogató édesgetését el nem hagyjuk. Jaj nekünk, ha

ezt a nagy kegyelmet hálaadással nem
vésszük.

Megígérte vala Krisztus az
apostoloknak, [Matt. 16. v. 28.] hogy némelyek
közülök meg nem halnak, míg őtet nem
látják országában, azaz abban a
dűcsőségben, melyben leszen
mennországban. Noha pedig
dűcsőségének kimutatásában arra nézett
kiváltképpen az Istennel bölesessége, hogy
a tanítványok szűvéből a keresztnek
botránkozása kivétetnék, és az akartva
felvett szenvedésnek alázatossága meg ne
háborítaná azokat, kik az elrejtett felségnek
méltóságát Istennel mennyből adatott
szózatjából és Moysesnek s Illyésnek
bizonyágtételéből megértették vala, sőt a
Krisztus orcájának és öltözetének mennyei
fényességét szemekkel látták vala,
mindazáltal más két dologra is nézett
színeváltozásában. Először, hogy a
Krisztus példájából megtanulnók, mint kell
magunkat viselnünk a dűcsőséges
állapotokban. Másodsor, hogy a mi fejünk
dűcsőségéből megértsük, mit kell tagjainak
reménleni a jövőendő boldogságra.

Sok példát és tanúságot hagyott
Krisztus az alacsony és fogyatkozott
állapotban való magunk viselésére, mert
születéstől fogva halálig majd mindenestül
kisdud állapotok tüköre volt az ő élete; de
virágvasárnap kívül semmi olyas külső
dűcsőségben [Lásd a virágvasárnapi első
prédikációt.] nem volt, melyben eleven
példát adhatott volna, mint kell a nagy
állapotot viselnünk, hanem ezen az ő
színeváltozásának napján.

Krisztus Urunk azt akarta, sőt ugyan
parancsolta, hogy mi őtől alázatosságot
tanuljunk. Ezokáért teljes életének
minden rendit alázatossággal ékesítette.
Mikor a világra jöve, sereg angyalokkal,
mennydörgések és villámások között
jöhetett volna; mint a Sinai hegyre, királyi
palotában született-, arany bölcsőbe

Plurima exempla, ac documenta
reliquit Christus, humili vitae suae ratione,
qualiter nos gerere debeamus, a nativitate
enim sua, usque ad extremum halitum
spiritus fere, humilitatis speculum fuit vita
illius: verum excepta Dominica
palmarum, in nulla tali fuit extrinseca
gloria, qua vivum dedisset exemplum,
quomodo nos in rebus magni momenti
gerere debeamus, ut in hodiernae diei
gloriosa transfiguratione.

Christus Dominus non solum voluit,
quin et praecepit, ut ab eo discamus
humilitatem. Eapropter totius vitae suae
omnem statum humilitate exornavit. Cum
venit in mundum, cum exercitibus
angelorum, in tonitru et fulgure venire
poterat, uti ad montem Sinai: in palatio
regni nasci, in cunis aureis reclinari, fasciis

tétegett-, bársony pólába takartatott volna, ha kedve tartotta volna; felserdült ifjúságában mélységes tudományát tanításával mutogathatta volna; nagy állapotokra mehetett volna, királyok és császárok kedvében tisztességesen forgódhatott volna, de nem mívelte. Harminc esztendő koráig csak titkon, egyéb külső foglalatosságoktól üresen volt, ~~az egy asztalgérvő munkától hogy meg nem volta magát, melyre nézve a zsidók őtet~~ [Mar. 6. v. 3.] ~~Fabrum~~, [Matt. 13. 55.] ~~fabri filium, asztalosnak, asztalos fiának nevezték.~~ Mikor dücsőséges pompával Jeruzsálembe akart menni, nem valami friss öltözetű [530] tettes lóra, hanem utálatos számárra ült, melynek ~~mind esaprága, mind esoltára, kápája~~ csak az apostoli köntösök rongya volt. Halálában mutatott alázatosságát csak az tudja előszámlálni, aki az ő szenvedésének minden részeit előszámlálja. Az vala hátra, hogy az ő szent testének mennyei dücsőítésében az Atyaistennek égből adatott böcsülete között, a Mojszesnek és Illyésnek bizonyágtétele között utat mutatna a dücsőséges alázatosságra.

Első dolog azért, melyre taníta Krisztus mindeneget színéváltozásában, az alázatosság. Mert nem akará dücsőségét és felmagasztalását várasban és sokaság előtt lenni, hanem, amint Szent Márk írja, [Marc. 9. v. 1.] magas hegyen; *seorsim*, külön és távol a sokaságtul: három apostolat, *solos*, magokat vitte magával, és *coram ipsis*, csak azok előtt változtatta színét. Mi dolog ez, irgalmas Isten? Szenvedésre és gyalázatos kínzásidra a királyi várast, Jeruzsálemet választottad, Húsvét innepét rendelted, mikor mindenünnen odatódult a sokaság, hogy ennyi sok népek láttára pökdöstessél, megfeszítettessél: dücsőségedet pedig pusztában, titkon, csak három ember előtt mutogattad? nem ez a mi kevélységünk

purpureis involvi, si libuisset, potuisset. In iuventute profundam sapientiam, docenda ostendere, ad summas dignitates ascendere; regum, ac caesarum aucupari favorem poterat: sed noluit. Usque ad annum trigesimum ab extrinseca gloria vacuus fuit,

quando cum gloriosa pompa Jerosolymam ingreditur, et non pompose ornato equo insidere, sed abiecto asello voluit: cuius ornatus, apostolorum attrita, ac lacera vestimenta erant. In morte ostendit humilitatem, quam ille [f. 179] solus novit, qui illius passionis universas perpenderit partes. Hoc restabat, ut illius sanctissimo corpori, ab altera parte dato sibi honore, inter Moysis, et Eliae testimonia, viam demonstraret ad humilitatem.

Primum ergo, quod docuit Christus omnes, sua transfiguratione, est humilitas. Siquidem noluit gloriam suam, ac exaltationem esse in civitate, vel praesente multitudine; sed in monte excelso, *seorsim* a turba, *solos* tres apostolos assumpsit secum, et *coram ipsis* transfiguratus est. [Marc. 9.] Quid est hoc, clementissime Deus? Pro passione, et opprobriis regiam civitatem Jerusalem elegisti; ibi diem festum pascae ordinasti, quod ex omnibus partibus multitudo confluebat, ut in conspectu tantae multitudinis conspuaris, crucifigaris: gloriam vero in vasta solitudine, occulte, solum coram tribus personis ostendis? Non est haec superbiae nostrae consuetudo: cooperimus, abscondimus, celamus defectus, et

szokása. Elfedezzük, rejtegetjük, titkoljuk fogatkozásinkat és gyalázatinkat; ha valami dicsíretes vagyon bennünk, azzal dicsekedünk, azt mutogatjuk és szem eleibe terjesztjük.

Nincs itt határa a Krisztus alázatosságának. Mikor alájöve a hegyrül, erősen megparancsolá [Matt. 17. v. 9.] a három apostolnak, hogy titkon tartsák azt a dücsőséges látást és senkinek ne jelentsék, valamíg halottaiból fel nem támad; mikor a Jairus leányát [Luc. 8. v. 56.] feltámasztá, azt hagyá szülcének, hogy senkinek ne mondják; mikor a vakokat meggyógyítá, [Matt. 9. v. 30.] *Comminatus est illis*, megfenyegeté, hogy senki ezt ne tudja; mikor [Matt. 8. v. 4.] a poklost megtisztítá; mikor [Matt. 12. v. 16.] a sok beteget minden nyavalyájokból kigyógyítá, erősen meghagyá, hogy titkon tartsák és ki ne jelentsék ötet. Mi dolog, keresztyének, hogy ily igen titkolja Krisztus az ő dücsőségét? Tudjuk az angyali tanításból, hogy a királyok titkait rejtve kell tartani; de azt is tudjuk, hogy [Tob. 12. v. 7.] *Opera Dei revelare, honorificum est*, böcsületes az isteni cselekedetek hirdetése. Hogy mi titkoljuk és szem előtt ne mutogassuk, ha kiváltképpen való jókkal megáld Isten, nem nem[!] csuda, mert a kevélységnek és emberi dicséreteknek szele könnyen elfújja és megoltja a mi gyertyácskánkat. De Krisztusban [531] nem volt félelmes, hogy elkevélykedjék, vagy az emberi ítéletektül felfuvalkodjék, bár mind e világ tudta és látta volna is az ő dücsőségét; hanem ezzel minket tanított, hogy az igen dücsőséges állapotban is az alázatosságot kövessük.

Nem elég, hogy Krisztus az ő dücsőségében alázatosságnak példáját adja, hanem utat mutat és módot ád, mint kell megtartani az alázatosságot, akármely nagy állapotban. Mert, amint Szent Lukács

opprobria nostra: si quid laude dignum est in nobis, in hoc gloriamur, hoc ostendimus, et ante oculos omnium ponimus.

Non est hic meta Christi Domini humilitatis. Quando de monte descendit, praecepit tribus apostolis serio [179v], ut sub silentio teneant hanc gloriosam visionem, [Matt. 17.] et nemini dicant, quum diu a mortuis non resurrexerit. [Luc. 8.] Quando filiam Jairo resuscitavit, hoc commisit parentibus, ut nemini id dicant. [Matt. 9.] Cum coecos illuminavit, *comminatus est illis*, ut nemini id faciant notum. [Matt. 8. et 12.] Quando leprosum sanavit, et infirmos a variis curavit infirmitatibus, severe praecepit, ut id indicent nemini.

Quid causae est, Auditores, quod tantopere Christus gloriam suam celet? Scimus ex doctrina angeli, quod *sacramentum regis abscondere bonum est*, scimus etiam, *quod opera Dei revelare honorificum est*. [Tob. 12.] Quod nos abscondamus, si aliquo nos Deus donet bono, non est mirum, quia facile ventus superbiae insurgit, et candelam boni nostri extinguit. In Christo vero non erat periculum, ut superbiret, licet orbis universus gloriam suam vidisset: verum hoc suo exemplo docere nos voluit, ut in omnibus rebus prosperis, sequamur humilitatem.

Non sufficit, quod Christus gloriosa sua transfiguratione, humilitatis exemplum det: sed et viam monstrat, modumque dat, quomodo oporteat humilitatem servare, in quacumque prosperitate, quia, ait Lucas

írja, mikor a legnagyobb fényességében
vala, Mojzessel egyetemben Illyés próféta
[Luc. 9. v. 30.31.] *dicebant excessum ejus, quem
completurus erat in Jerusalem*, arrul a kimúlás-
ról szólottak véle, melyet Jeruzsálemben
kellett elvégezni, azaz, ama keserves,
gyalázatos, szörnyű kínokrul, melyekkel a
keresztfán véget kell vala életében vetni.

Nem akarok tovább üdőt tölteni, hogy
mindazokat a bölcs emberektől számlált
okokat megvizsgáljam, melyekért akarta
Krisztus színeváltozásában jelen lenni
Mojzest, [Deut. 34. v. 5.6.] aki megholt vala
és Illyést, aki eleven elragadtatott.
Némelyek azt írták, hogy ezzel akarta
ismértetni, hogy ő mind holtak s mind
elevenek ura. Szent Jeronimus [contra
Jovian. c. 10. medio.] azt mondja, hogy csak
errül a két szentről olvassuk, hogy
mindenik negyven napig böjtölt, [Exod. 24.
v. 18., 3 Reg. 19. v. 8.] mint Krisztus
sanyarúságban, dücsőséges színelátásában
is örvendeznének. Sokan azt állítják, hogy
azoknak balgatag vélekedéseket akarta
hamisítani Krisztus, kik azt ítélik, hogy a
megholt szentek, a világi dolgokban
semmit nem tudnak, mert nem
beszélhetett volna Mojzes azokrul, amik
léjendők valának Jeruzsálemben, ha nem
tudta volna a világi állapotot. Végezetre,
sokan [Jansenius, aliij] azt akarják, hogy,
mivel errül a két prófétáról olvassuk, hogy
felette nagy kívánsággal kérték Istent,
[Exod. 33. v. 18., 3Reg. 19. v. 4.] hogy
megmutassa nekik színét, és ugyan szót is
ada Isten Mojzesnek, hogy [Exod. 33. v. 23.]
videbis posteriora mea, meglátja az ő utolsó
részét; ezeknek akarta elsőben is
kívánságokat bétölteni és orcájának dü-
csőséges látásával őket vigasztalni.

Mind jók, mind helyesek ezek az okok.
Hogy pedig ezekkel a prófétákkal az ő
dücsőségének fényessége között a szomorú
halálrul, Jeruzsálem városában következő
sok szenvedésekrül beszélget Krisztus: úgy

[Luc. 9.] *ubi in maximo splendore fuisset,
Moyses cum Elia propheta: dicebant
excessum eius, quem [f. 180.] completurus erat in
Jerusalem*, id est, de dura passione,
opprobriis, quae in ligno crucis erat
subiturus.

Nolo insumere tempus in eo, ut
omnes rationes sapientum virorum
referam, ob quas Christus Dominus
Moysen, qui mortuus fuerat, et Eliam,
qui in curru igneo raptus est in coelum,
[Deut. 34.] suae voluerit interesse
transfigurationi. Quidam aiunt, quod per
hoc se voluerit vivorum, et mortuorum
Dominum ostendere. Sanctus
Hieronymus ait: [Hier. 1. 2. cont. Jovin. c. 10.]
quod de solis his duobus sanctis legimus
illos 40 diebus ieiunasse uti Christus:
idcirco aequum erat, ut qui socii fuerant
Christi in ieiunando, recrearentur quoque
illius gloriosae transfigurationis visione.
Plurimi arbitrantur, voluisse Christum
Dominum opinionem illorum hac ratione
amovere, qui docent, defunctos sanctos,
nihil scire de rebus, quae in mundo
aguntur, quia non fuisset locutus Moyses
de his, quae futura erant Jerusalemis, si
ignorasset mundi statum. Tandem plurimi
volunt, siquidem de his duobus prophetis
legimus, quod maximopere rogarint Chri-
stum, ut sibi ostenderet faciem suam;
Deus promiserit Moysi, dicens: [Exod. 33.]
Videbis posteriora mea. Horum desideriiis
omnium primo voluit satisfacere, et faciei
suae gloriosa visione eos recreare.

Omnes hae rationes optimae sunt.
Quod porro cum his prophetis, in sua
transfiguratione Christus Dominus, de [f.
180v.] ignominiosa morte, quam
Jerusalemis erat subiturus, fuerit locutus:

tetszik, nem különben illik, mint, [Eccl. 22. v. 6.] *musica in luctu*, a halottas házhoz a hegedű. De nem úgy vagyon: tanítani akart ezzel Krisztus, hogy, akik gazdagsággal és böcsü[532]llettel tekintetese; akik világ ítéleti szerént boldogok e földön, hogy a jó állapotnak szelétül veszedelmekben ne tásztáttassanak, gyakran gondolkodjanak és szóljanak halálokru. Mert, ha a halálnak emlékezetivel nem zabolázzák a világi boldogságot, könnyen megrészeget és veszedelembé vonson a jó szerencse. Azért mondja a Bölcs, hogy [Eccl. 11. v. 27.] *in die bonorum, ne immemor sis malorum*, mikor jól vagyon dolgunk, meggondoljuk, hogy ma, holnap fordul a kerék és változik a szerencse. Annak okáért, [Eccl. 18. v. 25.] *memento paupertatis, in tempore abundantiae: et necessitatum paupertatis, in die divitiarum. A mane usque ad vesperam immutabitur tempus*, bévségünkben, eszünkben forogjon a szegénység; mert egy nap a közi, hogy a dücsőség gyalázatra, a bévség fogyatkozásra, az élet halálra fordulhat.

A római polgárok triumfusának, avagy győzelmek pompájának közepette, szünetlen emlékeztette egy intő a győzedelmes fejedelmet, hogy eszébe jusson halandósága, és el ne higye magát a boldog állapotban. De Krisztusnak efféle intésre szüksége nem lévén, minket akart tanítani, mikor legnagyobb dücsőségének idején leggyalázatosb szenvedéséről beszélgetett. Mert tudta, mely szükséges a halálnak emlékezetü, hogy a választottak fel ne fuvalkodjanak, sőt annál alázatosban légyenek, mennél nagyobb isteni ajándékokkal fényeskednek.

Vajha gyakorta szólanának és gondolkodnának a világ javaival bévelkedők *de excessu*, kimúlásokru: nem látnának ennyi kevélységet, ennyi haszontalan pompát. De abban vétkezünk, amiben Szent Péter, ki, mihent az Úrnak dücsőségét látá, mindjárt le akara telepedni,

puto, quod non secus quadraverit, quam musica in luctu. [Eccl. 22.] *Verum non sic se res habet. Docere nos voluit per hoc Christus, ut qui divitiis, et dignitatibus sunt conspicui; qui iuxta mundi iudicium, beati sunt in terris: ut a mundi prosperitatis vento in periculum non deiciantur, frequenter, non solum cogitent, sed et locuntur de morte. Si enim memoria mortis non refroenaverint mundi beatitudinem, facile inebriabit fortuna bona, et in pericula praecipitabit. Eapropter ait Sapiens: [Eccl. 11.] *In die bonorum, ne immemor sis malorum.* Cum bene nobis fuerit, meminerimus, quod hodie, vel cras fortunae vertetur rota. Quare, [Eccl. 18.] *memento paupertatis in die abundantiae: et necessitatum paupertatis in die divitiarum. A mane usque ad vesperam immutabitur tempus.**

sátort akarta vonni a hegyen és igen állatá, hogy *bonum est nos hic esse*, jó állapot ez, jó ebben maradni és megnyugodni. A szenvedésről, a halálról mikor prédikála Krisztus, felkiálta Szent Péter: [Matt. 16. v. 23.] *absit a te Domine, non erit tibi hoc*, távul legyen Uram tőled, hogy megölessél, nem kell annak lenni. A düesőséget pedig, mihent látá, mindjárt kapa rajta és örömet abban marad vala. De amint Szent Márk és Szent Lukács feljegyezték, [Matt. 9. v. 5., Luc. 9. v. 33.] *nesciebat, quid diceret*, nem tudta, mit mondott.

[II. része] Igazán nem tudta Szent Péter, mit mondott, mikor azt kívánta, hogy ott a hegyen, düesőséges állapotban és mennyei örömben maradjanak. Nem tudta, hogy nem itt, a földi számkivetésben kell a düesőséget várni, hanem Isten országában. Nem tudta, [533] hogy a boldogság nem a Krisztus testének düesőséges látásában áll, mert ez csak eseppeeskéje annak a folyó víznek, mely az Isten országát vigasztalja; csak kiesiny részeeskéje annak az örömmek, mellyel részegednek a mennyország lakosi. Nem tudta, hogy az emberi nemzet váltságáért halált kell még szenvedni Krisztusnak. Nem tudta, hogy nem oly könnyen juthatni az örök nyugalomhoz, hanem sok munkát és fáradságot kell azért szenvedni, mert bajvívás nélkül corona, szolgálat nélkül fizetés nem adatik.

Boldog Isten! Ha nem tudta Szent Péter, mit mondott, mikor azt kívánta, hogy düesőséges állapotban maradjon Krisztussal e földön, mentül inkább nem tudják, mit kívánnak, kik a világ javain kapdosván, itt keresik boldogságukat? Oly dolgokban keresik pedig, melyek az örök boldogságtul elvonsznak?

Nemcsak alázatosságra tanított Krisztus színeváltozásában, hanem a mennyei dicsőségnek kívánságát akarta szívünkben gerjeszteni. Annak

Neque solam humilitatem docuit Christus sua transfiguratione, sed et desiderium coelestis gloriae voluit in nobis excitare. Illius spe, ad omnes

remenségével minden munkára és szenvedésre bátorította gyarlóságunkat. Hogy a világi sok fáradságok, sanyarúságok, üldözések, melyeket tanítványinak jövendöllött vala, félelmesekké ne tennék és kétségbe ne ejtenék őket, jelenségét mutatá a maga testében annak a dücsőségnek, mellyel fizet a világi szenvedésekért.

Mikor Isten az ígélet földre akará vinni választott népét, válogatott férfiakat elküldte, kik megtekinténék a föld állapotját. A kímek [Num. 13. v. 18.24.] visszatérvén, két vastag legény, egy rúdon nagy szőlővesszőt hozza, mely sok szép gerezdekkel teljes vala. Amellett, öreg fügéket és poma-gránátokat hozának. Azokat mutogatván, megismerteték az ígért földnek bévséges gazdagságát; édesíték és könnyebbíték a pusztában való fáradságok terhét, azzal a jó hírrel, hogy ezennen ilyen szép gyümölcsökkel bévelkedő földet érnek, csak ne hagyják annak kívánását és keresését meghidegdedni magokban. Hasonló formán a mi édes Üdvözítőnk, a maga testének dücsőségében, megmutatá annak a boldog állapotnak részecskéjét, melyet híveinek készített és ígért. Melyre nézve Szent Péter, [2Pet. 1. v. 16.] *speculatores*, kímeknek nevezi az apostolokat, kik a szent hegyen az Úr színeváltozását látták.

Azon panaszkodtak régen az istentelenek, hogy [Sap. 2. v. 1.] *Non est refrigerium in fine hominis*, nem léssen boldog állapot holtunk után. És ezt azzal állatták, mert *Non est, qui agnitus sit reversus* [534] *ab inferis*, nincs, aki látta volna a másvilági állapotot és onnan visszatérvén, hírt tudott volna arról adni. Hogy ezeknek szája bédugatnék, nemcsak azt fogadá Krisztus, hogy a mennyei boldogságban a mi testünket [Philip. 3. v. 21.] *Configuravit Corpori claritatis suae*, az ő testének fényességébe öltözteti, úgy, hogy [Rom. 8. v.

sufferendos labores nos consolabatur, ut mundi labores, passiones, persecutiones, quae praedicebat discipulis, illos non terrerent, et in desperationem eosdem non inducerent: Signum ostendit in proprio corpore illius gloriae, qua pronunciat [f. 181.] *benevole susceptas persecutiones, ac passiones*.

Quando Deus ad terram promissionis voluit electum ducere populum, selectos viros misit, qui lustrarent terrae constitutionem. Exploratores redeuntes; duo robusti viri, in vecte, palmitem cum sua uva grandem tulerunt, qua illis ostensa, congoverunt terrae bonitatem. [Num. 23.] Sicque alleviata est in illis miseria, quam desertum illis adferebat, per quod transire debebant, visisque fructibus avidos properebant ad terram promissionis. Pari ratione Christus Dominus, in proprii corporis gloria, ostendit illius status portionem, quam promisit, et praeparavit fidelibus suis. Quo intendens Petrus, speculatores vocat apostolos, [2Pet. 1.] qui in monte sancto Christi videre transfigurationem.

Conquerebantur olim impii dicentes: [Sap. 2.] *Non est refrigerium in fine hominis: quia Non est agnitus, qui reversus sit ab inferis*. Quorum ora ut obturarentur, non solum promisit Christus, quod in coelesti beatitudine corpus nostrum [Philip. 3.] *configurabit corpori claritatis suae*, ut [Rom. 8.] *simus conformes imaginis filii sui*: sed et voluit, ut testes omni fide maiores essent illi, qui de corpore illius gloriose testimonium ferentes, dicebant: *quod audivimus, quod vidimus* [1]Joan. 1.] *quia vidimus in monte sancto, splendidiorem sole faciem Christi;*

29.] *Conformes simus imaginis sui*, őhöz­zá hasonlók légyünk, hanem azt akará, hogy oly bizonyos tanuk lennének, kik az ő testének fénysségérül bizony­sa­got tévén, azt mondhatnák: [1]Joan. 1. v. 1.3., 2Pet. 1. v. 18.] *Quod audivimus, quod vidimus*, szem­ein­kkel látott, füleinkkel hallott, kezeinkkel tapasztalt dolgot mondunk, mert láttuk a szent hegyen a Krisztus testének napfény­nél világosb dicsősé­gét, hallottuk az égből adott szókat.

Keresztyének, nem a mennyei boldogság, amit Krisztus testében láttak az apostolok, mert oly dolog az örök boldogság, [1Cor. 2. v. 9.] melyet szem nem látott, fül nem hallott és senki gondolatjába nem üt­kö­zött. A mennyei dicsősé­ghez képest mind semmi, valami­te földön nagy­nak íté­lünk. Mert Isten sem az eget teremtésében, sem a világnak csudálatos gond­vi­selésében meg nem mutatta nagy­sa­gos voltát és tehetségének bévséges gazdagsá­gát: hanem, amint Izaiás írja, [Isai. 33. v. 21.] *Solummodo ibi magnificus est Dominus noster*, csak a mennyei Jeruzsálemben isméri­szik és lát­szik az Istennek nagy­sa­gos volta, csak ott mutatja kincsét tár­há­zá­nak. A Krisztus testének dicsősé­ges fényessége egy kis csepp­ecs­kéje a mennyei boldogságnak, mindazáltal, nézd csak, ez is mely igen elragadta, ~~mely igen édesítette és megelé­gítette~~ a Szent Péter lelkét! Magá­r­ul elfeledkez­zik, ~~míntha soha semmire semmi szük­se­ge nem lehetne~~, örökké azon a hegyen akar maradni. ~~Sem sá­tot, sem é­lést nem kíván~~, csak azt kiáltja, hogy elég néki, ha ott maradhat: *Bonum est nos hic esse*.

Valaki ér­ti a mennyei dicsősé­gnek nagy voltát, lehetetlen, hogy a világ javaiban valami­te nagyra böcsüljön; sőt Szent Pállal, [Phi­lip. 3. v. 8.] *Omnia arbitrat­ur, ut stervora*, ahhoz képest mindent úgy néz,

et vocem de coelo ad illum clamantem: Hic est etc. [f. 181v.]

Auditores, non est beatitudo coelestis illa, quam apostoli in corpore viderunt Christi: beatitudo namque coelestis res est talis, [1Cor. 2, 9] quam oculus non vivit, auris non audit, nec in cor hominis ascendit. Respectu coelestis beatitudinis, omne, quod magni facimus in terris, nihil est, quia Deus in creatione mundi, neque in illius admirabili conservatione, non ostendit maiestatis suae plenitudinem, et omnipotentiae suae divitias: sed ut ait Isaias: [Isai. 33.] *Solummodo ibi magnificus est dominus noster*, scilicet in coelesti Jerusalem intueri licet maiestatem Dei. Christi Domini corporis splendor, solum gutta exigua suis coelestis beatitudinis: et tamen tantopere rapuit Petrum, ut oblitus sui, in aevum ibi habitare petierit, dicens:¹⁴ *Bonum est hic nos esse*.

Quicumque intelligit magnitudinem coelestis beatitudinis, impossibile est, ut aliquid in mundo magni aestimet, quin potius cum Paulo [Philip. 3.] *omnia arbitrat­ur ut stervora*. Ignorunt quod sit beatitudo

¹⁴ Itt egy kicsit rövidebb.

mint ganéjt. Nem tudják, micsoda a mennyország, akik e világnak tövisét rózsának, bojtortóját kedves ételnek, epéjét méznek, halálát életnek alítják: kik [Job. 30. v. 7.] *Esse sub sentibus, delicias computant*, a tövis között való heverést gyönyörűségnek ítélik és azt kiáltják: *Bonum est nos hic esse*, jó nekünk ez a világi lakás: és, ha lehetne, örökké itt maradnának, itt szamárkodnának. Nem jó (úgymond Szent Bernárd) [Bernar. Ser. 6. de Ascensione Domini, initio.] hanem szomorú és veszedelmes itt lakni, ahol bévséges a gonoszság, de szűk a tekéletesség, ahol mindenek [535] telik, síkos és enyves setétséggel, bűnök tőreivel, lélek veszedelmével: ahol egyéb nincs hiúságnál és törődésnél.

Aki tudja, micsoda a mennyország, nem fárad, hogy itt sátort vonjon és nagy épületeket készítsen, mert tudja, hogyha a földi házból kimégyen, mennyei sátorokba [2Cor 5. v. 1.] költözik, örömet elveszti és elosztja mindenét, hogy azt megnyerhesse, amiben minden java együtt lészen. Minden fáradságot vígan felvállal, minden sanyarúságot örömmel visel, minden kint és gyalázatot dücsőségeknek állít, melyen a mennyei boldogságot megveheti.

Tudjátok e, keresztyének, mi adott szüvet és erőt ama dücsőséges bajnokoknak, kik esúfolásokat, [Hebr. 11. v. 36.] veréseket, fogságokat és különböző szörnyű halálokat vígan szenvedtek? Tudjátok e, micsoda bátorítja és vigasztalja a világ habjainak veszedelme között evező szolgálót az Istennek? Tudjátok e, mivel adnak ízt az Isten szolgálói az ő sok fáradságoknak, szomorú rekeszeknek, sanyarú böjtöléseknek, fájdalmas veréseknek? Tudjátok e, mivel könnyebítik, sőt édesítik [Rom. 8. v. 36.] *Mortificationem tota die*, napestig való sok alkalmatlanságokat és

coelestis, qui mundi spinas pro rosis, fel pro melle, mortem pro vita reputant. Qui *esse sub sentibus, delicias computant*, [Job. 30.] et inelamant, *Bonum est nos hic esse*; et si possibile esset, semper in hoc mundo manerent.

At vero, qui novit, quid sit regnum coelorum, non fatigatur multum, ut hic ne[182]scio qualia faciat sibi tabernacula: quia novit bene, quod si terrena exiverit domo, ad coelestia tabernacula migrabit: [2Cor. 5.] libenter distribuit omnia sua, ut aquirat id, in quo omne bonum simul erit.¹⁵

¹⁵ Kimarad 3 sor.

magok győzedelmét? Mindezeket az ízetlen, sőt keserű italokat gyönyörűségesse teszi a mennyei düesőségnek emlékezete és reménsége. Mert, miképpen Krisztus Urunkrul mondja Szent Pál, hogy [1. Heb. 12. v. 2.] *Qui propositio sibi gaudio, sustinuit crucem, confusione contenta, a következendő örömet előtte viselvén, semminek tartotta a kereszt kínját és gyalázatját: úgy az igazak, akármely nagy nyomorúságokrul úgy gondolkodnak, hogy* [2. Cor. 4. v. 17.] *Momentaneum et leve tribulationis nostrae, supra modum in sublimitate, aeternum gloriae pondus operatur in nobis; szempillantásig, vagy óra percentsig tart a földi nyavalya: de ott fenn a magas mennyégben örökké való düesőségnek temérdek boldogságát szerzi. Azért, ennek a jövendő düesőségnek emlékezete és reménsége nagyobb gyönyörűségeket ad szívökbe, hogysesem a világnak minden javai. Ugyanis, ha igaz, amit* [Arist. Ethic. cap. 6.] *Arisztotelesz írva hagyott, hogy, senki nem lehet hosszú ideig gyönyörűség nélkül: azok, akik* [1. Cor. 9. v. 25.] *ab omnibus se abstinent, a világnak javaitul kedveket és gondolatjokat elfogták; akik a szerzeteknek eleven mártíromságára adták magokat; akik javokat elhagyván, testeket és szabadságokat rabságba vetették; mint élnének ily nagy örömmel, ily sok lelki vigasztalásokkal és szübbeli édességekkel, ha mennyei boldogságra nem fordítanak szemeket: és arra nézve, azt nem gondolnák, hogy* *Bonum est nos hic* [536] *esse, akármely pusztában, sátor nélkül, minden fogatkozás nélkül jól vannak, mivel a mennyország útján, sőt kapuján vannak. Nines annál boldogtalanb ember, mint aki az örök düesőségnek emlékezetével és a kívánságával nem vastagítja magát; aki annak reménségével nem biztatja lelkét; aki annak elnyerésével nem vigasztalja szívét.*

Vaj, ki nagy vigasztalás az Istennek belső vigasztalása! [Aug. Soliloqu. Amime ad Deum. ca. 22.] *Tu dulcedo inaestimabilis, per*

O quam magna est consolatio Dei, qua suos interne consolatur, ut omnes cruciatus et opprobria libenter sufferant!

quam cuncta amara dulcorantur. Tua dulcedo, Stephano lapides dulcoravit. Tua dulcedo, craticulam beato Laurentio dulcem fecit. Pro tua dulcedine, ibant apostoli gaudentes, quoniam digni habiti sunt, pro nomine tuo contumeliam pati. Ibat Andreas securus et gaudens ad crucem. Pro hac emenda, Bartholomaeus propriam pellem dedit. Hanc, ut gustavit Petrus, omnium oblitus, clamavit quasi ebrius: Domine bonum est nos hic esse, hic moremur, te contemplemur: quia nullo alio indigemus. Sufficit nobis, Domine, videre te; sufficit tanta dulcedine satiari. Unam stillam dulcedinis gustavit, et omnem aliam fastidivit dulcedinem: quid Petrus dixisset, si magnam illam multitudinem dulcedinis Divinitatis gustasset, quam abscondisti timentibus te?
Minden keserű és nehéz fáradságot megédesíthet az Úristen vigasztalása. Ez édesítette Szent Istvánnak a köveket, melyekkel agyonveretett: Szent Lőrincnek a rostélyt, melyen megsüttetett: az apostoloknak a gyalázatokat, melyeket örömmel viseltek: Szent Andrásnak a keresztet, melyre vígan feszítettet. Ezt az édességet megkóstolá Péter, mindenekrül elfeledkezük; kiált, mint a részeg: Uram, jó nekünk itt lennünk, itt lakjunk, tereád nézzünk, egyébre nincs szükségünk; elég, hogy téged látunk, a te édességeddel elégedünk. Csak cseppecskéjét kóstolta az isteni édességnek és minden egyéb édességet elfelejtett: mit mívelne, ha megízelné az istenségnek számtalan édességét, melyet elrejtett hív szolgálóinak?

De vessünk véget a máj tanúságunkban. Keresztyének, a bűnök által mindnyájunk színe megváltozik, mert az Isten képét, a mi lelkünket barmokhoz hasonlatossá tésszük, mikor vétkezünk. És, noha nem oly láthatóul viseljük a barom-képet és erkölcsöt, mint Nabukodonozor, de belől baromhoz hasonlítatik, aki bűnbe esik, és ez az ördögi színváltoztatás. A mi Urunk dűcsőséges színváltozása pedig arra való,

Unde ait [Aug. tom. 9. Soliloqui. animae ad Deum, c. 22.] *Tu dulcedo inaestimabilis, per quem cuncta amara dulcorantur. Tua dulcedo Stephano lapides dulcoravit; craticulam beato Laurentio dulcem fecit. Pro tua dulcedine ibant apostoli gaudentes, quoniam digni habiti sunt pro nomine tuo contumeliam pati. Ibat Andreas securus, et gaudens ad crucem. Pro hac emenda Bartholomaeus propriam pellem dedit. Hanc ut gustavit Petrus, omnium oblitus, clamavit quasi ebrius: Domine, bonum est nos hic esse; hic moremur; te contemplemur: quia nullo alio indigemus. Sufficit nobis Domine, videre te. Sufficit tanta dulcedine satiari. Unam stillam dulcedinis gustavit, et omnem aliam fastidivit dulcedinem. Quid Petrus dixisset, si magnam illam multitudinem dulcedinis divinitatis gustasset, quam abscondisti timentibus te.*

Jam urget tempus, ut hodierno sermoni imponam finem. Auditores optimi: per peccatum omnes [f. 182v.] nos transfiguramus: quia imaginem Dei, animas nostras iumentis similes facimus, dum peccamus. Et licet non ad oculum portemus imaginem iumentorum, ita ut videri possit, ut videbatur in Nabuchodonozore rege: intrinsecus tamen similis iumentis efficitur, qui peccatum patrat. Et haec est

hogyan annak hasonlatosságára és fényességére változtassuk lelkünket. Mert Szent Pál írja: [2Cor. 3. v. 18.] *Gloriam Domini specularantes, in eundem imaginem transformamur, a claritate in claritatem*, hogy a Krisztus dicsőségének és fényességének elmélkedésével, nekünk is fényességbe kell öltöznünk. És [1Cor. 15. v. 49.] *Sicut portavimus imaginem terreni, portemus et imaginem coelestis*, ha a halandó Ádámnak fényes ábrázatját is viseljük szent életünkkel. Ébresszük tehát a Krisztus dicsőségének emlékezetével restségünket, vastagítsuk erőtlenségünket az örök dicsőségnek kívánságára és keresésére, eszünkben forgatván, hogy, ha a mennyország útján, mint éles beretvákonn kellene is járnunk, ha a mennyei boldogságnak elnyeréséért ezerszer kellene is halnunk, mind semmi volna.

transfiguratio diaboli: Gloriosa vero Christi Domini transfiguratio eo spectat, ut nos ad similitudinem illius, et splendorem animas nostras transfiguremus. Scribit enim apostolus: [2Cor. 3.] *Gloriam Domini specularantes, in eandem imaginem transformamur, a claritate in claritatem*. Et [1Cor. 15.] *sicut portavimus imaginem terreni (scilicet Adami) portemus et imaginem coelestis*, sanctitate vitae. Expergiscamur igitur pia consideratione considerantes Christi Domini transfigurationem: firmemus infirmitatem nostram, desiderio coelestis beatitudinis, pro qua acquirenda, licet mille mortes subeundae sint, nil formidemus. Quod si fecerimus, omnes mundi miseriae aequo tolerabimus animo; quibus superatis tandem facie ad faciem, et non ex parte gloriam Domini contemplabimus. Amen.

* * *

Alább (hogy üresen ne maradjon a páros oldal) két rövid mutatót közlök Pázmány Péter 17. század közepén latinra fordított prédikációiból. A fordító Nádas János SJ, aki Hippolyto Marracci (1604–1675) bíborossal kreált személyek Mária-tiszteletét bemutató kötetébe¹⁶ küldött fordításokat.¹⁷ Marracci nagyra értékelte Pázmányt, a Szeplőtelen Fogantatás ünnepére írt Pázmány-prédikáció második részéből bőségesen idéz.

[...] Ó áldott Szűz! Ó Magyarországnak kegyes Asszonya! Tekints a mi sok fogyatkozásinkra: szánd meg a mi nagy romlásinkat. Csaknem megholt, akit te szeretted: csaknem elfogyott a te országod, nemes Asszonyunk. Azért állj elő a te szent Fiadnál. Mondd azt néki: Fiam, az én országomban megfogyatkozott az igaz hit: nincs igazság: nincs isteni félelem: nincs áitatosság benne. Vízé vált az ő bora: nagy részből tévelygésre fordult igaz vallása: elpusztult szentegyháza: megromlott ereje: pogány rabságra adatott szabadsága. Elhiggyed, édes hazám, Magyarország, ha a Boldogasszony tanácsát követed és magadat megcsémélvén, abban eljársz, amit az ő szent Fia parancsol, foganatja léssen a Szűz könyörgésének. Azért valóban szívvedbe oltsad ennek a mennyei Királynénak tanítását, és, *fac, quodcumquam jussert*, cselekedd azt, valamit Krisztus parancsol: bizonyos légy, hogy vizedet borrá térszi, romlott állapotodat felépíti.¹⁸

[...] O Virgo benedicta, o benigna Regni Hungariae Domina, converte oculos in multa, quae nobis desunt: miserere nostrarum praegrantium ruinarum. Ecce iam prope mortuum est, quod amasti, Regnum: iam prope exinanitum est Regnum

¹⁶ MARACCI, Hippolytus, *Purpura Mariana alphabetico ordine digesta*, Romae, 1654, 373–380: De Petro Pazmany.

¹⁷ A 373. p. margóján olvasható: Ex eius Concione 2. post Epiphaniam, et Concione de Conceptione Beatissimae Virginis, quas ex sermone Hungarico in latinum transtulit R. P. Io. Nadasi Hungarus Soc. Iesu Vir doctissimus ex sua benevolentia amicus. Vide Alegambe in Biblioth. Scrip. Soc. Iesu, et alios.

¹⁸ PÁZMÁNY Péter *összes munkái, Prédikációk*, (9. j.), VI, (1), 327.

.....

tuum, nobilissima Domina nostra. Quocirca prodi coram Filio tuo in medium. Dic illi: Fili, ut Regno meo deficit vera Religio, procul abest iustitia: procul castus Dei amor: procul prisca pietas. In aquam abiit vinum illius: potissima ex parte, fides transiit in errorem: Templum desertum: vires collapsae: libertas iugo Ethnico mancipata. Sic ille. Hungariam autem alloquens, dicebat: Mihi crede, chara patria mea Hungaria: quod, si Beatissimae Nostrae Dominae consilio fueris obsequuta, habebunt obtinendi vim preces Virginis. Eapropter impense cordi insere coelestis huius Reginae doctrinam, et fac, quodcumque iusserit Christus: certa esto futurum, ut aquam tuam commutet in vinum, ut profligatam fortunam tuam integritati restituat.

(p. 374.)

[...] Ó áldott Szűz! Ó főpapi fejedelmek virágzó vesszeje! Ó szentséges lajtorja, melyen nem az angyalok, hanem az Isten Fia szállott hozzánk! Ó mennyei aquaeductus, áldomások csatornája és folyóvize! Ó bűnök lángjátul nem perzseltetett rózsza! Ó Testamentom szekrénye, melyben nem kő és vessző, vagy manna, hanem mennyei tárház kincse vagyon! Teelőtted földre borulok és nemcsak prédikálásomban felvállalt fáradságomat te kezeld Istennek nyújtom, hanem elsőben bűnös fejemnek, azután ennek a te országodnak teáltalad irgalmat kérek. Édes Asszonyunk, *Monstra te esse Matrem*, ismértesd meg, hogy Krisztus Anyja vagy és a te Fiad nem alább böcsül téged, mint Salamon az anyját, kinek arra felelt, *Pete mater, neque enim fas est ut avertam faciem tuam*; hogy amit kér, megnyeri. Kérjed szent Fiadat, hogy a Magyar Nemzetben gerjessze fel az elaludt áitatosságot, gyomlálja ki az eretnekségeket, zabolázza a káromlókat, világosítsa a bűnbemerülteket és hozzon ki mindeneket a bűnök és tévelygések setétségéből, hogy mindnyájan egy szívvel, lélekkel, híven és igazán szolgáljunk teremőnknek. Amen.¹⁹

O benedicta Virgo! O Principis Sacerdotum virga florens! O scala sanctissima, per quam non Angeli, verum Dei Filius descendit ad nos! O coelestis aquae ductus, canalis, et fluvius benedictionum! O rosa, nullius peccati flamma afflata! O arca testamenti, in qua non lapis, virga, vel manna, verum Coelestis opulentiae thesaurus est. Te coram humi provolutus, non solum susceptos in Verbi divini praedicatione labores, per tuas manus porrigo Deo meo; verum etiam, primum quidem reo huic capiti, deinde huic tuo Regno Hungariae universo, per te misericordiam imploro. Chara Domina nostra, Monstra te esse Matrem, Matrem Christi. Filius tuus non minus te honorat, quam Salomon Matrem suam. Pete Mater, Pete a Filio tuo, ut sopita in gente Hungarica erga te excitet pietatem; haereses eradicet, blasphemias freno coerceat, peccato mersos illuminet, ut omnes, uno corde, creatori fideliter serviamus. Amen.

(p. 379.)

¹⁹ PÁZMÁNY Péter *összes munkái, Prédikációk*, (9. j.), VII, (II), 799.

Pázmány Péter prédikációi az oktatásban (1700 körül)

„Okos bölcs kardinál Pázmány Péter írásiban olvasom...”

Az utóbbi negyed században örvendetesen növekszik a magyar prédikációtörténeti monográfiák, tanulmányok száma. A témával foglalkozó kutatók vizsgálják a ránk maradt szövegeket, összevetik azokat a korabeli elméleti munkákkal, ismételten felvetik a prédikációkészítés és a prédikálási gyakorlat mikéntjét. Lukácsy Sándor már negyed századdal ezelőtt tényként közölte, hogy az elmondott szentbeszéd „gondos felkészülés után is rögtönzés volt, a sajtó alá adott változat többnyire bővebb, tudománnyal és retorikával bővített olvasmány, mely mintául szolgál »a pásztori hivatalban lévő papi uraknak könnyebbségekre«”.¹ Kecskeméti Gábor 1998-ban azt hangsúlyozta, hogy a felkészülési folyamatban variálás, mintakövetés és nem imitálás történik.² A kinyomtatott prédikációk összefüggéseiről 2010-ben Maczák Ibolya rendszerező összegzést tett közzé.³ Megfontolandó Tasi Réka megfigyelése a képes beszéd használatáról, a metaforikus hagyományba ágyazódásról, a prédikáló pap prófétai szereplehetőségéről, de különösen arról, hogy mindezek nemcsak a műveltebb hívek előtti ígéhirdetésének lehettek sajátjai.⁴ Állandó figyelem kíséri a funkcionalitást és az irodalmi műfajok közötti átjárhatóságot. A vizsgált szövegek és elhangzott prédikációk viszonyának adatolására azonban csak ritkán kerül sor. Különösen érdekes volna, ha a prédikálás tanításának a folyamatába betekinthetnénk.

¹ LUKÁCSY Sándor, *A szőlőfák gyümölcse: A prédikáció mint irodalmi műfaj* = L. S., *A végtelen jövő*, Budapest, Balassi, 1998, 10.

² KECSKEMÉTI Gábor, *Teológia és retorika a régi magyar prédikációirodalomban* = *A magyar művelődés és a kereszténység*, szerk. JANKOVICS József, Szeged, 1998, 743–753. 744: „... a prédikálást nem teoretikus művekből, homiletikákból tanulták meg a leendő lelkészek, hanem a prédikátori gyakorlat megfigyeléséből...”; 744–745: „... kevés önállóságra volt szükség ehhez.”; 749: Könyvből prédikál = mások műveit követi és felhasználja, nem imitál, hanem variál. 753: „... a prédikátor a homiletikai tanítás mindennapos kifejtése közben a variációban vált gyakorlottá.”

³ MACZÁK Ibolya, *Elorzott szavak: Szövegalkotás 17–18. századi prédikációkban*, Budapest, WZ Könyvek, [2010] (A források tükrében).

⁴ TASI Réka, *Az isteni szó barokk sáfárai*, Debrecen, Egyetemi Kiadó, 2009 (Csokonai könyvtár, 45), 86–90, 103, 118, 173, 216, stb.

Régóta gyűjtögetem a prédikáló papok által készített beszédvázlatok, kéziratosszentbeszédék adatait, mert fontosnak tartom, hogy ne csak az elméleti irodalom, retorikaoktatási segédkönyvek, valamint kinyomtatott, „kész” prédikációk szolgájanak vizsgálódásaink alapanyagául. Egy évtizede ezek egy részét közzétettem.⁵ A kéziratosszentvázlatok és fogalmazványok közelebb állnak a ténylegesen elmondott beszédekhez, mint nyomtatott változataik.

Az irodalomtörténeti kánonban már elhelyezett kora újkor alkotók kéziratban maradt prédikációinak tanulmányozása elodázhatatlan feladat. Példaként említhetjük Enyedi György unitárius püspök jó stílusban írt, nyomtatásban meg nem jelent prédikációgyűjteményét, amelynek 17. századi kéziratosszent másolatait Káldos János ismertette összegzően,⁶ a textológiai jellegzetességekről pedig Lovas Borbála készített témánk szempontjából fontos PhD-dolgozatot.⁷ Tóthné Radó Cecília a magyarországi középkor végi prédikáció-készítés újonnan előkerült fontos kéziratosszent emlékééről (*Pécsi prédikációvázlatok*, 1495–1496) és a Karthauzi Névtelen három, Roberto Caracciolo prédikációiból kompilált beszédéről értekezett.⁸ Nem ritka eddig nem vizsgált kéziratosszent kötetek vallatása, a szakmai közvéleménynek is „ismeretlen” szerzők bemutatása kéziratban maradt prédikációk elemzésével. Gábor Csilla Káldi Márton (1568–1632, Káldi György testvére) és Csete István jezsuita szerzetesek kéziratban maradt műveire hívta fel a kutatók figyelmét.⁹

⁵ SZELESTEI N. László, *Magyar ferencesek prédikációs gyakorlata a 17. században: Csíksomlyói kéziratosszent prédikációk*, Piliscsaba, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Bölcsészettudományi Kar, 2003, 198 (Pázmány Irodalmi Műhely, Források, 4).

⁶ KÁLDOS János, *Enyedi György prédikációinak szöveggyűjteménye = Érték és értelmezés*, szerk. BOKA László, SIRATÓ Ildikó, Budapest, Országos Széchényi Könyvtár, 2010 (Bibliotheca scientiae et artis, 1), 188–207.

⁷ LOVAS Borbála, *Textológiai és értelmezésbeli kérdések Enyedi György magyar nyelvű munkáiban: A prédikációgyűjtemény*, Budapest, ELTE, 2014 (kézirat). Enyedi kéziratban maradt beszédeivel az elmúlt időszakban Gellérd Imre és Balázs Mihály szintén foglalkozott.

⁸ *Robertus Caracciolus OFM prédikációs segédkönyveinek magyarországi felhasználása*, Budapest, PPKE, 2014.

⁹ GÁBOR Csilla, „Nem úgy vagyunk dolgunk mint a’ Sidoknak?”: Nemzettörténet egy kéziratosszent prédikációgyűjteményben = *Prózai és kegyességi műfajok a kora újkorban: Prédikáció, meditáció és imádság*, szerk. FAZAKAS Gergely Tamás, IMRE Mihály, SZÁRAZ Orsolya, Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2014 (Studia litteraria, 2013/3–4), 95–107; UÓ, *Jezsuita családtagok: nagyszombati Káldi Márton és György = Eruditio, virtus és constantia: Tanulmányok a 70 éves Bitskey István tiszteletére*, szerk. IMRE Mihály és mások, Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2011, 95–102; UÓ, *Vázlatok a sorsértelmezésre: Csete István prédikációi Mária országáról és annak történetéről = Humanizmus, religio, identitástudat: Tanulmányok a kora újkor Magyarországon művelődéstörténetéről*, szerk. BITSKEY István, FAZAKAS Gergely Tamás, Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó, 2007 (Studia litteraria, 45), 227–241.

Csorba Dávid a 17. század végén alkotó *Szentpéteri István látens forrásai* között Soós Kristóf postilláinak formuláira és exemplumaira figyelt fel.¹⁰

A Budapesti Egyetemi Könyvtár Ms. A 163. jelzetű, negyedréti alakú, magyar nyelvű prédikációkat tartalmazó kötetéről néhány éve bőséges szövegközléssel azt mutattam be, hogy egy prédikálásra felkészítő bölcséleti és teológiai képzésben és a tényleges prédikációs gyakorlatban hogyan használták fel tekintélyes szerzők nyomtatott prédikációit bencés szerzetesek.¹¹ A kéziratos kötet fogalmazványokat és „késze” formált beszédeket egyaránt tartalmaz, amelyek szinte minden esetben mintapredikációk felhasználásával készültek, különféle variációs eljárásokat, itt-ott imitálást is alkalmazva. A közölt szövegek további tanulmányozása újabb szövegösszefüggéseket tárhat fel, segítségükkel memóriában rögzült részletek szövegbe kerülését rögzíthetjük. Érdemes figyelemmel kísérni, hogyan szervesülnek a mintául használt beszédek gondolatai, stíluselemei a nem mintaszöveg(ek)ből származó változtatásokkal. Egy számítógépes adatbankban megfelelő módon rögzített nagymennyiségű szöveghalmaz sokat segíthet majd a kutatásban.

A bencés provenienciájú kéziratos kötetben található beszédek nagy része abban a formában maradt ránk, ahogy elkészítették és elmondhatták (általában memoriter) a bölcséleti és teológiai képzésben résztvevők és/vagy a már fölszentelt szerzetesek. A prédikációk leírói legfeljebb az elmondás helyét és évét tüntették fel, ritkán nevezték meg magukat. Az ebédli pulpitusára vagy a templom szószékére (esetleg) magukkal vitt füzeteket később egybekötötték, bizonyára a kolligátum létrejöttékor jegyezte fel egy kéz többször egy-egy beszéd készítőjének a nevét. E feljegyzések, a különböző írásképek egymással való összevetése, a füzetek külső elrendezése, paleográfiai és helyesírási sajátosságai alapján eddig a következőket sikerült megállapítanom:

A kötet 72 prédikációt tartalmaz (ebből néhány töredék). Feltüntetett elmondási helyek: Szentmárton (gyakran a noviciátusban), Csepreg, Deáki, Nagyölbő, Dömölk; jelzett elmondási évek: 1662–1717. Néha egy-egy prédikációszerző megnevezi forrását. Például Landovics Istvánból építkező beszéd (kötetünkben 8. számmal kiadott) végén olvashatjuk: „Aus dem Landovitsch dicta in Novitiato”, f.

¹⁰ http://videotorium.hu/hu/recordings/details/8597,_Szemeimmel_lattam_Egy_predikator_Szentpeteri_Istvan_latens_forrasai

¹¹ SZELESTEI N. László, *Magyar bencések prédikációi a 17–18. század fordulóján*, Budapest, MTA–PPKE Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport, 2014 (Pázmány Irodalmi Műhely, Lelkiségtörténeti források, 3), 204 pp.

134v). Gencsi Egyed (kötetünkben nem közölt) beszédének elején (f. 12.) árulja el, hogy Alexander Calamatus beszéde a mintája (ex Calamato). Az „ex Schönleben” lapszéli jegyzetként szerepel (f. 32.), kétszer is, egyik esetben Johannes Ludovicus Schönleben beszédének azonosítható lapszámával.¹² Ugyancsak visszakereshetően javasolja prédikációjának bővítéséhez Laurencics Anzelm 1697-ben Telegdi Miklós azonos evangéliumi szakaszról közzétett beszédét.¹³ Későbbi kéz megjegyzései vonatkoznak Telegdi Miklósról és Pázmány Péterre.¹⁴ Egyszer az egyik beszédíró (Posgai Adalbert) prédikációjában ezt olvashatjuk: „Okos, bölcs kardinál Pázmány Péter írásiban olvasom...” (f. 149v).¹⁵ A kötet beszédeinek alapos tanulmányozása azonban egyértelműsíti, hogy Pázmány mintapredikációul kiadott kötete a prédikációkat összeállító bencések esetében is folyton kéznél lehetett.¹⁶

Azt gondoltam, hogy a munka nehezen túljutottam a szövegek nem mindig könnyű elolvasásával. Mint volt bencés diák mindig tisztelettel néztem a *Pannonhalmi Rendtörténet* vaskos köteteire.¹⁷ Reméltem, hogy az előkerült nevekről, a rendtagok képzéséről, sőt esetleg a kötet létrejöttéről a kiadványból jó áttekintést kapok. A korabeli bencés irodalomról szóló fejezetben bőven esik szó írásos emlékekről, de a II. József kori feloszlatáskor az Egyetemi Könyvtárba került kötetről nem találtam említést.

Az Egyetemi Könyvtár A 163. jelzetű prédikációgyűjteményében eddig hét szerző személyét sikerült megállapítanom, róluk viszonylag kevés adatot találtam a *Rendtörténetben*. A prédikációkat összeállítók száma kötetünkben hétnél jóval

¹² A prédikációknak a két 17. század közepe utáni szerző műveivel való összehasonlítása további elvégzendő feladat.

¹³ f. 246: „Concionum dominicalium parte secunda fol. 701. super hoc Evangelium”. (TELEGDI Miklós, *Az evangéliumoknak, melyeket vasárnapokon és egyén imepeken esztendő által az Anyaszentegyházba olvasni és prédikálni szoktanak, második része*, Nagyszombat, 1578.)

¹⁴ Későbbi kézzel általában a prédikáció végén találunk utalásokat arra, hogy a témában kihez lehet fordulni. Például: f. 169: Pünkösdi beszéd végén ez olvasható megjegyzésként: „Vide Pázmány in hoc festo vel alibi.” A „vel alibi” jól tanúsítja azt is, hogy azonos téma különböző perikopákhoz írt beszédekben is előfordul.

¹⁵ A beszéd forrásának megtalálása után az derült ki, hogy ez az említés Pázmány prédikációjának átvételével úgy került a szövegbe, hogy Pázmány „Platónak Tímaeus nevű könyvében olvasom” bevezetését a prédikációszerző (Posgai Adalbert) az „Okos, bölcs kardinál Pázmány Péter írásiban olvasom”-ra változtatta..

¹⁶ Pázmány prédikációinak első kiadásából (Nagyszombat, 1636), viszonylag sok példányt őriznek könyvtáraink. Az általunk tárgyalt korszakban közzétett új kiadásból (Nagyszombat, 1695) a Rend újabb tagjainak igényét is ki lehetett elégíteni.

¹⁷ *A Pannonhalmi Szent-Benedek-Rend története, I–XII*, szerk. ERDÉLYI László, SÖRÖS Pongrác, Budapest, Stephaneum, 1902–1916. (A továbbiakban: *Rendtörténet*.)

több,¹⁸ de nem mindig sikerült egyértelműen elkülöníteni írásuk alapján a beszéd-írókat, az elkülönített kezeket pedig nem mindig tudtam nevesíteni.¹⁹ A kötet utólagos bejegyzéseinek nagy része a *Boldogasszony Anyánk* kezdetű népénkünk szerzőjének tekinthető Lancsics Bonifáctól származik, akinek ismert naplójegyzetei, gyűjtőkötetei a korabeli Pannonhalma fontos történeti forrását jelentik.²⁰

A kötet eddig azonosított szerzői:

Csernátoni Miklós (1635/38–Telki, 1706)

MAMŰL II,²¹ 2004, 134 (KÓSZEGHY Péter); *Thesaurus Hungaricus* (1710) című kéziratáról: RMKT XVII/10,²² nr. 42., életrajzi jegyzet: 664–667; Rumer Márton főapát tiszteletére mondott autográf beszéde Lancsics Bonifác gyűjtőkötetében a pannonhalmi Főapátsági Könyvtárban található.²³

Fábri Kolombán (1680–1709)

Fogadalom: 1704; pestisben hunyt el Szentmártonban. Ránk maradt kéziratkötetete fordítás: *Az emberi gyarlóságnak segítése avagy Betegek könyvecskéje* (anonymus barát).²⁴

Földes Rupert (Komárom, ?–Pannonhalma, 171?)

Fogadalom: 1701; szentelés: 1708; 1710–1711 Szentmártonban; 1711-ben Deákiba küldték plébánosnak; *Auxiliare Marianum* (1710) című

¹⁸ A bevezetés további részében számot adok nemcsak a hét azonosított szerzőről, hanem felsorolom egyéb megállapításaimat is.

¹⁹ A kötet most még csak kikövetkeztetett szerzőinek írását autográfjukkal kell összevetni. Legfeltűnőbb, hogy egyetlen Lancsics Bonifác által készített beszédet sem tudtam egyértelműen azonosítani, holott ő tekinthető a gyűjtőkötet összeállítójának. A pannonhalmi Lancsics-kötetek és a budapesti prédikációs kötet együttes tanulmányozására nem volt módom.

²⁰ Lancsics pannonhalmi hat kézirat kötetének pannonhalmi jelzete: BK*13. Vö. SZABÓ Flóris, *A Pannonhalmi Főapátsági Könyvtár kéziratkatalógusa, 1850 előtti kéziratok*, Budapest, Országos Széchényi Könyvtár, 1978 (Magyarországi egyházi könyvtárak kéziratkatalógusai, 2), nr. 9–14. – A *Boldogasszony Anyánk* szerzőségéről: GACS Emilián Béla, *Szoszna Demeter kéziratok énekeskönyve, 1714–1715*, Pannonhalma, 1938 (Pannonhalmi füzetek).

²¹ *Magyar művelődéstörténeti lexikon: közép és kora újkor, II. kötet*, főszerk. KÓSZEGHY Péter, Budapest, Balassi, 2004.

²² *Régi magyar költők tára: XVII. század, 10, Az 1660-as évek költészete 1661–1671*, kiad. VARGA Imre, Budapest, Akadémiai, 1981.

²³ BK *13/1. I. pp. 259–272.

²⁴ Jelzete: BK *27; *Rendtörténet*, V, 731; Fábri fordításáról: *Rendtörténet*, V, 569.

imakönyvét Pannonhalmán őrzik.²⁵ *Rendtörténet*, V, 377: házfőnök Modorban 1716-ban – V, 731: 1713. febr. 23-án halt meg.

Gencsi Egyed főapát (1667–1684)

Főapátsága idején: a rend vállalásai: Modor, kisgimnázium 1674-től; Nagyszombati plébánia.²⁶

Keller Gergely (1652–1698)

Kiváló hitszónok, ezért a főapát 1696-ban Kaposvárra küldte.²⁷

Laurencics Anzelm (†Deáki, 1712)

Győri magyar, novícius: 1692, filozófiát Szentmártonban tanult; 1695-ben a magyarok honfoglalásáról szóló iskolai színjátékban Árpád vezér követét játszotta. Pappá szentelése: 1700-ban. 1704-ben összeütközött a főapáttal, külföldre ment, Karner főapát halála után hazatért.²⁸

Posgai Adalbert (Szombathelyen született, †1676)

Novíciusmester, majd perjel Szentmártonban és dömölki apát.²⁹

Mielőtt a prédikációk szövegéről szólok, röviden felidézem, mit tudunk a bencések korabeli pasztorációs tevékenységéről. A 17. század második felében a Dunántúlon sokat vártak a bencés rend megerősödésétől. A rendtagok száma a 17. század második felében tízről húsz fölé emelkedett.³⁰ Gencsi Egyedet 1667-ben 22 tagból álló konvent választotta főapáttá.³¹ Az erőszakos ellenreformációs évtized (1670-es évek) során több alkalommal próbálták helyzetbe hozni a rendet, amely 1674-től a modori plébánia és kisgimnázium vezetését vállalta. Sopronba és Kőszegre jezsuiták kerültek, korábban azonban bencések látták el az 1665-ig a jelentős csepregi plébánia teendőit (az 1643-ban katolizált Nádasdy Ferenc hívásának eleget téve). Ennek bizonyítéka kötetünkben egy 1662-ben datált, Csepregen elmondott beszéd (f. 107). Gencsi Egyed főapát (1667–1684) elődjéhez, Magger Placidhoz

²⁵ Jelzete: BK 2064/1; *Rendtörténet*, V, 731.

²⁶ *Rendtörténet*, IV, 200; V, 531–537.

²⁷ *Uo.*, IV, 202, 556.

²⁸ *Uo.*, IV, 531, 680.; V, 396, 730.

²⁹ *Uo.*, IV, 677.; IV, 103: Keller Gergely és Posgai Adalbert: „dignus ab insigni doctrina”. (Pannonhalma, Levéltár, *Antiquarium*, 9.)

³⁰ *Uo.*, IV, 663: 1646-ban 10 felszentelt pap; 1660-ban 15 pap, 4 növendék; 1680-ban 28 pap, 3 növendék; 1701-ben 20 pap, 7 teológus, 4 novícius.

³¹ *Uo.*, IV, 102.

(1647–1667) hasonlóan arra törekedett, „hogy a lelkipásztorkodásban új működési teret nyerjenek a rendtagok”.³² Rövid ideig Nagyszombatban is vezettek plébániát.

A rendbe lépett fiatalokat Szent Márton hegyén a század végéig csak a hároméves filozófiai tagozaton képezték, aztán nagyobb részét a nagyszombati jezsuita egyetemre küldték, ahol előbb a bencés rezidencián, majd annak leégése után a pálosoknál laktak. Lancsics Bonifác feljegyzéseiből tudjuk, hogy a hivatásukra készülő ifjak már a filozófiai oktatás keretében gyakorolták a prédikálást.³³ A rendi négyéves teológiai képzés csak 1702-ben indult meg. Prédikációkat rendszeresen készítették a novíciusok is, nyilvánosság elé azonban nem léptek. Az ebédlő pulpitusá gyakorlási szintér volt számukra a szokásos iskolai felolvasások mellett. 1694-ben együtt kezdte el bölcseleten a tanulást Laurencsics Anzelm és Lancsics Bonifác. Lancsics 1695-ben prédikált először a templomban, mint növendék, (tunc logices auditor). Laurencsicsről azt jegyezte fel Lancsics, hogy eddigre már háromszor szószékre lépett.³⁴ A bencés növendékek már felszentelésük előtt is prédikáltak, ami nem ritkán tanulásukban hátráltatta őket.³⁵

Azért idéztem a fenti adatsort, mert prédikációs kötetünkben Lancsics Bonifác kikövetkeztetve, Laurencsics Anzelm nevesítve szerepel. Az 1700-ban felszentelt Laurencsics 1702-ben a filozófiai tagozaton dialektikát tanított és ekkor tanítványa volt gyűjteményünk prédikációs szerzői közül Földes Rupert. Fábri Kolumbánnak és Laurencsics Anzelmnek egy-egy növendékként elmondott beszédét közzétettem.

³² *Uo.*

³³ A Budapesti Egyetemi Könyvtár F 30. jelzetű kéziratában (*Notata et Rhetorices pro faciliiori intellectu composita* per Reverendum Magistrum Otho MAINSBERG dictata anno 1699. Possessor vero horum Adamus Földes. – Részletező leírása: *Rendtörténet, IV*, 597–599), található üdvözlő versek és köszöntési formulák a korabeli retorikai oktatás tanulmányozásához nyújtanak adalékokat. – Ugyancsak bencésekhez köthető az 1704-ben fogadalmat tett bajor–frank Schleicher Eleknek Rucker Ildelfonz előadásai alapján a bécsi skót bencéséknél írt tanulmányi jegyzete, melynek utolsó fejezete (*Disputatio ultima de arte rhetorica*, 585–649. pp.) a szónoklás szabályaival is foglalkozik. Eszerint az inventio forrásai az eruditio, historia, apologi et parabola, symbola, aenigmata, hierographica, emblemata, adagia, testimonia veterum, leges civiles et canonicae, sacrae litterae. Szó van még az érzelmek fölgerjesztéséről, a beszéd elrendezéséről, a kidolgozásról (elocutio sit propria, plana, ornata, apta). Forrása Cyprianus Soarius. – Pannonhalma, I. F. 15. Leírása: *Rendtörténet, IV*, 600–604.

³⁴ ZOLTIVÁNYI Irén, *A magyarországi bencés irodalom = Rendtörténet, IV*, 522–605, i. h.: 530–533. Az adat forrása: Lancsics, Misc. I. 448, 250.

³⁵ *Rendtörténet, IV*, 651. A növendékek tiltakozásairól ugyanitt olvashatók Lancsics Bonifáctól származó adatok. Például 1699. évi vakációjuk alatt háromszor rákerült mindkettőjükre [Lancsics Bonifácra, Laurencsics Anzelmre] a sor, „ami a lelkiismeretes készüléssel mellett sok idejüket vette igénybe”.

Fábri 1709-ben, felszentelése előtt hunyt el pestisben. Kéziratunkban névalakja: Frater Galambos Fábri, beszédének elmondási ideje: 1706. Laurencsics két beszédét aláírta, 1697-ben mint Fr. Anselmus, 1702-ben monogramjában már a felszenteltségét jelző patert szerepeltette (P. L. A.).

Az eddig vizsgált (és kötetben köreadott) húsz prédikációból tizenkettőnek a szerzőjét tudtam megállapítani. A húszból kettőnek a forrása Landovics István *Novus succursus*,³⁶ háromét nem találtam meg, a többi részben vagy egészében Pázmány Péter prédikációiból³⁷ kompilált, néha több helyről. További kutatással bizonyára újabb forrásszövegek létre derül fény.

Szövegösszefüggéseket vizsgálva Maczák Ibolya az átvételek rendszerezésének két alapvető akadályát említi: 1) az átvételek tipizálásához nem rendelkezünk még elég adattal, 2) az egyes beszédek kompiláltságának mértékét sem biztos, hogy teljesen és pontosan mértük fel.³⁸ A kéziratos prédikációvázlatok átnézése alaposabb ismereteket tesz lehetővé, ám csak a szó szerinti szövegátvételek esetében rögzíthetjük az azonosságot, azonban még ott sem biztos, hogy közvetlen az átvétel. Olyan fordulatokat, paneleket rögzíthettem, amelyek a szöveg összeállítás (majd elmondása) közben a gondolatot, másolása közben a tollat eltérítették. A jövőben segítik majd e kutatásokat adatbankjainkban rögzített szövegek: a nyomtatott és kézírásos prédikációkéi, sőt a többi lelkeségi műfajéi is.

A közlésre kiválasztott húsz prédikáció³⁹ kijelölése esetleges volt. A beszédek mintáinak megállapítását nem könnyíti ma még interneten olvasható Pázmány-prédikációkban való kereshetőség. A kereshetőségnek hatékony alapul szolgálhatna egy mai helyesírással, de a nyelvjárási és egyéb fordulatok hangzásbeli megőrzését megőrző szövegfelvitel. A mintára hivatkozások hiányában csak találomra, emlékezetre hagyatkozva vesszük észre. Így rögzíthettem e kötet egy másik tanulmányában, hogy egy 17. század közepéről származó kéziratos kötetben a prédikáló pap legfőbb forrása szintén Pázmány Péter volt.⁴⁰ Az összefüggések felismeréséhez a minta, esetünkben Pázmány stílusának és a prédikálás gyakorlatának alapos ismerete szükséges. Bencés kötetünkben csak egy hivatkozást

³⁶ LANDOVICS István, *Novus succursus az az új segítség... I–II*, Nagyszombat, 1689. (RMK I 1380, 1381.)

³⁷ PÁZMÁNY Péter, *A római anyaszentegyház szokásából minden vasárnapokra ... prédikációk*, Pozsony, 1636. (RMK I 663); Nagyszombat 1695². (RMK I 1482).

³⁸ MACZÁK, *Elorzott szavak*, (3. j.), 14.

³⁹ Lásd a 11. sz. jegyzetet.

⁴⁰ Budapesti Egyetemi Könyvtár, A 162. 4r, 93 levél. Lásd a *Kéziratos prédikációs kötet a 17. század közepéről* című tanulmányt ebben a kötetben.

találtam Pázmányra;⁴¹ a másik említett 17. század közepéről származó kézirat-kötetben pedig egy hivatkozás sincsen. Ennek ellenére mindkét kötetben gyakoriak a Pázmánytól megfogalmazott szövegrészletek.

A kötetben a különböző szerzőktől származó kézíratai nem egységesek a margóra írt megjegyzésekben, hivatkozásokban. Ezek néhol teljesen hiányoznak, másutt gondosan elkészítettek. Leggyakoribb a tekintélyekre hivatkozás, ritkább a szerkezetre utaló retorikai műszó és tartalmi kiemelés.

Mi lehetett a megtanulásra/elmondásra megírt prédikáció készítésének menete abban az esetben, ha megállapítható a mintaprédikáció léte? Hogyan támaszkodtak nyomtatott kiadásokra a papok prédikációikban? A nyomtatott prédikációk szerzői előszavaikban utódaik figyelmébe ajánlották beszédjeiket. Mindegyik felekeztenél. A katolikus Pázmány Péter és a református Geleji Katona István előszavait egyaránt idézhetnénk.⁴² Felhasználásukat a gyakorlati útmutatók is megengedték, de a jól prédikálás legfontosabb feltételének egybehangzóan a papi lelkület „karbantartását” jelölték meg. A felkészülés során legfontosabb a prédikálás alapjául szolgáló evangéliumi szakasz előzetes és nagyon figyelmes elolvasása, arról való elmélkedés, majd a várható közönség igényeihez alkalmazkodó témaválasztás. Korszakunk prédikációs útmutatóiban a felkészülési folyamatban a segédkönyvek kézbevételeinek sorrendje: bibliakommentárok, szövegmagyarázatok (különösen az evangéliumokról szóló meditációk), bibliai konkordancia, mindezekből florilégium, de ha ezek nem állnak rendelkezésre, vagy nem adnak elegendő támpontot, ötletért lehet fordulni az azonos témáról írt nyomtatott prédikációkhoz. (Eddigi megfigyeléseim alapján az utóbbi, vagyis a mintaprédikáció használta a leggyakoribb.) A szó szerinti átvételt/elmondást nem ajánlották, mert azoknak nyomtatásban közzétett változata olvasásra, és nem elmondásra készült, másrészt ilyen esetben a prédikáló pap nem méri fel saját közönsége szükségleteit.⁴³

⁴¹ A tanulmány mottójaként szerepeltetett hivatkozásról lásd a 15. sz. jegyzetet.

⁴² Pázmány Péter előszóbeli felhívása a kora újkori prédikációkkal foglalkozók számára közhely, Geleji Katona Istváné sem egyedülálló, legutóbb egy tanulmány címében annak egy részletét olvashatjuk: RESTÁS Attila, „*Inter idiotas et rusticanos*”: Szövegalkatás és tanítás egy bölöni unitárius kézíratos prédikációs-kötetben = *Prózai és kegyességi műfajok*, (9. j.), 189–203.

⁴³ Vö. Georgius WORPITZ, *Rhetorica ecclesiastica* [1679-től Cyprianus Soarez *Methodus parandae eloquentiaejéhez* csatolva, Magyarországon első kiadása: Nagyszombat, 1728]; Tobias LOHNER, *Instructio practica septima de munere concionandi*, Dilingen, 1682². Vö.: SZELESTEI, *Magyar ferencesek*, (5. jegyzet), 11–14.

Néha „köztes” állapot emlékeiről is olvashatunk a szakirodalomban, olyan nyomtatott prédikációs kötetekről, amelyből ismert és/vagy ismeretlen utódok prédikációikra készültek. Például Kulcsár György 16. században kétszer kiadott postilláskötetének példányaiban sok margóra írt kiegészítés, vázlat évszázadokon átnyúló használatot tesz vizsgálhatóvá. A használók között találhatjuk a 18. század egyik szép imakönyvnek szerzőjét, Hegyfalusi György lelkészét.⁴⁴ Enyedi György unitárius püspök prédikációinak 17. századi másolataiból ugyancsak jól tanulmányozható, hogy az elődök prédikációinak használata mikor mozdul el a szó szerinti szövegfelhasználástól a variálás felé. Sajnos nem sikerült Pázmány prédikációinak olyan nyomtatott példányát fellelnem, amelyet most közzétett kéziratosszövegekkel legalább munkamenet szempontjából összefüggésbe hozhatnánk. A bencés kéziratkötet bizonyítéka Pázmány szentbeszédeinek a szerző szándéka szerinti használatához, egyúttal a prédikációtanítás gyakorlatának fogható emlékei.⁴⁵

Pázmány Péter beszédeit nemcsak olvasták, hanem a katolikus templomainkban elhangzó prédikációk jelentős része belőlük építkezett. Ennélfogva fordulatai, kifejezései beleivódtak a hallgatóságba, közkinccsé váltak. A figyelmes hallgatók egy részéből később prédikáló pap lett. Nem zárhatjuk ki az olyan eseteket sem, ahol latin, német, (esetleg más nyelvű) közös forrás lehet a szövegegyezés alapja. Pázmány szavaival egyező fordulatok rögzülhettek, variálva terjedhettek, mi pedig a pázmányi fordulatokat felismerve azt gondoljuk, hogy közvetlen átvétel, vagy átfogalmazás tanúi vagyunk. A variálás, különösen pedig az imitálás kimondásához alapos körüljárásra van szükségünk. A latin nyelv közvetítő szerepére másutt már hoztam fel példát,⁴⁶ a Pázmány-prédikációkból építkező szlovák szöveges emlékekkel Hajtman Kornél foglalkozik.⁴⁷

A papnak hétről hétre prédikálnia kellett, több tényező befolyásolhatta felkészülését: egészségi állapota, a felkészülésre álló idő, a téma iránti érdeklődése, az aktuális események, egy-egy időközben kezébe került új könyv, az egyházi és

⁴⁴ HUBERT Ildikó, „Az mit Istennek művelhetek, örömet kész vagyok hozzája”: Kulcsár György és művei, Budapest, Luther Kiadó, 2011, 84–102. (Hegyfalusi György említett imakönyve: *Centifolia, azaz Százlevelű rózsza*, [Győr], 1729 [valójában: 1733].)

⁴⁵ Az egy prédikációból több készítését, vagy a beszéd más alkalommal elmondását nemcsak kézirataink igazolják. Az unitárius Enyedi György 17. századi kéziratosszövegegyezésű „prédikációmásolatai” között is akad olyan (Székelykeresztúri Kódex), amely 44 mintapredikációból a gyakorlatosszöveghasználó formulák és egyéb betoldásokkal 68 beszédet „másolt”. LOVAS Borbála, *Textológiai...* (7. j.), 131.

⁴⁶ *Magyar ferenccsek*, (5. j.), 28–29; *Pázmány Péter-prédikációk latin nyelven*, lásd e kötetben, 101–120.

⁴⁷ Vö. HAJTMAN Kornél, *Pázmány Péter prédikációinak szlovák fordítása = Filológia és irodalom*, szerk. TOMPA Zsófia, Piliscsaba, PPKE BTK, 2013 (Pázmány Irodalmi Műhely, Opuscula litteraria, 4), 41–62.

világi rendelkezésekre közvetett reagálási szándék, a hívek kérése, stb. A gyakorlati útmutatók állandóan figyelmeztettek az adaptálás fontosságára, a lelkiismeretes felkészülésre. Természetesen a prédikáló pap tehetsége, problémaérzékenysége és stílusérzéke is fontos volt. A Pannonhalmáról az Egyetemi Könyvtárba került kötet beszédeiben a hallgatósággal való kapcsolat hangsúlyosabb, mint ezek leggyakoribb forrásában, Pázmány nyomtatott prédikációiban. A visszatérő megszólításon kívül az eltervezett ismétlések is feltűnőek.

A Pázmány-beszédek felhasználásának jellemzéséhez a szakirodalom által alkalmazott kategóriákkal nehéz a kompiláló szerzőket jellemezni, mert prédikáción belül is váltakozhatnak az átvétel, a variálás eltérő módjai, esetleg önálló gondolatmenet is előfordul. Néha az átvételek alakításában mégis rábukkanhatunk az alapszövegtől eltérő retorikai vagy stilisztikai fogásokra. Az például nem sokat jelent, hogy a kéziratban olyan betoldás olvasható, amely a Pázmánynál hiányzó latin idézetet pótolja, vagy közhelyet ír le nagyjából azonos formában. A hivatkozás alapján, akár fejből is tudhatta egy pap, vagy papnak készülő ifjú a perikopát idézni, latinul és anyanyelven, ugyanígy leírhatott közismert példákat. Az már érdekesebb, ha valaki következetesen alakítja át háromtagúra a felsorolásokat, hasonlatokat. Vagy például Pázmány bekezdéseinek egy-egy mondatából centoszerűen épít folyamatos szöveget. A hallgatóság gyakori megszólítása, annak jelenlétére utaló fordulatok is jellemzőek. Ritka, hogy a prédikálás menete lineáris rendben eltér Pázmány beszédétől.

Nem mindig egyértelmű, hogy egy-egy szófordulat önállónak tekinthető-e, vagy átvétel, memóriabeli panel a mondat vagy megjegyzés. Például a prédikációk időtartamára vonatkozóan az „egy óra”, „egy órácska” a proposíciókban. Nem tudjuk megítélni, hogy amikor Posgai Adalbert (11. szám alatt olvasható⁴⁸) beszédeiben a „jelen való fél órában” kifejezést használja, mennyire fedi ez az idő a valós prédikációk idejét. Szalézi Szent Ferenc *Epistolája* és annak közkezen forgása alapján⁴⁹ a 17. század végére már ez a kifejezés is általános lehetett. A prédikációkból annyit megállapíthatunk, hogy a fél óra közel lehetett a valósághoz.

⁴⁸ A kézirat levélszámára hivatkozást (f.), a nyomtatott prédikációra pedig (sz.) pedig jelzi. A kézirat: Budapest, Egyetemi Könyvtár, A 163. – A nyomtatvány: SZELESTEI, *Magyar benések prédikációi a 17–18. század fordulóján*, (11. j.).

⁴⁹ Könnyen hozzáférhető 18. századi hazai kiadása: *Epistola S. FRANCISCI SALESII ... ad quendam ecclesiae praesulem, in qua modum praedicandi ei describat*, Tyrnaviae, 1754.

Azt sem tudom biztosan állítani, hogy Pázmány Péter szó szerinti átvétele nyomtatványból származik-e, vagy esetleg kézirat, vagy valamiféle tanítási gyakorlat ékelődik közbe. Nem feledhetjük, hogy a kezünkbe került kötet beszédeinek egy részét jövőjükre készülő, a prédikálást tanuló ifjak gyakorlatként írták. Mindössze néhány akad köztük, amely magán viseli a fogalmazvány jelleget. A nagy gyakorlattal rendelkező Csernátoni Miklós egyik prédikációja végére írta, hogy kéziratát újra leírandónak tartja, abban itt-ott javítások, betoldások feljegyzések találhatóak. A beszédek többsége azonban egyértelműen tisztázat.

A tisztázatban is elkészült beszédeket, beszédváltozatokat a prédikáló papok megőrizték, a külön vagy kötetben ránkmaradt kéziratokat a rájegyzések tanúsága szerint az utódok is használták.⁵⁰ Fontos észben tartanunk, hogy nemcsak Pázmány Péter és néhány más jeles prédikációszerző csiszolgathatta sokáig beszédeit, hanem a lelkiismeretesen készülő papok többsége is. A stilisztikai alakítgatásokra már csak azért is szükség volt, mert (miként az útmutatók ezt hangsúlyozzák), a beszédnek megismételt elmondásnál alkalmazkodnia kellett az adott új helyzethez és közönséghez. A saját beszédekkel való folytonos, ismételt foglalkozás a sokat prédikáló papoknak nagy könnyebbséget jelenthetett. A többszöri használat lehetőségére utalnak azok a megjegyzések, ami szerint egy prédikáció elmondható más alkalommal is. Például Földes Rupert a Szenvedés vasárnapi prédikációnál megjegyzi, hogy az Húsvét utáni hetedik vasárnapra is használható.⁵¹ Előfordul olyan feljegyzés, hogy beszédét felolvasta, elmondta annak leírója, ritkábban az is, hogy hol; néhány esetben, hogy csak megírta, de nem mondta el vagy olvasta fel. A *lecta* és *dicta* megjegyzések valószínűleg a szavak eredeti jelentése szerint a felolvasást és elmondást jelentik. A prédikáló papok a *dicta* bejegyzést szokták használni, a még tanulóknál a *lecta* a szöveg kézben tartását jelentheti. Kötetünkben Fábri Kolumbán feljegyezte, hogy felolvasta/elmondta beszédét (*Lecta*, f. 73.), az egyik Pünkösöd után 11. vasárnapra írt beszéd végén pedig a *non lecta* áll (f. 262.). A *dicta* szó nyolc esetben fordul elő.

Kézíratos kötetünk csak egy esetben őrizte meg együtt a szerző prédikációvázlatát (f. 30.) és annak feltételezhetően elmondott változatát. Bizonyára általános gyakorlatról van szó: a vázlat latinul készült, annak fordulatai a magyar szövegben

⁵⁰ Az elmondás helyére, idejére vonatkozó feljegyzésekre, továbbá az ismételt elmondást strigulákkal jelzésre adatok: SZELESTEI, *Magyar ferencsek*, (5. j.), 28.

⁵¹ Etiam pro Dominica 7. post Pascha potest aplicari. (f. 122.)

visszaköszönnek. De nem volna meglepő, ha a latin nyelvű vázlat kifejezései magyar forrásból származnának.

Gyakori a beszédekben a mintából való szó szerinti átvétel. A rövidítések és stilisztikai változtatások átgondoltak, a beszédek bizonyára tisztázatból tanulták meg (esetleg olvasták fel) a szerzetesnövendékek. A kötet több beszédében, például Keller Gergelynél és Csernátoni Miklósnál tetten érhetőek a fogalmazás nyomai. Az utóbbi győri kanonokból idős korában lett bencés szerzetes. A tudatos átfogalmazás tetten érhető Gencsi Egyed közölt beszédeiben is (4. és 8. sz., a forrás az előbbinél Pázmány Péter, az utóbbinál Landovics István prédikációja).

A beszédek arról tanúskodnak, hogy a Pázmány szavaival prédikálók kényszerhelyzetbe kerültek, rövidíteniük kellett. Csak néhány esetben fordul elő az, hogy a mintaként használt szövegek lineárisan rendjén változtatnak. Amikor szorosabban kötődik az átvétel a mintához, akkor feltételezhető, hogy a kiadásban álló betűkkel közölt részletek is átvételek: Pázmány vagy más szerző prédikációjából, esetleg a *Kalauz*-ból származnak. Ha megfigyeljük Földes Rupert négy kiadott beszédét, jelentős bennük a szorosabb szövegekötés, de nem hiányoznak átfogalmazott részletek sem. Egyik beszédében (2. sz.) mintapredikációjának szavaival zár, másik esetben eltér attól (9. sz.), a harmadik esetben az átvételek ismétlése áll beszéde végén (15. sz.). Negyedik beszédében (19. sz.) is maradt a lineáris követés mellett. Pázmány záróimádságát mindenütt elhagyta. Kevés önállóan beépített gondolat fordul elő nála, ilyen például a 19. sz. beszédben Szent Benedek említése. A négy beszéd egységes, Földes fiatal korában írhatta őket.

A már gyakorlattal rendelkező Csernátoni Miklós közeledett hetvenedik évéhez, mikor most közölt prédikációját leírta. (7. sz.) Több Pázmány-beszédből állította azt össze, meglehetősen sok szó szerinti átvétellel, gyakori szó- és szintagma-, néhol idézetbetoldásokkal. Mintaszövegének sorrendjéhez is hozzányúlt, például Pázmánynál a magvető által elszórt magok sorsa és értelmezése együtt szerepel, Csernátoni ezt felbontja, előbb felsorol, aztán értelmez. A kezdeti részben Pázmány propositio előtti mondatainak átcsoportosítását figyelhetjük meg. A propositio már nem Pázmány beszédéből való, bár annak első mondatát leírta (aztán áthúzta). A témakifejtésben az *Isten Igéjének hallgatásáról* szóló beszédéből vett át részleteket, azt logikailag követi, de beépít kihagyott korábbi részleteket is szövegébe. A végén ezt a beszédet is mellőzi, vagy önálló, vagy ismét más forrásból veszi mondatait.

A 16. számú, jól megkomponált, halálról szóló beszédben is felsejlenek Pázmány mondatai, gyakran kétségtelen a szövegazonosság. A propositio előtti rész a temetési beszédeknek (a *Halotti Beszéd*től nyomon követhető) tematikai és szövegfordulataiból állt össze. Aztán a kompilátor a mintaprédikációból bátran kihagy, annak szövegét megváltoztatja, néha a linearitástól is eltér. Talán önállóan. Például a „Noha ugyan minden félelemmel” kezdetű rész beépített tekintélyei (Lukács evangéliuma, Seneca, Horatius) Pázmánynál is azonos hellyel szerepelnek, mint a kézirat predikációjában, Horatius megnevezése azonban elmarad. Felmerül a gyanú, hogy itt nem Pázmány szövegéből építkezett. Gyanúnkat növeli néhány példa eltérő megfogalmazása. Talán másik forrás, vagy a hagyomány, a példák általános használata vezette szerzőnk tollát. (Két esetben a szövegközléshez lap alatt teljes terjedelemben közlöm a Pázmány által leírt változatot is.) A Pázmány predikációjával való összefüggés nem egyértelmű: közbeékelődő, vagy közös források, netán sokat hallott és fejben lévő panelek szerepével kell számolnunk.

Teljesen egyéni, a mindennapokhoz témájában és stílusában is közelálló a még felszenteletlen Fábri Kolumbán beszéde (6. sz., 1706).

Gondosságával, mintaszövegének alapos átalakításával készítette predikációit Laurencics Anzelm (17. sz., 1699; de különösen a 18. sz., 1702). Az első írásakor még nem szentelték pappá. A 17. számú beszéd forrása egyértelműen Pázmány azonos alkalomra kiadott, azonos című predikációja (a felebaráti szeretetről). Kezdeté eltér mintájától, aztán sok benne a szószerinti átvétel, átalakításokkal. Például Krisztus szerelméről szólva Pázmány öt tulajdonsága Laurencicsnál négyre csökken. A beszéd fele után a mintakövetés lineáris rendje megszűnik, bizonyára más predikáció(k)ból beépített részletekkel, végezetül Pázmány soraival záródik, ám Pázmánynál e sorok predikációja első részében található.

Laurencics Anzelm másik közölt beszéde (18. sz., Pázmány azonos alkalomra és azonos témáról kiadott predikációja alapján) a pokolról szól. Kéziratunk ott veszi fel a fonalat, ahol forrása a pokol kínjairól kezd szólni, a propositio előtti rész itt sem a mintabeszédet (azaz Pázmányt) követi, sőt, ahol az összefüggés megállapítható, ott is sok a változtatás. Például Pázmány többes szám első személyű szövegét következetesen teszi át egyes szám első személybe. A Pázmánynál még aktuális utalásokat elhagyja. 1702-ben, a török uralom megszűnte után a török rabság kifejezésből pogányok rabsága, a budai csonka torony tömlőcéből pedig pokol tömlőce lett. Az örökkévalóság magyarázásában felhozott négy példa ugyan megtalálható Pázmánynál, de nem egyezik a sorrend (más esetekben lineárisan a

mintaprédikációt követi a kézirat), de a megfogalmazásban is vannak különbségek. Laurencsics néhol tudatosan erősíti Pázmány szavait. Így lesz az ezer esztendőből százezer esztendő. Felsorolásnál nem ritka az etc. beírása. Érdekes latin bejegyzések állnak néhány bekezdés végén. Az egyikben („Hic applico...” – lásd a 18. számmal közölt prédikációhoz írt 131. sz. jegyzetet) Pázmány prédikációjából kihagyott részletnek egy-egy emlékeztető mondatát olvashatjuk – latinul. A beszéd végén folytatásra, vagy formulával történő befejezésére utaló bejegyzés: „Adde si vis plus vel ad quam perducatur nos pater, filius etc.”⁵² Laurencsics egyébként ezt a beszédet imával fejezi be. Pázmány követése szó szerinti átvételek ellenére annyira bonyolult, az átalakítás néha olyan mértékű, hogy a szövegközlésben e beszédnél egyedi jelölést kellett alkalmaznom.

Az eddigiektől, és Pázmány azonos témájú beszédétől is eltér Keller Gergely, akinek kéziratában (20. sz.) sorjáznak a tekintélyekre hivatkozások (Biblia, Arany-szájú Szent János, Cornelius a Lapide, Rupertus apátúr, Philo, Niszai Szent Gergely, Cajetanus, Szent Leó pápa, Szent Ágoston, Aquinói Szent Tamás...).

A szakirodalom említi, hogy Laurencsics rendbe lépése után (még felszentelése előtt is) prédikálhatott. Közölt beszédei szóközi tehetségéről tanúskodnak. Érdeklődő természetét mutatja, hogy egyik prédikációja után berajzolta a Pannonhalmi Alapítólevélből Szent István kézjegyét (17. sz.; f. 262). Ugyancsak jó képességekre utal a felszentelése előtt elhunyt Fábri Kolumbán, akinek hatásos beszéde (6. sz.) egyéni fogalmazvány lehet..

A nyelvi, helyesírási elemzésekhez a kutatónak a kéziratot eredetiben (vagy másolatban) kell olvasnia, néhány jellemző példa azonban szövegkiadást olvasva is feltűnhet. Például Földes Rupert a Pázmánytól átvett szövegekben a -nök, -nök raggal ellátott igéket átírja -nánk, -nénk formára, Laurencsics megtartja azokat. Az ö-zés az egész kötetben gyakoribb, mint Pázmánynál, de előfordulnak i-zőbb beszédek is. Laurencsicsra például az erős ö-zés jellemző. Érdekesek az a–o váltakozások, különösen szóvégi helyzetben (reájo, orcájáro, stb.).

További fontos feladat Lancsics Bonifác (1674–1737) szerepének tisztázása a kötet összeállításában, és annak egyértelmű tisztázása, hogy vannak-e, és melyek az általa írt prédikációk a kötetben. Pannonhalmán őrzött köteteinek és a most vizsgált prédikációgyűjteménynek együttes tanulmányozása bizonyára sok érdekes adattal gazdagítja majd a fentebb leírtakat. Lancsics a főmonostor hitszónoka címet is

⁵² Ezt a latin mondatot ugyanígy írta Pázmányt követő prédikációjának végére Gencsi Egyed (4. sz.).

viselte. Hat Pannonhalmán őrzött kötetében akadnak prédikációk, prédikációvázlatok, kötetünk szerzőinek kézírásában is. Például az első kötet prédikációjának egyike (Csete Istvánnak a győri székesegyházban 1704-ben mondott Szent István-napi beszédének latin változata) részben Földes Rupert kézírásában olvasható.⁵³

A beszédek készítőinek, leíróinak alapos tanulmányozása a kezek szerinti csoportosítás alapján (is) újabb szerzők nevesítését eredményezi. Eddigi „szerzőségi” megállapítások (félkövérrel kiemelve a 2014-ben kiadott kötetben közöl beszédek):

- Csernátoni Miklós: ff. 57, 79 (Szentmárton, 1696), **91** (1704);
Fábri Kolumbán: f. **73** (Szentmárton, 1706, Frater Galambos);
Földes Rupert: ff. **8**, 38, 101, 111, 115, 122 (dicta in Martino, 1714), **138**, 142, 196 (Szentmárton, 1717), **212b**, 220, 234, 253, **268**, 270 (Deáki), 281 (Deáki);
Gencsi Egyed: ff. 12 (ex Calamato), 20, **40**, 107 (Csepreg, 1662);
Keller Gergely: f. **273b** (Nagyölbő, 1683);
Laurencics Anzelm: ff. 243 (1697), **256** (1696), **264** (1702);
Posgai Adalbert: ff. **149**, 165, 170b, 174, 190, 215, 247, 277;
Ismeretlen kéz: ff. 1 (1701), 16 (1701), 28 (ex Schönleben, 1702);
Ismeretlen kéz, a többiekénél is erősebben ő-ző szöveg: **37 és 118, 51, 159**, 204;
Valószínűleg azonos, ismeretlen kéz: 182 (Szentmárton, 1710), 229c;
Meghatározatlan, elkülönítetlen kezek: **4**, 21, 24 (1702), 33 (1676), 44, 47, 55, 87, 97, 102 (1701), 122 (Szentmárton, 1704), 126 (in Noviciatu), 130, **134** (in Noviciatu), **145**, 153, 156, 163, 165, 178, 180, **182** (Szentmárton, 1710), 186 (Deáki), 196 (dicta in S. Martino, 1717),⁵⁴ **200**, 208, 209, 223 (non lecta), 227 (Dömölk, 1711), 229, 236, **239**.

⁵³ Pannonhalma, Főapátsági Könyvtár, BK* 13/1, Miscellanea, I, 153–168.

⁵⁴ A 199. levél verzóján tollpróbák, köztük: O Maria Szép Virag, téged Csudal ez Világ, / mert fénylesz, Tündöklesz, mint az egen nap világ

Bárkányi János halotti beszédei

Bárkányi János ferences szerzetes a 17. század második felének kedvelt szónoka volt. Életét legrészletesebben Fáy Zoltán tanulmányából¹ ismerhetjük meg. 1661-ben lépett be a ferences rendbe, 1668-ban szentelték pappá, aztán Füleken lett magyar prédikátor, majd több ferences kolostorban viselt tisztségeket (Homonna, Szendrő, Sztropkó, Léva, Veszprém, Gyöngyös, Kassa), az 1680-as években Zrínyi Ilonának volt Munkácson bizalmasa és gyóntatója, egyúttal II. Rákóczi Ferencnek nevelője. Utána ismét sűrűn helyezték újabb helyekre, Szécsénybe, Szendrőre, Gyöngyösre, Szolnokra, Szegedre, Nagyváradra, Kecskemétre, majd ismét Gyöngyösre, ahol 1709-ben pestisben hunyt el.

1686-ban Rákóczi Juliannát névnapján köszöntötte *Tövisek közt nyíló szép rózsza, azaz szűz szent mártír Julianna élete* című költeményével,² ugyanezen évben Rákóczi Julianna nevében írt verset annak anyjának, Zrínyi Ilonának.³ Halotti beszédeinek végén a halott nevében búcsúzó szavakat többnyire prózában olvashatjuk, de előfordul közöttük verses forma is.⁴ E beszédeket a Bárkányi Jánostól ránk maradt kézírtos gyászbeszédgyűjteményéből⁵ ismerjük. (A kötet tartalmi leírását lásd alább, I. sz. mellékletként.) 2005-ben a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Karán szakdolgozat készült a kötetről,⁶ ugyanezen évben az Újfalussy András felett 1677-ben elmondott beszéd jelent meg.⁷ 2013-ban a Semsei Sára szájába adott halotti búcsúzó verseket tette közzé Perger Gyula.⁸

¹ FÁY Zoltán, *Nyugdíj Rákóczitól: A vezérlő fejedelem és Bárkányi János OFM*, Magyar Szemle, Új folyam, 14, 2005/1–2, 76–88.

² *Tövisek közt nyíló szép rózsza, azaz szűz szent mártír Julianna élete = Az első kuruc mozgalmak korának költészete (1672–1686)*, s. a. r. VARGA Imre, Budapest, Akadémiai, 1986 (Régi magyar költők tára, XVII. század, 11), 542–613, 860–863, nr. 187.

³ *Uo.*, 614–616, 863 nr. 188.

⁴ PERGER Gyula, „*Kérünk légy kegyelmes Szemsei Sárának...*” *Bárkányi János halotti búcsúztató verse 1670-ből* = A Herman Ottó Múzeum évkönyve, 52, 2013, 357–365.

⁵ Győri Egyházmegyei Könyvtár, Ms. III. 170.

⁶ DOBÓ Éva Katinka, *Bárkányi János halotti prédikációi*, szakdolgozat, Piliscsaba, PPKE BTK, 2005.

⁷ *Régi magyar prédikációk*, szerk. SZELESTEI N. László, Budapest, Szent István Társulat, 2005, 47–55.

⁸ PERGER, *i. m.* (4. j.)

Bárkányi, mint temetéseken szívesen látott szónok, szerencsésen ötvözte beszédeiben a mintaprédikációkból, florilégiumokból átvett fordulatokat konkrétumokkal, a helyzetre és a halottra vonatkozó adatokkal. Gyakran közel járt az orációhoz. A konkrétumokat is átszövik azonban a bibliai hivatkozások, továbbá florilégiumokban is megtalálható, gyakran antik szerzőktől származó idézetek.⁹ És

⁹ Példák:

- f. 34: *Vae mihi nascenti, vae nato, vae morienti / Vae mihi quod sine vae non vivit filius Evae.* – Jaj, úgymond, nekem, jaj halandó, jaj születettnek, / Jaj nekem, hogy jaj nélkül Éva fiai nem élnek.
- f. 37: *Nascimur in lachrymis lachrymabile ducimus aevum / Clauditur in lachrymis ultima nostra dies.* – Könnyhullással születünk és könyvező életet élünk, / Könnyhullással födetik az mi utolsó végünk.
- f. 43: ... azmint ama közönséges vers énekl: *Est commune mori, mors nulli parcit honori. / Dives et fortis veniunt ad funera mortis.* – Közönséges az halál, ki minden tiszt hatalmon regnál, / Gazdagon s erősen egyaránt triumfál.
- f. 43v: ... azmint Ovidius ily szókkal bizonyítja ez ígket: *Illa rapit juvenes, prima florente iuventa / Non oblita tamen, sed rapit illa senes.* – Ő elragadja az ifjakot, megfojtja a virágzó ifúságot, / El sem felejt megölni a vén jámborokat.
- Uo: *Dölfösen mer kérkedni hogy ő: Privavique manus sceptris, diademate crines, / Os verbis et luce oculos, membra omnia motu.* – Megfosztotta a kezeket a királyi pálcáktul, fejek a gyöngy s gyémántos koronátul, / Sok szát a szólástul, szemeket a látástul, tagaink az mozgástul.
- f. 54: *Quocunque aspicias nihil est nisi mortis imago, / Funus cum lachrymis angulus omnis habet.* – Nézz akármely felé, nem látsz egyebet az keserves halálnak képinél, / S egy szapora könyvtül ázott koporsófödélnél...
- f. 69: *Mors tua non caret fletu linquamus amicis / Moerorem ut celebrent funera cum lachrymis.* – Ne légyen haláloed szerelmesid könnyhullási nélkül, / hanem sírjon minden itt ma rőnd és módon kívül.
- ff. 79v, 81: *Martialis Poeta ezen szavaival mondásom bizonyítja [ti. hogy a halál nem szomorúság]: Dulcia defecta modulatur carmina lingua / Cantator Cygnus funeris ipse sui.* (f. 79v, 81.)
- ff. 82v, 89v, 114v: ... ama pogány poéta mondását valóságának tapasztaltad. [A margón: Horatius] *Pallida Mors aequo pede pulsat / Pauperum tabernas, / Regumque tures.* – A sárga halál egyiránt tapodja / a szegények gunyhóját, / mint a királyok palotáját. ≈ A szegények házat s királyok szállását, / Egyenlőképpen járja az halál.
- f. 114: *Mors ego praedominor cunctis in partibus orbis, / Cunctaque sub imperio stantque caduntque meo.* – Én halál négy részén uralkodom ez világnak, / Mindenek hatalmam birtokában vadnak, / parancsolatomra eldőlnek s fennállnak.
- f. 116: *Dira merit veluti naturas messor atristas / Omnia vulnifica falce cruenta secat.* // Kegyetlen aratja, mint a kalászt az arató, természetünket – Sebesítő kaszájával vág s vérben kever mindenedet. [A margón: szabdal s forgatja életünköt.]
- f. 117: ... azmint errül régenten Juvenalis poéta így szólott: *Stemmata quid faciunt, quid prodest Pontice longo / Sanguine censerí, pictos ostendere vultus.* – Mit használ nagy nembül, mit régiek vérekbül származni? / Ha csak álorcával tudjuk mi magunkat itten mutogatni.
- Uo: *Tota licet veteres exornent undique ceras / Atria, Nobilitas sola est atque unica virtus.* – Régi szép címerink bár ékesítsenek, / De csak jó erkölcsink minket nemesítnek.
- f. 121: *És valamint a Poéta írja: Scilicet ut fulvum spectatur in ignibus aurum, / Tempore sic duro est inspicienda fides.* – Mint a sárga arany megpróbáltatik a tűzben, / úgy a tökéletes hűség a kemény üdöben. [Ovid., Trist.]

miként a leírt/kiadott katolikus prédikációkban szokásos, ezeket latinul és magyarul is olvashatjuk. A beszédek érzelemmel teltek, a halotti beszédek jellegzetességeit megtartják. A hazafias színezet átüt rajtuk. Beszédeinek végén a halott nevében a barokk hierarchia rendje szerinti sorrendben búcsúzik (király, haza, /konkrét intézmény/, feleség, gyermekek, szülők, hozzátartozók).

Külön ki kell emelnem Bárkányi jól tagolt barokk stílusát. Választékosan használja a nyelvet, szókincset és paralel mondatszerkesztést egyaránt. Bizonyára beszédeinek hangzatossága is oka volt annak, hogy kedvelt szónokká vált.

Halotti beszédekről nagyon gyakran felvetődő kutatási kérdés a beszédek történeti forrásértéke, a szónok által elmondottak és a valóság viszonya. A jelenlévők jól ismerték a halottat, annak életét, cselekedeteit, viselkedését. A szónok természetesen szépíthetett ezeken, de csak bizonyos határokon belül. A megoldás máig az, hogy elhallgat dolgokat. Nem kell ezzel foglalkoznia a szónoknak, ha oráció helyett prédikációt mond, a felolvasott bibliai szakaszt magyarázza, a halotról pedig konkrétumok nélkül emlékezik meg. Ebből a szempontból érdemes volna összehasonlítani Bárkányi János kéziratot, és a jezsuita Baranyi Pál kiadott halotti beszédeit.¹⁰

Miként már említettem, Bárkányi beszédeiben bőven szól a halotról, beszédeinek egyes részei a világi szónoklathoz közelítenek, de folytonosan jelen marad a beszédekben a bibliai helyzetek halottakra alkalmazása. A függelékben két részlet és egy rövid beszéd olvasható.

1669-ben Füleken Fekete László felett mondott gyászbeszédet. A beszédben található életrajzi elemek közül a tanulmány utáni 2. számú melléklet a Wesselényi Ferencsel való kapcsolatáról szól. Eszerint a murányi vár és Széchy Mária megszerzésében nagy szerepe volt Fekete Lászlónak (1650–1665 között füleki alkapitány, 1660–1665 között Pest-Pilis-Solt vármegye alispánja). A beszéd elején Bárkányi azt írja, hogy a temetésen sok nemes jelenlétében beszélt. Gyöngyösi István *Márssal társalkodó Murányi Vénusz* című művében a murányi vár alatti „seregszemlében” másodikként említette Fekete Lászlót: „El nem marad tőle Fekete László is, / Ősétől vett neve kinek ha Holló is, / De fejből erkölcsű nem vala Cato is, / Ennél nem vigyázóbb a tanult ráró is.” Bárkányi hallgat Fekete

f. 122: Heu dolor est natis discedere rebus amatis. – Jaj s nagy fájdalom két eggyé forrott szíveknek elválni egymástul.

¹⁰ BARANYI Pál, *Imago vitae et mortis: Az életnek és halálnak képe, avagy halotti prédikációk, I–II*, Nagyszombat, Akad., 1712–1719.

Lászlónak az 1668 szeptemberében Szelepcsényi György prímásnak a „Wesselényi mozgalomról” írt beszámolójáról, esetleg nem is tudott arról.

Bárkányi János szónoklataiban a ferencesek által megőrzött középkori jellegzetességek is helyet kapnak. A Jánosy Kristófot, az egri káptalan orgonistáját búcsúztató, 1680-ban Kassán elmondott beszédet témája miatt közlöm, de benne is jól tetten érhető a hangzóságra ügyelés.

Török Bálintné Semsei Sára halálakor a halottas háznál mondott beszéde csak részben van meg a kötetben,¹¹ a sírnál elhangzott verseket (prédikáció nélkül), a kötet más helyére kötötték.¹²

Két beszédet mondott Bárkányi az 1701. március 5-én elhunyt Danka Balázs ónodi harmincados felett, előbb a halottas háznál, aztán a temetés alkalmával. A kéziratban elkülöníthető a két beszéd (ff. 113–116v, Sajószigeten a halottas háznál, majd külön cím nélkül kezdve a temetésen (ff. 117–130v). Az utóbbi végéről közölt hosszabb, összefüggő részlet különösen jó illusztrálja az orációhoz közelítő halotti prédikációt. A költői hangú beszédben szó van a 17. század végének „hegyalli” eseményeiről. Bizonyára van némi túlzás az „1697. esztendőbéli veszedelmes pártütő feltámadás” leírásában, Danka Balázs kiemelt szerepében az események „lecsendesítésé”-ben, Danka Balázs jellemzésében, de ha belegondolunk, hogy Sajószigeten nagyszámú nemesi közönség előtt hangzott el a beszéd, a tényként elmondottak bizonyára valósághoz közeliek. Miként néhány más prédikációban, itt is érződik a ferences szónok erőteljes politikai véleménye. Ez fontos lehet abból a szempontból is, hogy korábbi neveltje, II. Rákóczi Ferenc 1703-ban a felkelők vezetője lett. Fáy Zoltán adatokat közölt ahhoz, hogy a fejedelem pénz küldött 1704-ben és 1708-ban hajdani nevelőjének ellátására, arról azonban hogy az 1701-es prédikációban császárpárti/királypárti Bárkányi nézete ezen a területen változott-e, nincs semmiféle adat.

¹¹ ff. 17–20.

¹² ff. 138v–150.

A Danka Balázs feleségeként szereplő Semsey Sára¹³ és Török Bálintné Semsey Sára (†1670),¹⁴ akinek „temetése s hideg teteme felett deklamáltatott siralmas búcsúzó versek”-et írt Bárkányi János, két személy.

Bárkányi kézírásában nem ritka az s, z, sz nem egységes írása. 17. századi kéziratokban nem ritka jelenség ez az ország északi részén (lengyel hatásra). Mivel átírásomban ezeket (mint minden egyedi sajátosságot) mai helyesírással közlöm, erre külön felhívom tisztelt olvasóm figyelmét. Bárkányi János írásának vizsgálatához elengedhetetlen az eredeti (vagy hasonmás) kézirat tanulmányozása.¹⁵ Mai nyomtatott kiadásban, betűhű szöveggözlésben közölte Perger Gyula a Török Bálintné Semsei Sára szájába adott halotti búcsúzó verset.¹⁶ A *Tövisesek között nyúló szép rózsá, azzaz szűz szent mártír Julianna-élete* című mű csak másolatból ismert.¹⁷

¹³ POZSONYI József, *A semsei Semsey család története*, Debrecen, 2002 (Régi magyar családok 1), 93 (III. tábla: Semsey Sára első férje Borsi Mihály, második Danka Balázs. Borovszky Samu említi a Bárkányi beszédében is szereplő helyettes alispánságát is (*Borsod vármegye története, I*, Bp. 1909, 174). A *Heraldikai lexikon* (https://hu.wikibooks.org/wiki/Heraldikai_lexikon/Borsy_Mih%C3%A1ly – megtekintés: 2018. aug. 2.) szerint Borsi Mihály (+1741) és Semsey Sára gyermekei: Anna (1700–1771) és Katalin. – Bárkányi János halotti beszéde szerint 1701 márciusában hunyt el Danka Balázs, aki két gyermekétől búcsúzott: Pétertől és Katalintól. Mindebből következik, hogy Semsey Sára előbb volt Danka Balázs, aztán Borsi Mihály felesége. 1701-ben nem születhetett gyermeke Borsi Mihálytól.

¹⁴ Török Bálint tornai alispán (†1677), felesége Semsey Sára (†1670).

¹⁵ Jól, könnyen olvasható kéziratok és nyomtatványok nem betűhű átírását az internetes kutatási lehetőségek indokolják. Lásd erről: SZELESTEI N. László, *Tűnődés régi szövegek közlésekor = Forráskutatás, forráskiadás, tudománytörténet II: Tanulmánykötet*, szerk. KOROMPAY Klára, STEMLER Ágnes, TERBE Erika, VLADÁR Zsuzsa, Budapest, Magyar Nyelvtudományi Társaság, 2014 (A Magyar Nyelvtudományi Társaság kiadványai, 239), 73–79.

¹⁶ Lásd a 4. sz. jegyzetet.

¹⁷ Lásd a 3. sz. jegyzetet. – Ugyancsak másolatban maradt fenn a *Rákóczi Júlia levele anyjához* című köszöntővers, amelynek szerzőségét Varga Imre Bárkányinak tulajdonítja. (Országos Széchényi Könyvtár, Kézirattár, Quart. Hung. 1958., kiadása: 3. jegyzetben *i. m.*, nr. 188.)

Mellékletek

I.

Bárkányi János prédikációs-kötetének leírása

BÁRKÁNYI, Joannes, „*Funbres laudationes.*” (Prédikációk, alkalmi költemények, idézetek.)
1657–1701. M., lat.

Autogr. 152 ff. (sok üres lappal, feljegyzésekkel.) 165 x 120 mm.

Poss.: „Sigill. Custodis Prov. SS. Salvator. Ord. Minor.”

ff. 6–16v.

In funere [...] Ladislai Fekete olim Vice Capitanei Fülekienſis, nec non Comitatum Pest-Pilis-Solt Vice-Comitis [...] coram magna nobilium multitudine Anno 1669. Fülekin.

ff.17–20.

Concio funebris in obitu [...] Sarae Szemsei [Semsei], Conthorali [...] Valentini Török [anno 1670]. Habita Szendrőviae, ante funebrem domum. (5 pp. beszédkezdet...)

ff. 29–41v.

*In funere [...] Barbarae Szulok [Sulyok] [...] Consortis [...] Francisci Barakony, praesente [...] Francisco Leonardo Szegedi, episcopo Agriensi, nec non aliis quam plurimis nobilium ac parochorum multitudine. Habita Tornae, ante funebrem domum.
A margón: Anno 1657 [recte: 1675].*

ff. 42–44v.

Concio in obitu [...] Julianae Pongoracz[?], nobilium dominorum Abafiorum matris, eius confessionem ante felicem mortem excipiens absolvensque ab haeresi Lutherana [...] Cassoviae in templo nostro, [...] coram Francisco Leonardo Szegedi, episcopo Agriensi, capitulo omnibusque religiosis, et Cassoviensi nobilium multitudine sic exorsum habui sermonem. (Beszédkezdet.)

ff. 51–52v.

Felirat nélküli beszédkezdet.

ff. 53v–73v.

Concio funebris in obitu [...] Andreae Ujfalussy de Devékujfalu, habita in arcensi capella, [...] coram spectabili magnatum saecularium et religiosorum multitudine, Anno [...] 1677. die 16. Maii.

Kiadás: *Régi magyar prédikációk*, szerk. SZELESTEI N. László, Budapest, Szent István Társulat, 2005, 47–55.

ff. 75–84v.

In funere [...] Annae Sidoniae de Hobentfelt, consortis [...] Rudolphi Marin de Andlau, Anno 1678. die 10. Martii Wesprimii.

Ubi hocce tempore primum fundamentum ieci habitationis Seraphicae, et primus praesidens fui.

ff. 85–87. Beszéd kezdete, adatok nélkül.

ff. 88–96.

In obitu [...] Michaelis Nebest [...] Camerae Scepusiensis intimi secretarii, habita Cassoviae.

ff. 97v–101.

In obitu [...] Christophori Janosy [...] Capituli Agriensis organistae. Habita Cassoviae Anno 1680.

ff. 106v–112.

Beszéd a halott megnevezése nélkül.

ff. 113–130v.

In funere Blasii Danka Tricesimae Onodiensis administratoris [...] obdormivit in Domino Anno 1701. 5. Martii in possessione Sajó-Sziget ubi coram magna nobilium multitudine tenui Minerva, nativa lingua lugubria funeralia sic exornavi. (A halottas háznál és a temetésen mondott beszédek.)

ff. 131–136.

In funere [...] Francisci Terencseny tricesimatoris Varadiensis [...] Habita ante funebrem domum.

ff. 138v–150.

[...] Török Bálint [...] Rimaszombat és környül lévő harmincadok adminisztrátorra [...] hitves társa [...] Szemsei [Semsei] Sára asszony temetése s hideg teteme felett deklamáltatott síralmas búcsúzó versek[!] [...] melyeket [...] szerzett [...] BÁRKÁNYI János. Anno 1670. 23. Novembris.

Kiadás: PERGER Gyula, „Kérünk légy kegyelmes Szemsei Sárának...” Bárkányi János halotti búcsúzó verse 1670-ből = A Herman Ottó Múzeum évkönyve, 52, 2013, 357–365.

II.

*Részlet Bárkányi János Fekete László temetésén mondott beszédéből*¹⁸

(Füleki, 1669)

[Fekete László és Wesselényi Ferenc kapcsolatáról]

[10v] [...] Ah bizony, szerencsés boldognak állította magát az a tábori sereg, melyben az mi édes oroszlyányunk vitézkedett, mivel győzedelmes erejét, vitéz magaviseletét látván, senki ellensége erejétől nem reszkedett, dühösségitül meg nem félemlert, mivel ez oroszlyánytul minden ellensége hamar megszégyenítettet, futással vásárlott életet.

¹⁸ ff. 6–16v: [...] *In funere Perillustris ac Generosi Domini Domini Ladislai Fekete, olim vice Capitanei Fülekiensis, necnon Comitatum Pest-Pilis-Solt Vice Comit. Habita in Ecclesia ... coram magna Nobilium multitudine Anno 1669 Fülekini.*

Ily magában való vitéz erősségit, oroszlyány rémületlen szívit, midőn országunk királyképe, nagy emlékezetű Hadadi Vesselényi Ferenc palatinus urunk őnagysága, mind hallná, s mind látná, magának választá, [11] hogy az oroszlyány fejű sárkány méltóságos, címeres hármás rózsájának árnyikában annál inkább nyughatna, bátrabban multhatna, Fekete Lászlót sok dicsőretea magaviseleésének utána méltóságos udvarában, fő-fő rendi közé számlálá, hívsíges titkos tanácsának tartá; hogy mind karjának s kardjának, elmés okosságának élivel Ferencet László oltalmazná. S midőn ura nyugodna, addig, erős oroszlyányja, mindenfelé vigyázná, hűsígeseen oltalmazná. Nem is csalatott meg tökéletes szolgálatjában méltóságos ura, mivel valamit rábíza, mindazokban híven eljár vala. Vérével s éltével nem gondola, csak hogy ura akaratját, tetszése szerént végben vihetné szándékját. Mint Eliezer Ábrahám parancsolatját, oly hívsígeseen és bölcsen László, gyakran sok derék, országos dolgokban, véghez vi[tte] méltóságos ura akaratját.

Eliezernek hívsígit, mondhatom, hogy fölülmúlta tekintetes Fekete László hívsíges szolgálatja, ki nemcsak egyszer ment (hogy urának titkos akaratját, megjelentené föltött szándékját méltóságos Szécsi Máriának) hosszú útra, hanem ez erős oroszlyány körmös lábaival, ama kősziklás magos hegyek teteje felett lévő Muránnak temérdek kőfala tetején behágván, mint egy hihete[tl]en erővel, s nem könyörgéssel Máriát Ferenczel szemben juttatá, örökös házastársává változtatá. Akit dandáros erővel, nagy hatalmas kézzel fölsíges erők végben nem vihettenek, abban ő addig mesterkedett, míg jó véget nem vetett. Mint Eliezer Izsáknak, úgy [11v] e tekintetes oroszlyány, Fülekk akkori főkapitányának csendes és kegyes házastársot szerzett, egyszersmind urának s fölkennt királyának, az fölsíges Ferdinánd római császárnak nem kicsiny hasznót tett, mivel a pártosok keziből Muránt, azt a természet, majd egy erős, csudálatos várat, kit a pártütés idegen kézben ejtett, rész szerént László visszanyeretett. Ó csudálatos, bizony örökös emlékezetre méltó, hívsíges cselekedet, kivel tekintetes Fekete László, mint erős s egyszersmind bölcs oroszlyány híre neve mindeneknél böcsültegett s elterjedett. Mi vitte ezt végben? Erős, bölcs oroszlyány bátor, merész szíve, bölcs elméje, ékes nyelve, aki a vadakat bánatra, a kősziklákot siralomra, a tengeri halakot, a régi pogányok írásaként, könnyhullásra indította, azonképpen ékes nyelvinek szólásával Murány kősziklás, temérdek bástyáit Fekete László mintegy elrontotta, midőn az házasulandó Gróf Wesselényi Ferencnek utat mutata, maga előtte menván, urát asszonyával szemben juttatta s a várat föladata. Ritka hívség, aki az urakot ily próbákon hordozza, éltivel, vérével, mint László Ferencet, oltalmazza. Nem csuda, ha ily próbák után a méltóságos Wesselényi háznak mindenkori belső tanácsa vala. Kire midőn valaki szemeit fordította, bölcs beszédét s ékes nyelvét hallotta, könnyen amaz erős Sámsonnak meséjét, melyet a túle elszaggattatott oroszlyánrul formála, őreá magyarázhatta, hogy [Judic: 14. v. 8.] Examen apum in ore leonis erat et favus mellis. Ennek az előttünk levő [12] nemes oroszlyánnak szájában raj méh és lépes méz, a minden méznél édesebb s ékesebb beszéd tanálatott, kivel sok országos követségeket dicsőreteaen végben vitt. Sok durcás, haragos elméket megszelídített, békéltetett, lecsendesített. Így Sámson meséje rajta beteljesedett. E forti egressa est dulcedo. Ez erős oroszlyánybul édesség származott, kit közületek csak az nem bizonyít, aki nyájás, édes beszédét nem hallotta s nem látta követsígit.

[...]

III.

*Bárkányi János halotti beszéde az egri káptalan orgonistája,
Jánosy Kristóf felett (1680)*¹⁹

Versa est in luctum cithara mea, et organum meum in vocem flentium. Job 30. v. 31.
Sírásra változott az én citharám, és sírok szózatjára az én organám.

Zengedező, mint egy szép muzsikán, csengő citharán s gyönyörködtető víg s hangos organán játszottatta Isten az tiszta, ép tisztaságban alkottatott mennybeli angyali lelkeket, és magasságos isteni Fölségiben az szép angyali muzsikában örvendetesen mindenkoron gyönyörködött, s az angyali víg énekes muzsika mindenkoron az mennyei Fölségnek tetszett. Ó, mely vigassággal nagy, és szerelem buzgóságával az Isten ebben gyönyörködött, valamíg az mennyei muzsikákban húrszakadás, muzsika bomlást nem tanáltata az Isten, aki természetiben megváltozhatatlan, nagy öröm s megmagyarázhatatlan vigasságban vala. Szerelme annyira gyullada, hogy a szép vigasságban kész lén maga képére az embert alkotnia. Kinek alkotását nem angyalára, nem a szerafin kerumimokra bízá, hanem a teljes Szentháromság a vigasságban maga munkálkoda, hogy az hozzá hasonló emberi ábrázat, túle alkottatott emberi állat, mint az angyalok mennyben, úgy a gyönyörűség rejtekiben örömré, kedvinek keresésire lenne. [Ludens coram eo omni tempore luden[s] in orbe terrarum quia delitiae meae esse cum filiis hominum] Ah, tudjátok-e, szerelmesim, mi okért minden fül oly [98] buzgó szerénsséggel figyelmez az ékes, hangos citharák zengésére, hárfák, hegedűk, cimbalmok pengésére, az organák gyönyörködtető, sokképpen változó szavok, hangok ékességire? Nem másért, mert természetünk alkuttatott az angyali-muzsikák, zengések közt, azmint bizonyságom ebben énekelem a régi Szent Hyeronimus, ki hajlandóságunkat látván a muzsikákknak örömmel való hallásában, a paradicsombeli angyali víg szimphonia közt való alkuttatásunknak, nem más okát adja az örömmel való hallásnak, hanem hogy azmikor Isten alkutna, az angyali sokaság akkor mind muzsikála.

Azért is üdöben Dávid éneklő kórust szerzett: dob, trombita, víg orgona közt az Istennek szüntelen dicsíretet tetetett, ugyanis oly kedves s oly gyönyörűsleges vala mindenkor az Isten előtt a muzsika-zengés, hogy valamint ebben maga gyönyörködött, úgy minden bús szíveket ezáltal megörvendeztetett. S ha a régi poéták merték mondani, Orpheus in silvis, inter delphinas Arion, Orpheus az erdőben, Arion a tengerben, Amphion a hegyekben valakit sírásra vagy öröm s vigasságra akartak gerjeszeni, muzsikájokkal tanulták vala könnyen végben vinni. Mert valamint a bús, bágyadt, keseredett szívet a jó bor megörvendezteté, vidám örömré gerjeszté, azonképpen a muzsika az embert örömmel betölté, azmint az Istennek lelke ezt világos szókkal ilyképpen jelenté: [Eccli. 40. v. 20.] Vinum et musica laetificant cor. A bor és a muzsika megörvendeztetik a bús, bágyadt szívet. Tudták ezt jól a régi királyi fölségiben helyheztetett emberek, azért magoknak víg citharán, zengő organán játszó éneklősekeöt szerzettenek. [Eccles. 2.] Salamon nagy volt értékében, bölcs elméjében, hatalmas cselekedetiben, aki nemesi elmével, kincses bölcsességgel az előtte

¹⁹ ff. 97v–101: *In obitu Egregii Domini Christophori Janosy Illustrissimi Domini Domini Venerabilis Capituli Agriensis Organistae. Habita Cassoviae Anno 1680.*

levőköt s utána következőköt csak igen könnyen [98v] meggyőzte: noha sok vigasságokban ideit töltötte, de a szűszomorító bánatot, epesztő keserűsítet teljességgel magától el nem kergethette, hanem hogy a búban szíve örökkén ne epedne, Feci mihi cantores etc. Ugyanis oly hatható ereje van a szép, hangos muzsikának, mely nemcsak a bűtül, szívet gyöttrő s emíztő gondtul, de megszabadítja embert a gonosz léleknek szorongatásátul. Saul ebben bizonyosságom nekem. [1. Reg. 16.] Kit midőn az gonosz kínozván gyötörné, udvari szolgálának tanácsibul egy szépen játszodozó hárfást kerestete, ki valamikor muzsikáján játszodozván, szépen énekelgetne. [v. último] Refocillabatur Saul, et levius habebat, recedebat enim ab eo spiritus malus. Nem csuda, ha ennek minden bús, bágyadt, haragos, felgyulladt szívek s a gonosz lelkek is engednek, mert a muzsika-gyönyörűsítgűl meggyőzötnék. Ismírem önnön magát az Istensítet, aki a szép angyali muzsikában eleitűl fogvást gyönyörködött. Országának dücsősége az égi angyali muzsikátul mindenkor dicsírtetett paradicsoma. Ama szerelmes tanítvány, Szent János ezt nyilvánóságosan mondja, hogy hadta, midőn a Patmos szigetben elragadtata, oly rendes, sokaságos zengést és éneklést [Apoc. 14. v. 2.] sicut citharedorum citharizantium in citharis suis. Ama 4 állatok is és böcsülendő királyi 24 vének, kik a bárány előtt leborulván térdre esének [Apoc. 5. v. 8.] Habuerunt singuli citharas aureas, melynek zengzésekben az Isten gyönyörködött. Nemcsak a dücső szenteket és angyali lelkeket, de az hárfán játszodozó, muzsikához tudó király, Dávid, a muzsikára gerjesztvén intett mindeneket, hogy azok zengésével dicsérnék az Istent. [Psal. 150.] Laudate eum in tymphano et choro, laudate eum in cordis et organo. Laudate eum in cymbalis etc. Anyyira is megkapatott az dücsőség királya a szép muzsika-zengéstűl, hogy majd min[99]den dücsősége, öröme származik ez egybűl: bánatja, fájdalom, tüzes, mérges bosszúja fakad, árad, ha muzsikáinak húrjai elszakadnak, csevei mennyei orgonának elbomlonak. Megszűnék egykor mennyben a muzsika; Paradicsomban a szép egyesség jelentő orgona cseve elbomla, tudatlan keze rajta játszania. Ah, minémű bosszúra, haragra az Isten nem gyullada, úgy hogy valaki e szép muzsika zengésnek oka vala, országából kihajtatá. Paradicsombul is kiteszittata Ádám, a gyönyörűség hajlékjából, Luciper mennyországbul, kik sírván, vég nélkül károkat siratják, muzsikálások felbomlását jajgatják. Ah versa est in luctum cithara etc. describe utriusque foelicitatem et lamentabilem casum. O tu quid fecisti, pater Adam, non est factus solius tuus casus, sed et noster qui ex te advenimus.

De mit dicsírem én itt ennyit a szép Isten és emberi szíveket édességgel betöltő, ördögököt kergető, gyönyörű muzsika, víg orgona, cymbalom, cithara hangját és ékes szavát, holott jól tudom az Istennek ama mondását [Ecl. 22.] Musica in luctu est importuna narratio. A siralomban az éneklés alkalmatlan beszéd. Jaj, penig egy siralomra indító fekete bárka, halálos láda a muzsika dicséretitűl nyelvem tartóztatja, rémítvén beszédem megállítja, egyben rekesztését halálos lárva, ijesztő álorca kiáltja: Versa est in luctum etc. Ah, ki legyen, minden nevét tudni kívánja, nem más, nem, hanem, [üres hely] Kristóf, a méltóságos, tekintetes és nagyságos, régi nagy hírű egri káptolonnak fő muzsikusa, hegedúse és orgonása, kinek az halál, a claviatur kezébűl kivevén, neki halálos nótát húza, veré és húzá, az halálos táncban küldvén [99v] hangos citharája, víg orgonája. Versa est in luctum etc.

Azért sirolummal q. d. Ó nyomorult Ádám és Évának nyavalyás fiai s leányi, e világnak foglyai, jaj, nézzétek miképpen az halál most énrajtam regnál. Kinek erős és csontos uja, az én nyavalyás testem orgonáját mindaddig szorongatta, míg halálos táncát élvezem el nem járatta. Addig kínoza, míg e siralmas gyászokorsóban nem taszíta. S aki eddig szívetek s

kedvetek muzsikámmal vidámságra gerjesztettem, most esetemmel szemeteket könnyhullásra, siralomra intem, mert mindnyáitoknak ez halálos táncot el kell járnotok, el kell rövid idő alatt búcsúznotok. Azért jól magatokra vigyázzatok, hogy meg ne csalassatok. Mert álnok, csalárd, hamis muzsikásokat, kántorokat minden varázsló, bűbajos boszorkányoknál hamarabban megcsaló discantort, tenort, basszistát ez a mérges orgonás, az halál, környületek állatott, kiknek ha éneklések halljátok, ah, higgyétek el, mint a tengeri habok közt hajóztató révések, ha a szirének ékes éneklések örömmel hallják, veszélyek várják és mézes de mérges éneklésekkel őket elalutják, és a mély örvényekre bocsátják. Ha tik is ezen álnok kóristák muzsikás, hízelkedő éneklésire, hegedű, hárfá, orgonák zengésére hallgattok, jaj, az utolsó táncot vég nélkül való siralommal járjátok, örökös károtok valljátok. Talán túlem azt tudakoztátok, kik legyenek ezek az hamis muzsikások? Ah, figyelmezzetek, ezent meghalljátok.

Discantor a világ. Tenor a test. Basszista az ördög, aki deprimitt, alányomja pokolra a lelket. Mihelt a halál fűjja vagy nyomja a végső éneket, azonnal el kell menned, nincs [100] mit tenned, sem szépség s nemességgel, értelem és tekintettel, magadot titkos, nyájas, édes szerelemeddel meg nem mentheted semmiképpen. Ah, bár az örök örömrre, s nem vég nélkül való gyötrelemre!

Jaj, ó veszendő világot szerető Ádám és Évának siralmas maradéki, nem vettétek-e még eddig eszetekben, a világ mely csalárd énekes legyen, aki mint madarász *Fistula dulce canit* etc., úgy ő ezer színes mesterségivel azon incselkedik mindenképpen, hogy tikteket vihessen a veszélyre. Kinek csalárdságáru, rüt hamisságáru szólván Szent Cyprianus [Epist. ad Donatium] írja, hogy *Arriidet mundus ut saeviat, blanditur ut fallat, illicit ut occidat, extollit ut deprimat*. Mosolyog a világ, hogy jobban kegyetlenkedjen; hízelkedik, hogy megejtessen; édesget, hogy megölhessen; felmagasztal, hogy nagyobb szégyennel az földhöz üthessen. Ó mely megszámlálhatatlan emberekkel ezt nem cselekedte! Vízre vitte, szomjan eresztette Muzsikás citharájok, kedves éltek, szépen szóló orgonájok, minden dücsősígek keserves könnyhullás siralomra gerjesztette. Errül panaszkodik Szent Jób, az Isten embere, hogy ő a világi jókban némelykor kedvére éle, de esziben sem ve[vé], midőn ellensége vesztére új kedveskedésével, *describe Jobum in sua gloria; Salamonem in suis deliciis; Adonibezech in sua superbia; Davidem, Nabuchonodosorem, filium eius Balthasarem, speciosissimas quasque mulierum formas, Semiramidem et Helenam. Judit szent, ki földhöz verte Holofernest, sírásra fordította éltének citharáját, jajszóba dücsősíges méltóságának hatalmát, megvigasztalta Izraelnek minden lakóját, úgy, hogy [Jud. 15. v. 15.] Omnes populi gaudebant cum mulieribus et virginibus et viventibus in organis et citharis. De aki[t] a világ, test s az ördög meg nem ejthetett, az [100v] neki egy keserves nótát vert, s azonnal szemében siralmat gerjesztett [Iza. 24. v. 8.] *Conticuit dulcedo citharae ejus.**

[Sap. 2.] *Describe Juvenes illos mundi amatores, carnemque sequentes, apud Sapientem. Venite fruamur bonis etc.* Ó s mennyin vadnak, kik a világgal játszonak, eszekben sem veszik, midőn pokolban tántorodnak. Állj pokolnak ajtajára, hallgasd a világ fiai az ördögökkel minemű jajt kiáltonak iszonyú siralommal. [Sap. 3.] *Erravimus a via veritatis. etc.* Talia dixerunt in inferno hi qui peccaverunt. Ah, mégis a veszendő emberek nem vigyáznak, lelkekkel játszonak, a világgal vigyorognak, a testi kívánságoknak engednek, nagy örömmel a mocskos szeretetnek s azmint szól Szent Jób [Job 21. v. 12.] *Tenent tympanum et citharam, et gaudent ad sonitum organi et in puncto ad inferna descendunt. A dúsgazdag a példa. [Lucae 16.] Recita historiam. Ah még nyomá a halál az organát. Amikor eszében sem ve[vé],*

pokolban tanálá magát. Siralommal mondhatá azt a nótát: Versa est in luctum cythara mea et organum meum in vocem flentium. Eh, világnak az ő fiaí s leányi. Dic mihi ubi sunt amatores mundi qui ante pauca tempora nobiscum fuerunt? Nihil ex eis remansit nisi cineres et vermes. Attendite, diligenter qui sunt et qui fuerunt, sicut tu comederunt et biberunt, riserunt, duxerunt in bonis dies suos et in puncto ad inferna descenderunt [S. Ber. in medit.] Hic caro eorum vermibus illic anima eorum ignibus deputatur.

Azért ínt mindent az Istennek Lelke Szent Pál által: [1Cor. 7.] Qui utuntur hoc mundo tanquam non utantur, praeterit enim figura hujus mundi. Vaj, nem tudjátok-é Quia amicitia hujus mundi inimica est Dei, quicumque ergo voluerit amicus esse hujus saeculi inimicus Dei constituitur. S midőn örömet bánat követ [Jac. 4.] Risus vester vertetur in luctum et gaudium in moerorem. [1. Joan. 2.] Nolite diligere mundum, neque ea quae sunt in mundo. Qui enim diligit mundum non est charitas Patris in eo. Mert [ibid.] Quidquid est in mundo [101] est concupiscentia carnis, concupiscentia oculorum et superbia vitae. Mely hármás éles láncával az ördög jobban mint Joas Absolonnak szívét szokta által verni, embert az örök halálban így tudja vezetni.

IV.

Részlet Bárkányi János Danka Balázs temetésén mondott beszédéből, 1701²⁰

[120] [...]

Nemdenem szübbeli fájdalommal jut-e kinek-kinek esziben ez elmúlt esztendőknék mostohaságos keménysége, azmelyekben [Oseae 4. 2.] Sanguis sanguinem retigit, vér vére ellen felfegyverkezett. Nemzetünk közönséges bűne, Istenivel ingerkedő fertelme majd a végromlásra hajlandó üdőt közelítette; azkirül apostolinak és mindnyáink rémulésére Üdvözítőnk némelykor így beszélgete, hogy oly üdő következik az emberi nemzetre a végső üdőben, melyben [Matth. 10. v. 21.] Tradet frater fratrem in mortem, et pater filium, et insurgent filii in parentes, et morte eos afficient. Az atyafi atyjafiát halálra adja, az atya fiát maga elárulja: és a fiak atyjokra támadván vérek ontják, éltek fogyatják irgalmatlan. Ó siralommal, nem vizes, de véres könnyhullásra méltó Magyar Nemzetnek boldogtalan sorsa, keserves egymás ellen való pártolása! Mert mindezeket szübbeli fájdalommal beteljesedettnek szemléltük, záporos könnyhullással, midőn a szép szabadság színes keresése alatt lobbanánk gyilkos, de titkos irigységűl egymás ellen való mérsárlásra, pártütés és édes hazánk pusztítására és végső romlására. Nem hajtván az isteni mondással: [Matth. 12. 25.] Omne regnum in seipsum divisum desolabitur. Minden magában meghasonlott ország elromol. Et domus supra domum cadit. És az iszonyú pusztulás miatt a ház házra dől. Kit magunkon tapasztalván, mégis nem tanulánk. Jóllehet azmint szól a poéta: Felix quem faciunt aliena pericula cautum. [120v] De mi magunkon sem tanulánk, hanem egyenletlenségünk miatt elromlánk, végső pusztulásra és nyomorúságra jutánk. Midőn az közönséges jók keresése

²⁰ ff. 113–116v; 117–130v: *In funere [...] Blasii Dankae Tricesimae Onodiensis Administratoris, qui obdormivit in Domino Anno 1701. 5. Martii in possessione Sajo Sziget ... coram magna Nobilium multitudine...*

színek alatt a proprium commodumra vágódánk, tulajdon véreinkben fegyverinket megrészegetvén áztatánk. Az igaz kősziklán építettett szent hit romlására esztelenül szándékozánk és vakmerő dühösséggel harcolánk, meg nem gondolván, hogy [Math. 16. v. 18.] *Nec portae inferi praevallebunt adversus eam.* A pokolnak minden dandáros tábora, Lucifer hatalmas, bár vérben fordult szemmel, tűz, vas és fegyverrel, a vérszopó kegyetlen tyrannussággal, a szent hittől elpártolt hamissággal és anyja édesdeden tápláló mellétől elszakadott záptojásokkal induljon romlására, fújja mérgét, okádja lángalló kegyetlenségét, megmozdulhatatlan álló fundamentumának felfordítására; de, mint a tengeri haboktól ostromoltatott kőszikla, az ostromló habokat nevetvén mosolyogja és habos árait öszveromladoztatja és széjjelhajtja: úgy az igaz kősziklán építettett Krisztus Jézus piros párologó vérenek érdeme s ereje által megerősítettett Anyaszentegyház a pokol fejedelminek és minden dandáros ereinek homlokát rontja, és szégyenvallással, hamarán eleny[é]sző villámás módjára eloszlatja. Igazságának törével s villogó fényével, mondom az Isten igyivel, mely [Heb. 4. 12.] *Penetrabilior est omni gladio ancipiti: et pertingens usque ad divisionem animae ac spiritus; compagum quoque ac medullarum.* Hathamóbb minden kétélű törnél, és béhatván az elmének és léleknek oszlásáig, az ízek és velőkig. Hamarán vagy megtéríti, vagy fényének igazságos sugárral megvakítja ellenségét, eloszlatja temérdek homályának sűrű setéségét.

Ó minémű vérontásra nem lobbana ebben az hallatlan táborozásban 30 egész esztendeig egymás ellen édes, nagyhírű, dücsőséges vitézségű nemzetünk! Ha bizony az történt közöttünk, azmi az Izrael és Júda népe között, kik hittel tett pecsétes hívségeket feltörvén, meghasonlanak egymás között. Elállá Izrael Dávidtul, Isten és Sámuel által felkent szent királyátul. [2Reg. 20. v. 2.] *Separatus est omnis Israel a David, secutusque est Filium Bochrí. Viri autem Juda adhaeserunt Regi suo.* [121] Elválék az egész Izrael Dávidtul és követé Bochrí fiát, Sebát. A Júda fiai pedig az ő királyokhoz ragaszkodának. Mely elválás, ó, minémű vérontást, pusztítást, üldözést s gyűlölséget nem indíta édes nemzetünk és vérünk között! Soha Izrael Júdat jobban nem üldözte, szent fejedelmét gyalázatosabban meg nem vetette, egymás ellen nem lehettenek Izrael és Júda fennebb dühösségében, mint vala az nemes magyarság egyik másika ellen. Nem bolygatom itt újonnan bekötözgetett nyers és fájdalmas sebeidet, Édes Nemzetem, hogy ne újítsam sérelmét szívednek, újabb záporos áradásra, megállíthatatlan és megvigasztalhatatlan könnyhullásra ne indítsam kifolyó patakot ontó szemeiteket, tudván, ez egy meghasonlásbul mennyi keserűség és nyomorúság nyomja lelkedet, epeszti étedet.

Hanem, minden gyomorímelygés nélkül, azért emlegetem ezen szomorúságra indító üdőköt, hogy minémű ritka a carbunculus a gyöngyök között, az arany a több metalmok között, oly ritka vala az hívséges férfiú abban a tűzzel, fegyverrel kegyetlenkedő üdőben az magyarság között, kit a félsz, üldözés, halálos fenyegetés, vérontás, édesgetés, javaibul való prédára vetés meg nem szédített; édes Dávidjátul, fölkennt királyátul el nem idegenített. Úgy, hogy, valamint Salamon király maga ideiben, mintegy Diogenesztil gyújtatott szövétnekkel, fénlő délben hűsleges szívet keresvén Jeruzsálemben, mondá keserviben: [Prov. 20. 6.] *Virum fidelem quis inveniet?* Istenihez, koronás szent fejedelmihez igaz hívet ki tanál csak egyet? Mert könnyebb volt fejről hollót, fekete hattyút majd akkor tanálni, mint Júda népe közül lenni és Istenihez, fölkennt szent fejedelmihez hűségét megtartani. De az mi tekéntes, nemes, kardos vitézünk, hűsleges Danka Balázsunk állhatatos lén Istenihez, királyához ezen iszonyú, temérdek, próbára célzó üdőben. És valamint a poéta írja:

Scilicet ut fulvum spectatur in ignibus aurum.

Tempore sic duro est inspicienda fides.

Mint a sárga arany megpróbáltatik a tűzben, úgy a tökéletes hűség a kemény üdőben. Mert ez az igaz hívségnek próbaköve. [121v]

Nemes címereként, tudván a király, privilégiumok osztogattnak nem pénzért, hanem az állhatatos nemesi virtusért, a minden gyémántokat bőcs árral felülmúló hívségért. [Gen. 22. 22.] Tekéntetes, nemzetes, vitézlő Danka Balázs Ábrahám módjára. [1Mach. 2. v. 52.] In tentatione inventus est fidelis, a kísértetben hívnek tanáltatott. Midőn Fölső-Magyarország elsőben, annak utána csaknem egészlen, a pártütésnek emészítő lángjában szikrándozva lángodozott volna, hogy jó híre s neve holt szén színben ne öltözne és egyszeri[?] adatott hitiben csorba s hiba ne esne, kormozó kezétül homályos szennyezést hívsége ne szenvedne, mindenképpen arra célozott szíve, mi módon maradhatna meg tökéletes hívségben, vigyázzván ezen szavaira az Istennek: Esto fidelis usque ad mortem et tibi dabo coronam vitae.

Tudta ugyan jól, urához való hívségének megtartása mennyi kárvallásban állana. Nemcsak értéke, melyekkel máris Istentül megáldatott vala, prédára jutna, és feje e szép, dicsírendő virtusért halálban forgana, de nagy nemzetű rokonitül, hazájátul, szép lakta földitül, úri tisztitül, azmi ezek felett mind keservesebb szívének, éltének ifjúságában, három holnapi házasságbéli kedvesétül meg kellene válni szívének felitül, most siralmas gyász-koporsójára borult tekéntetes és nemzetes Semsei Sárjátul, lelkinék legdrágább gyöngyitül, szerelmes hitvesitül. Ó minemű viadal vala szíviben! Édesinek szerelme vonta a pártolásra, az halhatatlanságot nemző hívség pengig hitta és intette hűségének megtartására, biztatván az élet koronájával. Esto fidelis usque ad mortem et tibi dabo coronam vitae. Kinek édesgetésétül fellobbanván szíve. Ábrahám pátriárkával kiméne Hárámbul, mely annyit térszen a zsidó szöbul, mint destructus. Ez megromlott, fölkennt királyátul akkoron nagyobb részre elpártolt Magyarországbul, és bujdosásra adá magát, igazán megtartott hívségének biztatásából. Dabo tibi coronam vitae.

Ebben dicsíretesb az mi hitünk atyjánál, Ábrahám pátriárkánál, tekéntetes és nemzetes Danka Balázs uram, hogy jóllehet az nagy Isten parancsolatjára Ábrahám pátriárka kiment ugyan lakta földibül, rokonsági közül és atyjának házábul, de nemcsak maga méne a bujdosásra, hanem [Gen. 12. 4.] Ivit cum eo Lot. Azaz colligatus, szívéhez kapcsoltatott atyafia, Lót magát véle adta a szárandokságra. Sőt minden szomorúságának gyönyörködtető vidámságát. [v. 5.] Tulitque Sarai uxorem suam, et Lot filium fratris sui, universamque substantiam quam possederant, et animas quas fecerant in Haran. Magával elvivé Sárait, a feleségét, és Lótot, az öccse fiát, és minden marhájokat, mellyel bírnak vala, és a lelkeket, melyet nemzettének vala Hárámban. Így könnyűnek láttaték a puszta földet elhadni, nem nehéz rokonitül megválni: midőn legkedvesebb, gyönyörködtető társai, minden kincs javival Ábrahámmal kezdenék bujdosni.

De tekéntsük meg tekéntetes, vitézlő Danka Balázs uram bujdosásának circumstantiáit, kik Ábrahám hívséges bujdosásánál tekéntetesbé tészik hívséges szárandokságát. Mennybül meg nem szólítatik, az kimenetelre Istentül nem kényszerítetik. Áldás néki senkitül nem ígértetik, oltalommal ingyen sem biztattatik. Sőt, javai kivitele meg nem engedtetik. Semmi nemes vér s atyafia véle nem bujdosik. Édes Sárája, tekéntetes és nemzetes Semsei Sárája, szívének párja, éltének vidámsága, gondos bú s bánatinak jeles vigasztalója: minden javaival,

jószágával elhagyattatik prédára az ellenség torkában túle, minden kincsel elhadni kénszerítetik. És magánosan idegen föld határra, igaz állandó hívségéből bujdosik, hogy mind Istenihez, mind felszenteltetett fejedelmihez a kísértetnek idején lehetne hűséges, és ha nem test, de lélek szerént, az élet koronájára lehetne érdemes és méltóságos. Tudván bizonyos mondását Isteninek: Esto fidelis usque ad mortem.

Ó, minémű keserűségnek fájdalma itt tekintetes és nemzeti Danka Balázs, és egyszívű, egy lelkű-akarató, egy szép szerelmű tekintetes és nemzeti Semsei Sárának szíveket a bánat nem szaggatta, mikoron egyiknek másikátul el kelle válnia. Tudom, mintkét fél ama híres poéta mondását, szívekben forró, szemeken kicsurgó könyveinek folyamával mondotta.

Heu dolor est natis discedere rebus amatis. Jaj s nagy fájdalom két egygyé forrott szíveknek elválni egymástul. Egyikének [122v] idegen nemzet és földre menni, nem tudván, lehet-e megtérni édesihez szarándokságából, vagy örökösen megfosztatni szerelmes házastársátul, hazájátul és úri jószágátul. Az más félnek siralmas elmaradni urátul, mint fejének ékes koronájátul, gyengyesíginék[!] védelmező oltalmátul. Keserűség is volt Balázsnak Sárájátul, Sárának elválni szívének párjátul. Főképpen abban az üdőben, melyen Judának hűséges népe édesiben is halálra üldöztetik az izraelitáktul.

Állhatatosan, mindene elhagyva siet Danka Balázs hívségének, örökösen adatott hitinek megtartására. [Luc. 1. 39.] Ad montana cum festinatione. De kedves szíve fészkenek galambocskája az eh ölyvök körmei közt hagyatik minden javaival, iszanyú félelem és keserítő sok nyomorúságban. Úgy, hogy midőn itt mindkettőjöknek igaz hívségeket szánván elmésen magamban, nem tudom, mely félnek dicsírhessem hívségét és magasztalhasam méltóságosabban. Dicsíretes tekintetes és nemzeti, vitézlő Danka uram fölséges urához igaz hívségének állhatatos megtartásában és mindennemű kincsinék, szíve felének elhagyásában. Dicsíretes tekintetes és nemzeti Semsei Sára urához való szeretetinek, tisztességének és hívségének megtartásában és állandó megmaradásában. Dicsírtessen tekintetes, nemzeti, vitézlő Danka Balázs az királyi táborozásban és kirántott frindszájának vitéz kardoskodásában; ura szerencséje mellett való fáradozásban. De nem, de nem dicsíretes-e tekintetes, nemzeti Semsei Sára, azki urához, szerelmes hitves férjéhez mutatott hívségéért mind miskóci, ónodi, kassai jószágából, kincsből kiforgattata, vallván 4000 forintig való kárt javaiban, mind pedig urához való tökéletességéért. Egy gyenge nimfa Kassán oly erős arestum barlangjában tartata, kihez nem is volt szabad bémenni vigasztaló bátorítására és látogatására. Újít mindkét, de egygyé forrott szívekben, mondjam inkább, egy lett szívben az nemes virtus, a szép, halhatatlan emlékezetet szerző hívségnek diadalma: tekintetes, nemzeti Semsei Sárának urához, tekintetes és nemzeti, vitézlő Danka Balázs uramhoz. Balázsnak penig természet szerént való felkent királyához. Azért ez nemes pár dicsíretes példát ad, miképpen legyenek a szent frigy által egyben kötettek mind távul, mind jelen léteken egymáshoz. Kíért az élet koronájára juthatnak, ha hívek lesznek minden üdőben párokhoz az isteni mondásként: Esto fidelis. [123]

Hallgassák itt szíve párjának, tökéletes, hívséges, szerelmes hitves társának gyalázatos, noha inkább mondhatom, dücsőséges fogsága miképpen az nagy hívségű jámbor urát, Danka Balázst mint nem szomorította. Édes Sárájának rabsága, kin záporos szemeből származó könyveinek árjával sokszor orcáját nedves harmatozással beburította, örömet, édes, szerető Sárájának minden nyomorúságát maga vállaira, ha lehetett, vette volna, csak szép szabadságára fogoly galambocskáját szabadíthatja vala. Kit igaz, tökéletes hívsége, azon üdőnek mustoha kegyetlensége jóllehet nem engedvén, tilalmazta, de vele, egyes

rabságot szeretetinek nagy volta miatt szenvedte. Egy lévén mindkettőnek szíve. Erat cor unum et anima una. Azhol tekéntetes, nemzetes Semsei Sára szenvedte, ámbár szabadosnak láttatott is Danka uram a császár táborában, de ott tűrte a sanyarú fogságot, azhol szívének fele és minden kincse, tekéntetes Semsei Sárája nyomorgattatott. Amaz Üdvözítőnk mondása szerint [Matt. 6. 21.] Ubi thesaurus tuus ibi et cor tuum. Azhol kincsed, ott van szíved. De szívének kincse vala édes rab felesége, hívséges hitvese. Azért mondhatom: vitézlő Danka uramnak is rabságban, az kassai árestombban tartatott szíve kincsével szíve. Ugyanis Anima plus est ibi ubi amat, quam ubi animat. Többire nem azhol elevenít, hanem azhol, ki mit szeret, ott szokott lelke lenni az embernek. Ez két nemes személyek szerették egymást mindenek jó példájára. Kiért is mondhatom, hogy azhol testi fogságot tűrt egyike, szíve ottan rabságban vala másiknak vettette. Ó ritka hűség! Ó páros nemes szeretőknek, szent frigyben élő hitveseknek dücsőséges, hív nevet szerző s egyező szerelmek! Ha az Istennek mondása szerint [Eccli. 40. v. 19.] Filii et aedificatio civitatis confirmabit nomen, et super haec mulier immaculata computabitur. A fiak és a város építése megerősíti a nevet, és ezeknél feljebb dicsírtetik a makula nélkül való asszonyállat. Azki távul létében is igaz egymásnak, mint tökéletes, tisztességes életek mutatta ezt nemzetes Danka Balázs és nemes Semsei Sárának, kik közt távul lételben is [Hebr. 13. v. 4.] Honorabile connubium in omnibus, et torus immaculatus, híven megtartatott [123v] mindenkben a tiszteletes házasság és makula nélkül való ágy, mint Ábrahám és Sarai között; de némineműképpen dicsíretesb renddel. Mivel ők együtt bujdosanak mindketten, [Eccl. 4. v. 9.] Habentes emolumentum Societatis suae, hasznok lén az ő társaságokban. Egyik másikának, az apostol intése szerint [Gal. 6. 2.] Alter alterius onera portate, terhét hordotta. Ábrahám Sárát gyámolította., Sárái pedig Ábrahámát, gond, bú, fáradságot szomorúságában rendes nyelvével, édes beszédivel vigasztalta, vagy csak jelenlététül is édesinek vidámula. Holott [Eccli. 36. v. 24.] Species mulieris exhilarat faciem viri sui. Az asszonynak szépsége vidámítja maga férjének orcáját, kibül Ábrahám vett nagy boldogulást. De ha megtekéntjük e két nemes szíveket, kik bujdosásokban egymással nem lehettenek, mert egyike az táborban, másika zár, lakat, őrizet alatt tartatott az keserves fogságban, és egyik másikat nem gyámolíthatta, gond, bú, nyomorúságában nem vigasztalhatta, kiért dicsérendőbb volt tekéntetes és nemzetes Danka Balázs bujdosása és nemzetes Semsei Sára asszony hívségeknek megtartása, hogynem Ábrahám Sárájával való szarándoksága.

Jól jut ugyan eszemben, hogy egy kevésse édesétül való elválásának szomorúságát megköstolta vala Ábrahám pátriárka, azmikoron Egyiptum földre juta és Sárát hűgának mondván, ritka szépségéért, hallatlan deliségéért [Gen. 12. 15.] Sublata est mulier in domum Pharaonis, Sára felviteték fáraó fényes királyi palotájában, mint jövendőbéli mátkája és Egyiptumnak várandó királynéja. Melynek tüle való elvitelétül titkon nem kevés fájdalmas szübbéli szomorúság szálla a pátriárkára. Noha Sáráért [v. 16.] Abraham bene usi sunt propter illum, jól tének Ábrahámval. Kincs és jószággal bíra és nagy familiával. Melybül minden szomorúsága öröme fordula, látván Sáráért minden jókkal boldogítatna.

De nézze meg minden, ha nem dicsírendőbb-e ez két nemes, úr és asszony személyek hívségének megtartása. Tekéntetes és nemzetes, vitézlő Danka Balázstul elvétellett édes, most fölöttébb megkeseredett Sárája. Nem fejedelmi asszonyságra, de gyalázatos rabságra. Nem emeltetik kárpitos palotára, hanem bezáratik egy árestombeli, tömlöc helt való házban. [124] Nemhogy Sárájáért jót venne Ábrahám módjára nemzetes, vitézlő Danka Balázs uram és ajándékozatna, hanem mindenibül kirázata, mindene háromszor prédára juta, maga

halálra üldöztetvén, sokszor veszedelmes próbákban forga. Mégis, se javainak pazarlása, jószága dúlása, se pedig szíve felinek raboskodása urától királyától, annál inkább Istenétül, szent hititül el nem vonhatta, meg nem tántoríthatta, noha szívében szomorította. Tudván Constantia virum decet, a tökéletes állhatatos hűség embert illet. Olvasta vala édes Üdvözítőnk mondását [Math. 10. 22.] Qui perseveraverit usque in finem hic salus erit. Azki hívségesen mindvégig megmarad a jóban, az üdvözü. Elméjében tartotta, mint címeres, kivont, éles kardot tartó nemes úri címere mutatja, Szent Pál szavait: [Timoth. 2. 2. v. 5.] Non coronabitur, nisi qui legitime certaverit. Nem méltó a koronára, azki ura hívsége mellett nem kél fel az diadalmas bajvívásra, vitézi tusakodásra. Ha kíván ki jutni a koronára, az örökös név halhatatlanságára és a győzedelmes, zöldelő pálmára, [De Terrenorum cura despicienda ser. 22.] Pericula despicit, Chrysologus szava qui tendit ad regnum, victoriae cupidus nescit timere. Megveti a veszedelmet, azki áhítja az országló jó hírt és nevet, az győzedelemnek kívánója, nem tud félelmet, hanem a dücsőségre bajvívás, vérontás, hívségének tökéletes megtartásával szemesen siet. Felejthetetlen lévén szívében mondása Szent Gergelynek: [S. Greg. Homil.37. in Evan.] Ad magna praemia perveniri non potest nisi per magnos labores. Delectat ergo mentem magnitudo praemiorum, sed non deterreat certamen laborum. Az nagy bér s jutalomra nem juthatni, ha nem nagy munkával. Ha azért gyönyörködteti elménket a jutalom nagy volta, el ne ijesszen a viadal munkája. Kitül édesítetvén nemzetes, vitézlő Danka uram, mint nemes, kardos, címeres bajnokja mutatja, mindenkor kész volt Istene Ura, szent hiti mellett az hívséges kardoskodásra. Mint is ezt bizonyos próbával megmutatta, azmikor uráért mindenit elhadta édes Sárájával, kiben Ábrahám hívségét könnyen felmultha. [124v]

Nemzetes Danka uram ezen hívségében nékem ama hűséges Ethainak látszott lenni, ki mikoron szíve keserviben szemlélné felkent szent királyát, Dávidot, Absolontól és csaknem minden népétül üldöztetni s kergettetni, siralommal bujdosásához kezdeni, bánatban elepedt királyá mellé csatolván magát, híven követé igaz, természet szerént való királyát, ki, jöllehet Dávidtul küldetne vissza Jeruzsálemben, de hívségének nemesi virtusa urának e szókkal felele: [2Reg. 15. v. 21.] Vivit Deus et vivit Dominus meus Rex, quoniam in quocunq; loco fueris Domine mi Rex, sive in morte, sive in vita, ibi erit servus tuus. Él az Isten, és él az én uram, királyom, hogy valamely helyen lészen uram, királyom, akár halálban s akár életben, ott lészen a te szolgád. Ó ritka, de drága hívség! Ily nemes, úri hívséggel köteleztetett vala tekintetes és nemzetes Danka Balázs uram az római fölséghez, ki a győzhetetlen erőben dücsekedő napkeleti hatalommal cimboráló s megegyező pártosok előtt bujdosásra induló Leopold római császár mellé adván magát, Ethai módjára mondhatta: Vivit Deus, et vivit dominus meus Rex: quoniam in quocunq; loco fueris Domine mi Rex, sive in morte, sive in vita, ibi erit servus tuus. Ó dicsíretes hívség! Ó nagy bért, arany koronát érdemlő vitézi nemesség! Nem ok nélkül viselte a kardoskodó, vitézi címert, kinek Danka Balázs dicsíretesen megfelelt, elméjében tartván ezen ígket: Esto fidelis usque ad mortem, et dabo tibi coronam vitae.

Mindaddig is felséges királyának táborában forgolódott merész bátorsággal, míg ama keresztyénségen környülálló vitéz Mars Bellona, mondom Dávid, vitézségével Istentül dicsőítettett napkeleti birodalmas erőnek megszegyenítő, öszvetörő, elszélesztő koronás fejedelmétül, mondom a fölséges Harmadik János, Lengyelország dücsőséges király[á]tul, maga szerénységes jó viselésétül megkedveltetvén, tekintetes, nemzetes, vitézlő Danka Balázs, királyi oldala mellé nem kértetett az római császár armadájaibul. Ó fölséges

Kegyelem! Ó dicsírendő méltóságra emelő hívség, ki ennyire az fölsíges Koronás fejedelmek előtt emelte Danka Balázs urat. Higgyétek.

Principibus placuisse viris non ultima laus est. Tetszeni az fölsíges fejedelmeknek nem végső dicsíret. Tetszett tekintetes és nemzetes, vitézlő Danka Balázs általán fogva állhatatos hívségéért az Istentül küldetett, keresztyének védelmére rendeltetett lengyelországi Harmadik János királynak, azért oldala mellé nyeretetett, hogy igaz hívségével, mint a római felséget, úgy szolgálná az halhatatlan nevű, dücsősíges lengyelországi koronás fejedelmet. [125]

Ófölsége mellett Fidelis servus et prudens. Hívségesen mindaddig szolgált Balázs dicsíretesen, meddig győzedelmes pompával, hallatlan triumphussal országának metropolis királyi városában, híres Krakkó várában, mint nyugodalmas országos házában, Balázstul János király bé nem kísértetett.

Ó hívséges szolgál! Ki távul lévén urátul, mégis szent fejedelme akaratjára magát örömmel adja, és mint az hívséges Eliezer, Ábrahámnak szolgálója, [Gen. 24.] úgy tekintetes, nemzetes, vitézlő Danka Balázs a fölsíges római császár engedelmeiből idegen országban is nemesi hívségét, sokak csudájára, hívséggel a lengyelországi koronás fejedelem előtt terhes szolgálatjával kontestálja.

Honnét örömmel megtérvén a Szepesi Nemes Komrához, mint egy hívséges galamb a Noé bárkájához, [1694] experimentális hívségét tudván a tekintetes nemes Szepesi Komra Danka Balázs[nak] mindenekben. Tudván Szendrő várának szűkölködését az mindennapi eledelben, hogy az epesztő éhség miatt ne jutna Szendrő nagy tartományával őfelsége derekas kárával az ellenség kezében. Egy elmés hívséges József nélkül, mint Egyiptum földe, Szendrő szűkölköde. Azkinék gondja lenne tápláló eledelekre. Erre hívebb és elmésbet Balázson kívül a tekintetes nemes Szepesi Komra nem szemléle. Azért, mint commissarius cameralist, Danka Balázs uramat rendelé avégre, hogy az elepedt népet segítené végső szükségében, élesztén ereiben, táplálná Egyiptust, mely annyit téssen, mint Angustia, seu Tribulatio; nyomorúság, sanyargatásban helyeztetettek Szendrőben. Hogy azért édes, hívséges Józsefe, azaz Domini augmentum, ura birodalmának öregbítője lehetne az gabona szerzésben, mindaddig híven törőde és mesterkede, míg a sok veszély és nyomorúságtul környülvetett Szendrőben lévő elepedt népet tulajdon serénységével meg nem segítette, elegendő eledelt szállítván bé Szendrőben. Nem kevésé dicsírendő hívség, hogy annyi ellenség között is, azkiktül Balázs környülvetett, mondhatta Dáviddal: Anima mea in manibus meis semper, lellem kezemben szüntelen, mégis élte veszedelmével szolgálta híven.

Ne szóljak több efféle serénység és hívséges jó magaviseeléséről. Hallgassak, miképpen mint Mardocheus hírt tett híven, Eszter által [Ester 2. 22.] Asverus király élete ellen felfegyverkezett Bogatan és Thares öszveesküvésekrül, megmentvén őtet az halálos veszedelemtül. Úgy tekintetes, nemzetes és hívséges Danka Balázs tulajdon pénzén kimeket bocsátván sokszoron mindenfelé, kitanulván az ellenséges szívek gonosz szándékját és elröndölt gyilkos akaratját. Tudtára adta urának ellenségének hadi praktikájoknak álnok tanálmányát.

Sőt oly tökéletes hívséggel, igaz állhatatos szívvel volt Istenihez, szent hitihez, az igaz római keresztyénséghez és szent fejedelméhez, hogy nemcsak ezekért, mindenit elhadta, magát prédára, bujdosásra adta, hanem az elmúlt 1697. esztendőbéli veszedelmes pártütő feltámadásban, kit némely körmetlen fára hágni kívánó, hadi direkciohoz nem tudó, magok agyában rendetlenül bízó, zurzavart magok s majd édes nemzetünk végső romlására indító

habahúrják, kik mint József, Zakariásnak fia, és Azarias, az vitéz zsidóság sereginek fejedelme, halhatatlan nevet akarván magoknak szerzeni, Júdás parancsolatja ellen kezdenek táborozni. [1Mach. 5. v. 26.] Existimantes se fortiter facturos, állítván, hogy vitézül cselekednének, vérek s nem ellenségek ellen fene dühösséggel fegyvert emelének, kémeltelen nemzetünk piros, párolgó, ártatlan kiontott vérekben gázolni kezdenek. Eszekben sem tűnvn, hogy [v. 62.] Ipsi non erant de semine virorum illorum, per quos salvus facta est in Israel. Ők nem volnának azoknak a férfiaknak magvokbul, azkik által szabadulás várandó volna Izraelben, dühösködének ugyan pártütésekben minden rendek ellen. Hamar megszorodának és édes lakóföldökre pusztulást hozának, nem a szép, kívánt szabadsá-gért, hanem Propter meum et tuum frigidum illud verbum. Kardot rántának, zsákmánt, prédát mindenféle rendek jovaibul hányának s oly zendülést támasztának, hogy terjedvén birodalmok, az[t] vélték, hogy őáltak lenne szabadulása Magyarországnak és régi szabadságos békessége ezen tejjel és mézzel folyó keseredett hazának. Nem tudván, az hadverés és szabadulás állana egyedül akaratja a seregek Urának, azki [1Reg. 2. 6.] Mortificat et vivificat, deducit ad inferos et reducit, ől s elevenít, pokolra viszi és visszahozza az embert. Szabadságátul megfosztja az bűnért az [126] az országbeli népet. És mikoron térését látja, megszabadítja, mint a babilonai és Egyiptumban kesergő zsidó nemzetséget. De ez eszekben sem juta akkoron az fejetlen vére ellen felfegyverkezetteknek, azért majd tűz fegyverrel elburítják, elfogyaták édes nemes nemzetünket, mivel kigyó módra mindenik követ fujt, fegyvert vére ellen a magyarság élesített, végveszélyére kiki atyjafiának sietett.

Ezen hirtelen támadt zendülésnek, mint szikrándozván hamarjában terjedő, pörzsölő záporos tűznek nem Neptunus vizivel, óceán tenger árjainak nedvességivel, hanem éles fegyverrel, birodalmas vért ontó törrel kelle eleiben állani, katonás bátor szívvel. De a véghelyekben lévő vitézek prédának örülvén, könnyen a pártos szívekhez csatlották szíveket, csaknem végveszélyt, örökös romlást szereznének nemzetünk s az egész keresztyén-ségnek. Mivel szintén akkor a napkeleti birodalommal Zentánál, szemben kelle állani az római felség ereinek, azért mind ezeknek távolléte, mind a császárhoz való hívek csekély-sége, bátorságos, bizodalmas szívet adott a pártolásra mindennek. Mikoron, mint a fene rák mételes dühösködése hirtelen terjedne az ellenségnek, az mi kardos, bátor szívű, minden-kori nagy hívségű vitézünk, tekintetes, nemzetes Danka Balázsunk, idein való orvoslását keresvén ez üszögiben füstölgő, emésztő, mindent felperzselendő tűznek, mint okos, hív vitéz magát prédára veti, amaz három merész hívséges vitézeknek nyomdokát s példájokat követvén, kik ellenségnek táborán általvágván magokat a Betlehem forrásából, éltek kitéve, vizet hozának koronás szomjú fejedelmeknek, Dávid királynak: [1 Paralip. 11. v. 17.] úgy tekintetes, nemzetes, vitézlő Danka Balázs veszedelmét hazájának, jövődöbeli epedt szomjúságát Leopoldus császárnak, romlását látván a magyarságnak, éjjeli alkalmatossággal a táborozó vitézek strázsáin, a pártütőknek határin, a tolvajok és utonállók lesekedésin általvéve magát. [126v] Ama dücsőséges hajdani, nagy hírnévvel tündöklő véghelyek dücsőségihez, élő vizekkel mindenkoron bővelkedő, mondom vitéz Mars Bellona fiaival dücsőítettett vég Egervár városában lakozó vitézekhez verekedett, hol az föllobbant tűznek enyhítésére tanálván bő vizeket. Aquae multae populi multi. Vizek, a vitéz népek, kik Balázs után indulván, hívséges assecuratiójára, a fejetlen és rendetlen, egyenetlen és értetlen nép dühösségének eleiben menének. És mely hamar a fellobbant szikra eloltatik a vizek záporátul, oly hamar öszverontának a pártosok, mint száraz pozdorják a kevés, hűsleges keresztyén vitézektől. Ez egyben keserves és szűfájdalomra s könnyhullásra érdemes. Hogy

a magyar nemzet csuka mondom[?] egymást falván-rágván, emésztvén ezennel majd elvész. Kín vizet kellene kérni fejemnek, könyvet szemeimnek a siránkozó profétával, Jeremiással [Jere. 9. 1.] Quis dabit capiti meo aquam et oculis meis fontem lachrymarum. Hogy sírhatnék éjjel és nappal. És bizonyosan mondhatnám azon sírdogáló könyvet záporosan ontó szent jámborral. [Thr. 2. 11.] Defecerunt prae lachrymis oculi mei, conturbata sunt viscera mea: effusum est in terra iecur meum super contritione filiae populi mei, cum deficeret parvulus et lactens in plateis oppidi. Elfogyatkoztak az könnyhullatások miatt az én szemeim, megháborodtanak az én belső részeim: kiomlott a földre az én máj, az én népem leányának romlása miatt: midőn elfogyatkoznék az kisdéd és a csöcsömő a városok utcáin. Mert kéméletlen ontaték ebben az háborúban, mind az ártalmas, mind az ártatlan vér. Kirül sírván biznyságot tészén az hegyalli nép. Ó magyarok [Gal. 5. 15.] Quod si invicem mordetis et comeditis: hogy itt Szent Pállal szóljak. Videte ne ab invicem consumamini. Ha egymást marjátok és eszitek, meglássátok, hogy egymástul meg ne emésztessetek. Azmint ezen szájjaitok keserítő romlás erre benneteket mostan is sírván emlékeztetett. Mely veszélyben nem kétezeren, mint az halhatatlan hírnevet kereső József és Azarias ideiben elveszének a zsidók, hanem megszámlálhatatlanak éltek elfogya vakmerőségeknak büntetésekre. És a Római Birodalom [127] dicsőséges előmenetelire ezen egész hazának mind ekkorig való lecsendesítésére, de ki által? Nem más, hanem ez hívséges, kardos, okos vitéz, Danka Balázs serénységes elméje által. Ki ha Isteninek, szent hitinek, az egész szent keresztyénségnek, dücsőséges, nemes nemzetének igaz híve, Mardocheusa nem lett volna, most Magyarország Erdéllyel, alighanem a keresztyénséggel, a pogány eb keserves markában nem esett volna siralmas rabságban és örökös adózásban.

Ó örökös emlékezetre, halhatatlan névre méltó, hívséges Danka Balázs! Egyedül minden nemesi virtusod foglaltatott hívségedben, kiért [Prov. 28. v. 20.] Vir fidelis multum laudabitur. Micsoda Tullius nyelve, Démoszthenész elméje dicsírheti tekintetes, nemzetes, hívségében fölöttébb nemes Danka Balázs uramat elegendőképpen? Nincs nyelv, nincs oly elme, azki ily hív szívet magasztalhasson érdemesen! Hanem [Prov. 31. 31.] Laudent eum in portis opera eius. Mikoron megnémulnak minden elmék s nyelvek dicsíretiben, dicsírjék hívséges cselekedeti nemes cselekedetiben, ki állha[ta]tos hívségével mindenkoron célozott, nemcsak azért hívségének tökéletes megtartásában, [1 Cor. 9. 25.] Ut corruptibilem coronam accipiat, azaz, hogy mulandó s idegenekre maradandó kincs, jószággal tökéletes hívsége fiztessen. Hanem hogy [1 Pet. 5. 4.] Ad immarcescibilem gloriae coronam, az hervadatlan dücsőségnek koronájára Danka Balázs verekedhessen, ezért is hív vala mindvégiglen, hogy méltónak tanáltatna, mondása szerént az Istennek, a végső üdőben, Esto fidelis usque ad mortem et dabo tibi coronam vitae.

Ím, látjuk, minémű hív volt tekintetes, nemzetes, vitézlő Danka uram Istenihez, koronás fejedelméhez, szent hitihez, nemzetéhez, édes, megkeseredett özvegyihez, már árván maradt tekintetes, nemzetes Semsei Sára szíve feléhez, mindvégiglen. Kíért vitézül [127v] szemben szállván az minden hatalmokon uralkodó, diadalmas hatalmában koronás fejeket hódító, vérszopó halállal, véle mindaddig kardoskodott, bajt víván harcolt, míg e siralmas könnyhullásoktól ázott koporsóban hosszas nyavalyái, fájdalmas sebeinek nagy, békességes, hosszú tűrése után nem taszított a pondrók s nyivek eledelire, koporsóban nem záratott. Ó nagy hívségű, állhatatos, jó erkölcsű, Istennek, szent hitednek, az római fölségnek, édesednek igaz híve, szíve! Jóllehet az engedetlen párkák, nem Ariadna, hanem élted hűséges fonalát, mellyel az veszedelemnek tekergős-kerengős labirintusából nem egy

Theseust, hanem megszámlálhatatlanokat kiszabadítottál, most éles ollókkal elvágta s ollózták, testedet lelkedtől elválasztották, de örökös ciprus, cédrus fára lerajzolandó nevedet halhatatlan emlékezetben hadták. Ámbár testedet a föld gyomrában ezennel szállítják, de lelked, hívséged megtartásáért, az élet koronájára dűcsőségesen bocsátják. Hallván, hogy érdemesen dicsekednél az halál diadalmas ostromlásában is dűcsőséges Szent Pállal:

[2Timoth. 4. 7.8.] Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi. In reliquo reposita est mihi corona iustitiae. Fegyveres vitéz lévén, mivel [Job. 7.] militia est vita hominis super terram, harc ember élete, vitéz katonaság ez földön, azért hívséges hivatalom tudván, jó harcot harcoltam, pályám elfutottam. Hitem megtartottam. Eltétetett nekem az igazságnak koronája. Ezen ígíret szerint Esto fidelis usque ad mortem, et dabo tibi coronam vitae. Kire sietvén, mint diadalmas vitéz, tekintetes és nemzetes Danka Balázs, mint állhatatos hívségének nemes bér és örökös jutalmára, az élet koronájára, győzedelmesen és nagy triumphussal emelkedik az hervadatlan zöldelő pálmára. Ut accipiat coronam vitae.

Kinek jóllehet ékesen szóló nyelvét az halál megkötötte, hívséges szívét mérges, mindeneket megölő nyílaival szívét általverte, [128] mindazonáltal addig az élet koronáját nem vészi érdemes fejére, míg búcsút nem vészen minden rendektől, hogy szabadosabban mehessen koronájának elvételére.

Kiért vitézi merészséggel, éles, kirántott fegyverével elmetszvéen nyelvének akadoztató, halálos zsinégét, ámbár az halálos koporsó fedje is testét. De [Heb. 11. v. 4.] Defunctus adhuc loquitur. Holta után is minden rendeket megszólít, mindnyáinkul így vészi búcsút:

Legelsőbben is, ó fölséges római monarcha, Első Leopold, keresztyén világnak győzedelmes és dűcsőséges császára, Magyarország királyságára 46. esztendőktől felkenetett királya! Méltóságos trónusod előtt lábaidhoz kegyelmes engedelme[d]bül leborulván, hívséges szívemből hozzám, érdemetlen vazallusodhoz mutatott kegyelmes gratiáidért por s hamu koporsómból azt kívánom, azmint monda az angyal Gedeonnak: [Jud. 7.] Dominus tecum virorum fortissime. Az Úr veled, legerősebb férfiú. Isten oroszlyány körmeidet erősítse, minden ellenségedet forgó szél módjára elenyíssze, győzelmeidet terjessze. A Solis ortis usque ad occasum. Napkeletről napnyugtig birodalmaid dűcsőítse. Hogy így, a keresztyénség kétfejű saskeselyűd kiterjesztett védelmező szárnyadinak árnyéka alatt, [Isai. 32. v. 18.] In pulchritudine pacis, et in tabernaculis fiduciae et in requie opulenta, a békességnek szépségében és a bátorságnak hajlékjában és a gazdag nyugalomban megmaradhasson. Híven Fölségednek minden térd meghajoljon. [Psal. 127.] Et videas filios filiorum tuorum: pacem super Israel. Lássad fiaidnak fiai és az állandó békességet, szabadságos egységét Izraelen, ez árva magyar nemzetem. Érdemes esztendeidnek koros vénségében emeltessél császári méltóságos trónusodból az élet koronájának elvételére.

Tehozzád, nemes, édes Hazám, mint nevelő dajkámhoz fordítom szavamat. Ó sok vérontásidban, [128v] siralmas és terhes hadakozásokban elfáradt Magyarország! Kívánom, [2 Cor. 1. 3.] Pater misericordiarum et Deus consolationis, az irgalmasságnak atyja és vigasztalásnak Istene szíved fájdalmat enyhítse és örvendetes örömmel bétöltse, záporos könyveidet maga szentséges, orvosló kezeivel orcádrul letörülje. És áldjon meg minden kívánatos örömmel, hogy hosszú siralmid után mondhassad ama felszenteltetett koronás vitézzel, Dáviddal, az Isten emberével: [Psal. 93. v. 19.] Consolationes tuae, lactificaverunt animam meam. A te vigasztalásid megörvendezettették az én lelkemet.

Jajjal teljes búcsúzásom tovább tehozzád céloz, ó tekintetes, nemes Szepesi Komra, mint éltem méltóságos fautorához. Ím az halál hívséges 25 esztendeig tökéletesen szolgáló

szolgácskádnak torkára hágott, és e pondrós koporsóban bokros nyavalyáim által zárt és taszított. Innéd is köszönöm Nagyságtoknak nevelő gratiáit, velem tött sok jótéteméni, melyekért kívánom, hogy [Izai. 9. 6.] magni consilii angelus, a nagy tanácsú angyal teremtetlen bölcsességének lelkivel úgy vezérelje és igazgassa méltóságos elmés okosságát Nagyságtoknak, hogy mind a római felséges monarchának, mind e megszorodott árva hazának, mint szolgáltasson Nagyságtok a szegény özvegyek s árváknak, kik között méltó tekintetben ajánlom édes, páratlan, elhagyott özvegy, árva Semsei Sárámot, mely szép kegyelemmel az élet koronáját méltán várhatjátok.

Isten legyen hozzád tekintetes, nemes Borsod Vármegye, kinek éltem édesdeden tápláló anyai kegyelmiben és kebeliben, méltatlan substitutus viceispánja valék akaratom ellen. De igaz, tökéletes híve és tehetségem szerént védelmező tisztje [Apoc. 2. 2.] Scio opera tua, et laborem et patientiam tuam. Tudom a te cselekedetidet és munkádod, és békességes tűrésidet, melyekben ezen kemény üdőben izzadozol. De Vince in bono malum. Tűrd egy kevéssé e próbát, Isten elvész rövid üdő alatt terhednek súlyát és megvigasztalja szívednek záporos bánatját, ki is áldjon meg egyenlő értelmű, igazság szerető, vezérlő tiszt s nagy elmékkel, boldogítson kívánatos csendességgel. Az a mennyei Felség, Qui tenet septem stellas in dextera sua, aki hét csillagot tart a maga jobbójában, úgy hét tündöklő csillagidot méltóságos fő, vice és substitutus viceispánidot, négy nemes szolgabíráidot, fényes bölcse tanácsos angyaliddal ra[129]gyogtassa, hogy vezérelhessenek mind lelki, mind testi jódra, kik közül jóllehet engem mérges körmeivel az halál kiránta, igaz, hűséges szolgálatodtul elvona, de szívem áldásod e bezárt bárkából is kívánja. Ha mi penig hivatalos tisztben foglalkozás történt volna, az[t] ne csak a tekintetes, nemes vármegye megbocsássa, hanem jóra magyarázza.

Régi dücsőséges, nemes, vitéz, úri Semsei Familiának csaknem végső maradékja, tekintetes, nemzetes, vitézlő Semsei János kedves sógor uram, mondhatom: édes Jonathásom, kivel mennyire az atyafiságos vérség, de majd erősből egygyé forrasztott volt az szübbeli szeretetből származó tökéletes egység: ím dücsőséges vérségednek horizontjárul engem az halál, mint diadalmas, kardos vitézt ába alá vont [Eccli. 38. v. 23.] Memor esto iudicii mei: sic enim erit et tuum. Megemlékezzél az én ítéletemről, mert így leszen a tied is. Miképpen halhatatlanságos, örökös emlékezetben mindenkoron élő vitéz vér egyméhbéli szerelmes öcséidet, ama diadalmas Hector-i szívet bíró, pogányokon diadalmaskodó, Ónod végvárának híres vitéz kapitányát, nagyemlékeztű Semsei Andrást, utána Szeged véghelyének vitéz kapitányát, nevezetes, híres, mindeneknél kedves Semsei Zsigmondot, végtére mindnyáink síralmára, mostan is méltó, zokogó könnyhullásinkra ez világbul ki[ve]vé nemzetünk pártos fiainak gyilkos fegyvere által amaz hadakban forgolódo, szíveket bátorító, szemeket vidámító, nemes, vitézi bátorsággal csillag módon ragyogó tekintetes, nemzetes, vitézlő úri bajnokot, mondjam Parist, vagy Aiaxot, kit síralom nélkül holt koporsómbul is elé nem hozhatok, Semsei Lászlót, kedves sógor uraiméket szíved gyükeréből kiszakasztott. Kiket elérhözván, tudom, a könnyhullástul szemeidet meg nem tartóztathatod. Ezen dücsőséges nemesi vérségtül engem is, már szübbült kedvelt sógorodot lába alá az szomorú halál mérgesen nyomott. Kinek birodalma alul is úri, vitézi fejednek sok jókat kívánok, vállaidra borulván, mint Dávid Jonathásnak, örökös Valét mondok. Veled soha többet nem szólok. Élj Istenednek, szent hitednek, fölként szent fejedelmednek, s az én árva, egy testvérednek, szerelmes feleségemnek. [129v]

Éltemnek szerelme, szívemnek minden gyönyörűsége, lelkemet minden nyomorúságiban megörvendeztető hívséges reménysége, szerelmes hitves társom, másom, édes Semsei Sárám! Tehozzád ezen tulajdon könnyeidtől áztatott, halálos bárkából, nyíves koporsóm ormozatja alul végbúcsúzásomat, mint édes, egyetlen egy hívséges feleségemhez fordítom. Elkeseredett szívemnek mély zokogási, orcámon lefolyó sűrű könnyhullásim záporos áradásával megvallom, hogy nehéz tüled való elválásom, kivel tizenennyolc esztendeig kedves és csendes, mindenkoron hívséges vala lakásom. Éltünk, mint egy pár galambok, kedves hitves társok. De jaj, az igaz szívek szeretetinek mérges felháborítója, az örökös szövetségnek és egységnek felbontója, az emberi nemzet piros véréből megzabált és megreszekedett halál közinkben tántoroda, éles kaszájával örökös szent frigyre, megoldozhatatlan csomós egységre kapcsolatott szíveink eggyé forrási közt siralmas divortiumot tanála. Szívem szívedtől sérelmes siralommal elvonta. Téged, ó édes Sárám, árva özvegyiségre hagyata. Engem, szíved szerető férjedet e gyászkoporsóban zára, szívedtől elvona. A sok nyavalyák által tüled elszakasztja [Ah Siccine separat amara mors. 1Reg. 15. 72.] O mors quae fratres dividis et amore sociatos crudelis ac dura dissocias. Ó halál, ki az atyafiakat elválasztod és szeretettel egybenkapcsolatott szíveket egymástul kegyetlen kemény elszakasztod, és adatott hitünköt, ó vérszomjúhozó, felbontod és szabadítod, azmint ezt rajtam példában most fájdalmasan megmutatod. De ó édes Sárám, ha így elválaszta is tüled az halál test szerént, de el nem lélek szerént. Szerettük egymást hívséges, szent szeretettel. Azért Quis nos separabit a charitate? Bizonyos légy benne, neque mors, az minden hatalmakon uralkodó halál is lelki szerelmedtől el nem vonja Danka Balázsodat, kit jöllehet előtted elragadott, de a dicsőség koronájára juttatott, mennyben három szép virágszála közé szállított, honnét is, ó édes Semseim! ó én kedves Sárám, köszönöm szívemhez kötelezett hívséges [130] jóvoltod, tökéletes állhatatosságod, igaz párságod, szíves szeretetből származott gondod. De legkiváltképpen nyavalyáimban való szánakodásod és mellettem törődő éjjeli-nappali nyughatatlanságod, kiért mennyből az élet koronája legyen áldásod s bő jutalmazásod. Vigyázzon, édes Sárám tereád az özvegyek és árváknak Atyja. És árvaságodnak legyen helyettem gondviselő pártfogója, hív gyámola.

Sárám, édes Sárám, torkom az halál fojtogatja, és ezent nyelvem veled soha szólani nem hagyja. Hanem ha mit vétettem volna ellened a szent frigyűl való öszvekapcsolatásunktul fogva, nékem megbocsáss, és légyen szép emlékezetem szíved belső hajlékjában. És maradj az Istennek szentséges, bő áldásiban.

Vége örökös búcsúm vészem tőletek, ó kedves véreim, Danka Péter és Danka Katalin, kik nem is láthatjátok megholt s hidegedett halálos tetemim. Titűletek is búcsúszom, nemes vérség s atyafiságos sógorsággal köteleztetett rokonim, nevezet szerént nemzetes Jalkócsi Imre császár és koronás király urunk őfelsége csegei[?] harmincad adminisztátora, szívednek párjával, nemzetes Semsei Rebekával és kicsinded Klárácskással. Tűletek, kedves jóakaróim, barátim, szomszédim, egyházi, világi, szerzetes, fő, nemes és nemtelen rendek, árvák és özvegyek, kedves hív szolgálaim, jobbágyim, mindnyájatoktul most siralmas búcsúmot vészem. Az megfeszített Krisztus sebeiből kiomló piros vérenek drága váltságáért, véghetetlen érdeméért, szerelméért, kérek mindeneket, ha kit valaha megbántottam, gyarlóságombul megháborítottam volna, kiki szívéből, mint maga bocsánátját az mindennapi imádságban kívánja, vétkem megbocsássa, hogy annál hamarabb juthassak a mennyek koronájára.

Defunctus adhuc loquitur. Egy két repedező szoval ezen halál árnyékában, siralmas könyvektől ázott pondrós koporsóban bérekesztetett Danka Balázs köszöni ó T. N. N. végső, halalos, pompás temetésére most ide gyűlt sz. korona végböcsületinek megadását. Kiért kívánja mindnyáinknak az élet koronáját, hosszas éltetekben az Isten bő áldását. [130v]

Rekedezvén torka, siralmas búcsúzási után ezen siralmas szókra fakada: [Acor. 20.] *Amplius non videbit faciem meam vos omnes per quos transivi.* Tovább már senki orcámat nem látja, Danka Balázst, azki miközöttünk általment, ad *immarcscibilem gloriae coronam*, az hervadatlan dücsőségnek koronájára. Már örökösen megnémula.

Kinek általköltözésin, mint Szent Pál végbúcsú vételin ne csak könyvet ontsunk K. L., hanem követvén az Ephesum-beli keresztyénséget, kik *Procumbentes super faciem Pauli dolentes maxime quia dixerat eis quoniam amplius faciem eius non esset visuri.* Azon siralmas könnyhullásokkal *Deducebat eum usque ad navim.*

Mink is azért etc.

Liptay István prédikációi

(1680-as évek–1694 előtt)

Liptay István plébános 33 prédikációját és az első ismert magyar vízkeresztí játékot (betlehemest) 1680-as években írta le. Velük egy kötetbe kerültek (utólag) az ecsegi Szent Kereszt Kongregációra vonatkozó kéziratok.¹ A vízkeresztí játékot 1954-ben Holl Béla közölte.² A kötetről áttekintést adott és a Szent Kereszt Kongregációnak a kötetben található iratairól 1989-ben tanulmányt közölt Varga Lajos püspök úr.³ Az alábbiakban a kötet kéziratos prédikációiról lesz szó.

Holl Béla a Vigiliában így írt Liptayról: „Esztergomból, az ott lakó váci püspök helynökeként származott a töröktől megszállott váci egyházmegyébe. Prédikációi között szerényen meghúzódik a kódex legértékesebb darabja – Liptay István kézírásával, javításaival és betoldásaival – a régi betlehemes játék. Lejegyzésének időpontját a kódexben szereplő évszámok alapján 1684–1694 közé tesszük”. Prédikációit „Pázmány modorában, a kor divatos forrásaiból (Calamatus, Delaminetz) szedte össze”.⁴

Liptay István nevét nem találtam a váci egyházmegyei történeti névtárban⁵ és Szarka Gyula egyházmegye-történettel foglalkozó köteteiben.⁶ Lakott ugyan néhány püspöki vikárius Ecsegen a 17. század közepe után, 1665–1666-ban Szebeni János, 1676–1677-ben Cseke Mihály (1676–1677),⁷ de Liptay vikáriusságáról nem került elő korabeli adat. Nevét a szomszédos esztergomi főegyházmegyéhez tartozott Nagy-nógrádi Főesperesség canonica visitatióiban sem sikerült eddig fellelnem.⁸

¹ A kézirat lelőhelye: Vác, Egyházmegyei Könyvtár, 705.240.

² HOLL Béla, *Egy régi magyar betlehemes játék, Vigília*, 17, 1952/12, 617–626.

³ VARGA Lajos, *Az ecsegi Szent Kereszt Céh iratai = Katolikus Egyháztörténeti Konferencia, Keszthely, 1987*, szerk. HÖLVÉNYI György, Budapest, Tudományos Ismeretterjesztő Társulat, 1989, 40–50.

⁴ HOLL, *i. m.* (2. j.), 617.

⁵ CHOBOT Ferenc, *A Váci Egyházmegye történeti névtára, I: Az intézmények története, II: A papság életadatai*, Vác, 1915, 1917.

⁶ SZARKA Gyula, *A váci egyházmegye és püspökei a török hódítás korában*, Vác, 1947; UÓ, *A váci püspökség gazdálkodása a török hódítás korában*, Vác, Vác Város Levéltára, 2008.

⁷ Uo., 116.

⁸ TÓTH Krisztina, *A Nagy-nógrádi főesperesség 17. századi egyházlátogatási jegyzőkönyvei*, Szécsény, Antal Károly Honismereti Alapítvány, 2004 (Szécsényi honismereti kiskönyvtár, 15).

A váci Egyházmegyei Könyvtárban őrzött kötet minden bizonnyal a 17. század végén állt össze mai formájában. Liptay prédikációit két eredeti lapszámozású rész tartalmazza, 183 [kiegészítve 194] lapon 20 prédikációval, illetve 140 [kiegészítve 155] lapon 13 prédikációval; a második rész elé helyezték el (lapszámozás nélkül) a vízkereszti játék szövegét. A kötet elején található ma az ecsegi Szent Kereszt Céh iratainak első, egybefüggő része a *Liber Congregationis* (alapítási irat, regulák másolata és az első tagnévsor).⁹ A kötet további részében is gyakoriak a Szent Kereszt Céhre vonatkozó naplószerű feljegyzések, 1767-ig. A kongregációs iratok közt sem a kötet elején, sem később nem szerepel Liptay kézírása. Restauráláskor kerülhetett a kötet elejére az a (szúrágásokból ítélve a kötésből előkerült) papírlevél, amely Liptay István kézírásával tartalmaz feljegyzéseket az ecsegi egyház vagyoni helyzetéről. Ennek élén az 1686. augusztus 16-i dátum olvasható, a levél verzóján Liptay ecsegi plébánosnak mondja magát. A kézirat bekötéséről és a kötet 1950-es évekbeli restaurálásáról adattal nem rendelkezünk.

A kötetben a Liptay kezével írt legkésőbbi évszám 1692,¹⁰ a prédikációk és a vízkereszti játék ekkor még az ő birtokában lehetett. A későbbi kezekkel írt, ecsegi Szent Kereszt Céhre vonatkozó iratok, bejegyzések legkorábbi datált évszáma 1694. Mivel ezen feljegyzések közt nem fordul elő Liptay kézírása, esetleg elhunyt közben, prédikációi és a betlehemes játékot tartalmazó kéziratái, talán még kötés nélkül, mindenesetre kikerültek birtokából.

Liptay két, egymást követő prédikációját (Az Úr színeváltozásának napjára és Nagyboldogasszony napjára) Zólyomban, az ottani Ebeczki-házban írta 1686-ban.¹¹ Arról semmit sem jegyzett fel, hogy a többi beszédet hol készítette. Némethy Lajos az esztergomi főegyházmegye történeti névtárában azt említi, hogy Liptay Istvánt a nagy-nógrádi főesperességben Karancsságra (Ságújfalun lakott) iktatták be 1680. augusztus 7-én, 1688. május 23-án pedig Nádszegre, oda még ugyanezen

⁹ A teljes cím: *Liber Congregationis Sanctae Crucis juvenum Ecsekiensium Altari Sanctae Crucis in Templo Ecsekiensi in latere Meridionali existenti addictissimorum, continens nomina Sodalium vivorum et mortuorum, leges, regulas, et bona ad idem Altare pertinentia.*

¹⁰ I/p. 151. (Új számozás szerint: 166.) Confirmationem et reliquas partes compensabit discursus de Nocte Nativitatis Domini a puncto primo usque ad finem folio 92. Vel dominicae Pentecostes a puncto primo usque ad 5tum ut factum fuit anno 1692 folio 172.

¹¹ p. II/65: „Facta Veterozolii die 31 Julii descripta, in domo Ebeczkiano hora 10ma. Anno Salutis 1686. Ex quadragesimali Calamato Contionis Dominicae 2dae ubi plura huic inservientia invenies.” – p. II/83: „Facta Veterozolii in domo Ebeczkiana, haud dicta: Anno 1686 die 17 Augusti, ex Calamato quadragesimali pro die Sabbathi post dominicae 3iae Quadragesimae ubi adhuc pauca invenies. fol. 525.”

évben új pap érkezett. Karancsságon 1690-ig, Nádszegen 1689-ig nem ismer új plébánost Némethy.¹²

Ma a kötet elején található feljegyzés (amelynek alapján azt állítja a szakirodalom, hogy Liptay 1686. augusztus 16-án ecsegi plébános volt) a prédikációktól és a céh-iratoktól függetlenül áll. Ugyanezen év nyarán 1686. július 31-én és augusztus 17-én is Zólyomban írt prédikációt. Nem valószínű, hogy augusztus 16-án Ecsegen lett volna. Az bizonyos, hogy e feljegyzés Liptay István kézírása és ezek szerint volt ecsegi plébános. Valószínű, hogy a Némethy Lajos által említett Liptay István került át a váci egyházmegyébe, figyelembe véve Békefi Remig adatát,¹³ 1690-ben (esetleg már 1688-ban). Az ecsegi egyházi vagyonszeírás elé írt dátum (1686. aug. 16.) talán a vagyoni helyzet időpontjára, és nem bejegyzés idejére vonatkozik. Ezek után áll, a verzón, a Liptay plébánosságára vonatkozó feljegyzés:

„NB. Kurta Thamas aliquoties cum viveret mihi legavit suam vineam quae est penes vineam parochialem in Promontorio Eczekiensi sub Beszna, mihi inquam P. Stephano Liptai tunc parochi Eczekiensi.”

A bejegyzés idején már nem élt Kurta Tamás, akinek a neve az 1670-es években (Pongrácz György püspöksége idején) összeállított céhregulák után álló névjegyzék másolatában (az év nincs jelezve!) még szerepel, de az 1695. évi névsorban már nem.¹⁴ 1696-ban (esetleg már korábban) Újfalu Tóbiás volt az ecsegi plébános.¹⁵

* * *

Liptay István neve nem szerepel a római Collegium Germanicum et Hungaricum, vagy a bécsi Pázmáneum matrikuláiban, sem a nagyszombati egyetemen

¹² NÉMETHY, Ludovicus, *Series parochiarum et parochorum archidioecesis Strigoniensis ab antiquissimis temporibus usque annum 1894*, Strigoniü, 1894, 746, 124, 170, 309.– Liptay, Stephanus – 7. Aug. 1680. investitus parochus in Karancsságh. Hinc 23. Mai 1688. investitus in Nádszegh et Vásárút, ubi eodem a. successorem nactus.

– Karancsság: 1680. ápr. 7–1690: Liptay, Stephanus, in Ságújfalu

– Nádszeg: 1688. máj. 23–1689: Liptay, Stephanus.

– Vásárút: 1678–1688: Liptay, Stephanus.

¹³ BÉKEFI Remig, *A pástói apátság története, 1*, Budapest. 1898, 727. Liptay I. ecsegi plébános: 1690. jún. 15.

¹⁴ Új számozás szerinti 209. lap. Egy bizonytalan datálású adósságjegyzéken fordul még elő neve (az új számozás szerinti 481. lapon).

¹⁵ CHOBOT Ferenc, *A Váci Egyházmegye történeti névtára, II: A papság életrajzai*, Vác, 1917, 953.

teológiai hallhatói között.¹⁶ Nem hagyott maga után nyomtatott művet, így nem került be a *Régi magyarországi szerzők*¹⁷ című kötetbe sem.

Liptay prédikációi végén több helyen jelzi, hogy Alessandro Calamato messinai plébános (†1648) és Raphael Delaminetz cseh domonkos szerzetes (17. század közepe) prédikációit használta a felkészülés során.¹⁸ Mindkét szerző művei népszerűek és gyakoriak voltak Magyarországon, plébániai könyvtárak régi könyvei közt máig előfordulnak. Egy 1799-ben felvett leltár szerint az ecsegi plébánián is voltak tőlük kötetek.¹⁹

Liptay István beszédeiben középkori hagyomány folytatásaként gyakran fordulnak elő dramatizált részletek. A szereplők többször megszólalnak, apokrif bibliai részletek színesítik a mondandót. A jó ritmusú mondatfűzés egyik fajtája az ellentételezések alkalmazása. Jellemző példája ennek, amint húsvéti prédikációban a feltámadt Jézus és anyja, Mária találkoznak. Mária örömeiben mondataiba beleszövi három nappal korábbi fájdalma fordulatait. Illusztrálásként a 2. számú mellékletben közlöm a prédikáció egy fejezetét.²⁰

* * *

A Mária Magdolna megtéréséről szóló beszéd (*Contio de Maria Magdalena et de mirabili ejus conversatione*) végére Liptay odaírta: „ex Silva, Calamato sermone”. Calamato nagyon gyakran dramatizált stílusban prédikált, abban reménykedtem, hogy Mária Magdolna történetét is dramatizálta; másrészt pedig Mária Magdolna alakjával más magyarországi 17. századi irodalmi alkotásokban is találkozunk. Az unitárius Szentmártoni Bodó János 1632-ben írt feldolgozása *A bűnös Mária Magdolnának sok bűneiből való megtérésének históriája* Magdolna életének evangéliumi epizódját verselte meg, amely a későbbi ponyvairodalomban igen népszerű volt, kimutatható hatása a *Cantus catholici* 1674-ben Kassán megjelent Mária Magdolnáról szóló énekekben is.

¹⁶ KÁDÁR Zsófia, KISS Beáta, PÓKA Ágnes, *A Nagyszombati Egyetem Teológiai Karának hallgatósága, 1635–1773*, Budapest, 2011 (Fejezetek az Eötvös Loránd Tudományegyetem történetéből 26; *Varia Theologica*, PPKE HTK 3); BOGNÁR Krisztina, KISS József Mihály, VARGA Júlia, *A Nagyszombati Egyetem fokozatot szerzett hallgatói 1635–1777*, Budapest, 2002 (Fejezetek az Eötvös Loránd Tudományegyetem történetéből 25).

¹⁷ WIX Györgyné, P. VÁSÁRHELYI Judit, *Régi magyarországi szerzők, I, A kezdetektől 1700-ig*, Budapest, Országos Széchényi Könyvtár, 2007.

¹⁸ Az I. sz. mellékletben Liptay erre vonatkozó feljegyzéseit közlöm.

¹⁹ *Conciones Raphaelis Delamincez – Conciones Quadragesimales P. Calamati – Paradisus concionatorum P. Delamincez*. Vö. Vác, Egyházmegyei Könyvtár, 219.546: *Elenchus bibliothecae dioecesanæ per parochias almae Dioecesis Vaciensis distributæ conscriptus anno Domini 1799*, p. 113.

²⁰ pp. I/114–116 (új számozás szerint: 130–132.)

A történetekben általában az újszövetségi könyvekben szereplő három Mária története olvad össze.²¹

A beszéd az *Et ecce mulier, quae erat in civitate peccatrix, És íme egy asszonyállat, mely a városban bűnös vala* textus köré épített. (Lk 7.) Öt számozott fejezete lineárisan követi Calamatót, a beszéd elején számozatlan fejezet áll, ez nem Calamato beszédéből való, de hangnemében teljesen illik hozzá. Olyan magyar nyelvű tolmácsolásról van szó, amilyenről Tarnai Andor *A magyar nyelvet írni kezdik...* című munkájában olvashatunk.²² Liptay gyakran dúsítja jelzőkkel és képekkel fordítátát, mindig ügyel a jó hangzásra, ezt néhány példán megmutatom. Több mint fél évszázad múlva, Faludi Ferencnél tapasztalhatjuk, hogy mennyire élvezi ő is fordítás közben a magyar nyelv ízeit.²³

Mindjárt az I. fejezetben, Calamato beszédének kezdetén:

A. Calamato

Illa mulier, quae in florido et viridi Aprili
aetatis suae, et pulchritudinis, quam tanti
aestimatis, et inaniter ostentat foemineus sexus,
rebus omnibus circumfluens, et perquam
arrogans, nihil plane cedebat Graecae Helenae
venustatis, et decori: Illa, quae tanquam vanum
amoris simulachrum copiosam
compendiorum versusum subministrabat
materiam insanientibus amasus...

Liptay István

Az az asszony, aki zöldellő szép tavaszi
üdöhhöz <hasonló>, gyenge szép ifjúságában,
ékességében, természetben és szépségében
Görög Szép Ilonával vetekedő, híres-neves
Lukréciaát maga viselésében s kevély
pompájában megelőző; az az asszony, aki mint
erős mágneskő, mely magához vonzza a vasat,
úgy maga szeretetire vonzza az ifjaknak
szíveket; kinek vidám tekintete, kinek
kimondhatatlan szépsége hiúságos szeretőinek
szerelem-énekekre elegendő okot adott...

A Calamatónál szereplő (Szép) Heléna mellé a tolmácsolásba bekerült „a híres-neves Lukrécia”, szintén női csábító szépség. Talán a magyar nyelven is elterjedt *Eurialus és Lucretia*-történet által népszerűsített gyönyörű nőalak indokolja ezt.²⁴ Választékos nyelven olvashatjuk a beszédben a szerelmi líra és a bűnbánat nyelvi

²¹ *Régi magyar költők tára, XVII. század, 4: Az unitáriusok költészete*, kiad. STOLL Béla, TARNÓCZ Márton, VARGA Imre, Budapest, Akadémiai, 1967, 421–434, 664–667.

²² TARNAI Andor, „*A magyar nyelvet írni kezdik*”: *Irodalmi gondolkodás a középkori Magyarországon*, Budapest, Akadémiai, 1984 (Irodalomtudomány és kritika), 258–266.

²³ RÓNAY György, Faludi Ferenc, *Vigília*, 19, 1954/9, 453–454.

²⁴ Aeneas Sylvius *Historia de duobus amantibus* novellájának elterjedtségéről: MÁTÉ Ágnes, „*Most kíváltképpen két újji személynek szerencsését énekelem*”: *Bevezetés az Eurialus és Lucretia latin filológiájába*, PhD-értekezés, Szeged, 2010. http://doktori.bibl.u-szeged.hu/842/1/Dolgozat_2.pdf (2017. aug. 13.)

kifejezéseit Mária Magdolna megtérésében; erőteljes, költői ellentételezésekben. A beszéd retorikai elemei (paralellizmusok, dialógusok) Calamatótól valók, a magyar tolmácsolás művészi volta azonban annak bizonyítéka, hogy Liptay István jó képességekkel rendelkezett, magyar nyelvű prédikációiban nemcsak átvette a latinban talált nyelvi eszközöket, hanem élvezettel díszítette, hangzatosá tette mondandóját.

Simon farizeus háza előtt megkérdezik Mária Magdolnát a szolgálk:

A. Calamato

– Quo Domina, pergis hoc tempore? Et quem tam praepropere quaeris?

– Quaero, respondit illa, hominem quendam triginta circiter annorum, vultu decorum, incessu gravem, et modestum, visu suavem et gratiosum, opere potentem, mediocri, patria Nazarenum, cujus capilli velut auro cincti, et nomen est Jesus.

Liptay István

– Hova sietsz, úgymond, jó asszonyom és kit keressz ily szorgalmatosan?

Megfelel Magdolna:

– Keresek, úgymond, egy 31 esztendőskortájban való embert, akinek gyönyörű ábrázata, rendes és böcsületes járása, kegyes és kedves tekintete, hatalmas a cselekedetben, Názáret az ő lakóhelye, szép arany színű a haja, és az ő neve Jézus. Ezt keresem.

A kezdődő dialógus végül Mária Magdolna vallomásává válik. Szavaiban megtérése után kettősség van, korábbi tulajdonságai, tettei és a jézusi útból eredő ellentétek együtt szerepelnek:

A. Calamato

... Vestes meae, quae tam pomposas, et fastuosas vos in publicis ostentastis plateis, vos Jesu Christi deinceps cooperietis pauperes.
... in desertis habitat, idque propter me, qui nimis dissoluta vixi in palatiis, et aulis magnatum; vili, et abjecto est indutus vestimento mei causa, quae nimiam ostentavi pompam, et fastum in vestibus...

Liptay István

... Drága szép ruháim, akik oly nagy bögyre s nagy pompára magatokat utcákon fitogtattátok és mutogattátok, ennek utána már a Krisztus Jézus meztelen szegéninek lésztok befödözői.
... Pusztában lakik, azt is énérettem cselekszi, aki magam szabadjára éltem az udvarokban és a fejedelmek palotájokban; paraszt és elvetett ruhában jár, azt is énérettem, aki a cifra öltözetben nagy frestromra, nagy bögyben és kevélyen jártam...

Nem tudjuk, Liptay kiknek prédikált. Mindenesetre elhagyta Calamato prédikációjának 6–15. fejezeteit, amelyek teológiai hivatkozásokkal megtűzdeltek, az egyszerű emberek számára nehezen volnának követhetők. A 16–17. fejezeteket lefordította. Magdalénát, mint megújult sast látatja velünk, ebben Jézus a Magdolnának mondott *Megbocsáttatnak neked a te bűneid, járj békével* szavai után a *Járj békével* refrénnel nyomatékosít: a bűnbánó Mária Magdolna korábbi ellentéteket

felsoroló szavait hagyja jóvá. Természetesen a felsorolás a dramatikus prédikációk által alkalmazott „mintha mondaná” indítással kezdődik. Egyik mondatot kiemelem, ismét érzékeltetve a fordítás jellegét:

A. Calamato

Manus tuae, o Magdalena, condecorabatur
pretiosis annulis, et gemmis, et meae duris
perforabatur clavis. Vade in pace.

Liptay István

... a te kezeid arany perecekkel, ujjaid arany
gyűrűkkel és gyöngyökkel megékesítettet, az
én tenyerim pedig tompa vasszögekkel teéret-
ted át fog veretteni, járj békével; ...

Végül néhány egyházatya tanácsát idézi, a hallgatóságnak is hirdeti:

Mária Magdolnával bűneidnek bocsánatját és a
te igazmondó Megváltódnak szájából amaz
szép, biztató szózatot: *Remittuntur tibi peccata
tua, vade in pace, Megbocsáttattak, úgymond, a te
vétkeid, járj békével, Amen.*

A 17. században magyar nyelvű mintakötetből csak kevés volt: Telegdi Miklós (1577–1580, új kiadás 1638), Káldi György (1631), Pázmány Péter (1637, új kiadás 1695), a század végén ezekhez járult Landovics István (1689) és Illyés András (1691–1692, 1696). A prédikáló papok jelentős része még latin mintaprédikációkat használt. Ha a pap beszédére készülve prédikációját leírta, gyakran követhető, hogyan állította össze különféle forrásokból, florilégiumokból, mások beszédéből. Gyakoriak az egy beszéden belül anyanyelven és latinul ránk maradt szövegek, sőt még olyan is akad, ahol Pázmány Péter magyar nyelvű prédikációjából egy horvátul és németül prédikáló ferences latinul írta le beszédét.²⁵ Mintaprédikációból általában úgy készült új beszéd, hogy a minta lineáris rendjét követve a hallgatóság befogadóképességéhez igazítva maradtak el a teológiai fejtegetések, a szöveg pedig általában a megkívánt félórányi terjedelemre rövidült. Egyéb változtatásokra ritkán került sor, a rövid elhagyások és betoldások többnyire a tolmácsolás velejáráóiként kezelhetők, azok a memóriába beépült panelek előbukkanásai is lehetnek. (Ez utóbbi jellemző a magyar mintaprédikációból magyarul prédikálás átvételeire is.)²⁶

²⁵ A latinra fordított Pázmány-prédikációt lásd e kötetben, 101–120.

²⁶ Erre az eredményre jutottam a bencések prédikációs gyakorlatát vizsgálva. SZELESTEI N. László, *Magyar bencések prédikációi a 17–18. század fordulóján*, Budapest, MTA–PPKE Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport, 2014 (Pázmány Irodalmi Műhely, Lelkiségtörténeti források, 3).

Liptay István mintakövető prédikációikat hagyott ránk. Miként láttuk, latin forrását jó érzékkel tolmácsolta magyarul, ügyelve a magyar nyelv hangzatosságára. Mindenképpen méltó arra, hogy a *Régi magyarországi szerzők* közé bekerüljön neve.

Szent László-napi prédikációjának²⁷ forrásai között kimutatható egy Bécsben kiadott lati nyelvű oráció. Ha a pap magyarországi szentről, például Szent Lászlóról prédikált, felkészüléskor az általában használt külföldi mintapredikációs kötetek nem nyújtottak elég támaszt. Ilyenkor a liturgikus könyvekből (misekönyv, breviárium) és a szent típusának megfelelő prédikációkból (pl. szűzről, vértanúról, stb.) könnyen található az ünnephez illő nyersanyagot. Felsőbb tanulmányokat végzetteknel krónikáink (Thuróczy János, Antonio Bonfini) Szent Lászlóra vonatkozó történeteinek ismerete is jogosan feltételezhető. A koraujkori prédikációk „tényanyaga” a középkori liturgikus szövegekben, prédikációkban, krónikában olvashatóval azonos. A „tények” elmondásának módja, prédikációs felhasználása változott. Szent László király esetében bizonyára az évente nagy nyilvánosság előtt elmondott orációk hatásával is számolhatunk, hiszen a beszéd elmondásakor az akkorra kinyomtatott szöveget a jelenlévők (a szent király ünneplésére meghívtak) megkapták. Bennük a már ismert szónoki fogások mellett új Szent Lászlóra vonatkozó hasonlatok, jelzőbokrok, bibliai és történeti előképek, allegorikus párhuzamok jelentek meg. A prédikációk által közvetített történet szemlélet hatásával szintén számolhatunk.²⁸

17. századi prédikációkban több példa akad arra is, hogy hasonlóságok alapján készültek, pl. perikopa-azonosság; Szent László esetében a katonaszentekről (Szent Márton, Szent György) szóló beszédekből.²⁹ Megemlíthetjük, hogy Pázmány Péter Szent Márton prédikációjából (Szent Lászlóról nem maradt ránk prédikációja) Illyés

²⁷ Vác, Egyházmegyei Könyvtára, 705.240: pp. 78–87.

²⁸ A szerteágazó források feltérképezése bizonyára az eddigieknél árnyaltabb megítélést tesz lehetővé. Vö. „A korszak katolikus történelemszemléletét elsősorban a jezsuita Tarnóczy István (1626–1689) *Rex Admirabilis, sive vita Sancti Ladislai* (Bécs, 1681) című 50 verses elogiuma és a szintén jezsuita Hevenesi Gábor (1656–1715) *Ungariae sanctitatis indicia – Régi magyar szentség* (Nagyszombat, 1692, 1695) című képes életrajzyűjteménye határozta meg.” MEDGYESY S. Norbert, *Szent László király alakja a magyarországi barokk irodalomban = Szent király, lovagkirály: A Szent László-herma és a koponyá-erekehe vizsgálatai*, szerk. KRISTÓF Lilla Alida, LUKÁCSI Zoltán, PATONAY Lajos, Győr, Győri Hittudományi Főiskola, 2017, 42–69. I. h.: 67.

²⁹ Liptay István Szent Györgyről írt prédikációja is példa erre: „Contio pro festo S. Georgii Martyris, et applicari potest pro quocunque Martyre” (II/ p. 14).

András három Szent László-beszédet tett közzé.³⁰ Egy ferences szerző által az 1631-ben leírt beszéd előtt Szent László nevét 1634-ben ezért lehetett Szent Mártonra javítani. (A képen: Szent László király áthúzva, föléje írva: et Sancti Martini Episcopi in – Hogy hol hangzott el, sajnos a margó felső sarkában ma már nem olvasható.)³¹ Párhuzamos jelenség: a szentek ünnepléséhez a róluk szóló népekeknek háttérbe szorulása után az ún. közös énekeket használták.³² (Pl. *Egy dicső hitvalló magasztalására* → *Szent Márton püspöknek magasztalására, Szent László királynak magasztalására.*)

Káldi Márton három magyar nyelvű, Szent Lászlóról az 1620-as években leírt beszéde kéziratban maradt,³³ nem találtam adatot arra, hogy használták volna. 1650 körülről Szent László ünnepére latinul megírt/kompilált perikopa-magyarázat maradt ránk a *Legyenek felövedzve a ti ágyékitok* kezdetű bibliai szakaszról, benne Szent Lászlóról név szerint nincsen említés. A beszéd a Pozsony vármegyei Dénesden magyarul hangzott el Szent László napján, elmondásakor bizonyára szó esett a szent királyról is, ez a korban a beszéd végén szokott lenni, illeszkedve a perikopáról elhangzottakhoz, rövid összefoglalás formájában.³⁴ A szentekről szóló prédikálás akkor felelt meg a követelményeknek, ha a trienti zsinat előírásai szerint nem pusztán a szent életéről volt szó benne, hanem a szent életének eseményeit, jellemző tulajdonságait a prédikáló pap egybeépítette a szentmisében felolvasott szentírási részlet mondandójával.

Ismerkedjünk meg Liptay István Szent László-napra írt prédikációjával! (Az 1680-as években vagyunk.)

A beszéd fejezetei:

Témakijelölés és bevezető fejezet:

Boldog az a szolga, akit, midőn az ő ura eljövend etc. Lk. 17.

Az idő jó kihasználásáról, ókori és bibliai példák.

³⁰ MACZÁK Ibolya, *Elorzott szavak: Szövegalkotás 17–18. századi prédikációkban*, [Szigetmonostor], WZ Könyvek, 2010 (A források tükrében), 53–63.

³¹ Budapesti Egyetemi Könyvtár, A 160, ff. 389–389v: Pro festo <S. adislai Regis Anni> et S. Martini Episcopi 163<1>4. F. B. F. – P. [?]

³² SZELESTEI N. László, *Barokk prédikációk és népekek Szent Márton püspökről*, Budapest, MTA–PPKE Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport, 2016 (Pázmány Irodalmi Műhely, Lelkiségtörténeti források, 5), 17.

³³ Budapesti Egyetemi Könyvtár, A 159. „Fuit dilata in Dienesd in Festo S. Ladislai Regis et Confessoris.”

³⁴ Uo., A 162, Pozsony, 1650. f. 23–24.

.....

A vigyázás nem egyéb, mint jóságos cselekedetekben való foglalatosság és istenes élet. Világos és fényes tüköre vala e lelki vigyázásnak hazánk édes istápjja, Magyarország istenes királya, dicsőséges Szent László, aki Üdvözítőnk ezen mondását úgy szívébe oltotta, hogy életének minden punctumát, minden folyamatját úgy rendelte...

1. A bölcs doktorok dicsérik azt a földet, melynek királya erkölcsében és magaviselésében nemes. „...a mai evangéliummal áldottnak és boldognak mondom azt az országot, kinek királya... jó erkölcsű... vigyázó istenes életű... minden ellenségét megrontja...” Bibliai példa az Amaleket legyőző Mózes.
2. „Ilyen vala édes hazánknak, az apostoli Magyar Országának egyik oszlopa, istápjja, az igaz hitnek győzedelmes bajnoka, dicsőséges Szent László király...” Némely győzedelmi: kunok elfoglalták Erdélyt, majd Magyarország ellen vonultak. „Magyar Ország erős bajnokja” legyőzte őket, de megtiltotta a méészárlást.
3. „De vajon megszűnt-e ezen csapás után az ellenség?” A Kunság fejedelme támadott, László viadalra hívta, legyőzte... Örült a magyar nemzet, nem így az irigy Salamon, aki László ellen vonult. László legyőzhette volna, de „Üdvözítőnk szavát eszébe forgatván itt is”, életétől meg nem fosztotta, elbocsátotta. Egyéb viadaljairól a zsákmányolt és felfüggesztett fegyverek szólnak.

Ó szerencsés vitéz, ó Isten dicsőségének erős bajnokja, Magyar Országának, az igaz hitnek gyönyörű istápjja, dicsőséges Szent László! De vajon minek tulajdonítsam én ennek az triumfusit, ennyi győzedelmit? Ha erősségének tulajdonítom, nem vétek; ha vitézségének, magok mutatják a triumfusok; ha bölcsességének, igen helyesen mondom; de magadra hagyom, Keresztyén Lélek.

4. „Tudom, hogy azt mondog, hogy nem másnak, hanem a lelki vigyázásnak, az istenes életnek” – „a mai evangélium szerint Beati sunt servi illi, azt mondog, hogy aki azt tagadná, az eget a naptul, a napot világjátul, a tüzet melegségétül fosztaná meg.”

Csodák bizonyítják ezt, a sorrendre érdemes figyelniük:

- tűz (a szarvas két szarva közt égő szövétnek)
- víz (kősziklából vízfakasztás: lándzsával, másutt lova lábával)
- földi állatok szolgálatja (seregének élelem)
- kövek (Szent László pénze)
- a levegő ég (kiben felemelkedett)
- a mennyég („győzelmében segedelem és segedelem szemléző angyalok”)

- a szegények („kik az ő adakozásáért Rex misericordiae, Pater pauperum, sőt nem királynak, hanem édes atyjoknak hítták”)

De hogy mi üresen és semmi gyümölcssel ne hallgassuk ezen királynak dicséretét, hozzátok fordítom szavamat, Keresztyének, halljátok, mit mond e mai evangéliomban édes Üdvözítőnk. Vigilate...” Ismét bibliai példák. Szent Pállal együtt a jó harcot megharcolta, „az ő méltóságos király tisztit Isten dicsőségére viselvén istenes életben s lelki vigyázásban foglalván magát...

5. Ima, kérés: („hogy követőid lehessünk vigyázásban, istenes életben”).

Ha megfigyeljük a beszéd egyes részeiből összeálló egységet, a fejezetek összekapcsolását, a kitűzött téma folytonos visszatérését, a szónok közönséghez fordulását, a nyelvi megfogalmazás minőségét, megállapíthatjuk, hogy jól összeállított, egységes fogalmazású beszéd került kezünkbe. A bibliai és a Szent Lászlóra vonatkozó részek összeillesztettek, az élettörténet elemei és a retorikai elemek nem uralkodnak el a beszédben, a prédikáció nem lesz oráció.

E beszédhez nehéz volt a kompiláció alapjául szolgáló forrást találnom. A beszéd egyes elemei legendákban,³⁵ népekekben,³⁶ világi történeti és költői művekben³⁷ előfordulnak, de azok egyike sem közvetlen forrás. Tarnóczi István 1681-ben 50 elogiumban írta le Szent László életét.³⁸ Nádszegen Liptaynak plébános elődje volt Illyés István, aki 1708-ban két magyar nyelvű prédikációt is közzétett Szent Lászlóról. Ezek a beszédek inkább tudós értekezések, talán kiadásra előkészítve került beléjük sok idézet, hivatkozás; kiadott formájukban nem elmondásra valók.³⁹ Forrásai között Illyés hivatkozott a bécsi egyetemen a Natio

³⁵ *Scriptores rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum*, ed. Emericus SZENTPÉTERY, Budapest, 1938, II/507–527; SZELESTEI N. László, *A Szent László-legendá szöveggyományszövegről (Ismeretlen legendaváltozat)*, Magyar Könyvszemle, 1984/3, 176–203.

³⁶ Vö. MEDGYESY–SCHMIKLI Norbert, *Szent László király alakja az 1651 és 1845 között keletkezett kéziratok és nyomtatott énekeskönyvekben = „Vállal magasb mindeneknél”: A Szent László-herma Győrbe érkezésének 400. évfordulóján megtartott tudományos konferencia előadásai*, szerk. MEDGYESY–SCHMIKLI Norbert, SZÉKELY Zoltán, Győr, Győr–Moson–Sopron Megyei Múzeumok Igazgatósága, 2008 (Arrabona, 46/1; A Győr–Moson–Sopron Megyei Múzeumok közleményei), 193–226.

³⁷ THURÓCZY, Johannes, *Chronica Hungarorum*, Augsburg, 1488; Brno, 1488; Frankfurt, 1600. A kunok második betöréséhez, ha nem is közvetlen, de forrás lehetett Thuróczy krónikája. – BONFINI, Antonio, *Rerum Hungaricarum decades...* Dec. II. lib. IV.

³⁸ TARNÓCZY, Stephanus, *Rex admirabilis sive vita S. Ladislai regis Hungariae historico-politica ad Christianam eruditionem elogiis theo-politicis illustrata*, Viennae, 1681; 1683². (RMK III 3098, 3239.) Az elogiумok ismertetése: KÓNYA Franciska, *Tarnóczy István és a kora újkori meditációs irodalom*, Kolozsvár, Egyetemi Műhely, 2015 (Doktori dolgozatok), 60–68.

³⁹ ILLYÉS István, *Sertum sanctorum: A dicsőült szentek dicséretinek jó illatú virágiból kötött koszorú*, I–II, Nagyszombat, 1708, RMK I. 1755, tom. I. 252–267.

Hungarica patrónusünnepén évenként latinul elhangzott és kinyomtatott Szent László napi orációkra.⁴⁰

Liptay forrásként használta az 1673-ban Bécsben Skerlecz Miklós (a zágrábi káptalan Bécsben tanuló alumnusa) által a Natio Hungarica nevében mondott beszédét,⁴¹ melyet a korebeli értékelés kiemelten jó beszédnek tartott.⁴² Liptay önállóságának Szent Lászlóról szólva jóval nagyobb szerep jutott, mint latin mintaprédikációt követő beszédeiben. Néhány, Skerlecz Miklós orációjának ismeretét bizonyító részlet mellett az összefüggések lineáris egymásutánja itt is a közvetlen szövegátvétel – és nem a közös forrás – mellett szól. Egy példa:

Skerlecz Miklós, 1673

... Ladislaus satellitibus suis mortem tantum barbaris inferentibus dixisse fertur: Servate has breves hostilium corporum reliquias, fugientem capite multitudinem, ut si forte ad orthodoxam fidem animum advertere voluerit, Dei populum amplificemus. O verba Catholico et sanctissimo Rege digna, quin immo verba dignissima, quae inscribantur non silici, quem gutta cavat, non marmori, quem aetas proterit, non adamanti, qui cedit sanguini, non ferro, quod igne liquatur, sed caelo ipsi, ex quo pro immortalis Ladislai gloria ab universis creaturis legi possint et celebrari.

Liptay István

... az istenes életű király megkönyörülván az ellenségén, azt kezdé kiáltani: Szűnjetek a fegyverrel való bajvívástul, hanem fogjátok elevenen az ellenséget, talám Isten kegyelmébül a keresztyén igaz hitre megterethetjük. Ó istenes életű, királyhoz illendő szózat, méltó volna bizonyára ezen szókat nem márványkőre metszeni, melyet az esőcseppek megliggatnak, nem gyémántra, mely a vérnek enged; nem vasra, acélra, melyet a tűz megemész, hanem magára az égre felírni arany betűkkel, melyen olvashatná minden lélek ezen királynak dicsőségét és ütet dicsóíthatni.

Az oráció és a prédikáció felismerhetően közös pontjain az oráció retorikai alakzatai megritkulnak, a párhuzamok közül csak egy maradt a prédikációban.

Quem video? Regem inter proceres, sanctum in aula, Martem in sago, Divum in toga, terrorem in campo, amorem in Urbe, Davidem in templis, Salomonem in consiliis, Constantinum in acie, Justinianum in foro. Cerno inquam Justinianum in foro... Quem video: Constantinum in acie...

Ez volt bizony amaz erős Constantinus Magnus, aki soha úgy a tábora népét ellenség ellen ki nem vitte...

⁴⁰ *Uo.*, 252. Illyés így hivatkozik rájuk: In panegyricis annuis Viennensibus.

⁴¹ *Sanctitate et Martiali trophaeo laudatissimus Heros, sive S. Ladislaus, rex Pannoniae atque Inchytae Nationis Hungaricae Patronus tutelaris, oratione panegyrica ... celebratus a ... Nicolao SKERLECCZ...*, Viennae, M. Cosmerovius, 1673. – A bécsi Szent László beszédekről lásd e kötet *Orációk szentekről* című tanulmányát (19–32).

⁴² BARTA István, *Ungarn und die Wiener Universität des Jesuitenzeitalters* = A Gróf Klebelsberg Kunó Magyar Történetkutató Intézet évkönyve, VII, szerk. MISKOLCZY Gyula, Budapest, 1937, 137. – A bécsi Szent László beszédekről lásd e kötet *Orációk szentekről* című tanulmányát (19–32. l.).

László és Salamon viszályában az orációban megjelentettek a képzés folyamán bemutató beszédet tartó ifjú retorikai és ókortörténeti, másutt mitológiai ismereteinek bizonyítékként olyan hasonlítás-sorok, amelyek prédikációba nem férnek bele.

Quis Ladislaus? excedens fidelitate Fabricios,
continentia Turnos, fidelitate Pompejos. Quis
Ladislaus? Superans frugilitate Pisones, sapientia
Laelios, pietate Metellos.

Az ilyen fajta, gyakran ritmikusságot biztosító felsorolások Liptay Istvánnál is megtalálhatóak, de csak az erkölcsi mondandó hangsúlyozása érdekében. Erre a csodafelsorolásnál már említett példát idézem:

Tudom, hogy azt mondd, hogy nem másnak, hanem a lelki vigyázásnak, az istenes életnek méltó tulajdonítani e máj evangélium szerint: *Beati sunt servi illi*, azt mondd, hogy aki azt tagadná, az eget a naptul, a napot világjátul, a tüzet melegjéttul fosztaná meg. Megbizonyították ezt sok csudák, megbizonyította ezt a tűz, midőn a Boldogságos Szűz Mária templomában ment volna egykor a mezőn éjszaka, hogy el ne tévelyedne, egy szarvasnak a két szarva égő szővétnak gyanánt világosíta neki a templomig. Bizonyította a víz, midőn a szomjú és ellankadt vitézinek, mint régen Mojzes az Izrael fiainak a pusztában, nem vesszővel ugyan, hanem kopjával, az erős kősziklából vizet és forráskutat ereszte. Másutt ismét a lova lábával forrás-kutat csinála. Bizonyította a földi élő állatoknak szolgálatja, midőn a hadban lévő népnek éhezésekben az ő könyörgésére sereggel jöttek a vadak és a barmok. Bizonyították a kövek, amidőn a tatártul elhintett pénzt, hogy a táborát megverhesse, kövekké változtatta. Megbizonyította a levegő ég, kiben gyakorta napjában felemeltetett dicső Szent László. Bizonyította a mennyég, aki az ő hadakozásiban segítő és segedelem szemlélő angyalokat ada Szent Lászlónak. Bizonyították a szegények, kik az ő adakozásáért *Rex misericordiae, Pater pauperum*, sőt nem királynak, hanem édes atyjoknak hitták...

Liptay prédikációjában több olyan elem szerepel (például Szent László két párbaja), amelyek érdekes adalékok a Szent László-hagyomány, a Szent László-tisztelet történetéhez.⁴³ (Érdemes megjegyeznünk, hogy Palóccországban hangozhattott el az elemzett szentbeszéd.)

A korai Szent Lászlóról szóló liturgikus forrásokról Mezey László megállapítása: Bár a szép attributumokat Szent László inkább tetteivel érdemelte ki, mintsem erényeivel, mégis inkább uralkodói egyénisége, erényei és nem cselekedetei jelennek

⁴³ Némethy Lajos szerint Liptay István Ságújfalun lakott, mikor karancssági plébános volt. (*Series parochiarum et parochorum archidiecesis Strigoniensis ab antiquissimis temporibus usque annum 1894*, Strigonium, 1894, 746, 124, 170, 309.) Bizonyára összefüggésbe hozható Liptay István Szent Lászlóról szóló beszéde és a palóc vidéken máig elterjedt Szent László tisztelet. Vö. LENGYEL Ágnes, LIMBACHER Gábor, *Szent László-tisztelet a Palócföldön* = „Vállal magasb mindeneknél”, (16. jegyzetben i. m.), 281–318.

meg irodalmi ábrázolásában.⁴⁴ „A harcos és mindig győzedelmes vezér, akinek az alakját a népi emlékezet inkább megőrizte, a szekvenciát kivéve, nagyobb részletes bemutatáshoz nem jut.”⁴⁵ Liptay prédikációjában a bibliai mondandóval egybe-
szöve olvashatjuk (néha meghúzva) az oráció Szent László életéből vett eseményeit és Szent László erényeit. Erre különösen azért kell felfigyelnünk, mert ez a fajta egybehangoltság meglehetősen ritka szentekről szóló prédikációinkban.

Kézíratos szövegeink között találkozhatunk azzal a jelenséggel is, amely nyomtatott prédikációk között, a prédikációk utólagos kidolgozása miatt nem szokott előfordulni, hogy néhol a kézirat vázlatossága miatt hasonló alkalmakra készített beszédek jelentős eltéréseket mutatnak. Ennek bemutatására Liptay István Szent István királyról szóló beszédét közlöm, amely tulajdonképpen csak Szent István életének elmondása, nem kapcsolódik az ünnep perikopájához. Liptay itt is forrást maga előtt tartva készítette a beszédet, de nem olyan nagy műgonddal, mint a Szent László-beszéd esetében. Nemcsak a hangzatosságot biztosító retorikai eszközök hiányoznak ebből a beszédből, hanem a bibliai utalások is.

⁴⁴ MEZEY László, *Athleta patriae: Szent László legkorábbi irodalmi ábrázolásának alakulása = Athleta patriae: Tanulmányok Szent László történetéhez*, szerk. MEZEY László, Budapest, Szent István Társulat, 1980 (Hungaria sacra, 1), 119–55, i. h. 22.

⁴⁵ *Uo.*, 46.

Mellékletek

I.

A kötet tartalma

„Ecsegi-kódex”. „*Liber Congregationis Sanctae Crucis juvenum Ecsekiensium*” – Liptay István prédikációi – *Ritmi pro Epiphania Domini in processione* („Ecsegi betlebemes”).

Liptay István kézírása a 17. század utolsó évtizedéből. Eredetileg két kézirat, egybekötve, 1700 körüli bőrkötésben. 591 pp. (Az eredeti lapszámozást (I–II. kötet) a leírás félkövérrrel szedve tartalmazza.)

Poss.: Váci Egyházmegyei Könyvtár, 705.240.

Előzék	Okirat a kötésből.
1–2.	Az ecsegi egyház vagyonszeírása, 1686 [A verzón „NB.”, amelyben megnevezi magát Liptay István ecsegi parochus.
5–17.	„ <i>Liber Congregationis Sanctae Crucis juvenum Ecsekiensium Altari Sanctae Crucis in Templo Ecsekiensi in latere Meridionali existenti addictissimorum, continens nomina Sodalium vivorum et mortuorum, leges, regulas, et bona ad idem Altare pertinentia</i> ” – Regulae – Catalogi sodalium sine anno.
17–18.	Húsvéti prédikáció töredéke (Exordium in die Resurrectionis)
19–26.
(I/1–10.) ⁴⁶
[H: 7–8.]	[1] <i>Contio pro Dominica infra octavam Nativitatis Domini</i>
Erat Joseph et Maria mirantes, Lucae 2. József és Mária csudálkoznak
vala azokon, melyek mondatnak vala őfelőle. – Midőn Mojzes
őzené Jetrónak, az ő ipának juhait...
27– 35.
(I/11–19.)	[2] <i>Contio pro Dominica 3ia Quadragesimae</i>
Erat Jesus ejiciens doemonium, et illud erat mutum. Lucae 11. A Jézus
ördögöt űz vala ki, és az néma vala. – Csudálkozásra méltó dolgot
olvasok Szent Jeremiás könyvének 8. részében...
35–42.
(I/19–26.)	[3] <i>Contio Funebris pro persona nobili defuncta</i>
Omnes morimur et sicut aquae dilabimur in terram. 2 Reg. 14. Mindnyá-
jan meghalunk és mint a víz a földbe befolyunk. – A mindenható
Isten jöllehet minden állatokat jól és ékesen teremtett...
43–53.
(I/27–37.)	[4] <i>Contio 2da post Epiphaniam</i>
Erat autem mater Jesu ibi. Joannis 2. És ott vala a Jézus anyja. – Az
Anyaszentegyház eleitül fogva tanította s most is helyesen ta-
nítja...

⁴⁶ A kövérrrel írt számok az egykori első és második kötet egykorú lapszámozását jelzik.

- [A beszéd végén:] Plura in Silva Calamato, discursu Maria advocata peccatorum.⁴⁷
- 53–61. [5] *Contio pro die Nativitatis Domini*
(I/39–45.) Pannis involvit eum et reclinavit eum in praesepio. Lucae 2. Posztóban takará őtet és a jászolyban fekteté. – Kétség nélkül az isteni felség minden időben teljes volt boldogsággal...
- 62–71. [6] *Contio pro festo S. Bartholomaei Apostoli*
(I/46–56.) Vocavit discipulos et elegit 12 ex illis, Lucae 6. Hívá a tanítványit és elválaszta tizenkettőt közülök. – Szokás volt mindenkor, most is szokások a nagy fejedelmeknek...
[H: 55.]
- 72–82. [7] *Contio pro festo S. Stephani Protomartyris*
(I/57–67.) Positis genibus clamavit voce magna, dicens: Domine, ne statuas illis hoc peccatum, Actorum [7]. Térdeire esvén nagy felszóval kiáltá, mondván: Uram, ne tulajdoníts[d] ezt nekik vétkül. – Szokás volt mindenkor etc. exordium continuabis ex precedente contione...
- 83–93. [8] *Dominica 23ia post Trinitatem de amore non dividendo...*
(I/68–78.) Redditae quae sunt caesaris caesari, et quae sunt Dei Deo. Matth. 22. Adjátok meg ami a császáré a császárnak, ami az Istené az Istennek. – E mai szent evangéliumban előnkbe adott adópénzt...
- 93–102. [9] *Contio pro festo S. Ladislai Regis Hungariae*
(I/78–87.) Beatus ille servus quem cum venerit Dominus invenerit vigilantem. Lucae 12. Boldog a szolgál, akit midőn az ő ura eljövend etc. – Megtanulhatnak világosan csak a pogányoktól is, mint kellene életünknek idejét...
- 102–118. [10] *Contio pro nocte Nativitatis Domini Nostri Jesu Christi*
(I/87–103.) Annuncio vobis gaudium magnum, quia natus est nobis Salvator mundi, Lucae 2. Nagy örömet hirdetek nektek, mert született nektek üdvözítőtok. – Midőn Isten Mózeszt az elválasztott népnek fejedelmének...
- 119–133. [11] *Contio pro dominica resurrectionis Domini Nostri Jesu Christi*
(I/104–118.) Haec dies quam fecit Dominus exultemus et laetamur in ea, Psal. 117. Ez a nap, amelyet alkatott az Úr, örüljünk és vigadjunk ezen a napon.
[A bibliai idézet és a beszéd kezdete között:] Aliud exordium brevius invenies folio primo in capite libri. – Minek utána a vén Tóbiás az Úr Istennek annyi sok jótéményit vette volna...

⁴⁷ CALAMATUS, Alexander, *Opera omnia sive Nova sylva concionum*, Francofurti ad Moenum, Schönwetter, 1679, 278–288. (Discursus XLI.)

- 134–141. [12] *Contio feriae 2dae Paschatis*
(I/119–126.) Duo ex discipulis Jesu ibant ipsa die in castellum, Lucae 24. Ketten a Jézus tanítványi közül mennek vala azon a napon a kastélyban. – Tiszti és hivatalja a jó és gondos generálisnak az, hogy...
- 142–152. [13] *Contio pro feria 3ia Paschatis*
(I/127–137.) Stetit Jesus in medio discipulorum suorum et dixit eis Pax vobis, Lucae 24. Megállá Jézus közöttök és monda: Békesség nektek. – Minek utána a vízözönkor megszűnének az egeknek vízöntő csatornái...
- 153–164. [14] *Contio pro dominica in Albis, sive Quasi modo*
(I/138–149.) Cum esset sero die illa, una sabbathorum et fores essent clausae, Joan. 20. Midőn egy szombatnak napján késő volna és az ajtók be voltának téve. – Az Ótestamentomnak minden szent atyái és pátriarkái között...
- 165–166. [15] *Contio pro feria 2da Pestechostes*
(I/150–151.) Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret. Joan. 3. Úgy szerette Isten e világot, hogy az ő egyetlen egy Fiát adná. – Kérdezik a szent atyák, hogy kinek a cselekedete volt nagyobb...
[A 151. lap alján:] Confirmationem et reliquas partes compensabit discursus de Nocte Nativitatis Domini a puncto primo usque ad finem folio 92. Vel Dominicae Pentecostes a puncto primo usque ad 5tum ut factum fuit anno 1692 folio 172.
- 167–184. [16] *Contio pro die Magno Veneris*
(I/152–169.) O vos omnes qui transitis per viam, attendite et videte, si est dolor sicut dolor meus. Threnorum 1. Ó ti mindnyájan, akik általmentek az utakon, nézzétek és lássátok, ha nagyon-é fájdalom, mint az én fájdalom. – Ez az szomorú, fekete gyász, homályos színű öltözet...
- 184–185. [17] *Contio pro dominica 3ia post Pascha*
(I/169–170.) Modicum et iam non videbitis me, et iterum modicum et videbitis me, Joan. 16. – A maga gyermekét szerető édesatyja, ha messze földre készül távozni...
[A 170. lap alján a propositio után:] Deseruit huc discursus contionis de Transfiguratione Domini puncto primo et sequentibus fol 50 et hanc contionem aliter formatam habes in Delamencz Contione 1ma.
- 186–197. [18] *Contio pro dominica Pentecostes*
(I/171–182.) Repleti sunt omnes spiritu sancto, Actorum 2. Bételének mindnyájan Szentlélekkel. – E máj dicsőséges szent napon N. nemcsak illik örvendeznünk...
- 198–207. [19] *Contio pro festo Corporis Christi*
(I/183–[194]) Qui manducat panem hunc vivet in aeternum, Joan. 6. A ki eszi ezt a kenyeret, él az örökké. – Méltóságos nagy vendégség vala az Ótestamentomban...
[Van 205a,b]

207. *De praedestinatione* [Címek]
(I/[194.]) *Contio pro Dominicis, 1ma Adventus* cum et pro themate *Dominus his opus habet*. Vide in indice Silvae Calamato pro dominica 1ma Adventus.
Pro Dominica Septuagesimae, vide similiter in Indice Silvae Calamato circa finem ejusdem dominicae.
Pro Dominica Sexagesimae, videndum in Indice Silvae Calamato sub themate *Exiit qui seminat* etc.
Pro Dominicis similiter nona, post Pentecosten item decima nona post Pentecosten, quae Dominicae in Silva Calamato nuncupantur decima, et vigesima post Trinitatem, illius thema est in Silva Calamato *Si cognovisses et tu* etc. hujus, *Ite ergo ad exitus viarum, et quoscunque* etc.
208. Üres
- 209–317. Céhtagok „Anno 1695. die 13. Martii” (Névsorok, anyagiak, stb. Az utolsó év: 1758.)
 Üres: (226–227, 231, 250–310, 312)
- 318–324. ***Rithmi pro Epiphania Domini in processione***
 (sine numero Kiadás: HOLL Béla, *Egy régi magyar betlehemes játék*, Vigilia, 17, coaevo 1952/12, 617–626. paginarum)
- 325–337. **[20]** *Contio pro festo Annunciationis B. Mariae Virginis*
(II/1–13.) Ecce ancilla Domini, sint mihi secundum verbum tuum, Lucae 1. Ímé én az Úrnak szolgálója, legyen nekem a te beszéded szerént. – Istennek minden titkai között, melyeket esztendő által ül az Anyaszentegyház...
 [A margón, a beszéd elejénél:] Facta ex discursu Calamato discursu de Maria humillima⁴⁸ et aliunde.
- 338–347. **[21]** *Contio pro festo S. Georgii Martyris, et applicari potest pro quocunque Martyre*
(II/14–23.) Non veni pacem mittere sed gladium. Mat. 10. v. 34. Nem jöttem békességet bocsátani/küldeni, hanem fegyvert. – A közönséges keresztyén Anyaszentegyház minden dicső szenteket tisztel...
348. **(24.)** Üres
- 349–358. **[22]** *Contio pro festo Visitationis Beatae Mariae Virginis*
(II/25–34.) [A cím alatt:] Facta ex contione 2da de Visitatione B. M. V. in Delaminecz⁴⁹ Exurgens Maria abiit in montana cum festinatione. Lucae 1. v. 39. Felkelvén Mária elméne a hegyes tartományban gyorsasággal. – Midőn én e máj napon a Boldogságos Szűz Máriának látogatása napját...

⁴⁸ CALAMATUS, *i. m.*, (28. j.), 257–264. (Discursus XXXVIII).

⁴⁹ DELAMINETZ, Raphael *Paradisus concionatorum tetralogiae mysticae, sive quatuor sermonum praedicabilium, tomus tertius*, Bambergae, 1683, 55–58.

[A beszéd végén:] Plura huc deservientia invenies in contione de Annunciatione B. M. V. puncto tertio ut supra fol. Et in Breviario Romano in persona Joannis Baptistae huc deserviunt quae loquitur S. Chrisostomus in Festo Visitationis B. M. Virginis in lectionibus tertii nocturni, et hic in fine describere poteris.

359–372.
(II/35–48.)

[23] *Contio de Maria Magdalena et de mirabili ejus conversione*
Et ecce mulier, quae erat in civitate peccatrix, Lucae 7. És íme egy asszonyállat, mely a városban bűnös vala. – Szent János Titkos jelenésének 17. részében emlékezik egy asszonyállatrul...
[A beszéd végén:] Facta ex Silva Calamato sermone de Maria Magdalena.⁵⁰

373–389.
(II/49–65.)

[24] *Pro die Transfigurationis Domini*. NB. Vel brevius ut in fine hujus contionis invenies.
Assumpsit Jesus Petrum et Jacobum, fratrem eius... Matt. 17. Melléje vevé Jézus Pétert, Jakabot és Jánost... – Dicsőséges megváltó Urunknak az ő diadalma...
[A beszéd végén:] Facta Veterozolii die 31 Julii descripta in domo Ebeczkiana hora 10ma. Anno Salutis 1686. Ex quadragesimali Calamato Contionis Dominicae 2dae ubi plura huic inservientia invenies.⁵¹
NB Si autem brevius velis contionari aptissime facies, si tamen aliquas partes assumes, ut factum est Anno salutis 1691 ut videre est in decursu hujus contionis. Pro exordio facies punctum primum. Illuc usque ubi notatur sic ← in margine linea ducta, reliqua vero ubi notatur sic 91, hoc est Anno 1691.

390–407.
(II/66–83.)

[25] *De magnifica Assumptione magnae Matris, Dei Genitricis*
Quae est ista, quae ascendit de deserto deliciis affluens, innixa super dilectum suum? Cant. 8. v. 5. Kicsoda ez, aki felmegyen a pusztából és gyönyörűségekkel élván az ő szerelmesére támaszkodott... – Mely fölséges triumfus, mely nagyságos győzedelem...
[A beszéd végén:] Facta Veterozolii in domo Ebeczkiana, haud dicta: Anno 1686 die 17 Augusti, ex Calamato quadragesimali pro die Sabbathi post dominicam 3iam Quadragesimae ubi adhuc pauca invenies. fol. 525.⁵²

408–422.
(II/84–98.)

[26] *Pro die Assumptionis altera*
Domine non est tibi curae quod soror mea reliquit me solam ministrare, dic ergo illi sut me adiuvet. [Lucae 10.] Uram, nem gondolsz-e véle, hogy az öcsém egyedül hagyott engemet szolgálni, mondjad azért

⁵⁰ CALAMATUS, *i. m.*, (28. j.), 237–245. (Discursus XXXV.)

⁵¹ CALAMATUS, Alexander, *Quadragesimale seu discursus selecti in sacra evangelia per quadragesimam occurrentia cum sabbatinis laudibus Deiparae Virginis ad finem appositis, ad ejus praecipuas festivitates accommodatis, tomus secundus*, Francofurti ad Moenum, Schönwetter, 1656, 141–156.

⁵² *Uo.*, 525–532.

- neki, hogy segítsen engem. – Midőn én szorgalmatos Mártát e máj nap megtekéntem....
- 423–435. [27] *Pro conversione S. Pauli Apostoli*
(II/99–111.) Ecce nos reliquimus omnia et secuti sumus te, Mat. 19. Ímé mi elhadtunk mindeneket, mi leszen tehát minékünk? – Szent Máté evangelistánál, 19. részében olvasom, hogy midőn amaz Isten országában...
436. (112.) Üres
- 437–445. [28] *Contio pro festo omnium Sanctorum*
(II/113–121.) Gaudete et exultate: ecce enim merces vestra copiosa est in coelis, Matt. 5. v. 12. Örvendjete és vigadjatok, mert ímé bőséges a ti jutalmatok a mennyeknek országában. – Plutarchus és véle Szent Hieronymus írják amaz hatalmas perzsáknak Xerxes nevű hatalmas királyáról...
- 446–448. Üres
(122–124.)
- 449–454. [29] *Contio pro festo S. Emerici absque exordio*
(II/125–130.) A testnek gyertyája a szem, etc. Jó a példaadás, szükséges a mi jócselekedetinknek nyilván lenni...
- 454–459. Eredetileg beíratlan. 18. századi kongregációs feljegyzések kerültek ide
(130–134.) [1734–1735].
- 459–464. [30] *Contio de S. Rege 1mo Hungariae Stephano*
(II/135–140.) Az hét kapitányok közül (kik a magyar nemzetnek előjárói voltak azután, hogy Schythiából másodsor kijövének), egyiknek Arpadus vala neve...
- 465–473. [31] *Contio Funebralis*
(II/141–149.) Statutum est omnibus hominibus semel mori, Ad Hebr. 9. El vagyok végezve, hogy minden ember egyszer meghaljon. – Dániel próféta könyvének 8. részében fel vagyok írva...
- 474–479. [32] *Contio Funebralis*
(II/150–155.) Educ de custodia animam meam. [Psalm. 141. v. 8.] Vedd ki Uram az őrzés alól az én lelkemet. – Ama pogány bölcs Aristoteles végére akarván menni, mi légyen az idő...
- 479–516. Kongregációs feljegyzések (Adósságjegyzék, dékáni számadások, dékán-
[Üres: 491, választások, tagnévsor, misealkalmak, egyebek, 1694–1767.)
498–511.]
517. *Index contionum dominicalium* [hiányos]
[Az utolsó, indexbe felvett beszéd: p. 171.]
[Betoldások:]
Pro feria secunda Paschatis fol. 119. után:

Pro eadem in silva Calamatonis scriptus in folio ante omnes sermones Calamatonis.

A Contio funebris pro persona nobili defuncta fol. 19. után:

Pro die magno veneris facta ex quadragesimali Calamato fol. 152.

518.

Contiones festuales [Index]

[Betoldások:]

Pro festo Transfigurationis Domini facta ex quadragesimali fol. 49. után:

Calamato Dominicæ 2dæ Quadragesimæ fol. 141 ubi plura habebis.

Pro festo Assumptionis B. M. Virginis fol. 66. után:

facta ex quadragesimali Calamato pro die sabbati post dominicam 3iam quadragesimæ fol. 525. cujus contionis 1mum punctum poterit pro funebrali accommodari.

Pro Festo S. Stephani Regis Ungariæ fol. 135. után:

Pro festo S. Elisabeth poteris formare sermonem ex contione ultima habita de S. Ludmilla, ut in Delamenicz vel ex Calamato de prædestinatione quia Evangelium fert materiam pro themate prædestinationis.

II.

*Contio de S. Rege 1mo Hungariæ Stephano*⁵³

Az hét kapitányok közül (kik a magyar nemzetnek előjárói voltak, azután, hogy Schythiából másodszer kijövének) egyiknek Arpadus vala neve. Ennek nemzetébül támada a Szent István király, kinek ősi Toxus, apja Gejza, anyja Sarolta volt.

Gejzárul azt olvassuk, hogy mikor Toxusnak, az ő atyjának holta után a mi eleinknek fejedelmévé lött volna, hallván azoktól, kik körül való tartományokból keresztyének hozzá járulnak vala, az evangéliumi tudománt, Sarolta asszonnyal, feleségével egyetemben vevé a Krisztus hitit. És midőn azon gondolkodnék, mi módon nyerhetné meg az Krisztusnak az ő birodalma alatt való népet is, imé, egy éjjel megjelenék és imígyen szóla neki a Szűz Mária: Gejza, rövid napon egy szép fiat ad neked az Úristen feleségedtül, ki nem herceg, mint te, hanem király leszen Magyarországbán. Arra hadd ezt a gondolatot, mert őreá bízta az én fiam a magyar nemzetnek megtérését. A te dolgod most csak ez, hogy aminémű szent ember nem sok idő múlva Csehországból hozzád jó, Albert, a prágai érsek, valamint a' teneked mondand, megfogadd és megmíveld. [136] Ugyanazon éjjel az ő felesége is, Sarolta, ilyen jelenést látá: Az protomártír Szent István megállá őelötté, és minek utána azokat megmondotta volna, melyeket Gejza a Szűz Máriától hallott vala, azt is meghagyá neki, hogy a gyermeket, kit szüendő volna, Istvánnak keresztelné. Felsekervén mindketten álmokból

⁵³ pp. 459–464 (= II/135–140).

vígan megbeszélék egymásnak az ő látásokat és hálát adván az Istennek, ő szent Fölségétől várák annak bételését, amit láttanak vala.

Azonközben elérkezék Prágából a Szent Albert püspök, kit Gejza nagy tisztességgel fogada, és a keresztyény tudományt tőle jobbadon megtanulván, feleségével és egynéhány udvarbeliekkel egyetemben megkeresztelkedék. Megadá Isten neki az ígértetett magzatot is, ki Esztergomott születék ez világra, Urunk születése után kilencszáz és hatvankilencedik esztendőben, és Szent Alberttől ugyanottan megkeresztelteték, és Istvánnak nevezteték, kibem gyermekségétől fogva Istennek oly bőséges malasztja lakozott, hogy még akkor megtetszett, minémű ember nevednék az Istentül adatott magzatbul. Hogy szólan kezdet tanulni, legelőször is a Jézusnak nevét hallották tőle. Ifjúságában úgy viselte magát, hogy még a vén emberek is minden jámborságnak és jószágos cselekedetnek példáját vehették és tanulhatták tüle. [137]

Midőn az ő atya, Gejza, megvénhedett volna és halálához akarna készülni, inté a magyarokat, hogy idején, még ő élne, fejedelmet választanának magoknak. Amazok pedig egy akarattal mindnyájan Szent Istvánt nem herceggé, hanem királlyá választák, ki atyjának holta után mely szentül és jámborul viselte légyen a királyságot, nemcsak Magyarországnak krónikája, hanem sok egyéb históriák is bizonytságot tettek föléle. Főképpen pedig legottan, hogy országolni kezdé, azon igyekezett, hogy ő az országban mindenütt az Úr Krisztus nevét hirdettetné és mindenektől vallatná. És midőn keményen fogná az ő teremtojének és megváltójának igyét, azokat, akik a pogányságbul meg nem akartak vala térni, néha intésével, néha tanításával, néha fenyegetésével is kénszerítené, hogy keresztyénné lennének. Zirind fia, Kupa, ki Somogyban uralkodik vala, pártot ütött vala, és az őhozzá hasonló bálványimádókkal táborban szálla ellene. Azt meghallván Szent István, ő is hadat készíté. És midőn legelőször a mi Urunk Jézus Krisztusnak ajánlotta volna mind magát s mind népét, és annak utána Szent Mártonnak, kit Isten után kiváltképpen való oltalmazójának tartott teljes életében, megütközék ellenségével és meggyőzé őköit. [138] Kupát érdeme szerént négygé vágatá, a többit is, kik Kupa után fő pártosok valának, megbünteté. És mivelhogy vette vala eszében, hogy a Szent Mártonnak Istenhez való könyörgése nagyot használt volna néki, elvégezvén a templomot és a kalastromot, melyet Gejza kezdett vala Gyórhöz nem messze, ugyanazon Szent Mártonnak nevére, rakatni, hozzáadá a teljes somodi dézsmát, úgyhogy az egész vármegyébül nemcsak a bornak és búzának, hanem még a gyermekeknek tizede szedetnék. Az szegényekhez, szükölködőkhöz és nyomorultakhoz oly igen irgalmas volt, hogy gyakorta tulajdon kezeivel osztogatta az alamizsnát a kuldusoknak. Történék azért egy olykor, hogy midőn éjjel a setétben pénzt osztogatna nékik, egyben veszének az alamizsnán a kuldusok és egymáshoz kapdosván a szent király szakállát alkalmasan megtépék, kin ő ingyen sem búsula, hanem a Boldogasszony egyházában bémenvén csak ezt mondá: Látod-é, Asszonyom, mit mívelének a te szolgálád? Sok egyéb jó dolgokat is cselekedék, melyeket napestig sem győznék előszámlálni.

Hallván a Szent Istvánnak szentségét, sok ájtatos és istenes emberek hozzá jőnek vala idegen országokbul. Szent Zorárd és Szent Benedek azok közül voltak, kiknek tetemek a nyitrai szentegyházban nyugszik e máj napon is. Egynéhány szentegyházakat épéte, püspökségeket és egyéb egyházi tiszteket szerze ez országban, legelőször is pedig az esztergomi egyházat, azután a kolocsait, melyben Asztrikust tévé püspökké.

Atyjának halála után negyed esztendőben ugyanazon Asztrikust, a kolocsi püspököt Rómában küldé, hogy a pápátul a keresztyén hitre újonnan megtért magyar nemzetnek

áldomást nyerne: az nem régen fondáltatott esztergomi érsekséget és a püspökségeket megkonfirmáltatná és önnön magának, Szent Istvánnak király koronát kérne. Mindent megmívelve, a pápa valamit őtöle kívána. Amely koronát Miskának, a lengyel hercegnek csináltatott vala, azt Istennek parancsolatjából (ki angyala által üzené Benedek pápának, hogy azt mívelné, és azért hitták a régi magyarok angyali koronának, néki küldé.

Amellett egy kettős keresztet is küldé, úgymint annak, aki apostoli tisztet viselt. Az ő népe között a Krisztusnak evangéliumát és hitét prédikálván (mert a kettős keresztet, az apostolságnak jelelül[!] szokták a pápák előtt is viselni), és az időtül fogva, mind eddig, az országnak kettős kereszt tulajdon címere.

Házastársul Gisla asszont, az második Henricus császárnak hűgát vővé magának, kitül egynéhány gyermeki voltak, és a többi között Szent Imre herceg, de mindenik atyjának előtte megholt. Halálának óráján a Szűz Máriának ajánlá és néki hagyá testamentumban az országot, kérvén őtet, hogy szent Fiának előtte szószólója lenne a mi nemzetünknek, és imádságával oltalmazná a magyarokat minden lelki és testi ellenségtül. [140]

Valamíg pediglen a Szent István testamentomát megtarták a mi eleink, és a Krisztusnak szent anyját oltalmazójoknak vallák lenni, mindaddig jól lőn nekik dolgok. De minek utána (ím nem régen) hátraveték az ő maradékjok a mi Asszonyunknak oltalmát, és nem akarák őtet segítségül híni, elkezdénk veszteni a Szent Istvántul reánk maradt országot. Ugyanis méltó, hogy amely fiú atyjának testamentumát felbontja, ő se légyen örökös atyjának ispánságában. Továbbá begyűjtette hozzá a püspököket és egyéb fő népeket, kiket, minek utána kegyes atyai beszéddel a keresztyén hitben való végig megmaradásra, az igazságnak szerelmére, atyafiúi szeretetre s isteni félelemre intett volna, meghala, Nagyboldogasszony napján, Urunk születése után ezer és harmincnegyedik[?] esztendőben, az ő országának harminchetedik, életének hatvanötödik esztendejében és Székesfejérvárat a Boldogasszony egyházában, melyet ő rakatott vala, eltemettetett, kinek koporsójánál mind akkoron, s mind azután sok csudák történtek, melyeket hosszú volna most előbeszélni.

III.

*Contio pro festo Sancti Ladislai regis Ungariae*⁵⁴

Beatus ille servus quem cum venerit Dominus invenerit vigilantem. Lucae 12.

Boldog a szolga, akit midőn az ő Ura eljövend etc.

Megtanulhatnók világosan csak a pogányoktól is, mint kellene életünknek idejét kímélenünk és életünknek minden folyamatját jószágos cselekedetekben, vigyázásban és istenes életben viselnünk és töltenünk. Mert Szent Hyeronimus azt írja, hogy midőn Titusnak, vagy mint némelyek állítják, az atyjának, Vespasianusnak egy estve vocsorakor eszébe jutott volna, hogy azon napon senkivel jól nem tett volna, felkiált s azt mondotta a vendéginek: *Amici diem perdidi*, ó én édes vendégim, kedves jó barátim, mely nagy kárt vallottam, mert imé e máj napot elvesztettem. A vén Pliniusrul pedig azt írja, hogy midőn az ifjabbik Plinius

⁵⁴ pp. 93–102 (= I/78–87).

fel s alá sétált volna előtte, megfeddette őtet, azt mondván neki, jobb lött volna, ha ezeket az elmúlt napokat el nem vesztetted volna. Ha a pogányok ezt cselekedték a világi elmúlандó dolgokért, mint ne cselekedjen a keresztyén ember a mennyei boldogságért s lelke üdvösségéért? Kire nézve édes Üdvözítőnk e máj szent evangéliumban [94] istenesen intvén azt mondja: *Vigilate quia nescitis qua hora Dominus vester venturus sit.* Vigyázzatok, úgymond, mert nem tudjátok, mely órában a ti uratok eljövend. Mely szavaiban bizonyára nem a testi vigyázásra int édes Üdvözítőnk bennünköt, nem tiltja a testi álmod is, ámbátor éljen minden ember a testi álommal, amely szükséges egészségének, testi életének oltalmára; nem szól arról, hanem szól a lelki vigyázásról, a lelki alvást tiltja, a lelki vigyázást parancsolja. Ezt bizonyítja Szent Péter is, ahol inti a népet a vigyázásra, [Petri 5.] *Fratres sobrii estote et vigilate etc.* Atyámfiak, józanok legyetek, úgymond, és vigyázzatok, mert a ti ellenségetek a Sátán, mint a sívó-rívó oroszlyán körültetek jár, keresvén akit elnyeljen. Szent Pál ismét azt mondja [1Tessal. 5.], *non dormiamus sicut et caeteri, sed vigilemus et sobrii simus.* Ne aludjunk, úgymond, mint egyebek alusznak, hanem vigyázzunk és józanok legyünk. Kétség kívül alvásnak nevezi a bűnt, a jócselekedetekből való megszűnést, tehát a vigyázás nem egyéb, hanem a jóságos cselekedetekben való foglalatosság és istenes élet. Világos példája és fényes tükröre vala e lelki vigyázásnak hazánk édes istápjja, Magyarország istenes királya, dicsőséges Szent László, aki Üdvözítőnk ezen mondasát úgy szívében oltotta, hogy életének minden punktumát, minden folyamatját úgy rendelte, hogy a jóságos cselekedeten kívül, az istenes életen kívül semmiben nem foglalta magát, amint prédikációmnak rendiből majd kitetszik. Azért e kis idő alatt szölok az ő lelki vigyázásáról, istenes életéről, megmutatván, mely szükséges a lelki vigyázás.

1.

A bölcs doktorok nagy dicséretekkel szokták ékesíteni azon országot s azt a földet, melynek királya erkölcsében [95] nemes és nemzetséggel nevezetes. Innét a Jézus Sirák fia könyvének 10. része azt mondja, [Ecl. 10.] *Beata terra, cujus rex nobilis est.* Boldog ország az, akinek királya erkölcsében és magaviselésében nemes. Ennek egyéb okát nem láthatom, hanem amint a Teremtésről írt első könyvnek 45. részében olvasom, ez, hogy mívön az alatta való szegénység megfogyatkozik, szükségre int, a nemes király szükségek idején eltáplálhassa a szegény községet. Ezért felette igen dicsértetik az egyiptumi fáraó király, hogy József által országára gondot viselt, 7 esztendeig való éhségben gabonával tartván Egyiptus országát. *Mások* pedig dicsérik azt a földet és nemzetet, akinek Isten bölcs királyt, vagy okos fejedelmet ad, kire nézve azt mondja Plato, *Felices illae respublicae dici possunt, in quibus aut Philosophi regnant, aut reges philosophantur,* Boldog országnak mondatik, úgymond, az, amelyben nagy bölcsök uralkodnak, vagy a királyok bölcselkednek. *Mások* dicsérik azt a földet, melynek nem gyermek a királya, kire nézve mondotta egykor Salamon a nemzetségeknél szölván: *Vae tibi terra, cujus rex puer est,* jaj annak a földnek, úgymond, akinek gyermek a királya. Ennek az oka ez, mert ez az országot nemhogy oltalmazni tudná s vezérelni, hanem maga is másoktól vezéreltetik, és azonban az országot is elprédálja. Azért mondja ugyanazon Salamon: *Rex insipiens perdet populum,* az esztelen király elveszti a maga népet. Méltó dicséretetek ezek, Keresztyének. De ezek fölött én e máj evangéliummal áldottnak és boldognak mondom azt az országot, kinek királya s fejedelme, vagy gubernátora serény, vigyázó, azaz jó erkölcsű és istenes életű. Mert amely országnak lelki vigyázó, istenes királya vagy fejedelme vagyon, ennek istenes életére és buzgó ájtatosságára nézve Isten mindenre

segíti, melyek szükségesek az ország rendelésére, azon felül minden ellenségét megrontja, általa meggyalázza. Megmutatom ezt, sokakat elhagyván, egyetlen egy példával a Szentírásból. [96]

Midőn Isten ő szent felsége megszabadította volna az ő kedves népét, Izraelt az Egyiptus szolgaságából, fáraó inségéből, Moyses által, az Izrael népe fő hadnagya által, feltámadta ellene Amalek, hogy az Izrael népét földig eltörtené, és eljőve nagy haddal ellene. Mit csináljon itt az Izrael népe, megütközzön-e a sokasággal, vagy szaladjon elűtte? De íme a lelki vigyázó és istenes életű fejedelem, Moyses pátriárka, bizván igazságában és istenes életében, megbátorítja az Izrael népét és azt parancsolja Józsuének, hogy menjen el a néppel az ellenség ellen, és hadakozzon. Elmegyen Józsué és megütközik Amalekkel. Itt azt mondja az Írás, hogy midőn Moyses az imádságban foglalta magát, akkor az Izrael népe győzedelmes volt, ha pediglen megszűnt az imádságtul, azonnal Amaleké volt a győzedelem, [Exod. 17. v. 12.] így szól: *Cumque leuaret Moyses manus, uincebat Israel, si autem paululum remisisset, superabat Amalek.* Mikor Moyses felemeli vala kezét, Israel volt győzedelmes, ha pediglen egy kevéssé leereszti vala, Amalek lőn diadalmas. Mindazonáltal meggyőzé Izrael népe Amaleket és megveré az ő hatalmas táborát. Ezt a győzedelmet egyedül a lelki vigyázásnak, istenes életű fejedelemnek tulajdonítja a Szentírás, kit meg akarván bizonyítani, Jozsué azt mondja Judit könyvének 4. részében, [Judit 4. v. 13.]: *Mementote Moysi serui Domini, qui Amalech confidentem in uirtute sua, et potentia non ferro pugnando, sed precibus sanctis dejecit.* Emlékezzetek meg, úgymond, Moysesről, az Úr szolgáljárul, aki a maga erejében és hatalmában bizó Amaleket nem győverrel harcolván, hanem könyörgésekkel győzé meg.

2.

Ilyen vala édes hazánknak, az apostoli Magyarországnak egyik oszlopa, istájpja, az igaz hitnek győzedelmes bajnokja, [97] dicsőséges Szent László király, aki a lelki vigyázásban, sok jószágos cselekedetekben és istenes életben foglalván magát minden folyamatján életének. Úgy megdicsőítette az ő Teremtője, hogy minden ellenségén kimondhatatlan győzedellemmel járt. Ez volt bizony amaz erős Constantinus Magnus, aki soha úgy a tábora népét ellenség ellen ki nem vitte, hogy győzedellemmel nem jött volna vissza. Tetszik némely győzedelmet előszámálnom, *1mo* midőn a Kunság fejedelme az ő népével Erdély Országot elrablotta volna, ezen kis győzedelmében elbizván magát, Magyarország ellen indula, hogy azzal is azonképpen bánna. Mihelt Magyarország részeire juta, mindjárt a népet vágni, a templomokat, falukat égetni, az ártatlanokat kínozni kezdé, egyszóval egy részét országunknak, Váradtul fogva Biharig, pusztítani kezdé. De tovább nem vihete szándékát, mert hallván ennek istentelenségét Magyarországnak erős bajnokja, dicsőséges Szent László, táborban szállt ellene és a Tömös víznél magát és népét Istennek ajánlván, megütközik a kunokkal és kimondhatatlan győzedelmet vészen a Kunságon, elannyira, hogy a rabokat megszabadította, és ami több, földig eltörölte volna a kunok seregét, de az istenes életű király megkönyörülvén az ellenségén, azt kezdé kiáltani, szűnjetek a fegyverrel való bajvívástul, hanem fogjátok elevenen az ellenséget, talám Isten kegyelméből a keresztyén igaz hitre megterethetjük. Ó istenes életű, királyhoz illendő szózat, méltó volna bizonyára ezen szókat nem márványkőre metszeni, melyet az esőcseppek megligatnak, nem gyémántra, mely a vérenek enged; nem vasra, acélra, melyet a tűz megemészt, hanem magára az égre felírni arany betűkkel, melyen olvashatná minden lélek ezen királynak dicsőségét és útet dicsőíthetné. E győzedelmes triumphussal megtérvén Szent László király, minden

templomokban Isten dicsőségére ezen diadalomért nagy szolemnitásokkal miséket szolgáltatott [98] és különb-különbféle buzgó ájtatosságokat indított. Ó örülj ily istenes királyodnak magyar nemzet és nagy felszóval kiáltad: [Joel 2. v. 23.] *Laetemur in Domino qui dedit nobis doctorem justitiae.*

3.

De vajon megszűnt-e e csapás után az ellenség? Nem, semmiképpen, több irigye támada ez szent prédának, mert hallván ezen prédának örömét a Kunság megmaradott népe, mit cselekszik? Segedelmet kér a határos nemzetektől, hogy a szent királyon bosszúját állja és a foglyokat megszabadítsa. Követeket küld a királyhoz, akik minden könyörgés nélkül parancsolva mondják a királynak, hogy a rabokat bocsátaná hazájokban, másképpen fegyverrel ostromolják a király országát. A király, ily illetlen szókra elmosolyodván, azt mondja nékik, nem illik a győzetteknek afféle böcstelen szó, hanem, ha mit akarnak, csak fogjanak hozzá. Napot hagyván a követek, amely nap megütköznének, eljön a Kunság fejedelme. Kiszáll Szent László is táborban, és a Kunság fejedelmét viadalra híván megütközik, és csakhamar agyba üti vitézi módon buzogánnyal, azután hegyes törrel általveré. Látván a kunok, hogy fejedelmektől megfosztattak, mint az asszíriusok Holofernéstül, magok kezdenek harcolni, de ebben is úgy megdicsőítette Isten Szent Lászlót, hogy legottan megnyomá a kunságot, és hátát adván, kedve szerént vágta s ölte azt a magyarság. Örült a magyar nemzet ennek a dicsőséges győzedelemnek, de az irigy Salamonban, Szent László bátyjában nem örömet, hanem irigységet; nem szerelmet, hanem gyűlölséget; nem atyafiságot, hanem ellenkezést indíta ez szent préda, elannyira, hogy minden tehetségével azon mesterkedik vala, amiképpen fertőztetné kezeit az ártatlan király vérében s azt mondja: [99] *Ibo et evaginabo gladium meum, nec ex campo revertar, donec omnem Ladislai dissipavero exercitum, et Ladislaum vinctum, aut armis victum teneam.* Elmegyek, kivonom az én fegyveremet s addig a mezőbül meg nem térek, valameddig Lászlónak minden hadait el nem törölöm, és Lászlót kötözve magamnál nem tartom s fegyveremmel meg nem győzöm. Elmégy, ó istentelen atyafi, elmégy, de a te ördögtül sugárlott praktikádot véghez nem viszed, mert oly vigyázó, oly istenes élető király ez, hogy minden gonosz szándékodat megrontja. Kimégyen ugyan a király ellen népével és hirtelen a király ellen támad, de alig mennek szemben, mindjárt meggyőzetik a királytul, és szaladni kezd, de amely gonosz lélek szívében sugárlotta e gonosz szándékot, dühösben felingerlette és másodszer a királyt fegyverre hította. Melyet a király mindjárt elejthetett volna, de Üdvözítőnk szavát eszében forgatván itt is, *Diligite inimicos, et benefacite his, qui persequuntur vos,* szeressétek, úgymond, ellenségeteket, és jól cselekedjeteek öldözötökkel. Megfogja ugyan, de életétül meg nem fosztá, sőt megajándékozta, és békével, szép intés után elbocsátá. Sok volna az ő bajvívásit előszámlálnom mind pogány tatárral, mind más nemzetekkel, kikben mindenkor győzedelmesen járt ez istenes életű boldog király. Szóljanak egyedül bár csak akkori időkbén a palotákban és kárpitos házakban ellenségtül nyert, felfüggesztett véres fegyverek, kopják, balták, egyéb vitézi eszközök. Csak azt mondom: *Certamen forte dedit illi.* Ó szerencsés vitéz, ó Isten dicsőségének erős bajnokja, Magyarországnak, az igaz hitnek gyönyörű istápjja, dicsőséges Szent László! De vajon minék tulajdonítsam én ennek az triumphusit, ennyi győzedelmit? Ha erősségének tulajdonítom, nem vétek; ha vitézségének, magok mutatják a triumphusok; ha bölcsességének, igen helyesen mondom; de magadra hagyom, Keresztyén Lélek. [100]

4.

Tudom, hogy azt mondod, hogy nem másnak, hanem a lelki vigyázásnak, az istenes életnek méltó tulajdonítani e máj evangélium szerint: *Beati sunt servi illi*, azt mondod, hogy aki azt tagadná, az eget a naptul, a napot világjátul, a tüzet melegjétül fosztaná meg. Megbizonyították ezt sok csudák, megbizonyította ezt a tűz, midőn a Boldogságos Szűz Mária templomában ment volna egykor a mezőn éjszaka, hogy el ne tévelyedne, egy szarvasnak a két szarva égő szövétnék gyanánt világosíta neki a templomig. Bizonyította a víz, midőn a szomjú és ellankadt vitézinek, mint régen Mojzes az Izrael fiainak a pusztában, nem vesszővel ugyan, hanem kopjával, az erős kősziklából vizet és forráskutat ereszte. Másutt ismét a lova lábával forrás-kutat csinála. Bizonyította a földi élő állatoknak szolgálatja, midőn a hadban lévő népnek éhezésekben az ő könyörgésére sereggel jöttek a vadak és a barmok. Bizonyították a kövek, amidőn a tatártul elhintett pénzt, hogy a táborát megverhesse, kövekké változtatta. Megbizonyította a levegő ég, kiben gyakorta napjában felemeltetett dicső Szent László. Bizonyította a mennyég, aki az ő hadakozásiban segítő és segedelem szemléltő angyalokat ada Szent Lászlónak. Bizonyították a szegények, kik az ő nagy adakozásáért *Rex misericordiae, Pater pauperum*, sőt nem királynak, hanem édes atyjoknak hitták. Egy szóval, minden szegény, boldog gazdag bizonyította az ő istenes életét, kiknek mind egyaránt szolgáltatva az igazságot, sőt akár nyert, akár vesztett, a törvény szerint örömmel ment el Szent László király elől. De hogy mi üresen és semmi gyümölcscsel ne hallgassuk ezen királynak dicséretét, hozzátok fordítom szavamot, Keresztyénim, halljátok, mit mond e máj evangéliumban édes Üdvözítőnk. *Vigilate*, kire nem csak pusza beszéddel int, hanem okát is adja, mért kelljen vigyáznunk szüntelen: *Quia nescitis qua hora Dominus vester venturus sit*. Vigyázzatok, úgymond, mert [101] nem tudjátok, mely órában eljövend. Bizony dolog, hogy meghalunk és az ítélő bíró eleiben vitetünk, de senki nem tudja, mikor s holott történik halála, amint maga Üdvözítőnk mond, hogy se óráját, se napját senki nem tudhatja, még a mennyei angyalok is, hanem csak maga az Isten. Annak okáért szükség, hogy minden szempillantásban készek legyünk, vigyázzunk, lelki jókban, istenes életben foglaljuk magunkat, hogy amikor eljön az Úr, ébren találjon, mert ugyanis, jaj mely sokan vesztették el efféle alvásért a mennyei dicsőséget, rakva a Szentírás vélek, kik közül csaknem olyat hozok elő. Eljőve az Úristen a halál által a dúsgazdag házára, kit nem vigyázásban, hanem a bűnnek álmában; nem józanságban, hanem tobzódásban; nem imádságban, hanem tombolásban talált, s mit hallasz felőle? *Mortuus est dives et sepultus in Inferno*. Ez az bűnnek álma, a nem vigyázás vesztette el Chore, Dathan és Abiront; az istentelenség, a nagy förtelmesség vesztette el Sodoma, Gomorra városát. De ellenben mely szerencsések azok, kiket Isten vigyázva jó életben, jó cselekedetekben talál, elég légyen például Szent Pál apostol: eljön az Úristen ajtajára, nagy örömmel megyen halálra s azt kiáltja: *Bonum certamen certavi etc.* Hasonló ebben Szent Pálhoz az istenes életű vigyázásnak és istenes életnek ragyogó, világos tüköre, Szent László király, aki az ő méltóságos király tisztit Isten dicsőségére viselvén, istenes életben s lelki vigyázásban foglalván magát, pályafutását elvégezvén bátran mondhatja Szent Pállal: *Bonum certamen*. Megbizonyította eztet istenes halála, holott nem más foglalatosságban múlt ki e világbul, hanem lelki foglalatosságban, mert azt fogadta vala ájtatoságából, hogy több fejedelmekkel s királyokkal Jeruzsálemben mégyen, ahol Üdvözítőnknek drága váltságunkra szent vére kiöntetett, hogy ott vére ontásáig hadakozik a keresztyén névnek s Krisztus keresztnék ellenség ellen, a szaracénusok

ellen, de megbetegedvén, Isten rendeléséből, a szent szakramentumokkal magát megerősítvén, hosszabb útra [102] méne, mert istenesen kiműla ez világbul, Krisztus születése után 1095. esztendőben, kinek halálán az egész ország úgy megkeseredék, hogy három eszten-deig mindenféle muzsikáktul megszűnvén, szomorú állapotban meggyászolá őtet.

5.

Ó menj be örömdben királyok dicsősége, vitézeknek s bajvívó hadaknak tüköre, szép példája, dicsőséges Szent László! Vedd el bajvívásodnak érdemét, istenes életednek jutalmát, istenes királyságodnak meghervadatlan koronáját, örvendezz mindörökké a fényes dicsőségben! Nekünk pedig a mi halálunkkor, és meddig itt nyavalygunk, légy segítónk, s légy szószólónk Isten előtt mennyben, nyerd meg esedezéseddel, hogy követőid lehessünk a vigyázásban, istenes életben, hogy mi is pályafutásunkban szentséges életednek ösvényén futhassunk s nyomdokidban utánad Isten udvarában léphessünk és az igazságnak koronájával meg is koronáztassunk veled együtt mennyben. Amen.

IV.

*Contio de Maria Magdalena et de mirabili ejus conversatione*⁵⁵

Et ecce mulier, quae erat in civitate peccatrix, Lucae 7.

És íme egy asszonyállat, mely a városban bűnös vala.

Szent János Titkos jelenések 17. részében emlékezik egy asszonyállatrul, akit léleleken[!] elragadtatván mutatott vala neki az angyal, így szólván: [Apoc. 7.] *Veni, ostendam tibi damnationem nutricis magnae, cum qua fornicati sunt reges Terrae*, Jössz-e, úgymond, ímé megmutatom neked a nagy fajtalanságoknak anyját, akivel förtelmeskedtek a földnek királyai. És láta Szent János egy asszonyállatot, akinek teteme bársonnyal vala felékesítve és üle egy vörös színű, hét szarvú vadállaton, amely vadállat meg vala terhelve káromlásoknak neveivel. Tart vala pedig az asszonyállat a kezében egy aranyas és gyöngyökkel rakott pohárt, aki tele vagyon utálatossággal és az ő fajtalanságának tisztátalanságával, egy szóval láta Szent János egy asszonyt, akinek neve *Mater fornicationum*, paráznaságnak anyja vala. Krisztusban Keresztény Hívek! Látok én ez mái napon dicsőséges Szent Jánossal egy asszonyállatot, akirül azt kiálthatom Szent Lukács evangelistával: *Veni, ostendam tibi mulierem, quae erat in civitate peccatrix*. Íme, mutatok tinektek egy asszonyállatot, mely a városban bűnös vala. Mutatok tinektek egy asszonyállatot, aki gyöngyökkel rakott pompás ruhába öltözött vala. Mutatok tinektek egy asszonyállatot, aki a hét szarvú, vörös színű vadon, azaz az hét fő bűnökön uralkodik vala, avagy inkább akik őrajta uralkodnak vala. Mutatok egy asszonyállatot, aki az ő szívében tartott vala egy aranypohárt, aki telt vala a bűnöknek undokságával. Mutatok egy asszonyállatot, aki rakva vala a káromlásoknak nevével. Mutatok, egy szóval, oly asszonyállatot, aki mindenestül fogva [360] a testi gyönyörűségekben foglalja vala magát, tudniillik Mária Magdalénát. De jöllehet Magdolna ennyi

⁵⁵ pp. 359–372 (= II/35–48).

undok fertelmességgel vala megrakva, mindazonáltal megjegyztetett Magdolnának az ő szíve az jeruzsálembeli megtérő bűnösökkel, amaz Ezekielnek mondása szerint, *Ite et signate omnes qui lugent*, hogy az Isten parancsolatja szerint megjegyztetének azok, akik szánvábánván, szívből származott könnyhullatásokkal zokogják és kesergik az ő bűnököt, netalántán azok is a megjegyzetlenekkel együtt, az Istennek bosszúálló karjaitul, el ne törültetnének. Megjegyztetett, mondám Magdolnának az ő szíve, mert az keserves könnyhullatások által az Úr Krisztus lábainál leborulván és azokat maga könnyhullatásával mosogatván, bűneinek bocsánatját érdemlette. Ó áldott könnyhullatás, aki az bűnt az embernek lelkiüsméretibül kiszagatja. Mivel pedig megígértem nektek, hogy mutatok egy asszonyállatot, föltött szándékom, hogy szóljak a dicső, bűnös Magdolnáról és annak csudálatos megtéréséről, kérlek, Szerelmesim, hallgassátok.

1.

Az az asszony, aki zöldellő szép tavaszi üdöhhöz, gyenge szép ifjúságában, ékességében, természetben és szépségében Görög Szép Ilonával vetekedő híres-neves Lukréciaát maga viselésében s kevély pompájában megelőző; az az asszony, aki mint erős mágneskő, mely magához vonzza a vasat, úgy maga szeretetire vonzza az ifjaknak szíveket, kinek vidám tekintete, kinek kimondhatatlan szépsége, hiúságos szeretőinek szerelem-énekekre elegendő okot adott, aki azoknak magát most álhatatlannak, [361] most forgandónak, most kegyesnek, most haragosnak, most csácsogónak, most felfualkodottnak, most kevélynek, most mosolygónak, most siránkozónak mutatta, a királyi városnak, Jeruzsálem városának tragédiájában; az az asszony, egy szóval, aki a városban bűnös vala, [Lucae 7. v. 37.] *Erat in civitate peccatrix*. Ki hitte volna, hogy oly nyomorult, s lélek szerint boldogtalan s ügyefogyott állapotbul ily nagy szentségre valamikor jutott volna és megtérő bűnösöknek ily világos tüköre s ily eleven példája lett volna! Ó szerencsés változás, ó sok bűneibül Magdolnának boldog megtérése, *haec mutatio dexteræ excelsi*, ez a változás, azt mondja Szent Dávid, Isten jobb karjának ereje. Az az asszony fajtalan életnek szokásából felkél és isteni szeretetnek lángozó tűzétül felgyullad. Ó mely sebesen ég, mindenkor tüzekkel lángozó Aetna hegyénél is inkább ég, iszonyú vétkeit megüsmervén, szégyenletében elpirul, Teremtőjének s Megváltójának lábaihoz leborul és zokogó könnyhullatásokkal kéri minden bűneinek bocsánatját, nem is távozik attul mindaddig is, valameddig nem hallja: [Lucae 7.] *Fides tua te salvam fecit, vade in pace*, a te hited meggyógyított téged, járd békével.

2.

Hogyha ennél is világosban akarjátok lelki szemeitek eleiben tétetni Magdalénát hiúságos életében, hogy annál valóságosban szemlélhessétek őtet penitenciatartásában, halljátok, mit beszél őfelőle Szent Vince Ferrerius. Élt, úgymond Ferrerius, Mária Magdaléna mintegy tizenkét esztendeig a világi hiúságoknak undok sárjában és a fajtalanságnak fertőjében, minek előtte az irgalmas Úristen őtet a kárhozatnak útjából kihíná. Annak okáért az ő undok bűnei miatt meghomályosodott elméjében világosságnak sugárját eresztette, és úgy megüsmérte feslett [362] életének undokságát, s megüsmervén mindjárt megtért. *Ut cognovit*, hogy megüsmérte magát gyűlölségesnek lenni mind világ előtt s mind a város előtt, *ut cognovit*, hogy megüsmérte, hogy mind emennek, mind ammannak alkalmatosságot adott a bűnre, *ut cognovit*, hogy megüsmérte, hogy az alatta való községnek gonosz példát és botránkozást gyakran adott, *ut cognovit*, hogy megüsmérte, hogy az Istennek jóra intő belső sugárlási a maga vakmerősége miatt gyakran füstben és haszontalanban mentek. *Ut cognovit*, hogy

megüsmérte magát oly iszonyú vétkek miatt érdemesnek lenni az örök kínokra, *ut cognovít*, hogy megüsmérte a világi hiúságoknak rövidségét, *ut cognovít*, hogy megüsmérte, egy szóval, magát az Isten előtt gyűlölségesnek és ellenségesnek lenni. Akkor magában szállván, így szól: Ah, Magdaléna, ah nyomorult bűnös, miképpen elaludtál! Miképpen Istenedről s Teremtődéről ily iszonyúképpen elfeledkeztél! Miképpen a bűnöknek bűzös pervátájában ily sokáig hevertél! Ah, felkészített, felfodorított s megcifrázott hajaim, akik eddig a pokolnak s az ördögnek szállói voltatok, annyi sok, magok üdvösségekrül elfeledkező szeretőim lelkeinek megfogására, kedves hálóm lesztek már ezentül énnékem, melyekkel magamot megfogom és a Krisztus Jézusnak szent lábaihoz kötözöm. Ah, vándorló, hiúságos szemem, akik mindeddig is a hiúságos szeretetnek lövöldözétek sebhető nyilait, kikkel sokakat megsebesítettem, már sűrű könnyhullatásoknak legyetek kicsorgó patakjai. Ah, én hazug szájam, aki annyiszor tisztátalan szeretetnek, fajtalan és trágár beszédeknek vendégfogadója voltál, készíts[d] már ettül fogva magadot ájtatos zsoltároknak zengésére [363] s buzgó fohászokadásoknak Isten eleiben küldésére. Te is, annyi pereccel ékes kezem, ti is, arany gyűrűkkel s drága gyöngyökkel megrakott újjaim, készek legyetek már ennek utána gyengén tartott s kedvére hizlalt testemnek ostorozására. Te is, ó én gyengén tartott s kedvedre hizlalt kényes testem, készülj, mert már ennek utána ostor, fájdalom és vereség lesznek a te eledelid. Drága szép ruháim, akik oly nagy bögyre s nagy pompára magatokat utcákon fitogtattatok és mutogattatok, ennek utána már a Krisztus Jézus meztelen szegéninek lesztek befödözői.

3.

Hogy ezekben sokáig ne mulatozzam, lépünk tovább s tekéntsük meg az ő csudálatos megtérését. Isteni szeretettül megsebesedvén tehát Magdaléna, elhagyván s megvetvén hajainak cicázását, sírva, zokogva magához vévő drága keneteknek szelencéjét, és hertelen maga házábul kimenvén, valakit elől úton talál vala, kérdezkedik vala, ha az ő lelkének szerelmes jegyesét és mátkáját nem látták-é. [Cant. 3. v. 3.] *Num quem diligit anima mea vidistis*, akit szeret, úgymond, az én lelkem, nem láttatok-é? Mintha mondaná: Lelkemnek belső indulatjából s lelketek üdvösségéért kérlek titeket, hogyha az én szerelmesemet (midőn én őtet a várasnak utcáin és piacain keresem), látnátok, mondjátok meg neki, hogy egy nyomorult bűnös keresi, kérdezi, és mindenütt szorgalmasan tudakozza. Oly bűnös egyébaránt, akinek szívét az isteni szeretetnek sebes nyila általjárta, [Cant. 5. v. 8.] *Adiuvo vos, filiae Jerusalem, si inveneritis dilectum meum, ut nuncietis ei, quia amore langueo*, kényszerítlek titeket, Jeruzsálem leányi, ha találjátok az én szerelmesemet, mondjátok meg neki, hogy én az ő szerelmétül égek. [364] És nemsokára elérkezék egy követ, aki hírral hozá, hogy az ő szerelmese, a Krisztus Jézus, Simon farizeus házában volna. Ezt hallván Magdolna, semmit sem késik, hanem sietséggel mégyen a Simon házához, amelyet, hogy a ház kapuja előtt találnák, aláaló szarándok forma ruhában, szokatlanképpen, némelyek a szolgák közül mondanak: Hova sietsz, úgymond, jó asszonyom és kit keressz ily szorgalmasan? Megfelel Magdolna: Keresek, úgymond, egy 31 esztendő kortájában való embert, akinek gyönyörű ábrázata, rendes és böcsületes járása, kegyes és kedves tekintete, hatalmas a cselekedetben, Názáret az ő lakóhelye, szép arany színű a haja, és az ő neve Jézus. Ezt keresem. Ah, jó asszonyom, megfelelnek amazok, vétettél, és itt fel nem találok, akit keressz, mert ennél a háznál vagyon ugyan egy jövevény, de az szegény, elvetett nyomorult ember, aki mezétláb jár, böjtől, sanyarú poenitentiát tart, és egész étszakákon imádkozik. De ilyet,

tudom, jó asszonyom, te nem keressz. Sőt inkább, megfelel Magdaléna, sőt inkább ezt keresem, ez[te] kívánom, ezt óhajtom, ezt kérem, mert mindezeket nem egyébrt, hanem az én kedvemért cselekeszi. Mezítláb jár, mert engemet, elveszett juhok keres. Böjtöl, de énérettem böjtöl, aki a gyenge és drága ételekben és jó italokban kényesen válogattam. Pusztákban lakik, azt is énérettem cselekszi, aki magam szabadjára éltem az udvarokban és a fejedelmek palotájokban; paraszt s elvetett ruhában jár, azt is én^[365]érettem, aki a cifra öltözetekben nagy frestromra, nagy bögyben és kevélyen jártam; gyakran imádkozik, nem egyébrt, hanem hogy az ő örökkévaló szent Atyját nekem megengesztelje, amelyet ellenem méltán haragra gerjesztettem. Viszont megfelelnek ezek: Mít kérsz tehát, jó asszonyom, ettől az embertől? Ez nem mível egyebet, hanem vakokat, világtalanokat és betegeket gyógyít, bélpoklosokat tisztít és halottakat támaszt; te pedig szép vagy, ép vagy, egészséges vagy, szerencsés, gazdag és hatalmas asszony vagy, mi szükséged hát teneked ez ilyen emberre? Sőt inkább ugyan azonért keresem, megfelel Magdaléna, mert ha vakokat gyógyít, mindenek között legvilágtalanabb asszony vagyok én, aki 12 egész esztendeig lelkemre sem tekintettem s nyomorúságomat s vakságomat eszemben sem vettem, s örök veszedelmemet csak meg sem üsmértem. Ha betegeket gyógyít, kinek vajon halálösabb betegsége az enyimmél, mely az Isten gráciájának velejét belőlem éppen kiszáraztotta; ha bélpoklosokat tisztít, kinek bélpoklossága tisztátlanb az enyimmél? Ha halottakat támaszt, senkinek lelke nincsen halálösabb veszélyben az enyimmél. Kérlek azokáért tikteket, édes uraim, mondjátok meg néki, hogy itt jelen vagyon egy vak, aki szeme világát kívánja; egy beteg, aki egészséget kíván; egy bélpoklos, aki tisztulást kíván; egy halott, aki életet kíván, *ut nunciatis ei, quia amore lanqueo*. Kérlek, jelentsétek meg neki, mert szerelme miatt gyulladok, szeretete miatt ugyan égek s majd elfogyok. Ó Isten kegyelmének hathatósága, mely hathatós vagy amely lélekben beszállasz! Ó szerencsés, ó boldog Magdaléna! De miképpen ily hertelen az isteni sugárlásoknak megfeleltél? ^[366] [Lucae 7. v. 37.] *Ut cognovit quia accubisset in domo Pharisaei*, hogy megüsmérte, hogy a farizeus házában szállott, szentül s buzgón szemtelen Magdaléna, hogy eszében venné a veszedelmet, melyben forog vala, nem akarta halasztani, hanem félretévén minden szégyent, csak egyedül lelkének üdvösségéről szorgalmatoskodik, és elment orvost keresni, akitől üdvösségét remélni vala.

4.

Hasonlóképpen cselekedett itt Magdaléna, mint Philonides Siracusanus cselekedett, aki a maga nyavalyájának gyógyító orvost keresett, akiről írja Manutius, hogy ez számtalan fájdalmi és nyavalyái miatt unalmas volt nemcsak barátinak, hanem a maga vér szerént való atyjafiaiának is. Egyik mindazáltal mégis az ő nénjei közül rajta szánakozott, és neki tanácsolta, hogy menne el Menecrates orvoshoz, aki mindennemű nyavalyáknak és betegségeknek orvoslásában és meggyógyításában igen szerencsés és tanult orvos. Nem siketnek hegedült nénje, mert mindjárt elment az ő beteg öccse és felkereste az orvost, és midőn keresné, meghallotta, hogy egy várasi fő emberhez vendégségben hívatottatott, azokáért maga hasznáért s egészsége keresésének kedvéért, alkalmatlan ugyan a vendégeknek, de alkalmatos a maga szükségének, alkalmatos a maga egészségének, hivatlan béméne az orvoshoz a házban, honnét így ír felőle Manutius [Manutius]: *Ejus adventus irae et fremitus in principibus causa fuit, sed in Menecrate propriae gloriae cupido, summi gaudii, et delectationis.* ^[367] Az ő eljövetele, úgymond, a vendégeknek harag néven esett, de az orvosnak, Mene[c]ratesnek, aki a maga dicsőségén kap vala, nagy öröme és vigasztalására esett, a

beteg pedig magát mentvén mondja vala [Philonides]: *Parcite quaeso, parcite graviter laboranti, nemo scit, quod acriter laboro.* Megbocsássatok, kérlek, megbocsássatok, úgymond, mert senki sem tudja, mely kegyetlenül gyöttrődöm.

[5]

Bemerült vala bűnös Magdaléna a testi fajtalanságnak és buja életnek förtőjében elannyira, hogy újabb betegségeken naponként esik vala, amelyért méltán mondhatja vala királyi prófétával, [Psal. 37. v. 4.] *Non est sanitas in carne mea, a facie irae tuae, non est pax ossibus meis a facie peccatorum meorum.* Nincs egészség az én húsemban a te haragodnak színe előtt, nincs békesség az én csontaimban az én bűneimnek színe előtt. Azokáért, midőn elterjedett vala feslett híre a városban az ő fekélyességének, mit Szent Lukács írja, *Erat in civitate peccatrix,* amely elviselhetetlen szomorúságot szerzett Mártának, Magdolna néjének, amelyért fölöttébb kívánja vala gyógyulását az ő öccsének. Innét egyszer az idő közben mondja vala Magdolnának, amint aztat buzgón hiszi és ájtatosan tanítja Szent Vince Ferrerius, hogy volna, úgymond, Jeruzsálem városában egy Istentől küldetett, mennyből alászállott orvos, aki mindenféle nyavalyákat és betegségeket jött meggyógyítani erre a világra. Csak alig esék fülében Magdolnának ez az orvos, mindjárt maga üdvösségét szerető bűnös, hallván őtet a Simon farizeus házában lenni, *ut cognovit quod accubisset in domo Pharisaei,* hogy megisméré őtet a farizeus házában lenni, az ő fölkeresésére és megtalálására szorgalmatosan sietett. Szerencsésen tehát odafut Magdolna, akinek odamenetele a Krisztus Jézusnak, aki a bűnösök megtéréséért és meggyógyításáért jött vala e világra, nagy örömet és nagy vigasságot hozott, de a vendégeknek haragot és ízetlenséget hozott. [368] Melyért a megtérő bűnös, akarván magát megmenteni a vendégek előtt alkalmatlanságául, nem szóval egyébaránt, mert az szívének belső fájdalma nem engedi vala, hanem könyvhullásival mondja vala: Megbocsáss énnekem, édes gazdám, megbocsássatok ti is mindnyájan, mert nyavalyáimnak fájdalmil fölötté gyöttrődöm, akirül így szól Szent Ágoston doktor [Aug. lib. 50. homil. 23.]: *Vidistis mulierem in civitate famosam, mala utique fama, quae erat peccatrix, non invitata irruisse convivio, ubi suus medicus recumbebat, et quaesuisse pia impudentia sanitatem, irruens quasi importuna convivio, opportuna beneficium.* Láttatok-é, úgymond, a városban a rossz hírű asszony-állatot, mely a városban bűnös vala, miképpen nem hívatatik, mégis a vendégségben rohanik, ahol az orvos vala, és ott keres vala buzgó s együgyű esztelenséggel magának egészséget, kinek berohanása a vendégeknek alkalmatlan ugyan, de magának hasznos.

5.

És íme, Keresztény Hallgatóim, látván Magdalénát ebben az ő megtérésében, mintha látnék valami kellemetes, megújult sast, láttatok valamikor valamely megfáradott, megaggott vén sast, olyannak szemlélték vala Magdalénát, Hallgatóim, aki sok esztendő alatt az ő sok bűneiben megaggott vala, elannyira, hogy annyi sok esztendő az ő bűnös voltán általmenvén, bűnösnek nevezetik vala. *Ecce mulier quae erat in civitate peccatrix.* A melegen sütő déli verőre kiteszi magát a sas, ugyanazont cselekeszi Magdaléna, mikor isteni szeretet tüzének meleg szellőjére magát kiterjeszti, *ut cognovit quod accubisset in domo Pharisaei.* Gyakran a kemény kősziklához veri az orrát a sas, hogy orrát megifjítsa; az eleven kőszálhoz veri orrát Magdaléna, mikor az édes Jézusnak szent lábait csókolja, hogy az ő bűneinek ott hadná keménységét, régiségét és megátalkodott vénségét. *Osculabatur pedes ejus.* Néha a kútban meríti magát a sas, hogy az ő régi meg[369]aggott tollait benne hadná; a könnyhullatásnak tengeriben Magdaléna bémeríti magát, hogy a régi ocsmány bujaságnak belé merítené

gonoszságát. *Lachrimis coepit rigare pedes ejus.* És ha ezzel a mesterséges cselekedettel a ragadozó sas letérszi megunt régi tollait, úgy Magdaléna a régi, ártalmas bűneinek lerázza és letérszi tollait, mivel, minek utána a mi Megváltónk annyi sok igaz szeretetnek jeleit megtekéntette volna, felkiált s azt mondja: *Remittuntur tibi peccata tua.* És így beteljesedett őfelőle Szent Dávid amaz prófétálása [Psal. 102.]: *Renovabitur ut aquilae iuventus tua.* Megújul, úgymond, mint a sasnak a te ifjúságod. Honnét Szent Ágoston, vizsgálván Magdolnának ezt az megújulását, méltán mondja [Aug.]: *Accessit peccatrix ad Dominum immunda, ut rediret munda, agra, ut rediret sana, confessa, ut rediret professa.* A bűnös járula az Úrhoz tisztátalan, hogy megtérne tisztán; betegen, hogy megtérne egészségesen; vallást tévén, hogy megtérne hittel. És mivel Magdaléna igazán töredelmesen megszánta, bánta bűneit, azért érdemlette bűneinek bocsánatját, amint Megváltónk bizonyítja: *Remittuntur tibi peccata tua, vade in pace.* Megbocsátatnak teneked a te bűneid, járj békével. Mintha mondaná, járj békével, ó Magdaléna, én a te bajvívásodat magamra vállalom, *vade in pace;* hogy te feloldoztassál a te bűneidnek kötelibül, én kemény és erős kötelekkel meg fogok érted kötöztetni, járj békével; az örökké való kárhozattul te felszabadultál, én pedig, ártatlan lévén, a hamis bírótul halálra fogok szentenciáztatni, járj békével; a te lelkedet, ó Magdaléna, meg fogja vigasztalni az Isten irgalmassága, az én lelkem pedig annyi sok fájdalom közt és szorongatások közt fog gyötrődni, hogy csak azok is életemtül megfoszthatnak engem, járj békével; a te orcádot megkendőztet, megkentet és megékesítettet, hogy a buja s hiúságos ifjaktul annyival inkább szeretettnél, az én orcám pedig torhával, takonnyal és nyállal meg fog téretted undokíttatni, járj békével; [370] a te szájad gyenge és drága étkekkel s jóízű italokkal megédesítettet, az én szájam epével és ecettel meg fog keseríttetni, járj békével; a te kezeid arany perecekkel, ujjaid arany gyűrűkkel és gyöngyökkel megékesítettet, az én tenyerim pedig tompa vasszögekkel téretted át fog verettetni, járj békével; a te lábaid világi gyönyörűségeknek nyomták és járták útjait, az enyimek pedig vasszögekkel fognak a keresztfához szögeztetni, járj békével; gazdag bíborban, bársonyban s drága szép ruhákban jártál felöltözve, én mezítelen a kereszt tőkéjéhez fogok szegeztetni, járj békével; a te fejed, ó Magdaléna, drága gyöngyökkel, smaragdokkal és margaritákkal s drágakövekkel vala felékesítve, az enyim tőnél is hegyesebb sebhető tövissel fog megliggattatni, járj békével; a te szíved menyeyi vigasztalásokkal fog vigasztaltatni, de az én mellyem hegyes dárdával fog általverettetni, járj békével. De hogy Magdolnának ennyi felséges dicsérésébül és fölmagasztalásából vegyenek valami jó gyümölcsöt a mi haszontalan és magtalan s gyümölcstelen lelkünk, hogy a többiről ne szóljak, hozom elé ezt az egyetlen egyet, Szent Gergely tanításából, hogy ez igazán penitenciatartásának eleven tüköre és példája volt, elannyira, hogy, jóllehet a Krisztus neki mondotta: *Remittuntur tibi peccata tua,* megbocsátattak, úgymond, teneked a te vétkeid, mégis ő mindazáltal a penitenciatartásban annyira állhatatos volt, hogy szüntelen 30 egész esztendeig egy iszonyú kietlenben és vadon pusztában, Marsiliához közel, lakott, és azalatt sanyarú penitenciát tartott. Ó szent asszony, vajon miért cselekedted? Talám kételkedel, ó Szent Magdaléna, ha Isten megbocsáttá-e bűnödöt? De hogy kételkedtél volna, holott az igazságnak szájából hallottad *Remittuntur tibi peccata tua.* De ne csudáld, hanem ennek halljad az okát, Kegyes Hallgatóm, okát adja Thomas de Villanova, Serm. de Maria Magdalena. [371] A te orcapirulásodra lőtt ez, ó bűnös, akinek nem mondatott meg az Úrtól, mint Magdolnának, *Remittuntur tibi peccata tua,* mégis magadra gondviseletlenül elaludtál a te bűneidben és az örök kárhozattul nyilvánvaló veszedelmében, és semmi gondod sincsen a penitenciatartásra, mintha mindörökké élnél ezen a világon.

Így szól Szent Tamás ehhez [S. Thomas de Villa Nova]: *Nemo sibi blandiatur, quia Magdalena ita facilliter consecuta est veniam, et misericordiam, sed potius ejus recogitet poenitentiam, postquam enim audierat peccatorum suorum indulgentiam, et postquam securus facta fuerat, adhuc tamen non contemnit poenitere, quae se meminit deliquisse.* Senki, úgymond, magának ne hízelkedjék, hogy Magdaléna oly hamar s oly könnyen elnyerte bűne bocsánatját, de sőt inkább meggondolja az ő penitenciatartását, mert minekutána hallaná bűne bocsánatját, és róla bizonyos lött, mégis nem semminek állítja penitenciát tartani, mert eszében jutnak sok vétkei. Befejezi annak utána a megnevezett doktor s azt mondja [Thomas]: *Tu autem nondum audisti, vocem Domini peccata tua remittentis, et in tanto discrimine, et periculo securus dormis, et quasi recepta venia, negligis poenitere.* Te pedig mindeddig sem hallottad bűnöd bocsánatja felől az Úrnak szavát, mégis nagy bátran, mintha veszedelemben sem volnál, úgy aluszol, és mintha már bűnöd bocsánatját vetted volna, penitenciatartásodat halogatod. Nem alábbvaló tanulással szól ehhez Szent Gergely doktor [Grego. homil. 33. in Evangelium]: *Cogitanti mihi de Mariae Magdalенаe poenitentia flere magis libet, quod aliquid dicere, cujus enim vel saxeam pectus illae hujus peccatricis lacrimae, ad exemplum poenitendi non emolliant.* Nekem pedig Mária Magdaléna penitenciatartásáról gondolkoznak inkább kell sírnom, mint valamit mondanom, mert vajon kinek kősziklához hasonló kemény szívét ennek a bűnös asszonynak könnyhullatása a penitenciatartásnak követésére meg ne lágyítaná? [372] Szent Ambrus pedig ehhez így ír [Ambr. in cap. 13.]: *Ubi sunt nostrae lacrimae, ubi gemitus, ubi fletus?* Hol vadnak, úgymond, a mi könnyhullatásink, hol megededségünk, hol sírásunk? Ah, nyomorult bűnös, meddig halasztod tehát megtéréseidet, meddig nyújtod restségedet? Nem veszed-é eszedben, hogy Magdalénának megtérése és penitenciatartása orcapirulásodra meggyőzött téged? Ébredjél fel tehát, int tégedet Szent Bernárd doktor is, Mária Magdolnának jó példaadására borulj földig alá, ölelgesd meg Megváltódnak szent lábait és azokat könnyhullatásoddal és zokogó sírásoddal enyhítsd meg, könnyhullatásoddal, mondám, mellyel nem már lábait mosogassd, hanem a te vétkeidnek mocsokját mosogassd, melyet ha megcselekszed, megnyered te is Mária Magdolnával bűneidnek bocsánatját és az te igazmondó Megváltódnak szájából amaz szép, biztató szót: *Remittuntur tibi peccata tua, vade in pace,* megbocsátattak, úgymond, a te vétkeid, járj békével. Amen.

Facta ex Silva Calamato Sermone de Maria Magdalena.

V.

Húsvétvasárnapi prédikáció⁵⁶

(Részlet)

4.

Úgy tetszik énnekem, mintha szememmel látnám a Boldogságos Szűz Máriát, mely fájdalomson s szomorúan, fejére kapcsolt kézzel, meghajlott tetemmel, leborult orcával, sűrű fohászzkodásokkal, szent orcáján legörgő könnyekkel igen keservesen kesergi vala szent Fiát az ő cellácskájában. És ímé hertelen-váratlan s véletlen-szokatlan fényesség gyönyörű illattal

⁵⁶ pp. 130–132 (= I/115–117).

ellepi honácskáját és tündöklő fényességben s ragyogó világosságban, s megdicsőült testben az áldott Krisztus megállapodik előtte. S kicsoda vajon közületek, Hallgatóim, mind az áldott Anyának, s mind a dicsőült Fiúnak, foghatja meg elméjével, mely nagy volt öröme s mely nagy volt vigasztalások? És mely nagy volt örömetességek mindkettőnek, ó minemű beszélgetések estek itten? Ó minemű volt öröme ennek a két drága szívnek? Akarjátok-é hallani az én vélekedésemet? Ímé, megmondom. Kétség nélkül szerelmes szent Fiának feltámadásán való öröme és vigassága nem volt kisebb, mint volt bánata s fájdalom[131]ma szent Fiának kínos halálán s keserves kénszenvedésén. Amely fájdalom, bánat és szomorúság oly nagy volt, hogy Istennek nagy csudatételével kellett megtartatni életének, hogy élete ne fogyjon bánatjában a Boldogságos Szűznek. Tehát itt is oly nagy volt öröme, vigassága és vigasztalása a Boldogságos Szűznek, hogy ha Istennek mindenható nagy ereje csudaképpen életben meg nem tartotta volna a Szüzet, nyilván örömeiben megholt volna. Ily nagy öröm és vigasság között így szólította meg a maga dicsőséges szűz szent Anyját a megdicsőült Jézus [Cant. 2]: *Surge, prospera amica mea, jam hiems transiit, imber abiit, et recessit, flores apparuerunt in terra nostra.* Siess, kelj fel én jegyesem, én galambom, már elmúlt a tél és a zápor elhaladott s eltávozott, virágok láttatnak már a mi földünkön. Siess, kelj fel, ó én szerelmes Anyám, szűnjenek meg fájdalmid, szűnjenek meg bánatid, távozzanak minden szomorúságid, és a te édes szemeid már ne sírjanak, a te szomorú fohászokásid gyönyörűséges vidám énekekké változzanak, sírások mosolygásra, szorongatások vigasztalásokra forduljanak, elmúlt már, ó szerelmes Anyám, keserves kénszenvedésnek hideg tele, gyötrődésimnek s nagy fájdalomimnak elmúlt már zápora, elmúlt fergetege, és dicső feltámadásomnak elérkezett kévánatos kikelete, nézhetssz és tekétsd meg az halhatatlanság jegyruhájának az én testemen kinyílt szép virágját, miként illatoznak, ragyognak és tündöklenek! Örülj tehát immár, örülj és vigadozz, szerelmes édes Anyám, nézd meg, mely dicsőségessé vált a te kedves fiad, öleld meg tetszés[e]d szerént, mert ily dicső testben is ugyan a te fiad vagyok. Ilyen és ehhez hasonló szép beszélgetési hogy voltak szent Fiának az ő szent Anyjához, buzgón s ájtatosan elhihetjük. Hallgatóim! [132] De kicsoda szavait vélitek hogy voltak a Boldogságos Szűznek az ő szent Fiához? Kétség kívül, amint Salamon Énekes könyvének első részében szépen feljegyzette: [Cant. 1.] *Ecce tu pulcher es dilecte mi, Ímé, te mely szép vagy, ó én édesem. Ó Fiam, Fiam, ó szerelmes gyermekem, te vagy-é, akit karjaim közé szorítottam, te vagy-e, akit általöleltem? Te vagy-é, aki ezelőtt harmad nappal annyi csúfságok közt a zsidóktul gyalázatos halállal megölettél? Te vagy-é, akit a keresztfán mezítelen, vérben, fagyban, iszonyú sebekben a latrok között függeni szemlélttem? Te vagy-é, édes Fiam, akit ebben a ragyogó szép testben most előttem nézek? Ó Fiam, ó Fiam, ó édes gyermekem! Ó áldott szemeim, akikkel ily dicsőségben szent Fiamot szemlélem! Micsoda gyöngyök ezek, akiket lábaidon és kezeiden ily ragyogó szépségben szemlélek? Mit viselsz oldaladban és szent mellyedben, a napnál is fényesebbet? Ily öröme s ily vigasságos volt szent Fiához beszéde e mai napon az egek királynéjának, a Boldogságos Szűz Máriának. Higgyétek, Hallgatóim!*

A tanulmányok korábbi megjelenési helyei

Prédikációra készülés a kora újkorban

= *Átfedések: Szövegalkotás a 16–18. századi irodalomban*, szerk. KISS Farkas Gábor, MACZÁK Ibolya, Budapest, MTA–PPKE Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport, MTA–ELTE Humanizmus Kelet-Közép-Európában Lendület Kutatócsoport, 2019, 59–68.

Orációk szentekről

Egy részletének előzménye: *17. századi orációk és prédikációk Szent László királyról*, Napút, 19, 2017, 117–129.

Pozsonyi prédikációk az 1620-as évekből: Szószék és hitvita Pázmány Péter környezetében

Elhangzott *A dialógus formái a magyar régiségben (1450–1750)* című tudományos konferencián, Kolozsvár, 2018. május 3–5. Itt jelenik meg először.

Pozsonyi prédikációk az 1630-as évekből

A kötetet röviden jellemeztem az MTA Irodalomtudományi Intézetében *A 17. századi prédikálás gyakorlatáról* címmel tartott előadásomon (*Az értelmezés hatalma, III: A kora újkori kézíratos nyilvánosság működésének módszertani kihívásai és tanulságai*, 2017. márc. 29.).

Kézíratos prédikációs kötet a 17. század közepéről

= *Fideliter servanda: II. Scriptorium konferencia, Pannonbalm*, 2018. május 7–8, szerk. BOROS István, Budapest, Szent István Társulat, 2020, 245–250.

Kuzmics Péter Szent György-napi prédikációja (Töredék, 17. század második feléből)

Szövegközléssel együtt: *Adatok Pázmány Péter prédikációinak 17. századi használatához, I: Kuzmics Péter kanonok Szent György-napi prédikációja = Pázmány nyomában: Tanulmányok Hargittay Emil tiszteletére*, szerk. AJKAY Alinka; BAJÁKI Rita, Vác, MondAt Kiadó, 2013, 385–394.

Pázmány Péter-prédikációk latin nyelven

Korábbi kiadása nem volt.

Pázmány Péter prédikációi az oktatásban

Prédikációk szövegközlésével: *Magyar bencések prédikációi a 17–18. század fordulóján*, Budapest, MTA–PPKE Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport, 2014 (Pázmány Irodalmi Műhely, Lelkiségtörténeti források, 3), 7–22: Bevezetés.

Bárkányi János halotti beszédei

Korábbi kiadása nem volt.

Liptay István prédikációi: (1680-as évek - 1694 előtt)

Forrásközlés nélkül megjelent egy részlete: *Liptay István prédikációi: (1680-as évek - 1694 előtt) = Litteris vincimur*, szerk. TAKÁCS, László; BOROS, István, Budapest, Szent István Társulat, 2018, 43–55.

Névmutató

- Achatius → Ákos
Adalbert, Szent 5, 68, 80, 183, 184
Aeneas Sylvius 167
Ágoston, Szent 50, 51, 71, 96, 119, 137, 167, 194, 195
Ajkay Alinka 16, 33, 97, 199
Ákos, Szent 97
Albert → Adalbert
Alegambe, Philippus 121
Alexander → Sándor
Alexander és Himonaeus 72
Alvinczi Péter 14, 38
Ambró József 24
Ambrus, Szent 196
Amphion 147
Anastasius, Szent 97
Andlau, Rudolph Marin 144
András, Szent, apostol 120
Antoninus, Szent 78
Arion 147
Arisztotelész 119
Árpád, fejedelem 128, 183
Asztrik, érsek 184
Athanáz, egyházatya 39
Augustinus → Ágoston
Avancinus, Nicolaus 29
Averroes 76

Bajáki Rita 7, 16, 33, 97, 199
Balásfi Tamás 34, 35, 41
Balázs Mihály 124
Bálint Sándor 96, 99
Balla Lóránd 12
Barakony Ferencné Sulyok Barbara 144
Baranyi Pál 141
Bárkányi János 5, 12, 17, 199, 139–162
Baronius, Caesar 107
Barta István 25, 31, 174
Báthory Orsolya 20
Batthyány József 20
Bauer (nyomdász) 101
Beckherius, Georgius 30
Beda Venerabilis 77
Békefi Remig 165
Békes Enikő 20
Benedek, Szent, remete 184
Benedek, VIII.[?], pápa 185
Berchtold Ferenc 24
Bernát, Szent 72, 74, 79, 118, 196
Bertalan, Szent, apostol 69, 120, 178
Besseus, Petrus 10, 37, 42, 46, 47, 48
Bitskey István 27, 33, 125
Blosius, Ludovicus 59, 63
Bogár Judit 7, 11, 15, 96
Bognár Krisztina 166
Boka László 124
Bonfini, Antonio 107, 170, 173
Boros István 12, 199
Borovszky Samu 143
Borsi Anna 143
Borsi Katalin 143
Borsi Mihály 143
Breiner, Johannes Sigismundus 26
Bubryák Orsolya 27, 28
Budak, Neven 27
Busaeus Joannes 20
Buzinkai Mihály 20

Cajetanus 137
Calamato, Alessandro 10, 16, 17, 84, 126, 163, 166–169, 174, 178, 180, 181, 183, 196
Caldi → Káldi
Callixtus, III., pápa 107
Calvin → Kálvin
Caracciolo, Roberto 101, 124
Castro, Jodocus a 59
Cato, Marcus Porcius, Minor 142
Cato, Marcus Porcius, Maior 77
Cetto, Ignatius Franciscus Xav. 26, 30, 31
Chernel Kálmán 94
Chobot Ferenc 163, 165
Chysostomus 72, 74
Cicero, Marcus Tullius 20, 158
Cischini, Carolus 24
Clichtovaeus, Jodocus 10, 37, 42, 43
Codolli, Franciscus Xaverius 22
Constantinus Magnus 187
Cornelius a Lapide 59, 137
Cosmerovius (nyomdász) 23, 29, 30, 174
Cyprinus, Szent 149
Czarchelius (Czascheliusz?), Tobias 30
Cziklyni, Petrus Franciscus 93

- Csáky László 30
 Cseke Mihály 163
 Csernátóni Miklós 15, 127, 134, 135, 138
 Csete István 12, 124, 138
Csorba Dávid 125

 Damján, Szent 23, 30, 31
 Danka Balázs 5, 142, 145, 149
 Danka Balázsné Semsey Sára 143, 152–155, 160, 161
 Danka Katalin 143, 161
 Danka Péter 143, 161
 Dauroutius, Antonius 59
 Delaminetz, Raphael 10, 163, 166, 180, 183
 Démoszthenész 158
Déri Eszter 7
Dobó Éva Katinka 12, 139
 Dollencz Károly 24

 Ebeczki család 164, 181
 Emericus → Imre
 Enyedí György 124, 132
Erdélyi László 126
 Erdődy Gábor Ignác 26
 Erdődy György 27, 28
 Erzsébet, Árpádházi Szent 183
 Esterházy Gábor 26
 Esterházy Mihály 26
 Esterházy Miklós Antal 26, 28, 31
 Esterházy Nep. János 24
 Esterházy Pál 22, 27, 28
Etényi Dóra, G. 28
 Eyll, Franciscus Carolus Josephus 24
 Eyll, Josephus Rudolphus 24

 Faber, Matthias 10, 58–61, 64–67, 70
 Fábri Kolumbán 127, 130, 134, 136–138
 Faludi Ferenc 16, 167
Farkas Zsuzsanna Krisztina 28
Fáy Zoltán 139, 142
Fazekas Gergely Tamás 27, 125
Fazekas István 93
 Feffner, Bernardin 57
 Fegelus, Franciscus Xav. 59
 Fekete László 5, 141, 142, 144–146
 Ferenc, Assisi Szent 60, 70
 Ferenc, Szalézi Szent 133
 Ferenc, Xavéri Szent 22, 24
 Ferenczffy Pál 34, 35
 Flórián, Szent 97
 Foresius, Johannes 28–32

 Fornerus, Fridericus 59
 Földes Rupert 127, 129, 134, 135, 137, 138
Fraknói Vilmos 25
 Frommiller, Christophorus 23
 Fülöp és Jakab, Szent, apostolok 68

Gábor Csilla 12, 124
Gacs Emilián Béla 127
 Gaesecki, Stanislaus 30
 Gallicanus, Flavius, Szent 97
 Gaudentius 80
 Geleji Katona István 131
Gellérd Imre 124
 Gencsi Egyed 126, 128, 129, 135, 137, 138
 Gergely, Niszai Szent 137
 Gergely, Nagy Szent 50, 79, 196
 Gerstocker Antal 101
 Geyza → Géza
 Géza, fejedelem 80, 183, 184
 Ginther, Antonius 59
 Gisla → Gizella
 Gizella (Gisla), királyné 185
 Glatz, Paulus Josephus 23
 Görög Ilona → Helena
 Grassalkovics Antal 24
 Gregorius → Gergely
 Greysing, Jacobus 24
 Grimus, Franciscus Carolus 26
 Gyalogi János 12
 Gymnicus, Joannes 44

 Gyödi Péter 97
 Gyöngyösi István 141
 Gyöngyösi Krizosztom 17
 György, Szent 16, 68, 93, 95–99, 170, 180, 183

 Hacque, Johann Bapt. 31
 Hadrianus császár 78
 Hager, Michael 23
Hajltman Kornél 132
Hargittay Emil 11, 16, 33, 62, 97, 199
 Hegyfalusi György 132
 Helena (Görög Ilona) 16, 149, 167, 191
 Hellmayr, Antonius 22
Heltai János 33, 39, 42
 Hevenes Gábor 170
 Heyinger, Andreas 27
 Hieronymus → Jeromos
 Hilarion, Szent 72
 Hohenfelt, Anna Sidonia 144
Holl Béla 163, 180

- Holofernész 17
Homza, Martin 27
 Horatius 136
Horn Illikó 28
Hölvényi György 163
Hubert Illikó 132
 Hunyadi János 107
 Hyeronimus → Jeromos
- Illyés András 11, 96, 98, 99, 101, 169
 Illyés István 173
Imre Mihály 27, 125
 Imre, Szent, herceg 5, 58, 70, 82, 97, 182
 István, Szent, király 5, 58, 69, 72, 80, 81, 86,
 87, 90, 97, 137, 176, 182–185
 István, Szent, vértanú 67, 120, 178
 Ivó, Szent 22, 23, 30, 31
- Jakab, Szent, apostol 69, 90
 Jalkócsi Imre 161
 Jalkócsi Imréné Semsey Rebecky 161
 Jalkócsi Klára 161
Jankovics József 40, 123
 János, III. (Sobieski), király 155
 János, Kapisztrán Szent 107
 János, Keresztelő Szent 69, 88
 János, Szent, Aranyhajú 137
 János, Szent, evangélista 30, 31, 53
 Jánosy Kristóf 5, 142, 145, 147
 Jansenius, Cornelius 113
 Jeromos, Szent 54, 147, 182, 185
 Josephus a S. Maria 101
 József, II., király 126
 Judit (bibliai) 17, 149
 Julianna, Szent 139
 Juvenalis 140
- Kádár Zsófia* 166
 Káldi György 10, 11, 34, 35, 41, 57, 58, 63,
 75, 84, 102, 124, 125, 169
 Káldi Márton 12, 124, 171
Káldos János 124
 Kálnoki Ádám 27, 28
 Kálvin János 52, 73, 81
Kanyarszky György 85, 94, 95, 103
Karácsonyi János 57
 Karner Egyed 128
 Karthauzi Névtelen 124
 Kasza Ferenc 93
Kasza Péter 20
 Katalin, Alexandriai Szent 22, 30, 31
- Kauffmann, Christianus 22
Keckeméti Gábor 19, 123
 Keller Gergely 128, 135, 137, 138
 Keul, Matthias 59
 Kinckius, Joannes 37, 46, 47, 48
Kiss Beáta 166
Kiss Farkas Gábor 199
Kiss József Mihály 166
 Klára, Szent 69
Knapp Éva 20, 21
 Kolossi György 23
Kónya Franciska 7, 173
 Kopcsányi Márton 10, 11, 35, 58, 84
Korompay Klára 143
Kovács Eszter 33
 Kozma, Szent 22, 30, 31
Kőszeghy Péter 127
Krász Lilla 23
Kristóf Lilla Alida 170
 Kulcsár György 132
Kulcsár Péter 25
 Kupa (Koppány) vezér 184
 Kurta Tamás 165
 Kuzmics Péter 5, 16, 93–99, 199
- Lancsics Bonifác 127, 129, 137
 Landovics István 10, 11, 125, 130, 135, 169
 Laskai Osvát 10
 László, Szent 5, 23–32, 58, 70, 84, 85, 89,
 97–99, 170–176, 178, 185–190, 199
Lauf Judit 93
 Laurencics Anzelm 15, 126, 128–130, 136–
 138
 Lauxmin, Sigismundus 20, 21
Lengyel Ágnes 175
Lengyel Réka 20
 Leó, Szent, pápa 137
 Lessius, Leonhardus 10, 40, 41, 42, 45, 46
 Lethenyei István → Pázmány Péter
Limbacher Gábor 175
 Lipót, Szent 30, 31
 Lipót, I., király 27, 159
 Lippay Miklós Ferdinánd 26
 Liptay István 5, 12, 16, 17, 84, 163–197, 199
 Listius László 22
 Lohner, Tobias 59, 131
Lovas Borbála 124, 132
 Lőrinc, Szent 69, 120
 Lucanus 96
 Lucretia 16, 167, 191

- Luffy Katalin* 27
Lukačka, Ján 27
Lukács László 28
 Lukács, Szent 22
Lukácsi Zoltán 170
Lukácsy Sándor 123
 Luther Márton 44, 72, 81

Maczák Iboha 7, 11, 62, 93, 98, 101, 102, 123, 130, 170, 199
 Magger Placid 129
 Maholány Ignác 26
 Mahomet török császár 107
 Mainsbert, Otho 129
 Makó Pál 22
 Malevicz, Ignatius 24
 Manutius 193
 Marcellus, Szent 97
 Marchantius, Jacobus 59
 Mária Magdolna, Szent 5, 16, 45, 69, 86, 90, 91, 166–169, 181, 190–195
 Mária, Szűz 22, 29, 30, 67, 68, 69, 81, 89, 121, 122, 180, 181, 183, 184, 185, 196, 197
 Marrucci, Hyppolito 121
Martí Tibor 62
 Martialis 140
 Martinus, Navarrus 76
 Márton, Szent 16, 58, 70, 94, 97, 98, 99, 170, 171, 184
 Masenius, Jacobus 20
Máté Ágnes 167
 Máté, Szent 70
 Mátyás, Szent, apostol 68, 91
 Mauritius → Móric
 Mechtildis, Szent 59, 63
Medgyesy S. Norbert 25, 170, 173
 Menecrates (orvos) 193
Mentényi Klára, F. 94
Mezey László 175
 Mihály, Szent 70
 Miklós diakonus 72
 Mikulich Sándor Ignác 31
 Miska (Micszko), lengyel király 185
Miskolczy Gyula 25, 174
 Molnár Albert, Szenci 81
 Monschein, Jacobus 31
 Moretus, B. 59
 Móric, Szent 30, 31, 97
 Musso, Cornelius 10, 36, 44

 Nádasi János 121
 Nádasy Ferenc 129
 Nebesty, Michale 145
Némethy Lajos 164, 165, 175
 Nicostratos, Szent 97

Nyerges Judit 40
 Nyitrai Ker. János 35

Oborni Teréz 23
 Ordódi Ferenc 26, 31
 Orpheus 147
 Osorius, Joannes 10, 36, 44
 Otzenassek, Adamus Ignatius Wolfgangus 27
 Ovidius 140, 141

 Pahy László 31
 Pál, Szent, apostol 30, 52–54, 68, 73, 182
 Pálffy János Ferdinánd 26
Papp Kinga 28
Patonay Lajos 170
 Pázmány Péter 5, 10, 11, 13–16, 25, 33, 35, 38, 39, 41, 42, 44, 59, 84–91, 94–99, 101–137, 139, 169, 199
 Pepin, Guillelmus 10, 37, 40, 41, 42, 44, 45, 46, 84
Perger Gyula 139, 145
 Péter és Pál, Szent, apostolok 85
 Péter, Szent 120
 Philo 137
 Philonides Siracusanus 193
 Platon 126, 186
 Plinius, Caius, Secundus 185
 Plinius, Cajus, Caecilius Secundus 185
 Plutarchus 182
Póka Ágnes 166
 Pongrácz György 165
 Pongrácz Julianna 144
 Pontanus, Georgius Bartholdus 38, 48, 49, 50
 Posgai Adalbert 126, 128, 133, 138
Poszonyi József 143
 Prost, Jacobus et Matthaues 59

 Rákóczi Ferenc, II. 139, 142
 Rákóczi Julianna 139, 143
 Raulin, Joannes 10, 39, 42
Restás Attila 131
 Révay Elek 24
Rónay György 167
 Rucker Ildefonz 129
 Rumer Márton 127

- Sabin-Tóth Péter* 23
 Salamon, Izrael királya 122
 Salamon, magyar király 172
 Sándor, Szent 97
Šarluska, Vojtech 33, 43
 Sarolta, Szent István anyja 183
 Sauer János 26
 Scaurus, Marcus 96
 Schleicher Elek 129
 Schönleben 138
 Schönleben, Johann Ludwig 10, 126
 Schönwetter, Hohann Bapt. 59, 181
 Semiramis 149
 Semsey András 160
 Semsey János 160
 Semsey László 160
 Semsey Rebeka → Jalkócsi Imréné
 Semsey Sára → Danka Balázsné
 Semsey Sára → Török Bálintné
 Semsey Zsigmond 160
 Seneca 74, 136
 Sennyey László 30
 Simon és Júdás, Szent, apostolok 70
 Simon mágus 72
Sírató Ildikó 124
 Skerlec Miklós 174
 Slavata, Joannes Joachimus 26
 Soarius, Cyprianus 20, 129, 132
 Soós Kristóf 125
Sörös Pongrácz 126
 Stapleton, Thomas 10, 36, 38, 39, 42, 44, 52
Stemler Ágnes 143
 Stockinger Mátyás 12
Stoll Béla 167
 Sulyok Barbara → Barakony Ferencné

Szabó Béla, P. 23, 24
Szabó Flóris 22, 127
Szádóczki Vera 7, 22
Száraz Orsolya 27, 125
Szarka Gyula 163
Szávay Gyula 94
 Széchényi György 26
 Széchényi György 94
 Széchy Mária 146
 Szegedi Ferenc Lénárd 144
 Szegedi Mihály 24
 Székely István 81
Székely Zoltán 172
Székely Zoltán 25

 Szelepcsényi György 142
 Szenci (Kertész) Ábrahám 20
 Szentgyörgyi János 35
 Szentmártoni Bodó János 166
 Szentpéteri István 125
Szentpétery Imre 173
 Szerdahelyi József 24
 Szoszna Demeter 127
Szőrényi László 27, 28, 31

 Takács László 12, 199
 Tamás, Aquinói Szent 95, 108, 109, 137
Tarnai Andor 9, 10, 167
Tarnóczy Márton 167
 Tarnóczy István 170, 173
Tasi Réka 33, 123
 Telegdi Miklós 10, 11, 126, 169
 Temesvári Pelbárt 10
Terbe Erika 143
 Terencsényi Ferenc 145
 Tertullianus 65, 72
 Thomas de Villanova 195
 Thuróczy János 170, 173
 Titus császár 185
Tompa Zsófia 132
Tóth Krisztina 163
Tóth Sándor Attila 20
Tóthné Radó Cecília 101, 124
 Toxus, vezér 183
 Török Bálinté Semsey Sára 139, 142, 144, 145
 Turlot, Micolaus 59
Tüskés Gábor 20

 Újfalussy András 139, 144
 Újfalussy Tóbiás 165

Varga Imre 127, 139, 143, 167
Varga Júlia 166
Varga Lajos 163
Várkonyi Ágnes, R. 25, 28
Vásárhelyi Judit, P. 29, 166
 Végh Ferenc 35
 Venceslaus/Vencel 81
 Veresmarti → Vörösmarti
 Vespasianus császár 185
 Vesselényi → Wesselényi
 Vincentius, Ferrerius 191, 194
Vladár Zsuzsa 143
 Voigt Leopold 24
 Vorster, Joannes Christophorus 26
 Vörösmarti Mihály 34, 35, 40–42, 45, 46, 84

Névmutató

.....

Wachtl, Christophorus Rudolphus 24

Wesselényi Ferenc 142, 145, 146

Wix Györgyné 29, 166

Wolf, Leo 59

Worpitz, Georgius 131

Xerxes 182

Zavarský, Svorad 27

Zichy Pál 30

Zocerard/Zorand, Szent 184

Zoltványi Irén 129

Zombori István 93

Zrínyi Ilona 139

Zrínyi Miklós 22, 25, 26, 28